

IV
904

Muzeul National de Istorie

biblioteca
BIM
muzeologică

CERCETARI ARHEOLOGICE

1981
IV
904

Muzeul Național de Istorie

**CERCETĂRI
ARHEOLOGICE**

IV

Redactori coordonatori:
Prof. dr. FLORIAN GEORGESCU
VALERIU LEAHU, dr. LUCIA MARINESCU, dr. LUCIAN CHIȚESCU

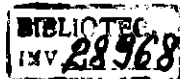

BUCUREȘTI

1981

Secretar de redacție: AL.D.VASILE
Desene: EUTERPIA PETRACHE, ELENA BECHEȘ,
DOMNIȚA RAFAILIDIS
Coperta: ELENA BECHEȘ
Traduceri: PAULA GORNESCU, MARIA VORNICU

**Materialele arheologice publicate în acest volum au fost restaurate
în laboratoarele Muzeului Național de Istorie al R.S.România**

INTRODUCERE

"Cercetări arheologice", serie editorială cu profil și obiective bine definite, publicată de Muzeul Național de Istorie al Republicii Socialiste România a ajuns, cu lucrarea de față, la al patrulea volum. Prin aceasta ne-am situat - și dorim să ne menținem - printre instituțiile fruntase în acțiunea de valorificare a investigațiilor arheologice, a rezultatelor obținute prin săpături.

Volumul eantsemnează într-o proporție pncumpănitoare rezele campaniei de cercetări practice în anul 1979; numai câteva rapoarte aduc la cunoștință date înregistrate în ani anteriori. Activitatea de prelucrare a materialelor și de elaborare a textelor pe care le publicăm acum s-a derulat, firesc, în anul 1980. Am adus asemenea precizări cronologice deoarece ele fixează cadrul ce s-a dovedit cu deosebire favorabil urmării obiectivelor arheologice ce se-au născut în față: pe de o parte, aniversarea împlinirii a 2050 de ani de la crearea statului dacic centralizat și independent condus de Burebista; pe de alta, desfășurarea la București, în august 1980, a lucrărilor sesiunii de al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Amândouă evenimentele au iscat, cum se știe, o veritabilă efervescentă creatoare în rândurile istoricilor și arheologilor din patria noastră. Aspecte și probleme noi, implicate de dezvoltarea multimilenară a societății din spațiul carpato-danubiano-ponic, au fost abordate și clarificate, iar marile adevăruri ale istoriei noastre au obținut argumente suplimentare pentru fundamentarea lor. În această însuflețită și fecundă ambianță științifică, indicațiile oferite tuturor celor ce activează pe tărîmul cercetării trecutului nostru de către tovarășul Nicolae Ceaușescu au constituit îndreptarul cel mai prețios, garanția cea mai sigură pentru justa orientare a eforturilor investigatorii. Atît în cuvîntul rostit la întîlnirea cu reprezentanții oamenilor de știință din domeniul istoriei (la 27 mai), cît și în mesajul adresat Congresului internațional de științe istorice (la 10 august 1980), secretarul general al partidului, președintele țării a fixat cu exemplară claritate, precise și concizitate principiile teoretice, politico-ideologice, obiectivele majore ale istoriografiei românești, sarcinile prioritare în actuala etapă. Pentru arheologii din patria noastră indicarea unor obiective cum sînt: sublinierea vechimii culturii materiale și spirituale pe teritoriul țării noastre; studierea celor mai de seamă momente și monumente ale civilizației și istoriei traco-geto-dacilor; reliefarea puternicei înfloriri economice și sociale a statului dac în timpul lui Burebista și Decabal; studiul contactelor și înfrîngerilor reciproce dintre civilizația geto-dacă și civilizațiile altor popoare antice; investigarea procesului de împletire a civilizațiilor-

lor dacă și romană, după cucerirea unei părți a Daciei de către romani; sau studii de continuitate a poporului român pe teritoriul Daciei și reliefașarea nivelului său de dezvoltare, ambele față de acela al populațiilor migratoare - asemenea obiective conturează un program de acțiune amplu și cuprinzător, mai ales, axat pe ceea ce într-adevăr este esențial și stringent necesar pentru a obține progrese în cunoașterea istoriei străvechi și vechi a României.

Constituite pentru noi prilej de satisfacție să consemnăm că multe dintre obiectivele enumerate mai înainte au stat și în atenția specialiștilor din Muzeul Național de Istorie al Republicii Socialiste România și că o atare realitate se reflectă cu prisosință în paginile celui de al patrulea volum al seriei "Cercetări arheologice".

Referindu-ne la conținutul lucrării de față, ne exprimăm și de această dată convingerea că cele cincisprezece rapoarte de săpături înseriate, deopotrivă cu studiile și notele publicate în parte a două a volumului vor marca o contribuție adusă la dezvoltarea cercetărilor arheologice în țara noastră, la progresul arheologiei românești.

Întocmai ca în cazul precedentelor volume, nouă ne revine ncum părăsirea îndatorire de a semnală cititorului ceea ce apare mai interesant, inedit și mai important în fiecare raport de săpături sau studiu.

Raportul asupra campaniei de săpături efectuate la Ariușd, județul Covasna, reflectă preocuparea Muzeului Național de Istorie al Republicii Socialiste România de a fi participant în eforturile de investigație a celor mai îndepărtate civilizații carpato-danubiano-pontice, reliefașad nu numai vechimea lor deosebită, dar, deopotrivă, caracterul avansat pe care l-au avut comparativ cu alte civilizații străvechi din Europa. În cazul de față este vorba de însăși cultura de tip Cucuteni-Ariușd unanim apreciată drept una dintre cele mai strălucite manifestări din epoca pleistocenului și de pe întregul continent. Interesul descoperirilor efectuate în 1979 la Ariușd pare a fi deosebit de mare dacă ținem seama că autorii semnalează un complex-atelier de preparare și de ardere a ceramicii, deocamdată cu o arie restrânsă. Este adevărat că, în campania despre care relatează raportul, complexul nu a putut fi integral dezvelit, dar, oricum, descoperirea comunicată este de o valoare ieșită din comun.

Rezultate valoroase comunică și raportul asupra săpăturilor de la Giurcani, județul Vaslui. Semnalăm, în primul rând, grupul de morminte de ocră, ținând seamă de interesul major pe care acestea îl prezintă - dată fiind situația lor în ansamblul realităților de ordin istoric și cultural-etnic, care a surs în cele din urmă, în etapa finală a evoluției și în perioada de tranziție către epoca bronzului, la formarea și pe teritoriul României a tracilor timpurii. Numărul mormintelor de acest tip este în prezent relativ crescut, dar chiar astfel ele materializează o documentație încă departe de a fi suficientă, prin raport cu densitatea lor în spațiul carpato-dunărean și față de problemele dificile, dar importante, pe care cercetarea lor o implică. Iată de ce identificarea unor noi asemenea mărturii la Giurcani nu poate fi decât binevenită. Din raportul să-

păturilor de pe șantierul menționat semnăăm apoi valoarea descoperirii unor morminte aparținând armațiilor timpurii, din sec.I-II e.n., deoarece mormintele inițiale ale contactelor dintre aceste populații și autohtoni sânt încă puțin cunoscute și deslușite.

În 1979, Muzeul Național de Istorie al Republicii Socialiste Romănia a organizat o nouă campanie de săpături la Braneț, județului Olt. Față de rapoartele de săpături precedente, care au comunicat oudeosebire descoperiri de tip Coțofeni - importante și deja asimilate de arheologia românească -, raportul publicat în volumul de față face cunoscute mai ales vestigiile aparținând culturii Glina. Sântem convinși că specialiștii vor sesiza de îndată ineditul multora dintre ele și că, datorită lor, cunoașterea acestor culturi de la începutul epocii bronzului va putea fi dusă mai departe.

Studiul monumentelor celor mai caracteristice ale civilizației tracilor de pe teritoriul Romăniei, către care ne-a îndrumat însuși secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a constituit o preocupare de competență a colectivului de arheologi al Muzeului Național. În volumul de față faptul se reflectă în datele pe care le conținoc rapoartele de la Dala, jud.Giurgiu, Petrișoru-Racovițeni, jud.Buzău și Preuțești, jud.Suceava.

La Dala, în județul Giurgiu, săpăturile au descoperit o așezare a purtătorilor culturii Tei - manifestare a civilizației din epoca bronzului, cu un puternic caracter propriu, apreciată și ea drept una dintre creațiile cele mai timpurii ale tracilor de la nordul Dunării. Materialele recoltate îmbogățesc repertoriul uneltelor și ceramicii acestei culturi și oferă sugestii noi cu referire la istoria triburilor din zona centrală a Munteniei.

Mai valoroase încă apar rezultatele săpăturilor practicate la Petrișoru, comuna Racovițeni, județul Buzău. Propriu-zis, aici nu a fost identificată o așezare tracică, ci locuirea unei populații intruse, de caracter răăăritean, care se așează în părțile de nord-est și de est ale Munteniei și vine în contact cu tracii de pe teritoriul Romăniei. Este doar un moment, a secvență din fenomenul etnic și cultural pa care spacialiștii îl numesc "preliminariile continentale ale marilor imigrații egeice", fiind vorba de deplasările masive ale unor populații care, deocamdată - la nivelul sec.al XIV-lea f.e.n. - pătrund în spațial carpato-danubiano-pontic. Studiul acestui fenomen este de cel mai mare interes - și din acest punct de vedere fără îndoială de descoperirilor de la Racovițeni-Petrișoru li se va acorda toată atenția cuvenită.

Cît privește datele comunicate în raportul asupra cercetărilor de la Preuțești, jud.Suceava, ele se referă la civilizația tracică de-acum pe deplin constituită, la nivelul primei epoci a fierului. Autorii și-au concentrat atenția - atît în timpul lucrului din teren, cît și la redactarea observațiilor și concluziilor lor - asupra sistemului de apărare al așezării. Existența valului de pământ de la Prănțești ne atrage atenția - ca și alte monumente de acest fel - fie că societatea locală traversa o etapă de restricți, fie că ea evolua, în condiții specifice, către forme de or-

ganizare de tipul așa-numitel "democrații militare".

Cum au sugerat deja, în 1979, ar pregătitor pentru marea aniversare a statului dacic centralizat și independent condus de Burebista, un loc aparte l-au avut săpăturile efectuate pentru cercetarea monumentelor de cultură materială și spirituală din a doua epocă a fierului, proprii civilizației geto-dace. Cititorii volumului de față vor găsi, prin urmare, date noi și interesante cu referire la acest domeniu.

În raportul de la Dala, județul Giurgiu, este astfel comunicată descoperirea unor morminte de incinerare din perioada Latène timpurie, în care inventarul caracteristic surprinde deopotrivă mărturia contactelor dintre strămoșii noștri și civilizația greacă de tip helleistic.

Cu mult mai cuprinzătoare și mai caracteristice apar rezultatele noilor săpături arheologice practicate în binecunoscuta stațiune geto-dacă de la Popești-Mihăilești, județul Giurgiu. Identificarea precisă a mai multor niveluri de locuire, bogăția și varietatea inventarului, festura sa atestând un stadiu net avansat de dezvoltare a colectivității de acolo, care se caracterizează ca un centru economic, meșteșugăresc și de schimb, dar, deopotrivă, și ca centru politic - toate acestea demonstrează că descoperirile de la Popești încă pot susține ipoteza localizării aici a Argedavei, una dintre capitalele marelui rege Burebista.

Pe un plan mai restrâns, caracterizând și un alt fațet al civilizației geto-dace - produs al unei societăți mereu mai structurată economic și social, începând de pe la 400 î.e.n. - se situează descoperirile de la Petrișoru-Răzvoieni, punctul "Ulmii lui Țirlean", este locuirea mai modestă a unei mici colectivități, în care modul de viață și fenomenele de cultură create au un evident caracter rustic.

În fine, de mare interes apar descoperirile dacice din la Călinești, jud. Maramureș, aparținând unei colectivități băștinașe ce-și ducea existența - de asemenea, de caracter rustic - la periferia lumii și civilizației romane implantată în Dacia după războiul din 105-106 e.n. Este încă o mărturie adusă continuității dacice în spațiul carpato-dunărean după instaurarea ocupației romane - încă o dovadă a simbiozei daco-romane. Cercetările care vor continua pe acest șantier vor adăuga desigur noi elemente definitorii pentru această realitate majoră a istoriei noastre de la începutul mileniului I e.n.

Studiul formelor de civilizație romană din Dacia - obișnuit inclus, și el, în programul de activitate arheologică a Muzeului Național de Istorie al Republicii Socialiste România - s-a materializat în anul 1979 în-deosebi prin cercetările de la Micia (comuna Veșel), județul Hunedoara. Dintre datele consistente ale raportului de săpături reliefăm precizarea a două etape în existența castrului militar de acolo, stabilirea dimensiunilor acestuia și precizarea unor elemente de fortificație până în prezent mai puțin investigate, cum sînt turnurile de curtină și de colț. La toate acestea se adaugă și un bogat inventar arheologic, ce va completa în chip binevenit colecțiile și expoziția permanentă ale Muzeului Național.

Cercetarea etapei finale, decisive a procesului de formare a poporului român nu putea, desigur, să lipsească din preocupările noastre.

VIII

Mărturie - obiectivul explorat în cadrul șantierului național Turnu Măgurele, pe teritoriul comunei Grojdibodu, județul Olt, în punctul "Ferma lui Marinescu". Locuințele de tip Dridu descoperite aici, materialul ceramic pe cât de interesant, pe atât de caracteristic se adaugă documentației deja existente, confirmând fără putință de replică etnogeneza română nicăieri altundeva decât pe întinsele pământuri carpato-danubiano-pontice.

Următoarele cinci rapoarte de săpături, care și încheie, de altfel, prima parte a volumului nostru, reflectă programul bogat al Muzeului Național de Istorie al Republicii Socialiste România pe tărful arheologic medieval. Așa cum arătam și altădată, am fost și rămânem statornic preocupați de a completa informația scrisă referitoare la feudalismul românesc, prin datele - adesea dintre cele mai consistente și semnificative - pe care le oferă explorările arheologice.

Raportul asupra cercetărilor efectuate în 1977 în așezarea feudală de la Mănăstirea Bodrog, județul Arad, face astfel cunoscute vestigiile din sec. al XII-lea. Dacă avem în vedere că această perioadă este încă puțin studiată, valoarea documentară a materialelor publicate se impune de la sine.

Date cu deosebire interesante și valoroase le furnizează raportul asupra săpăturilor de la cetatea Turnu (Turnu Măgurele), județul Teleorman. Noile cercetări la acest important obiectiv medieval confirmă ridicarea sa în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, în anii de glorioasă și eroică domnie ai lui Mircea cel Bătrân, precizând totodată că nu a existat aici, anterior, nici o fortificație romană. Cu alte cuvinte, localizarea, încercată de unii, la Turnu Măgurele a cetății antice Thurris se cere considerată ipoteza de lucru necesar a fi abandonată.

În 1979 au continuat săpăturile arheologice în amplul și complexul obiectiv medieval care este stațiunea de la Piuș Petri, jud. Ialomița, identificată cert cu Orașul de Floci. Raportul de săpături, conștiincios elaborat și bogat ilustrat, face cunoscute rezultatele obținute în sectoarele: biserica din sec. XV-XVII, necropola din preajma bisericii, sectorul locuințelor (nr. 9 și 10) și încă un complex religios ("biserica nr. 2"). La toate acestea se adaugă prezentarea detaliată a unui bogat și semnificativ material ceramic din sec. XV-XVII, aflat în câteva dintre secțiunile deschise pe șantier.

În continuare, sînt expuse rezultatele obținute de cercetările arheologice efectuate în vatra orașului feudal Curtea de Argeș. Sîntem convinși că specialiștii în domeniu și istoricii vor acorda atenția cuvenită descoperirilor comunicate, fiind seama că ele reflectă dezvoltarea așezării pe direcția urbanizării, de la forme de cultură și de viață modeste pînă la cele atestînd un stadiu economic și social maturizat.

În sfîrșit, în raportul asupra săpăturilor arheologice efectuate în complexul religios Mănăstirea din Vălenii de Munte, județul Prahova, relevăm studiul minuțios al celor trei edificii de acolo; definirea etapelor de construcție, surprinderea unor date privind existența zăburată a

azezământului, strâns legat de viața și activitatea marelui nostru istoric Nicolae Iorga.

În partea a doua a volumului IV "Cercetări arheologice" sînt inserate cîteva studii și comunicări.

Augustin Ulanici prezintă succint descoperirea la Bechet, jud. Olt, a unei uneelte caracteristice "culturii de prasad", din paleoliticul inferior, completînd astfel seria de difuziune pe teritoriul României a acestei manifestări inițiale de existență și cultură umană.

Cu interes sîntem convinși că va fi primit studiul intitulat "Formațiuni unional-tribale sau formațiuni statale?". Tema în discuție este aceea a structurilor sociale și politice ale geto-dacilor în perioada care a parcurs constituirea statului centralizat și independent condus de Burebista. Față de opinia cea mai răspîndită în prezent - că pînă în sec. I f.e.n. strămoșii noștri erau organizați în cuprinsătoare uniuni de triburi și că antul unificator al "celui mai mare și mai puternic dintre regii din Tracia" s-a făcut pe seama acestora, prin supunerea lor - autorul aduce un punct de vedere nou, opinînd pentru existența statului la daci, în zece mai reduse și cu caracter local, încă cel puțin din sec. al III-lea f.e.n. Se conturează astfel, în problema menționată, posibilitatea unei controverse, al cărui caracter fecund apare însă evident oricui.

Continuînd valorificarea însemnărilor de șantier și materialelor rămase inedite după dispariția regretatului arheolog Gheorghe Căniacuzino, publicăm rezultatele cercetărilor de la Cernica-Mîlnăstire, dintre care relevăm mai ales precizarea etapelor de construcție al edificiului.

O perieghetă pe valea râului Glavacioc prilejuiește semnalarea a 66 puncte cu descoperiri arheologice, îmbogățînd hărțile istorice ale județelor Argeș, Teleorman și Giurgiu.

În fine, din studiul "Evoluția cetății țărănești de la Viscri, județul Brașov" subliniem valoarea argumentelor arheologice care probează etapele de dezvoltare a complexului - de la simpla sapele de simțir, din veacul al XII-lea, pînă la puternica fortificație din sec. XVI-XIX.

Materializînd un efort colectiv de investigație arheologică, afirmat cu admirabilă pasiune și cu deplină competență, cei de ni parcurseră volunt al seriei "Cercetări arheologice" apare în cadrul manifestărilor prilejuite de sărbătorirea a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, eveniment de o deosebită importanță în istoria multimilenară a poporului român.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU

Directorul Muzeului Național de Istorie
al Republicii Socialiste România

INTRODUCTION

"Recherches archéologiques", série éditoriale dont le profil et les objectifs sont bien définis, publiée par le Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie, est arrivée avec le présent ouvrage au quatrième volume. C'est ainsi que notre institution s'est située et essaie de conserver parmi les autres institutions similaires, cette place d'élite en ce qui concerne l'action de mise en valeur des investigations archéologiques, des résultats obtenus pendant les fouilles.

Le volume comprend la majorité des résultats de la campagne archéologique de 1979 et il n'y a que quelques rapports qui portent à notre connaissance des données enregistrées avant. L'activité de mise en valeur des matériaux et d'élaboration des textes qu'on publie ici a eu lieu, naturellement en 1980. Les précisions chronologiques que nous faisons sont nécessaires puisqu'elle fixe le cadre très favorable qui nous a permis de poursuivre nos objectifs archéologiques: d'un côté l'universaire des 2050 ans depuis la création de l'État dace centralisé et indépendant dirigé par Burebista, de l'autre côté le déroulement à Bucarest en août 1980 des travaux du XVe Congrès international de sciences historiques. Fait connu les deux événements ont provoqué une véritable effervescence créatrice parmi les historiens et archéologues de notre patrie. Aspects et problèmes nouveaux, impliqués par le développement multiséculaire de la société présente dans l'espace carpatho-danubien-pontique ont été abordés et clarifiés et les grandes vérités de notre histoire ont obtenu des arguments supplémentaires pour leur documentation. En cette animée et féconde ambiance scientifique, les indications que le camarade Nicolae Ceaușescu a offert à ceux qui travaillent dans le domaine de la recherche de notre passé ont représenté un guide précieux, une garantie sûre pour la juste orientation des efforts de l'investigation. Tant dans le discours prononcé à l'occasion de la rencontre avec les représentants des hommes de science qui travaillent dans le domaine de l'histoire (le 27 mai) que dans le message adressé au Congrès international de objectifs historiques (le 10 août 1980) le secrétaire général du parti, président du pays, a fixé avec une clarté exemplaire, avec précision et concision les principes théoriques, politico-idéologiques, les objectifs majeurs de l'historiographie roumaine, les tâches prioritaires pour l'étape actuelle. Pour les archéologues de notre patrie l'indication de certains objectifs tels que: l'ancienneté de la culture matérielle et spirituelle présente sur le territoire de notre patrie; l'étude des plus im-

portants moments et monuments de la civilisation et de l'histoire des Thraco-Géto-Daces; la mise en évidence de la florissante situation économique-sociale de l'État dace au temps de Burebista et Décébale; l'étude des contacts et des influences réciproques entre la civilisation géto-dace et les civilisations d'autres peuples antiques; l'investigation du processus d'entrelacement des civilisations dace et romaine, après la conquête d'une partie de la Dacie par les Romains; ou l'étude de la continuité du peuple roumain sur le territoire de la Dacie et la mise en évidence de son niveau de développement, supérieur vis-à-vis de celui des populations migratoires - des objectifs similaires indiquent un ample et vaste programme d'action orienté plutôt vers ce qu'il y a d'essentiel et impérieux nécessaire pour obtenir des progrès dans la connaissance de la préhistoire et de l'histoire ancienne de la Roumanie.

C'est une grande satisfaction pour nous de constater que de nombreux objectifs parmi ceux énumérés ci-dessus ont attiré l'attention des spécialistes qui travaillent au Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie et que la dite réalité est reflétée amplement dans les pages du quatrième volume de la série "Recherches archéologiques".

En ce qui concerne le contenu du présent ouvrage nous exprimons une fois de plus notre conviction que les quinze rapports des fouilles y compris, aussi bien que les études et les notes publiées dans la seconde partie du volume vont marquer une contribution au développement des recherches archéologiques en notre pays, au progrès de l'archéologie roumaine.

Exactement comme pour les précédents volumes nous avons maintenant l'agréable plaisir de signaler au lecteur ce qu'il y a de plus intéressant, inédit et important en chaque rapport de fouilles ou étude.

Le rapport sur la campagne des fouilles effectuées à Ariușd, dép. de Covasna, reflète la préoccupation du Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie de participer aux efforts d'investigation des plus éloignées civilisations carpatho-danubio-pontiques pour mettre en évidence leur extraordinaires anciennetés aussi bien que leur caractère très avancé vis-à-vis d'autres civilisations anciennes d'Europe.

Dans le présent cas il s'agit de la culture même en type Cucuteni-Ariușd, appréciée unanimement comme une des plus brillantes manifestations de l'époque de la pierre polie sur tout le continent.

L'intérêt des découvertes effectuées en 1979 à Ariușd paraît être très grand compte tenant du fait que les auteurs signalent un ensemble - atelier pour la préparation et la cuisson de la céramique; pour le moment d'une aire restreinte. C'est vrai que pendant la campagne mentionnée dans le rapport, le dit ensemble n'a pas pu être intégralement dégagé, mais, de toute façon, la trouvaille communiquée ici a une valeur absolument inouï.

Des résultats de grande valeur sont compris aussi dans le rapport

sur les fouilles de Giurcani, dép. de Vaslui. Nous devons signaler, premièrement, un groupe de tombes à l'ocre, puisque celles-ci présentent un intérêt majeur - ce qui concerne leur situation dans l'ensemble des réalités d'ordre historique et culturel-ethnique qui a conduit, au bout du compte, dans l'étape finale de l'énéolithique et durant la période de transition vers l'âge du bronze, à la formation, sur le territoire de la Roumanie aussi, des Thraces anciens. Le nombre des tombes de ce type est actuellement assez élevé mais ça ne veut rien dire sur la matérialisation d'une documentation loin d'être suffisante par rapport à la densité de celles-ci dans l'espace carpatho-danubien et vis-à-vis des problèmes difficiles mais importants que l'investigation de celles-ci implique. Voilà pourquoi l'identification de tels témoignages récemment découverts à Giurcani ne peut être que bien venue. Du rapport sur les fouilles pratiquées sur le chantier ci-dessus mentionné nous signalons aussi la valeur de la découverte de quelques tombes appartenant aux Sarmates anciens des Ier-IIe siècles n.è. en raison du fait que les moments initiaux des contacts entre ces populations et les autochtones sont peu connus et clarifiés jusqu'à présent.

En 1979, le Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie a organisé une nouvelle campagne de fouilles à Buzneț, dép. d'Olt. Considérant les rapports sur les fouilles précédentes y faites qui ont communiqué spécialement des découvertes du type Cotofeni - importantes et déjà assimilées par l'archéologie roumaine - le rapport publié dans le présent volume nous fait connaître surtout les vestiges appartenant à la culture de Gliza. Nous sommes convenus que les spécialistes se rendront compte tout de suite de l'inédit de plusieurs découvertes et que, moyennant celles-ci, la connaissance de ces cultures datées au début de l'âge du bronze, sera amplement augmentée.

L'étude des monuments les plus caractéristiques de la civilisation des Thraces sur le territoire de la Roumanie, vers laquelle même le secrétaire général du parti, le camarade Nicolae Ceaușescu nous a orientés, a formé une préoccupation prépondérante du collectif d'archéologues du Musée National. Dans le présent volume ce fait est reflété par les données communiquées dans les rapports concernant les fouilles de Doia, dép. de Giurgiu, Petrișoru-Bacerișeni, dép. de Buzău et Preușești, dép. de Suceava.

À Doia, dans le département de Giurgiu, les fouilles ont découvert un établissement des porteurs de la culture de Tai - manifestation de la civilisation de l'âge du bronze, ayant un fort caractère spécifique, appréciée elle aussi comme une des plus typiques créations des Thraces du nord du Danube. Les matériaux y recueillis enrichissent le repertoire des outils et de la céramique de cette culture et nous offrent des suggestions nouvelles en ce qui concerne l'histoire des tribus de la zone centrale de la Valachie.

D'une valeur encore plus grande nous apparaissent les résultats

des fouilles pratiquées à Petrișoru, commune de Racovițeni, dép. de Buzău. Ici n'a pas été identifié un établissement thrace proprement dit mais le habitat d'une population intrusive dont le caractère est oriental, qui s'établit au nord-est et à l'est de la Valachie et qui entre en contact avec les Thraces qui habitent le territoire de la Roumanie. C'est seulement un moment, une séquence de ce phénomène ethnique et culturel que les spécialistes appellent "les préliminaires continentaux des grandes immigrations égéennes" et il est question ici des massifs déplacements de certaines populations qui, à ce moment - au niveau du XIVe siècle av. n.è. - pénétrèrent dans l'espace carpatho-danubien-pontique. L'étude de ce phénomène éveille le plus grand intérêt - et de ce point de vue, sans aucun doute, les découvertes de Racovițeni-Petrișoru susciteront une attention accrue.

En ce qui concerne les dates communiquées dans le rapport sur les recherches entreprises à Preușești, dép. de Suceava, elles se réfèrent à la civilisation thrace à ce moment pleinement constituée, au niveau du premier âge du fer. Les auteurs ont concentré leur attention - tant pendant les fouilles que durant la rédaction de leurs observations et conclusions - sur le système de défense de l'établissement. L'existence du vallum en terre haute de Preușești nous attire l'attention - comme d'autres monuments similaires aussi - sur le fait que soit la société locale traversait une époque calamiteuse, soit qu'elle évoluait, dans des conditions spécifiques, vers des formes d'organisation du type de l'ainsi nommée "démocratie militaire".

Suggérées déjà en 1979 - au qui préparait le grand anniversaire de l'État dace centralisé et indépendant dirigé par Burebista - les fouilles effectuées dans le but d'investiguer les monuments de culture matérielle et spirituelle du deuxième âge du fer, caractéristiques pour la civilisation gète-dace, ont occupé une place importante. Par la suite, les lecteurs du présent volume trouveront des données nouvelles et intéressantes concernant le domaine en question.

Dans le rapport de Dala, dép. de Giurgiu, est communiquée ainsi la découverte de quelques tombes à incinération de la période Latène récente où l'inventaire caractéristique constitue en même temps le témoignage des contacts entre nos ancêtres et la civilisation grecque du type hellénistique.

Encore plus caractéristiques apparaissent les résultats des nouvelles fouilles archéologiques entreprises dans le bien connu établissement gète-dace de Popoști-Mihăilești, dép. de Giurgiu. L'identification précise de plusieurs niveaux d'habitat, la richesse et la variété de l'inventaire, la forme spécifique de celui-ci, attestant un degré avancé de développement de la dite collectivité, qui se caractérise ainsi comme un centre économique, artisanal et d'échange et en même temps comme un centre politique - tous ces faits démontrent que les découvertes de Popoști peuvent encore souligner l'hypothèse de la localisation d'Argedava ici-même, celle-ci étant une des capitales du

grand roi Burebista.

Sur un plan plus restreint et caractérisant un autre facies de la civilisation géto-dace - produit d'une société toujours plus structurée du point de vue économique et social depuis approximativement 400 av. e.è. - nous pouvons situer les découvertes de Petrişoru-Racovişeni, faites au lieu dit "Ulmi lui Tîrlea" et qui représentent l'habitat plus modeste d'une petite collectivité dont le mode de vie et les formes de culture qu'elle a créés ont un évident caractère rustique.

En fin, très intéressantes sont les découvertes daces de Călineşti, dép. de Maramureş. Elles appartiennent à une collectivité autochtone qui menait sa vie - dont le caractère était aussi rustique - à la périphérie du monde et de la civilisation romaine implantée en Dacie après la guerre de 105-106 n.è. C'est un témoignage de plus à la continuité dace dans l'espace carpatho-danubien après l'instauration de l'occupation romaine - se constituant en preuve supplémentaire de la symbiose daco-romaine. Les recherches qui seront continuées sur ce chantier, vont ajouter certainement des éléments nouveaux qui peuvent définir cette réalité majeure de notre histoire du début du Ier millénaire n.è.

L'étude des formes de la civilisation romaine en Dacie - objectif inclus, lui aussi, dans le programme d'activité archéologique du Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie - c'est matérialisée en 1979 spécialement par l'entremise des recherches faites à Micia (commune du Veşel) dép. de Hunedoara. De toutes les données substantielles comprises dans le rapport des fouilles on met en évidence le fait qu'on précise les deux étapes d'existence du camp militaire y situé, qu'on établit les dimensions de celui-ci et qu'on précise certains éléments de fortification moins investigués jusqu'à présent, tels que les tours de courtine et d'angle. Il s'agit aussi ici d'un riche inventaire archéologique qui complétera heureusement les collections et l'exposition permanente du Musée National.

L'investigation de l'étape finale, décisive pour le processus de formation du peuple roumain, ne pouvait guère manquer de nos préoccupations. Comme preuve - l'objectif exploré au cadre du chantier national de Tusnu Măgurele sur le territoire de la commune du Grojdibodu, dép. d'Olt, au lieu dit "Ferma lui Marinescu". Les habitations de type Dridu y découvertes, le matériel céramique très intéressant et caractéristique, s'ajoutent à la documentation qui existe déjà et confirme une fois de plus que l'ethnogenèse roumaine a eu lieu uniquement sur le vaste territoire carpatho-danubien-pontique.

Les suivants cinq rapports de fouilles qui achèvent, au reste, la première partie de notre volume, reflètent le riche programme du Musée National d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie dans le domaine de l'archéologie médiévale. Conformément à nos affirmations antérieures, nous avons été et nous sommes toujours préoccupés

de compléter l'information écrite concernant le moyen âge roumain par les données - parfois des plus consistantes et significatives - offertes par les recherches archéologiques.

Le rapport sur les investigations effectuées en 1977 dans l'établissement féodal de Mănăstirea Budeg, dép. d'Arad nous fait connaître des vestiges du XIIe siècle. Etant donné que cette période est peu étudiée pour le moment, la valeur documentaire des matériaux publiés est évidente.

Très intéressantes et de grande valeur sont les données fournies par le rapport sur les fouilles de la forteresse de Turnu (Turnu Măgurele), dép. de Teleorman. Les nouvelles recherches y entreprises confirment son édification dans la deuxième moitié du XIVe siècle pendant l'héroïque et glorieux règne de Mircea l'Ancien et précise en même temps qu'il n'y avait antérieurement ici aucune fortification roumaine. En d'autres termes la localisation, à Turnu Măgurele de la cité antique de Thurris tel qu'avaient pensé quelques uns auparavant est une hypothèse de travail qu'on doit nécessairement abandonner.

En 1979 ont continué les fouilles archéologiques dans l'ample et complexe objectif médiéval qui est la station de Pius Petri, dép. de Iași, identifiée avec certitude comme étant la Ville de Floci. Le rapport des fouilles consciencieusement élaboré et richement illustré, nous fait connaître les résultats obtenus dans les secteurs: l'église des XVe-XVIIe siècles, la nécropole située à côté de l'église, le secteur des habitations (nos. 9 et 10) et un autre ensemble religieux ("l'église no. 2").

On ajoute à toutes ces informations la présentation détaillée d'un riche et significatif matériel céramique daté aux XVe-XVIIe siècles et qui a été trouvé en quelques sections qui ont été creusées sur ce chantier.

Par la suite on fait un exposé sur les résultats obtenus dans les recherches archéologiques effectuées dans l'emplacement de la ville féodale de Curtea de Argeș. Nous sommes convaincus que les spécialistes dans le domaine et les historiens vont accorder toute leur attention aux découvertes communiquées, compte tenant du fait qu'elles reflètent le développement de l'établissement par la voie de l'urbanisation, des formes de culture et de vie modestes jusqu'à celles qui atteignent un stade économique et social veu à sa maturité.

En fin, le rapport sur les fouilles archéologiques effectuées dans l'ensemble religieux Mănăstirea de Vălenii de Munte, dép. de Prahova, comprend une étude détaillée des trois édifices qui se trouvent là, à côté de la définition des étapes de construction et de certains données concernant la tourmentée existence de l'établissement, étroitement lié à la vie et l'activité de notre grand historien Nicolae Iorga.

Dans la seconde partie du IVe volume des "Recherches archéologiques" sont comprises quelques études et communications.

Augustin Ulanici présente succinctement la découverte à Bechet,

dép. de Olt, d'un outil caractéristique pour la "culture des galets aménagés", du paléolithique inférieur, ce qui arrendit ainsi l'aire de diffusion de cette manifestation initiale d'existence et culture humaine sur le territoire de la Roumanie.

De même nous sommes convenus que l'étude intitulée "Formations du type de l'union tribale ou formations du type de l'Etat ?" sera reçue avec le plus vif intérêt. Le thème mis en discussion est celui des structures sociales et politiques des Géo-Daces pendant la période dans laquelle s'est constitué l'Etat centralisé et indépendant dirigé par Burebista. En face de la plus répandue opinion actuelle d'après laquelle au Ier siècle av.n.è. nos ancêtres étaient organisés en grandes unions tribales et l'acte unificateur du "plus grand et plus fort entre les rois de Thrace" a été fait au compte de celles-ci, par leur soumission - l'auteur apporte un point de vue nouveau conformément auquel l'existence de l'Etat chez les Daces en zones plus restreintes et ayant un caractère local, peut être signalée au moins dès le IIIe siècle av.n.è. Prend contour ainsi, dans le problème ci-dessus mentionné, la possibilité d'une controverse dont le caractère fertile est évident pour n'importe qui.

En continuant la mise en valeur des notes de chantier et des matériaux demeurés inédits après la disparition de l'archéologue Gheorghe Cantacuzino, dont la mort nous a tous affligé, nous publions les résultats des recherches qu'il a fait à Cernica-Mănăstire, dép. d'Ilfov, un des plus importants étant la détermination exacte des étapes de construction de l'édifice.

Une recherche de surface entreprise sur la vallée de la rivière de Glavacioc nous permet de signaler 66 points où ont été faites des découvertes archéologiques qui vont enrichir les cartes historiques des départements d'Argeş, Teleorman et Giurgiu.

En fin, de l'étude "L'évolution de la citadelle paysanne de Viscri, dép. de Braşov" nous soulignons la valeur des arguments archéologiques qui prouvent les étapes de développement de l'ensemble - depuis la simple chapelle de cimetière datée au XIIe siècle jusqu'à l'importante fortification des XVIe-XIXe siècles.

En matérialisant un effort collectif d'investigation archéologique, affirmé avec une exemplaire passion et une parfaite compétence, le quatrième volume de la série des "Recherches archéologiques" apparaît au cadre des manifestations occasionnées par l'anniversaire des 2050 ans depuis la création de l'Etat dace centralisé et indépendant dirigé par Burebista, événement d'une importance particulière dans l'histoire multimillénaire du peuple roumain.

Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU
Directeur du Musée National d'Histoire
de la République Socialiste de Roumanie

INTRODUCTION

The 4th volume of "Archaeological Researches" belongs to an editorial series with well-definite purposes in view, issued by the National History Museum of the Socialist Republic of Romania. This editorial has placed us - and we hope to abide by - among the front rankers in the competition for the turning to an ever better account of the archaeological results and investigations.

The present volume deals mostly with the 1979 archaeological campaign's results, just a few articles are devoted to data recorded during the previous years. The processing of the materials and elaboration of the texts published in the present volume have both taken place all round the year 1980. These chronological date had to be mentioned because the year 1980 has marked two important events for the archaeological research in our country; on one hand, the celebration of 2,050 years since the creation of the independent and centralized Dacian state lead by Burebista and, on the other hand, the debates of the 15th International Congress of Historical Sciences held in Bucharest during the month of August 1980. It is already well-known that these two major events in the scientific life of our country have brought about an authentic and creative ebullience among the Romanian historians and archaeologists. New and vital problems and aspects concerning the multi-millenary and autochthonous society's development in the Carpathian-Danubian and Pontic area have been talked over and fully cleared up, while the major truths of our history, by strong arguments and evidence scientifically acquired, have proved right beyond any doubt. The words of greeting addressed by comrade Nicolae Ceaușescu, as well as his injunctions to all those who work on the realm of the scientific investigation of our past, have represented the most precious directory and guide, the truest warranty for a reliable orientation in the research work carried out by our scientists. Both in the speech held at the meeting with the representatives of the scientists activating in the field of history (May, 27) and in the message addressed to the International Congress of Historical Sciences (1980, August, 10) the General Secretary of the Party and the President of our country has clearly, concisely and accurately - set forth the theoretical and political-ideological principles, the major targets of the Romanian historiography, its foremost assignments for the present stage.

The following objective points outline for our archaeologists the

main domains of investigation in their research work; stressing of the antique character of the material and spiritual culture on the territory of our country; studying of the most important moments and monuments of the Thraco-Getic-Dacian civilization and history; bringing out into bold relief the socio-economical flourishing of the Dacian state during the reigns of Burebista and Decebalus; studying of the mutual contacts and influences among the Geto-Dacians and other antique civilizations; studying of the merging process between the Dacian and Roman civilizations, following the Roman conquest of a part of Dacia; studies concerning the continuity of the Romanian people on the Dacian territory, with stress laid on its high development standard, superior to the level of the migratory peoples. These are but a few objective points, centring round the most essential and acute problems, needing a better knowledge of our pre-antique and ancient history.

It is a highly satisfactory opportunity for us to point out that the specialized staff of the National History Museum of the Socialist Republic of Romania have focussed their attention on most of the above-mentioned problems, as several articles in the 4th volume of the series "Archaeological Researches" will evince.

As to the contents of the present volume, we sincerely believe that the fifteen excavation reports, together with the studies and notes published in the second part, will contribute to the further development of the archaeological research in our country, to the progress of the Romanian archaeology. Following the same pattern as in the previous volumes, we shall try now to draw the public's attention to those elements which represent the most interesting and original and important features for each excavation report or study in turn.

Thus, the report dealing with the excavation campaign performed at Ariușd, district of Covasna, mirrors the interest shown by the National History Museum of the Socialist Republic of Romania for the investigations concerning the remotest civilizations belonging to the Carpathian-Danubian-and Pontic area; here the archaeological researches have illustrated not only the particular old character of these cultures, but they have also pointed out their advanced cultural level by way of comparison with other antique civilizations in Europe. The present civilization has been identified as representing the Cucuteni-Ariușd cultural type, unanimously considered as one of the most antique manifestations on our continent dating from the polished stone epoch. The interest of the discoveries made at Ariușd in 1979 seems of the utmost importance, as the authors mention the digging out of a complex workshop used for the preparation and burning of pottery; though the complex has been but partially dug up, its discovery is exceedingly valuable.

Important results have also been related by the archaeological accounts concerning the excavations at Giurcani, district of Vaslui.

We mention above all the cultural group of the so called "ochre

graves" considering their major interest to us - as they belong to a context of civilisation of great historical, cultural and ethnical importance that finally lead to the genesis of the early Thracians tribes on the territory of Romania too, during the final stage of the Eneolithic epoch and the transition period towards the Bronze Age. The graves of this type found till now are comparatively quite numerous, but even so the reference material brought forth by them is far from being sufficient taking into account their denseness in the Carpathian-Dasubian area and the difficult and important issues raised by their investigation. This is the reason why the identification of such new testimonies at Giurcani is welcome for the archaeological research. Another utmost valuable discovery mentioned by the excavation report concerning the archaeological site in discussion is the excavation of several tombs belonging to the early Sarmatians during the 1st and 2nd centuries; their importance derives from the fact that they mark the first contacts between these populations and the autochthonous ones, a problem so far inadequately studied and understood.

In 1979 the National History Museum of the Socialist Republic of Romania set up a new archaeological campaign at Braneş, Olt county. Whereas the previous excavation reports mostly notified finds of Coşofeni type - the excavation report issued in the present volume informs in the main about vestiges of Gîlna culture. We hope the specialists will grasp the novelty of many of them and the possibility offered by them to extend our knowledge of these cultures of the early Bronze Age. The investigation of the most characteristic remains of the Thracians' civilisation on the Romanian territory has been a chief matter for our archaeological staff as the reports of Daia, Giurgiu county, Petrişoru-Racovişeni, Buzău county and Preuteşti, Suceava county prove. In fact the General Secretary of our Party, comrade Nicolae Ceauşescu pointed out many times the great importance of all the researches which show the development of the Thracians' civilization.

At Daia, Giurgiu county, the excavations revealed a Tei culture site illustrating the Bronze Age civilisation and having a marked peculiar trend. This culture is seen as one of the most typical creations made by the Thracians in the North of Danube. The objects found there enrich the catalogue of tools and pottery of this culture and give new suggestions to the history of the tribes in the central area of Walachia.

The results of the archaeological campaign from Petrişoru - Racovişeni, Buzău county, are even more valuable.

We didn't identify a Thracian site there; but we have got traces of a foreign population of Eastern origin who came and settled down in the North-Eastern and Eastern parts of Walachia and contacted the Thracians who lived on Romania's territory.

This is only an aspect of the ethnic and cultural phenomena named by the specialists the "continental preliminaries of the great Aegeic Immigration". This aspect refers to the large removals of populations that round the XIVth century B.C. entered the Carpathian-Danubian and Pontic areas. This phenomenon is highly interesting. We hope the discoveries at Racovițeni-Petrișoru will be given proper attention.

The data mentioned in the report of Preuțești research Suceava county refer to the well established Thracian civilisation which developed in the first Iron Age. During the excavation campaign and in the process of working out of their conclusions the authors focused their attention on the site's defence system.

The turf wall at Preuțești proves either that the local community ran through difficulties or that it evolved - under special circumstances - toward organisation forms of the so-called "military democracy" type.

As we have already mentioned in 1979, - when we prepared the great anniversary of the setting up of the independent and centralised Dacian state lead by Burebista - the excavations made with the purpose to study the remains of material and spiritual culture of the Geto-Dacian civilisation, the Second Iron Age held a special place. Thus, new and interesting data referring to this theme are now available to our readers.

The Data report, Giurgiu county notifies the discovering of some cremation burials of early Latène period, in which grave inventory proves the contacts between our ancestors and Hellenistic civilisation.

The results of the new archaeological excavations at the well-known Geto-Dacian site at Popești-Mihăilești, Giurgiu county are more characteristic and comprehensive. The accurate identification of many levels, the great number and variety of goods, their style certifying an advanced stage of development of the community who lived there, the fact that the site appears to have been an economic, artisan's commercial and political centre as well, strongly support the idea that we can identify here the place of Argedava, one of the capitals of the great king Burebista.

The finds at Petrișoru-Racovițeni, at "Ulmi lui Tîrlea" point to a place inhabited by a small group in which the cultural forms and the way of living bear obvious rural features. They present another aspect of Geto-Dacian civilisation as they are created by a more and more organised society beginning round 400 B.C.

Last but not least we present the Dacian finds at Călinești, Maramureș county. They belonged to a group of inhabitants that lived a rural life on an outlying area of Roman world and civilisation that had been implanted in Dacia after the 106-107 war B.C. It should be looked upon as a further testimony of the Dacian continuity in the Carpathian-Danubian area after the setting up of the Roman occupation, and moreover a

proof of Dacian - Roman living together. The further researches on this archaeological site will of course reveal new elements for describing this main reality of our history at the beginning of the 1st millenium A.D. The archaeological staff of the National History Museum of the Socialist Republic of Romania also planned in 1979 the investigation of the Roman civilisation in Dacia. This objectiv was carried out especially by the archaeological compagn at Micia, Veşel Hunedoara county - Among the most valuable date presented in the archaeological report was scention the specification of the two stages in the existence of the Roman camp investigated, the setting down of its size and the more accurately defining of several fortification elements up to now less studied as for instance the angle and interval towers we are now into possession of a rich archaeological inventory that will wepplement the collections and the permanent of exhibition of the National Museum.

We also concerned ourselves with the research of the ultimate, decisive stage in the process of forming of the Romanian people. Thus the objective investigated within the National site at Turan Mîgurele on the territory of the Grojdibodu, Olt county, at "Ferma lui Marinescu". Dridu type dwellings and pottery found there, both interesting and characteristic supplement the existing reference material corroborating Romanian ethnogenesis in the Carpathian-Danubian-Pontic areas.

The following five excavating reports that close the first part of our volume mirror the large programme of the National Museum dedicated to the Medieval archaeology. We have always endeavoured to complete the written information concerning the Romanian Feudalism by data - most significant and consistent - revealed by the archaeological excavations.

The 1977 archaeological reports about the feudal site at Bodrog Monastery Arad county notifies vestiges of the twelve century. If we consider the fact that this period is still less known we can realize the great value of the published studies. Particularly valuable and interesting data are supplied by the excavating report at Turan fortress, Turnu Mîgurele, Teleorman contry. The new researches at this important mediaeval site confirm its flourishment during the second part of the XIVth century under the glorious reign of Michael the Oldent; the vestiges prove at the same time that there never existed before at that place a Roman fortress. To be sure, one must renounce the former hypothends of having there existed there the antique Thauris fortress.

In 1979 we carried on the archaeological excavations at Pina Petrii, Ialomita county, an ample and complex mediaeval objective that was undoubtedly the former Oraşul de Floci. The excavation report scrupulous worked out and well illustrated presents the following sectors; the church from the XVth-XVIIth century; the macropolis standing not far from the church; the dwellings (no. 9 and 10) and

another religious centre (church no.2). The report also presents a rich and noteworthy pottery from the XVth-XVIIth century that was found in some of the site's sections.

In addition the volume deals with the archaeological campaign's results at Curtea de Argeş a feudal town. We would be pleased to know that the specialists in the field and historians would take notice of the published discoveries since they mirror the development of the settlement towards urbanisation, beginning with plain forms of life and culture till the economically and socially developed ones.

We also draw your attention to the archaeological campaign concerning the religious complex Mănăstirea at Vălenii de Munte, Prahova county. We point out the thorough study of the three buildings of the place; the defining of the stages of building; the relating of several data in connection to the hard struggling existence of the place that was so much connected to the life and work of our great historian Nicolae Iorga.

There are also several studies and papers in the second part of the Editorial. Augustin Ulanioi presents in short the discovery of a tool characteristic for the pebble culture from Early Paleolithic, at Bechet, Olt county, completing in this way the area of extend of such proves of the first manifestations of human existence and culture.

We also hope that the readers will pay attention to the paper entitled "Tribal Unions or State Formations?".

It brings forward the social and political structure of the Geto-Dacians before the creation of the independent and centralized Dacian state lead by Burebista. In contrast to the till now most wide - spread opinion according to which up to the first century B.C. our ancestors had been organized in large tribal unions and the unification made by the greatest and the most powerful from among the kings of Thracia" was carried out through their submission - the author supports the idea that even before the 3rd century B.C. there existed the state with the Dacians in limited areas and it had a local character. Thus one must take into consideration the possibility of a fruitful debate of great interest to us.

Carrying on the revaluation of the unpublished notes of the late archaeologist Gheorghe Cantacuzino we publish the results of the researches at Cernica-Mănăstire and lay stress on the specification of the building's stages of construction.

In consequence of the periegeisis made on the Glavacioc valley 66 points of archaeological finds are signalled out - thus enriching the historical maps of Argeş, Teleorman and Giurgiu county.

We also recommend the study "The Evolution of the Peasant's Fortress at Visori, Braşov county" and appreciate the value of the archaeological evidences that describes the periods in the development of the complex - beginning with the plain graveyard chapel in the twelve century till the strong fortresses in the XVIth century.

The IVth volume of the "Archaeological Researches" is dedicated - among other manifestations - to the celebrating of 2,050 years since the creation of the independent and centralized Dacian state lead by Burebista - an event of great importance in the multi-millenary history of the Romanian people.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU
Director of the History Museum
of the Socialist Republic of Romania

I. R A P O A R T E D E S Ă P Ă T U R I

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA SĂPĂTURILOR DIN 1979 DE LA ARIUȘD, JUD. COVASNA

de EUGENIA ZAHARIA,
DOINA GALBENU
și SZEKÉLY ZOLTAN

În 1979 săpătura de la Ariușd a fost consacrată cercetării unui „cuptor” neolitic de ars oale și unei locuințe situată în imediata apropiere de est a „cuptorului” ; ambele complexe se află în regiunea de sud-est a cunoscutel așezări neolitice cu ceramică pictată.

Amândouă complexe au fost cercetate parțial în anii 1977-1978, în cuprinsul unei secțiuni, planificată și începută cu ani în urmă, de-a lungul marginii interioare (spre centrul așezării) a săpăturilor László, în vederea realizării unei secțiuni lungi, complete, E-V, pe axul lung(E-V) al așezării.

Săpături vechi László sau Teutsch au tălat „cuptorul” de trei ori pe direcția N-S și odată locuința alăturată lui, tot N-S. Această ultimă secțiune a distrus posibilitatea de a stabili raportul stratigrafic dintre cele două complexe.

Ne vom opri întâi mai stăruiitor asupra așa-zisului „cuptor” de ars oale. Din ceea ce s-a lucrat până acum, adică după indicațiile pe care ni le oferă profilul din secțiunea lungă est-vest, menționată mai sus, raportată resturilor dezvelite din nou anul acesta, într-o casetă alăturată, spre sud, acestei secțiuni, am constatat cele ce urmează:

Profilul a secționat a podea de lut, arsă puternic, fără lipitură, ci doar amenajată pe lutul galben. Tăietura acestei amenajări este în ușoară pantă spre est și spre vest, deoparte și de alta a unui pinten rezervat , în stadiul actual înalt de 40 cm. De o parte și de alta a acestui pinten se formează două cotloane, spre est și spre vest. Spre est de cotlon, unde a rămas și un rest de vatră, podeaua arsă se adâncește la mijloc, pentru a se ridica în marginea ei de est cu 30 cm. În partea dinspre vest de pinten se formează de asemenea un cotlon de unde podeaua, continuându-se spre vest, coboară tot cu 30 cm. Marginea aceasta a podelei (dinspre vest) este tălată de secțiuni vechi. De aceea nu putem ști încă dacă marginea ei se ridică la fel și în partea de est. Lungimea întregii podele, prinsă în această secțiune, are 9,80 m., partea mai mare fiind cea de la vest de pinte, lungă de 5,40 m.

Revenind la pintenul median, menționăm că spre est, în porțiunea

de cotlon rămasă, există vatră, probabil feșuită (nedesfăcută, așa că nu sîntem siguri); deasupra cotlonului de vest, la 0,50 m mai sus de la nivelul podelei mari arse, se găsește o vatră lipită (nr.2), de formă ovală (1,20 x 1,50) și cu marginile arcuite, ceea ce este un indiciu că de acolo creștea o cupolă: vatra sace orizontală la - 0,70 m de la nivelul actual și la + 0,50 m de la nivelul podelei mari arse, pe un strat de pămînt (ars) masat, gros de 0,40 m - 0,50 m, care acoperă în întregime toată podeaua arsă din această regiune de margine a secțiunii lungi.

Pe același profil lung, în partea de vest de pîntenul ars și aproximativ 60 cm (tot spre vest) de vatra nr.2, s-au păstrat porțiuni de lipitură verticală (fășulală de lut) pe masa de chirpic masat, care zace peste toată podeaua mare și care formează foarte probabil un perete median, E-V, în cuprinsul construcției. Vatra nr.2 care zace deasupra nivelului superior al acestui „perete” de chirpic ars, ar indica fie o vatră-cuptor etajată în cuprinsul construcției, fie o reamenajare mai tîrzie. Aceste resturi nu au fost desfăcute și ne reținem de a mai face ale considerații, înainte de a le fi cercetat în întregime.

Observații importante s-au mai onles și din cercetarea parțială a cuptorului pe latura lui dinspre sud și secțiunea lungă E-V. În această parte s-a desvelit vatra nr.2 și s-au curățat în suprafața casetei (3x8 m) resturi de chirpic, care par de la o placă găurită, și resturi ceramice puternic arse, prinse sub chirpic. Cea mai importantă parte a fost „aripa” de S-V a cuptorului (dezvelit în casetă), unde, sub bucăți mari de chirpic, puternic arse, bucăți de lipitură groasă pe traverse de lemn (cam 8-10 cm lățime) așezate distanțat (între 12-30 cm distanță între ele) pe direcția E-V, s-au găsit în foarte mari cantități vase pictate, sparte pe loc, strivite sub aceste dărîmături. Toată această porțiune zace mai adînc și în pantă, deoarece s-a prăbușit în golul (încăperea) de sub placa formată de traversele de lemn cu lipitură, menționate mai sus.

După sondajele făcute de noi și în secțiunile vechi (răzuind pereții), sîntem siguri că acest complex se întinde încă cu 4-5 m spre sud și cca. 2 m spre vest, în regiuni care nu par deranjate de săpături vechi și unde considerăm că vom putea găsi marginile de sud și de vest ale acestei construcții, pentru a putea reconstitui sigur măcar o parte din acest ansamblu.

Pentru a completa datele pe care le cunoaștem astăzi, este important de menționat că, în săpătura anilor 1977-1978, Z. Székely a găsit pe latura de nord a secțiunii lungi E-V, 11 cuptoare de ars oale (?), de formă ovală și de dimensiuni normale (1,20-1,40 m), foarte apropiate între ele¹.

La est de „cuptor” se găsesc resturile unei locuințe pe o lungime de 5,80 m. Am menționat că e secțiune a lui F. László și-a tăiat ponibilitatea de a stabili raportul stratigrafic dintre cele două construcții, oricum foarte apropiate una de cealaltă. Latura de est a locuinței a fost în întregime degajată, urmînd a fi desfăcută și latura ei dinspre sud. Resturile acestei locuințe ne apar ca o masă de chirpic, groasă de 0,40 m,

cu aglomerări variate la nivelul ei superior, unde se găsesc vase în-tregi și fragmentare sparte pe loc.

Stratigrafic, complexul cuptor și locuința alăturată lui aparțin primului nivel de locuire sau unuia din primele nivele cu care ar începe locuirea în această regiune a așezării, deoarece totul este acoperit de stratul castaniu-măzărșos, urmat de cel cenușos, care sînt ultimele nivele de locuire în așezarea de la Ariușd.

Descoperirea de la Ariușd depășește cadrul strict al cunoașterii tehnicilor de prelucrare a ceramicii, ea avînd și unele implicații în dezvoltarea economică și socială a populațiilor care au creat-o. Existența unui asenonea atelier, sau poate a unui cartier de olari, ridică noi probleme, care vor fi lămurite odată cu încheierea lucrărilor din acest sector.

Din toate datele de care dispunem în stadiul actual al cercetărilor acestor resturi arheologice, putem afirma cu siguranță că la Ariușd sîntem în fața unei construcții - atelier complex de olărie - de dimensiuni și caracter încă necunoscut în regiunile noastre.

Cum a fost construit și cum a funcționat urmează să lămurim în cercetările viitoare. Asemenea construcții se cunosc deocamdată numai în Orient.

NOTA

- 1 Z. SZÉKELY, B. BARTÓC, Cuptoarele de ars oale de la Ariușd, jud. Covasna, în Materiale și cercetări arheologice, a XIII-a sesiune anuală de rapoarte. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1979, p.56.

RAPPORT PRÉLIMINAIRE CONCERNANT LA CAMPAGNE DE FOUILLES ARCHÉOLOGQUES DE 1979 À ARIUȘD, DÉP. DE COVASNA.

Résumé

La campagne de fouilles archéologiques menée en cours de l'année 1979 à Ariușd a été consacrée au déblayage d'un "four" néolithique destiné à la cuisson de la poterie et d'une habitation située à proximité.

Les investigations concernant ces deux complexes avaient commencé, dès 1977-1978¹.

"Le four" a été sectionné de l'est à l'ouest. De part et d'autre d'un éperon médian il y a deux recoins. Celui de l'ouest est surmonté par un foyer circulaire, adossé à la paroi et aux bords voûtés, ce qui indique la présence initiale d'une coupole.

A l'ouest de l'éperon on a trouvé des portions de crépissure verticale, indiquant probablement, les vestiges d'une paroi médiane,

tandis qu'au sud les abords du four ont livré une grande quantité de déchets céramiques, provenant de vases brisés sur place.

Situés à l'est du four sur une longueur de 5,80 m il y a les vestiges d'une habitation. Elle n'a été que partiellement déblayée.

La stratigraphie indique que l'ensemble formé par le four et l'habitation, situés l'un à côté de l'autre, appartient soit à la première phase d'habitat, soit à l'une des phases de début de l'établissement.

Les indices fournis jusqu'à présent par les fouilles archéologiques de Ariuşd, nous permettent d'affirmer qu'il s'agit là d'une construction singulière dans cette civilisation, par ses dimensions et caractéristiques.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA GIURCANI, JUD. VASLUI

de COSTACHI BUZDUGAN

Obiectul lucrării de față îl formează prezentarea rezultatelor obținute în urma cercetărilor arheologice efectuate în anul 1979 într-un tumul de pe valea râului Elan.

Cunoscută prin bogăția monumentelor ei arheologice, valea Elanului a constituit și în trecut, dar mai ales în ultima vreme, obiectul unor intense cercetări perieghetice și săpături sistematice, al căror rezultat direct a fost descoperirea a importante vestigii din diferite perioade istorice¹. Printre acestea se numără mai mulți tumuli, izolați sau în grup, identificați de curînd². Cercetarea sumară a unuia dintre ei, ocazionată de efectuarea unor lucrări de hidroameliorații, a permis precizarea că el a fost ridicat pentru a proteja morminte de înhumație din epoca bronzului, din inventarul cărora au putut fi recuperate mai multe vase fragmentare specifice culturii Noua³.

Această descoperire fortuită a atras atenția asupra importanței cercetării unui grup de tumuli amplasați pe valea Elanului, mărginită spre est de dealul Raiului, cu coaste rîpoase și repezi, iar spre vest de dealul Giurcani (153 m), cu deschizături de văi.

După o recunoaștere prealabilă, efectuată în 1979, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România a întreprins, în vara aceluiași an, un sondaj de informare asupra unui grup de trei tumuli de pe teritoriul satului Giurcaai, com. Găgești, jud. Vaslui, situați în punctul "Argeaua" de pe șesul inundabil al Elanului, între apa cu același nume și drumul județean Murgeni-Găgești, la circa 1500 m de capătul de sud al Giurcanilor. Cei trei tumuli pot fi uniți printr-o linie oarecum dreaptă, lungă de 450 m, trasată de pe malul Elanului spre drumul județean menționat.

Sondajul propriu-zis a început prin secționarea celui mai estic tumul (T.1), situat la circa 20 m de apa Elanului. Cele două secțiuni (AB și CD), care se întretaie aproximativ în centru, despart tumulul în patru sectoare mai mult sau mai puțin egale.

Unul dintre cei mai mici din grupul celor trei, tumulul nr.1, pentru ridicarea căruia s-a adus pământ din jur, are forma ușor ovală, diametrul maxim de 15,50 m, iar înălțimea de 0,50 m de la nivelul actual al solului (fig.1). Ridicat ca monument funerar în perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului, tumulul a avut inițial o înălțime mai mare; ea a fost însă redusă în decursul timpului fie prin depunerea de soluri aluvionare, fie prin acțiunea de eroziune, determinată de apele staționare sub care terenul a stat multă vreme.

Structura tumulului este destul de simplă, indicînd următoarea suc-

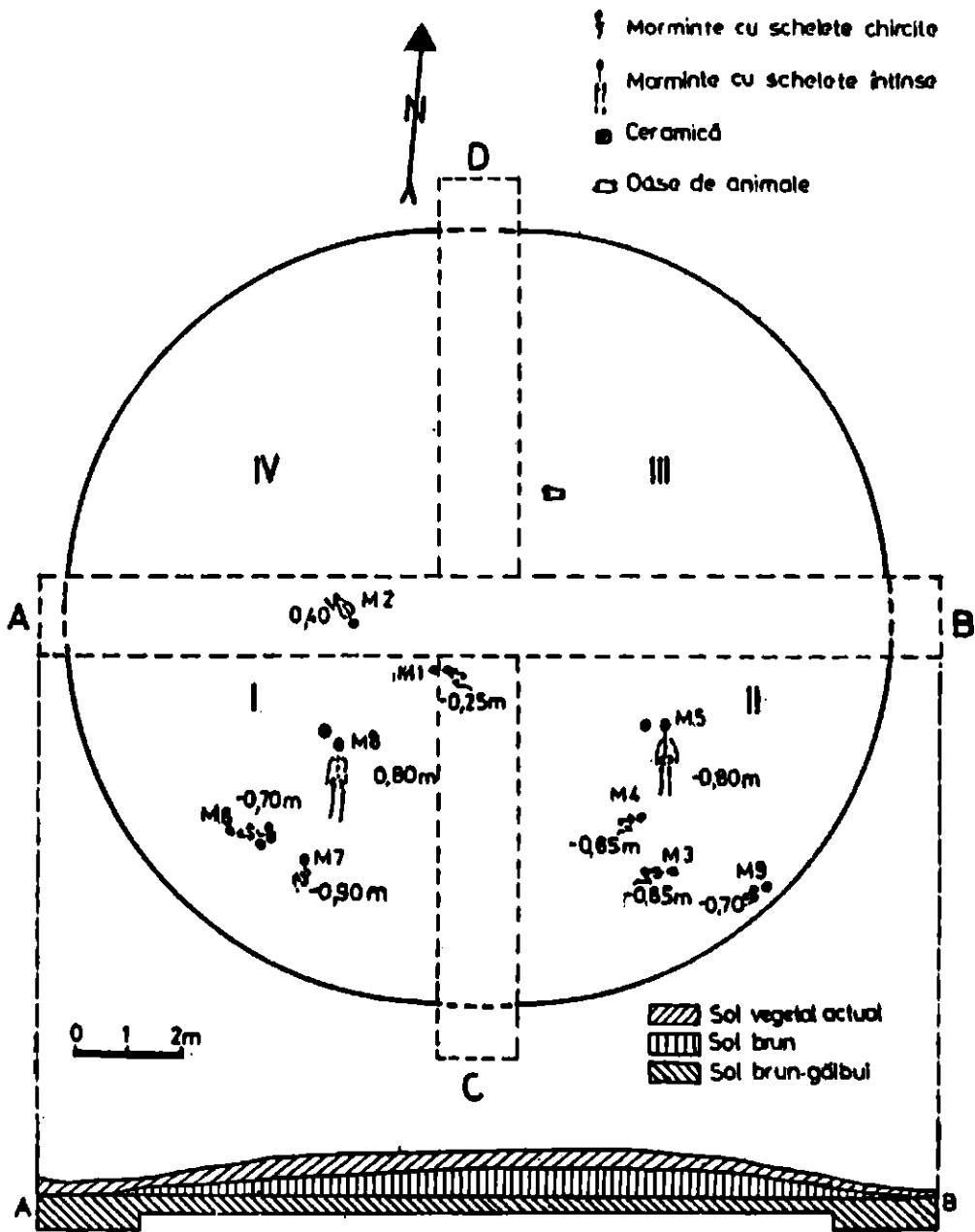

Fig.1.-Planul și profilul tumulului nr.1.

cesiune: solul vegetal actual, a cărui grosime nu depășește 0,20 m, suprapune un strat de pământ brun-măzărșos, gros de 0,35-0,40 m, iar acestuia îi urmează pământul negru, uneori cu dungi gălbui. În acest strat foarte gros, ca și în restul tumulului, se găsesc resturi arheologice, în special fragmente ceramice din diferite perioade istorice, așchii și unelte de silix din epoca neolitică (fig.2/2, 4-7). ease de animale, cochiliile de melci și de scoici, aduse de aluviuni.

În jumătatea de sud a tumulului au fost descoperite - la adâncimi cuprinse între 0,25-0,90 m - nouă morminte, toate de înmormântare. În schimb, în cealaltă jumătate nu au fost identificate resturi funerare, ceea ce constituie o particularitate a acestui tumul.

Mormântul nr.1, descoperit la o adâncime de 0,25 m, prezintă un schelet, probabil al unui copil, deranjat parțial de lucrările agricole. După poziția oaselor ce s-au păstrat, și mai ales ale gambei, se poate preciza că defunctul a fost așezat pe partea stângă, în poziție chirchită, cu capul spre sud-sud-vest și picioarele spre nord-nord-est (fig.3/2). În regiunea toracelui și a bazinului s-au găsit numeroase arșice, unele sfeluite pe ambele suprafețe late sau numai pe una din ele (fig.2/3).

Mormântul nr.2, cu scheletul chirchit pe stînga, cu mâinile aduse pe lângă trunchi și sprijinite pe picioare, puternic adunate spre genunchi, cu capul la est-sud-est și picioarele la vest-nord-vest, zăcea la adâncimea de 0,40 m de la suprafața actuală a solului (fig.3/4). În dreptul oaselor bazinului, în unghiul dintre humerusul drept și femur, se află o piesă de os de formă ovală. Pe centrul părții convexe, bine șlafuită, piesa este prevăzută cu o gaură mare circulară, în jurul căreia se află un inel supraînălțat. Pe margine are o altă gaură mică. Cealaltă suprafață, mai neglijent finisată, este concavă (fig.2/1).

Mormântul nr.3 conservă relativ bine scheletul defunctului, chirchit accentuat pe stînga, cu capul la nord-nord-est și picioarele la sud-sud-vest. Craniul este întors cu mandibula spre est. Mîna stîngă se sprijină pe femurul drept, iar dreapta este trasă în spatele coloanei vertebrale. Genunchii sînt mult aduși sub bărbie, iar oasele femurului strîns se de cele ale gambei (fig.3/7).

Scheletul, aparținînd unui matur, zăcea la adâncimea de 0,85 m.

Mormântul nr.4 conține, la adâncimea de 0,65 m, resturile unui schelet de copil într-o stare proastă de conservare. Lipsa unor oase și a craniului se explică prin deranjamentul produs de săparea gropii mormântului nr.3, descoperit în imediata apropiere. Resturile păstrate permit precizarea că defunctul s-a așezat pe partea stîngă, în poziție chirchită, orientat est-nord-est - vest-sud-vest (fig.3/6).

Mormântul nr.5, descoperit la adâncimea de 0,80 m, prezintă, într-o stare de conservare destul de precară, scheletul unui matur întins pe spate, cu mâinile aduse pe lângă corp, orientat nord-sud. Craniul este îndreptat cu privirea spre est (fig.3/3). Lîngă craniu, în partea de nord, și în regiunea de legătură a toracelui cu oasele bazinului s-au găsit pete de culoare gălbuie care par a indica resturi de țesătură. În

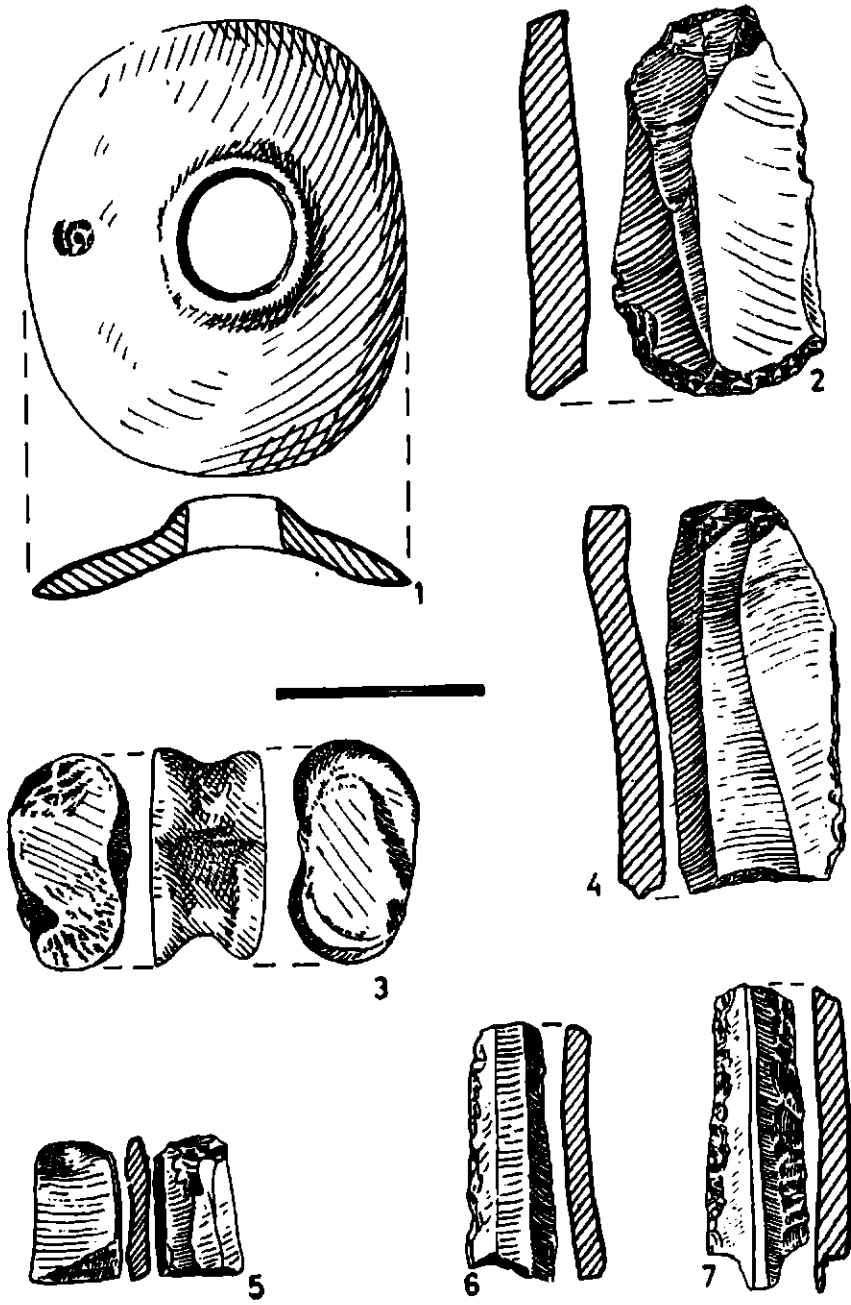

Fig.2.-Obiecte descoperite în tumulul nr.1; 1,disc de os (M.2); 2, 4-7, lame și răzuitoare de silex; 3, arșic cu suprafețele lustruite (M.1).

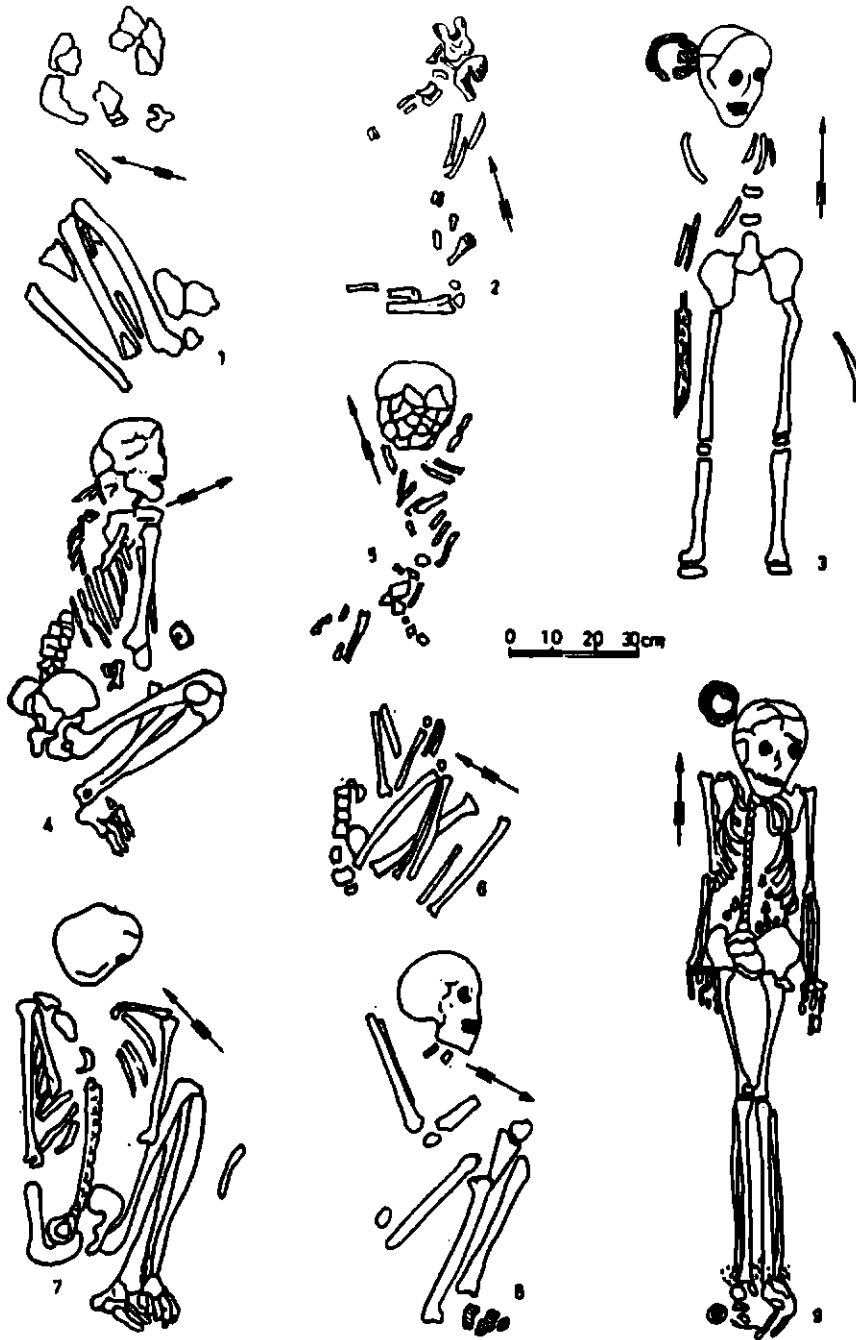

Fig.3.- 1-4, 6-7,9, morminte din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului; 5-8, morminte sarmatice.

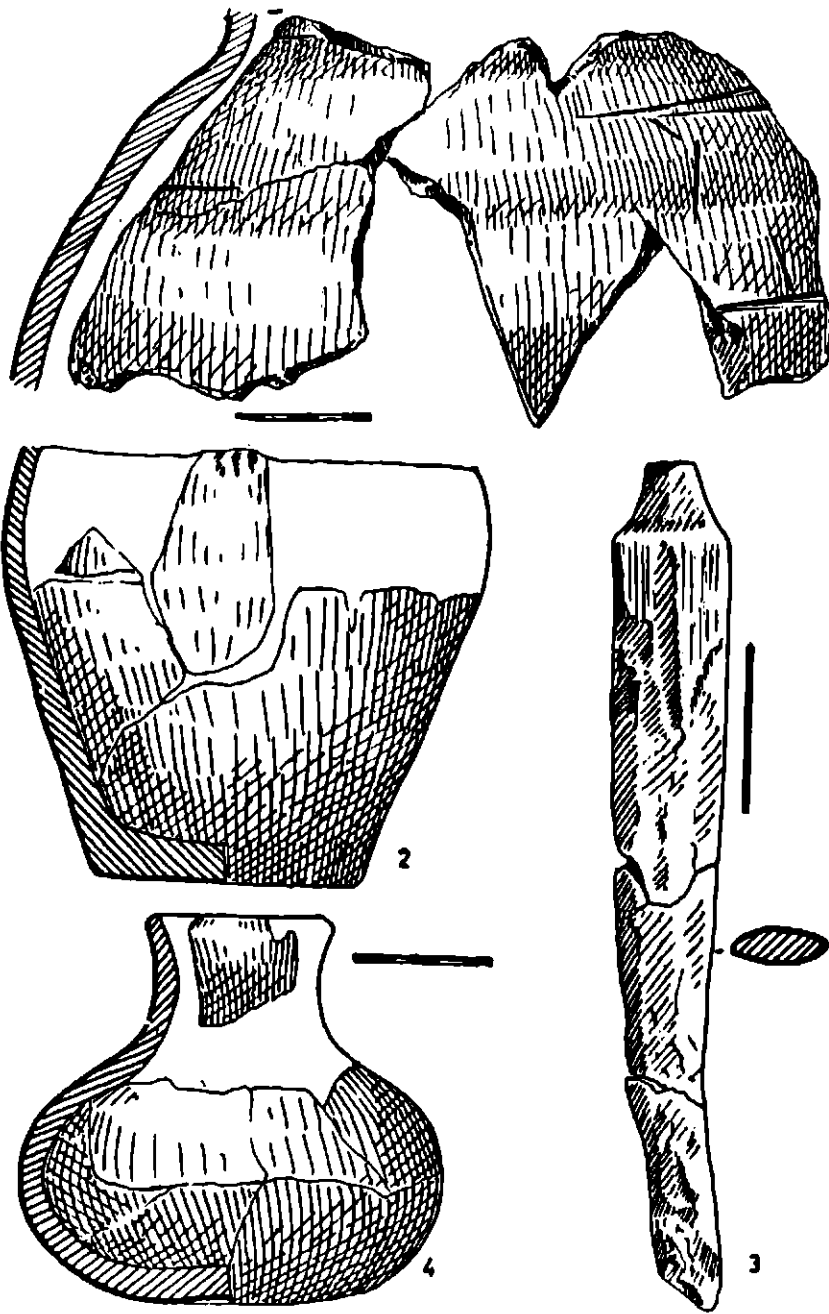

Fig.4.-Obiecte descoperite în morminte: 1-2, 4, ceramică; 3, pumnal de fier (1, M.6; 2-3,M.5; 4, M.8).

stînga craniului se afla partea inferioară a unui vas lucrat cu mîna, din pastă de culoare gălbui-cenușie, care pare să reproducă forma unui borcan de mici dimensiuni (fig.4/2). În interiorul vasului fragmentar, așezat în poziție verticală, se găseau cochilii de melci, rezultate de la ofrandele depuse pentru defunct. Lîngă femurul drept, paralel cu acesta, era un pumnal de fier cu mînerul în formă de bară cilindrică, rupt din vechime, cu lama în două tăiușuri și nervură mediană pronunțată, cu vârful ușor arcuit (fig.4/3). În crusta groasă de oxizi a lamei se mai păstrează încă fibre lemnoase, provenite de la teaca în care va fi fost introdus pumnalul, care era fixat, probabil, la cingătoarea defunctului.

Mormîntul nr.6, descoperit la adîncimea de 0,70 m, păstrează doar craniul, oasele mînilor și picioarelor unui schelet așezat pe stînga, în poziție chircită, orientat vest-sud-vest - est-nord-est (fig.3/8). Lîngă labele picioarelor erau cîteva fragmente ceramice de aspect neolitic, provenite de la un vas cu gura largă, lucrat din pastă de culoare gălbui (fig.4/1).

Mormîntul nr.7, identificat la adîncimea de 0,90 m de la suprafața actuală a solului, păstrează doar cîteva oase ale unui schelet de copil așezat probabil în poziție chircită, pe partea dreaptă, cu capul spre nord-nord-est și picioarele spre sud-sud-vest (fig.3/5).

Mormîntul nr.8, apărut la adîncimea de 0,80 m, prezintă, într-o foarte bună stare de conservare, scheletul unui matur în poziție întins pe spate, cu mîinile aduse pe lîngă corp, cu capul la nord și picioarele la sud (fig.3/9). Lîngă craniu, în partea de nord-vest se afla un vas de lut așezat cu gura în sus. Lucrat cu mîna, din pastă de culoare cenușie, vasul are corpul sferic, gîtul înalt și foarte strîmt, buza ușor evazată (fig.4/4). Între oasele toracelui s-au găsit numeroase mărgelile tubulare îngemănate (fig.5/9-10) ori simple (fig.5/11-13), lucrate din sticlă amestecată cu coral și poleite cu foiță foarte subțire de aur, care a căzut în majoritatea cazurilor. Între acestea se află trei mărgelile mari de sticlă, de formă tronconică (fig.5/3-5), precum și altele din pastă de sticlă, prevăzute cu caneluri longitudinale (fig.5/1-2, 6-8). De asemenea, sînt de menționat unele mărgelile mici, emisferice, din sticlă violacee (fig.5/18) și un exemplar multicolor (millefiori), de formă cilindrică (fig.5/14), cărora li se adaugă trei vertebre de pește, folosite ca piese pentru colier (fig.5/15-17) și două perle din faianță egipteană, care poartă pe una din suprafețe reprezentări sculpturale redînd o felină (leu?) într-o atitudine pasivă (în poziție culcat, cu capul între labele din față și ceada adusă pe lîngă pleiorul posterior drept (fig.5/20-21). Între perle se mai află un mic pandantiv de bronz, cu gaură la un capăt (fig.5/22) și doi clopoței mici, prevăzuți deasupra cu cîte o gaură prin care trecea un fir pentru susținerea barei pendulatorii din interior, lucrați din același metal (fig.5/24-25). La mîna dreaptă, în zona de articulație a antebrațului cu oasele mîinii se afla o brățară de bronz, cu capetele ușor lățite (fig.5/26), iar între falange un inel din același metal, cu sticlă în montură (fig.5/23). În zona extremităților inferioare

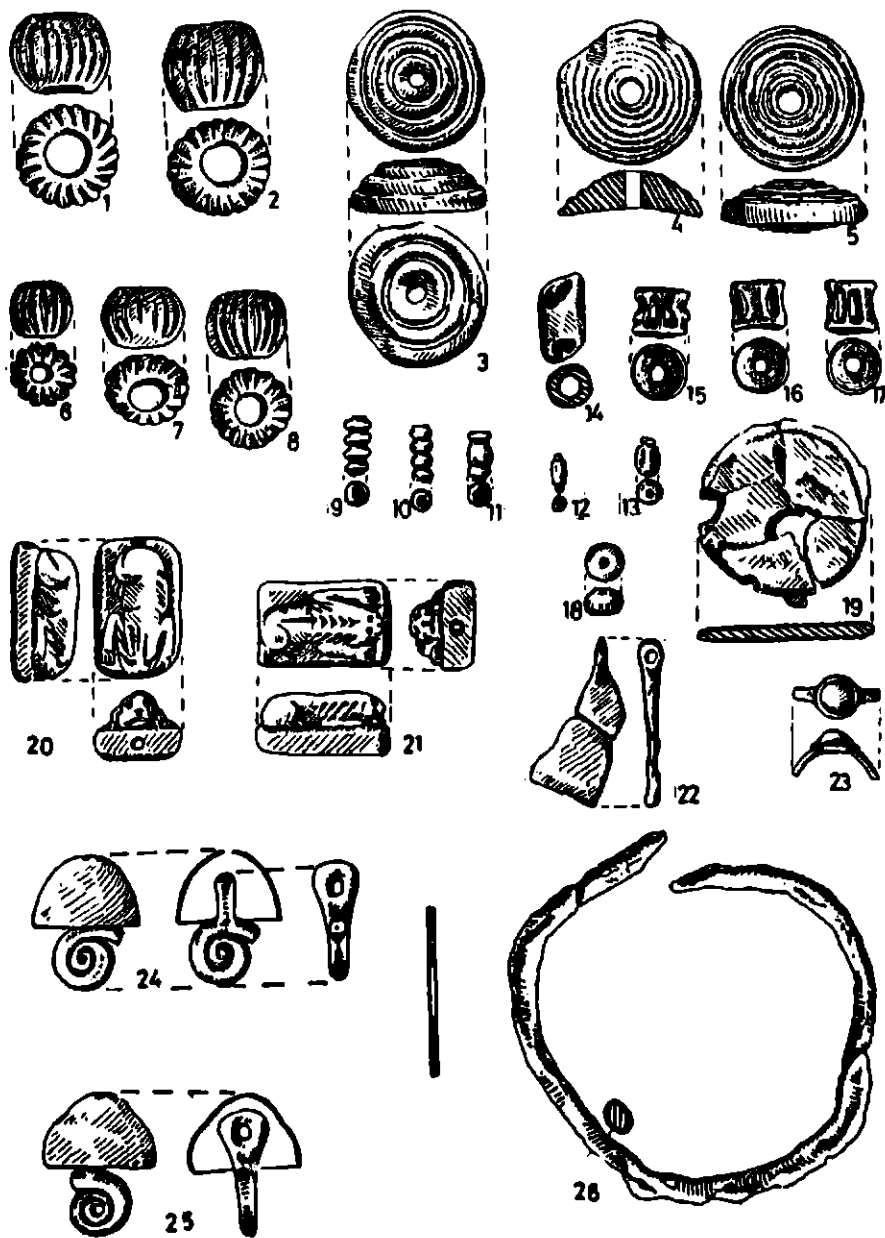

Fig.5.-Obiecte de podoabă din M.8; 1-18, 20-21, mărgele; 19, oglindă de bronz; 22, pandantiv de bronz; 23, inel de bronz cu sticlă în montură; 24-25, clopoței de bronz; 26, brățară de bronz.

ale oaselor gambei erau numeroase mărgelile mici și fragile, provenite de la ornamente vestimentare, dar din care nu s-a putut recupera decât câteva exemplare. Lângă calcanul drept se găsea o oglindă de formă discoidală (fig.5/19).

Mormântul nr.9, identificat la adâncimea de 0,70 m, conține doar resturi ale unui schelet prost conservat, după care se poate preciza că defunctul, probabil un copil, a fost așezat în poziție chircită, pe stînga, cu capul la est-nord-est și picioarele la vest-sud-vest (fig.3/1).

După cum se desprinde din descrierea mormintelor, șapte dintre ele sînt cu scheletele chircite, așezate pe partea stîngă sau pe dreapta, orientate în mod diferit, dar mai ales est-nord-est - vest-nord-vest și două cu scheletele defuncțiilor întinse pe spate, cu capul la nord și picioarele la sud. Din dispunerea lor în plan nu reiese că înmormîntările s-ar fi făcut într-o anumită ordine, după cum este foarte greu de precizat care dintre ele este mormîntul principal pentru care s-a ridicat tumulul. Se poate însă afirma că toate mormintele erau individuale. Adâncimile diferite la care au apărut scheletele dovedesc că înmormîntările erau succesive. Conturul gropilor sepalcrale au a putet fi surprins la nici un mormînt, pămîntul avînd peste tot aceeași textură și culoare. Dar este de presupus că ele vor fi fost de formă rectangulară.

Pe baza ritualului funerar, mormintele descoperite se împart în două grupe: cu schelete chircite și cu schelete întinse.

1. Mormintele cu schelete chircite (M.1 - M.4, M.6 - M.7 și M.9) se remarcă printr-un inventar funerar sărăcăcios și puțin semnificativ, atunci cînd există, ceea ce face foarte dificilă încadrarea lor culturală și cronologică. Totuși, atît specificul de ritual funerar, cît și anumite obiecte de inventar oferă unele date pentru rezolvarea acestei probleme.

În general, mormintele tumulare cu schelete chircite, orientate în mod diferit și descoperite în adâncimi variabile caracterizează complexul cultural răspîndit pe teritoriul României și în stepele nord-pontice în perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului⁴. Inventarul sărăcăcios sau lipsa lui totală constituie o altă trăsătură caracteristică a mormintelor din această perioadă.

Prin ritualul de înmormîntare, mormintele cu schelete chircite de la Giurcani, se înacriu în cercul descoperirilor mai vechi din Moldova de la Broșteni și Bogonos⁵, Corlăteni și Glăvănești⁶, Foltești⁷, Stoicani, Holboca⁹, Gîrceni¹⁰ și Valea Lupului¹¹. Inventarul lor, deși sărăcăcios, conține elemente reprezentative pentru perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului. Astfel, arșicele din mormîntul nr.1, amintesc de un mormînt tumular din sudul U.R.S.S., în care s-au găsit două astragale de miel¹². Piesa de os din mormîntul nr.2, care se deosebește oarecum de cele descoperite la Bogonos¹³, Stoicani¹⁴, Gîrceni¹⁵, Valea Lupului¹⁶, fiind însă identică cu exemplarul de la Parcani din U.R.S.S.¹⁷, face parte totuși din categoria discurilor de os.

Pe baza "cataramelor" de centură din os în formă discoidală și a

ceramicii, descoperirile de la Stoicani, Bogonos, Valea Lupului și Giurceni au fost atribuite diferitelor aspecte culturale din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului¹⁸. Cum însă pentru descoperirile funerare de la Giurceni nu dispunem de alte elemente care să permită o încadrare culturală sigură, iar folosirea "cataramelor" de centură din os în Moldova este relativ îndelungată, trebuie admisă datarea acestora într-o perioadă mai lungă, cunoscută sub denumirea de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului.

2. Mormintele cu schelete așzate pe spate, cu picioarele întinse și brațele aduse pe lângă corp (M.5 și M.8) manifestă trăsăturile caracteristice înmormintărilor sarmatice, în general. În Moldova mormintele sarmatice se prezintă atât izolate, ca cele de la Șendreni, Focșani, Tutova, Oncești, cât și în grupe mici, ca la Trușești¹⁹. Mormintele de la Giurceni au orientarea nord-sud, ca și marea majoritate a mormintelor sarmatice descoperite în zona extracarpatică a României²⁰. Ele apar sub forma înmormintărilor secundare în tumuli preexistenți din perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului, ca și cele de la Șendreni, Tecuci, Bîrlad-Prodana, Șuletea, Larga Jijia, Valea Lupului, Glăvănești, Hăbășești etc., datate fie în ultimul sfert al secolului II e.n., fie în prima jumătate a secolului următor²¹.

Inventarul funerar al celor două morminte conține ceramică, obiecte de podoabă (mărgele, brățări, pandantive, clopoței), arme (pumnale) specifice populației sarmatice. În componența acestuia intră anumite piese care oferă posibilitatea unei încadrări cronologice mai strânse. Astfel, în cadrul ceramicii se remarcă prezența vasului sferoidal, asemănător cu exemplarul de la Vlăsinești²², formă mai veche, frecvent întâlnită în special în așezările culturii Prohorovka²³. În secolele II-III acest tip de vas este rar întâlnit la noi, ca și în stepele nord-pontice²⁴. La fel, oglinda discoidală, fără mâner și tanga, din mormântul nr.8, își găsește analogii în exemplare identice, apărute în obiective arheologice care au o datare timpurie. Tipul de oglindă este atestat în ansamblurile sarmatice din U.R.S.S., datate în secolele I f.e.n. - I e.n., ca și în așezările getodacice timpurii de la Poiana-Tăucui²⁵, Piatra Șoimului (Calu)²⁶ și Tisești-Tg.Ocna²⁷, așezări a căror existență încetează spre anii 105-106. O oglindă identică cu cea de la Giurceni face parte din inventarul mormântului de la Ștefănești²⁸.

Recent, descoperitorii mormântului de la Ștefănești, revenind asupra încadrării lui inițiale, consideră că acest mormânt ar data din secolele I-II e.n.²⁹. Față de cronologia anterioară, Al. Andronic, urmînd dateările propuse de curînd de Gh. Bichir, Gh. Diaconu, S. Morintz și N. Zaharia³⁰, privind penetrația sarmaților în regiunea Dunării de Jos, ajunge la concluzia că mormintele de la Vaslui, în inventarul cărora se află și un pumnal³¹ de tipul celui de la Giurceni, nu pot fi datate mai tîrziu de începutul sec. al II-lea e.n.³². Pe baza materialului descoperit la Ulmeni, Gh. Bichir datează pătrunderea sarmaților în Cîmpia Munteniei după anii 117-118, deci tot în prima jumătate a sec. al II-lea e.n.³³.

În lumina acestor noi date cronologice, cele două morminte cu schelete întinse pot fi atribuite sarmaților timpurii și datate în sec.I-II e.n.

NOTE

- 1 Pentru descoperirile arheologice din zona Elanului vezi: C.CIHODARU și colab., SCIV, 2, 1951, 1, p.217-226; DAN GH.TEODOR, SCIV, 19, 1968, 2, p.232-234; idem, Carpica, 2, 1969, p.258 și urm.; N.ZAHARIA, M.PETRESCU-DÎMBOVITA și EM.ZAHARIA, Așezări din Moldova..., București, 1970, p.342-348, 351-354; GHENUȚĂ COMAN, Arh.Mold., 6, 1969, p.277-315; idem, Danubius, 4, 1970, p.161-164; idem, Murgeni, Contribuții la istoria unei străvechi așezări, Vaslui, 1973, p.28-64; idem, Satornicie, continuitate, București, 1980, p.142-145, 186-192; GHENUȚĂ COMAN și CONSTANTIN BUZDUGAN, SCIV, 29, 1978, 1, p.139-143.
- 2 O verificare a citorva dintre acești tumuli a fost făcută în anul 1979 de C.BUZDUGAN, GH.COMAN și M.ROTARU.
- 3 Materialul ceramic, aflat astăzi în Muzeul "V.Pîrvan" din Bîrlad, a fost comunicat parțial -vezi M.ROTARU, Descoperiri arheologice pe Valea Elanului, comunicare susținută la sesiunea Muzeului județean Vaslui, decembrie, 1978.
- 4 O bibliografie cuprinzătoare pentru descoperirile de pe teritoriul României din această perioadă vezi la EUGEN COMȘA, "Balcanica", 3, 1972, p.59-92, iar pentru sudul U.R.S.S. la A.M.TALLGREN, ESA, 2, 1926.
- 5 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, SCIV, 1, 1950, 2, p.110-125.
- 6 Idem, SCIV, 1, 1950, 1, p.29.
- 7 Idem, SCIV, 2, 1951, 1, p.249-266.
- 8 Idem, Materiale, 1, 1953, p.116-132.
- 9 VLAD ZIRRA, SCIV, 3, 1952, p.99-103.
- 10 ADRIAN C.FLORESCU și MARILENA FLORESCU, Materiale, 6, 1959, p.221-227.
- 11 M.DINU, Materiale, 6, 1959, p.203-209.
- 12 A.M.TALLGREN, loc.cit., p.64.
- 13 M.PETRESCU-DÎMBOVITA, SCIV, 1, 1950, 2, fig.1/b.
- 14 Idem, Materiale, 1, 1953, fig.53/3,4.
- 15 ADRIAN C.FLORESCU și MARILENA FLORESCU, loc.cit., fig.5/2.
- 16 M.DINU, loc. cit., p.204 și urm.
- 17 A.M.TALLGREN, loc.cit., fig.63/1,2.
- 18 EUGEN COMȘA, op.cit., p.73-92.
- 19 GH.BICHIR, "Dacia", N.S., 21, 1977, p.168.
- 20 Idem, Pontica, 5, 1972, p.139.
- 21 Idem, p.171 și urm.
- 22 Idem, Pontica, 5, 1972, pl.10/1.

- 23 M.I.VEAZMITIN, Voprosi skifo-sarmatskoï, arheologii, Moscova, 1952, p.220-222.
- 24 GH.BICHR, Dacia, N.S., 21, 1977, p.175.
- 25 ECATERINA DUNAREANU-VULPE, Dacia, 5-6, 1935-1936, fig.45/14.
- 26 R.VULPE, „Dacia”, 7-8, 1941, fig.41/14.
- 27 ANTON NIȚU și MIHAI ZAMOȘTEANU, Materiale, 6, 1959, fig.413.
- 28 GH.BICHR, Pontica, pl.6/9.
- 29 N.ZAHARIA și EM.ZAHARIA, Din trecutul județului Botoșani, Botoșani, 1974, p.136.
- 30 S.MORINTZ, „Dacia”, N.S., 3, 1959, p.251-470 și „Dacia”, N.S., 4, 1960, p.553-560; GH.BICHR, SCIV, 12, 1961, 2, p.253-269; Idem, Pontica..., p.137-171; idem, „Dacia”, N.S., 21, 1977, p.167-197; GH.DIACONU, SCIV, 14, 1961, 2; idem, Tîrgșor. Necropola din secolele III-IV e.n., București, 1965, p.19-29; N.ZAHARIA, .M. PETRESCU-DIMBOVITA, E.ZAHARIA, Așezări din Moldova, București, 1970, p.281; N.ZAHARIA și EM.ZAHARIA, op.cit., p.136.
- 31 AL.ANDRONIC, SCIV, 14, 1963, 2, p.350; GH.BICHR, „Dacia”..., pl.4/2.
- 32 AL.ANDRONIC, Carpica, 11, 1979, p.165-169.
- 33 GH.BICHR, SCIV, 12, 1961, 2, p.269.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE GIURCANI, DÉP.DE VASLUI

Résumé

Les fouilles archéologiques entreprises en 1979 dans l'un des trois tumulus situés à l'emplacement dénommé "Argeaua", sur le territoire du village de Giurcani, commune Găgești, dép. de Vaslui, ont mis à découvert neuf tombes à inhumation, à une profondeur approximative de 0,25-0,90 m. Les squelettes de sept tombes sont emplantés sur le côté gauche ou droit, orientés de manière différente, mais surtout dans la direction est-nord - est-ouest - sud-ouest, et les squelettes des deux dernières tombes sont allongés sur le dos, la tête orientée vers le nord et les pieds vers le sud.

Le rituel d'enterrement et l'inventaire funéraire font attribuer les 7 tombes (M.1 - M.4, M.6 - M.7 et M.9), du point de vue culturel et chronologique, à la période de transition du néolithique à l'Age du bronze.

Les deux tombes, dont les squelettes sont étendus sur le dos, les jambes allongées et les bras ramenés le long du corps (M.5 et M.8), présentent les traits caractéristiques des enterrements sarmates en général. Cependant, l'inventaire funéraire, surtout la céramique (qui présente des analogies avec la découverte de Vlăsinești et le miroir en bronze, de forme disquoidale (identique avec les exemplaires décou-

verts à P.-Teocuci, Piatra Șoimului și Tisești - Tg.Ocna) plaide pour l'attribution de ces tombes aux sarmates archaïques aux Ier - IIème s. av. n.è.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan et profil du tumulus no.1.

Fig.2.-Divers objets découverts dans le tumulus no.1; 1, disque en os (M.2); 2,4-7 - lame et grattoir en silex; 3 - osselet aux surfaces polies (M.1).

Fig.3.-1,4,6-7,9 - Tombes appartenant à la période de transition du néolithique à l'Age du bronze; 5-8 - Tombes sarmates.

Fig.4.-Divers objets découverts dans les tombes; 1-2,4 - Céramique ; 3 - poignard.

Fig.5.-Objets de parure de M.8; 1-18,20-21 -collier de perles en verre; 19 -miroir en bronze ; 22 - pendentif en bronze; 23 - anneau en bronze, dont la monture est en verre. 24-25 - clochettes en bronze; 26 - bracelet en bronze.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 1979 DE LA BRANEȚ, JUD. OLT

de AUGUSTIN ULANICI

După o întrerupere de doi ani, în 1979 au fost reluate cercetările de la Braneț, jud. Olt. Cu acest prilej s-au practicat două șanțuri însumând o suprafață săpată de 102 m².

Stratigrafia constatată în anul 1979 concordă pe deplin cu cea care a fost stabilită în anii precedenți¹. Astfel, peste pământul galben-lutos, fără urme arheologice, se anrapune un strat de nel cenușiu-roșcat cu o grosime medie de 0,40 m, reprezentând prin vestigiile materiale cultura Coțofeni din perioada de tranziție la epoca bronzului. Succede un strat de pământ brun-cenușiu humos (cu o grosime medie de 0,45 m), cu elemente materiale specifice culturii Glina-Schneckenberg din perioada timpurie a epocii bronzului².

În cuprinsul ultimei depeneri au putut fi surprinse trei niveluri de locuire puse în evidență atât coloristic, cât și prin inventarul arheologic de tip Glina dispus pe orizontală alături de pietre de rfu grupate. Nivelul II de cultură se detașează mai ales printr-o locuință de suprafață (nr. 12). Din cele 12 locuințe de suprafață descoperite până în prezent la Braneț, 8 aparțin celui de al doilea nivel de locuire.

Solului brun-cenușiu humos îi urmează o depunere remaniată, suprapusă de humusul actual gros de circa 0,10 m.

Locuința nr. 12 (1979), destul de mare ca întindere, a putut fi determinată cu aproximație prin masa mare de chirpici prăbușită (mai ales) spre interiorul amenajării.

În mijloc se afla o vatră cu un diametru de 1 m și groasă de 0,10 m. Nivelul de călcare era marcat pe lângă vase întregi, unelte și cioburi, și de pietrele de rfu dispuse la orizontală.

Adăpostul a avut o formă rectangulară cu laturi de 4 m.

Pereții groși de circa 0,10 m au fost realizați din zidurile groase pomostite cu lut.

Materialul arheologic descoperit în locuință, cât și în pământul de umplutură cuprinde unelte din piatră, os și lut ars. În jural vetrei se aflau 3 pahare din lut ars, precum și fragmente ceramice și unelte.

Repertoriul uneltelor de piatră cuprinde unele din silax cafeniu (fig. 1/1-12). Dintra cele 12 piese se remarcă o lamă-fierăstrău, denticulată accentuat, cu rețușe ventro-dorsale și dorso-ventrale (fig. 1/1). Altele sînt gratoare cu partea activă convexă (fig. 1/2, 3, 5, 7, 9, 11).

Un fragment de teșor din granit negru, cu gaură de înmănășere, a fost inițial o piesă frumos finisată, lustruită cu grijă, (fig. 2/1), avîndu-și similitudini mai ales în așezarea de la Cuciulata-Pleșița Pietroasă.³

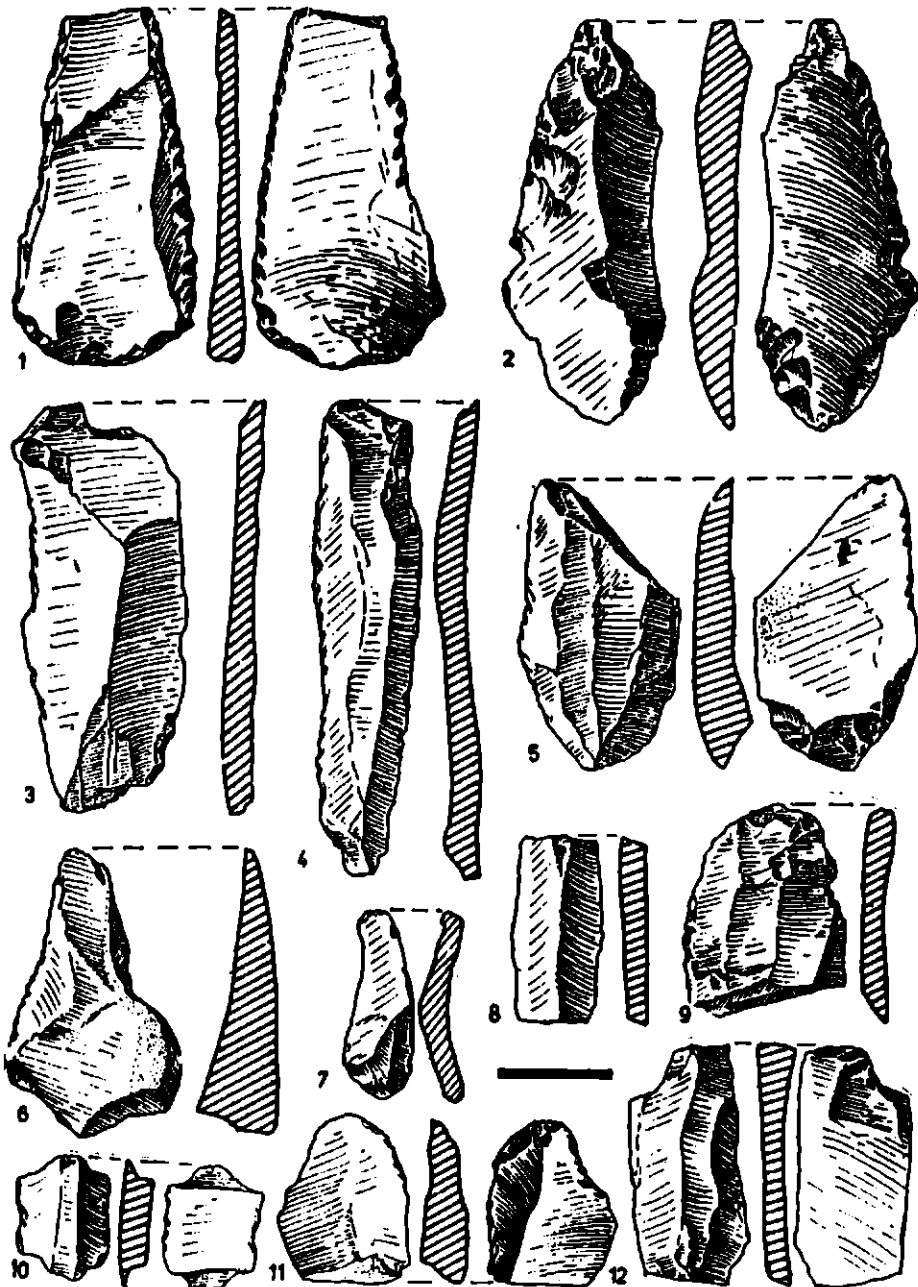

Fig. 1.- Braneș, jud. Olt, 1-12 : unelte din silix , cultura Glină .

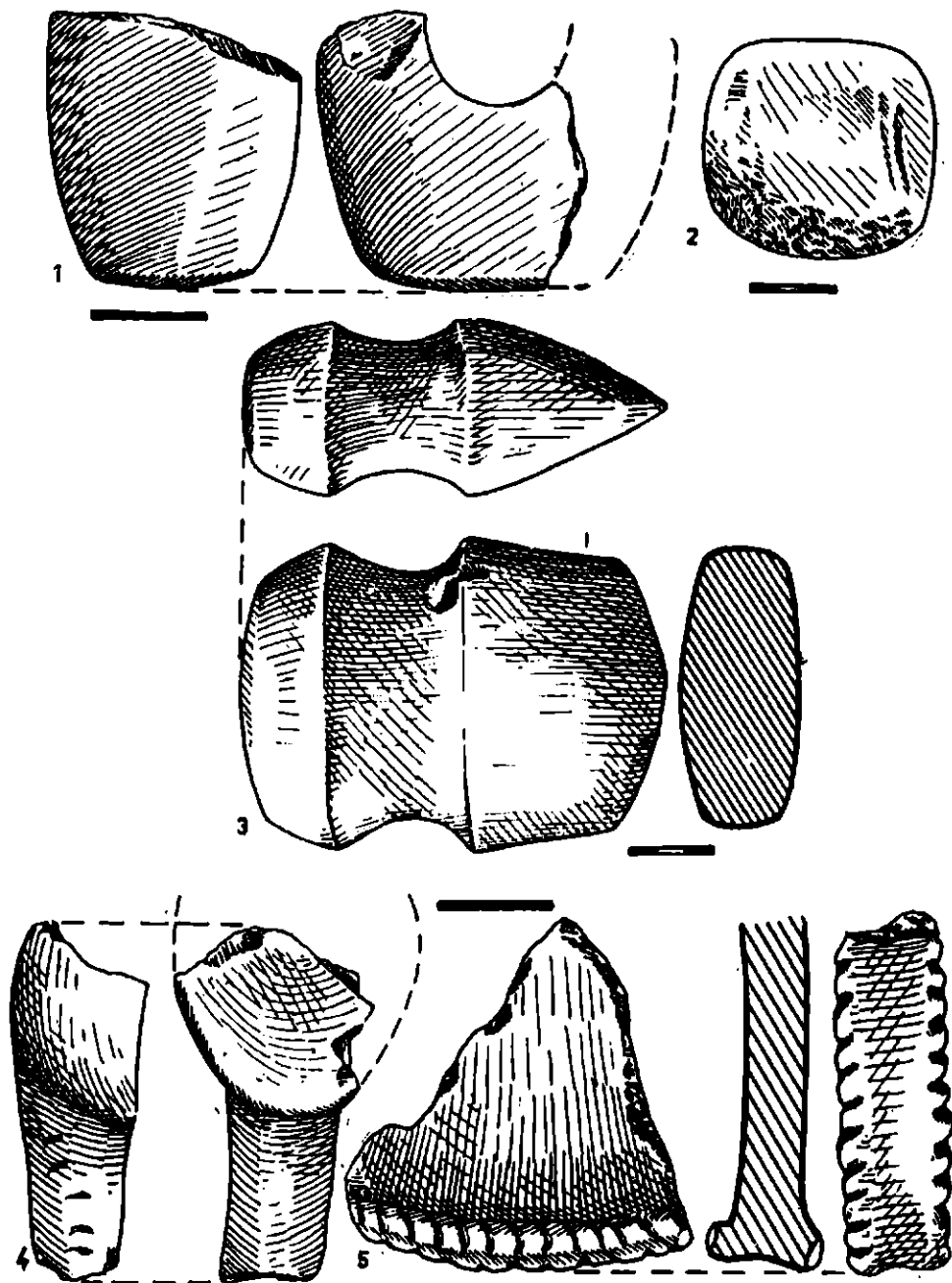

Fig.2.- Braneș, jud.Olt, 1: topor fragmentar din piatră; 2: frecător - percutor din piatră; 3: topor cu șanț circular din piatră; 4: lingură din lut ars; 5: tavă fragmentară din lut ars, cultura Glina.

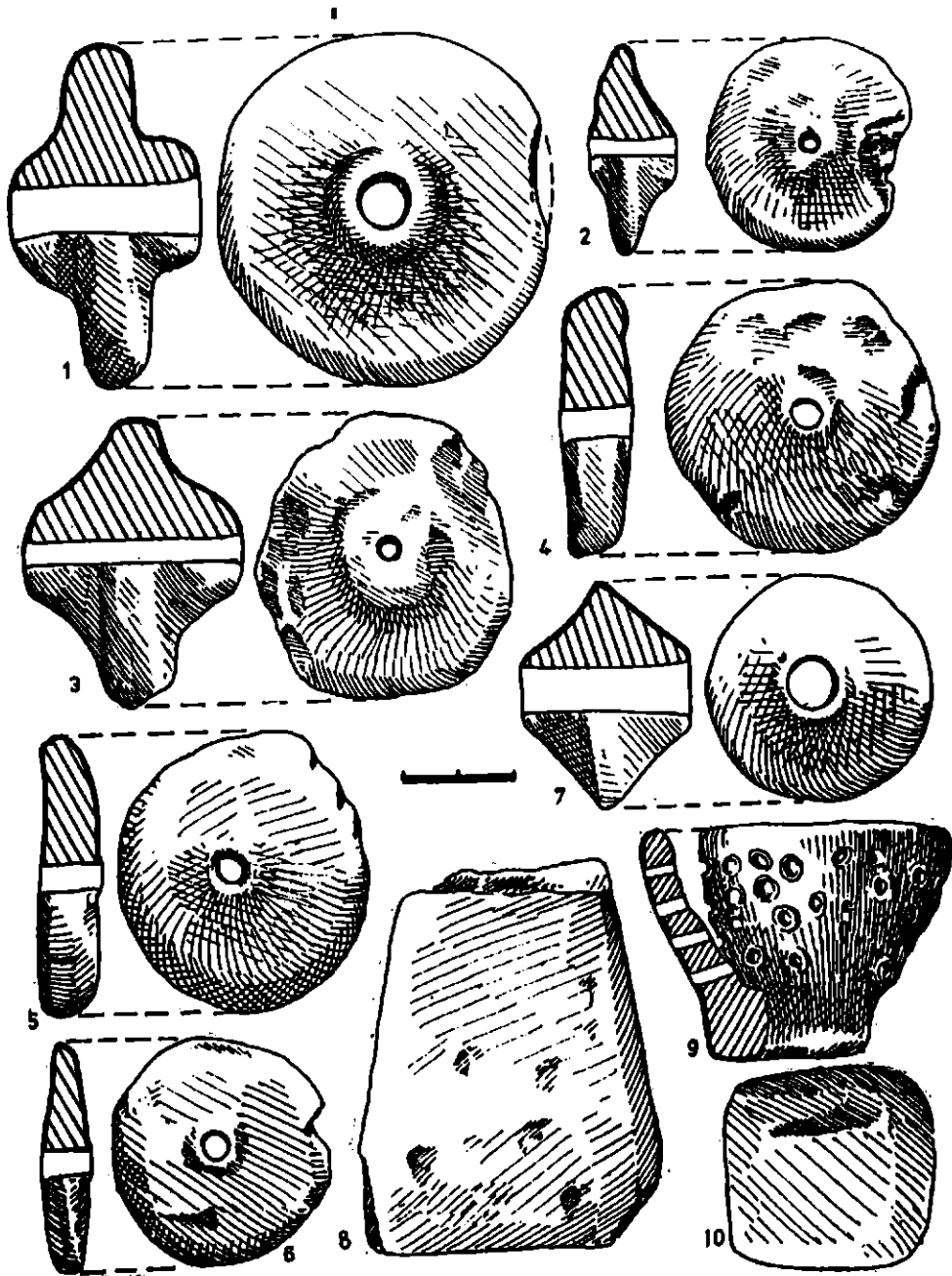

Fig.3.- Branș, jud.Olt, 1-6:fusalole (rotițe miniaturizate ?) din lut ars ; 7:fusalolă din lut ars ; 8: greutate ; 9: strecurătoare ; 10: obiect din lut ars, cultura Gîlna.

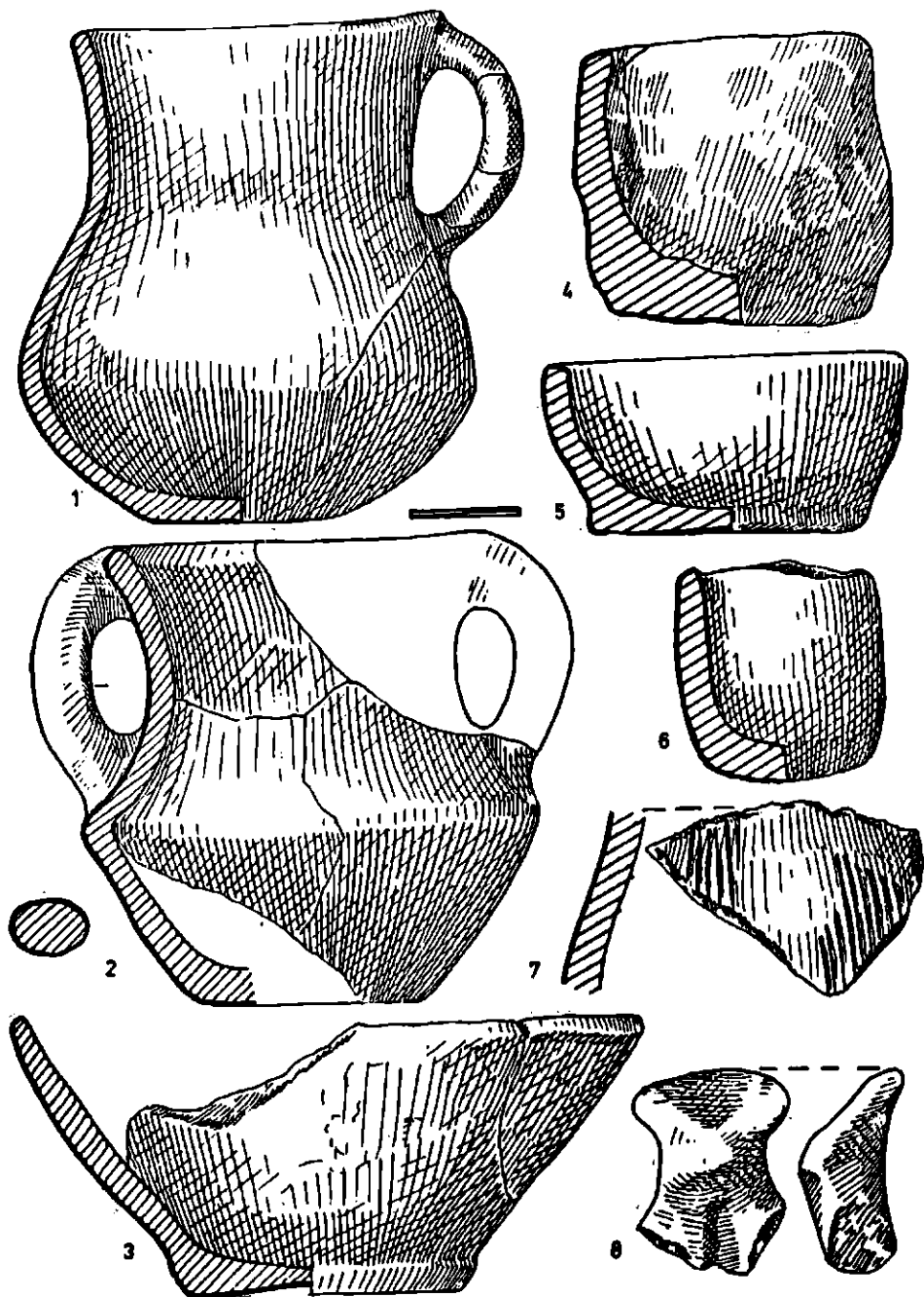

Fig.4.- Braneț, jud.Olt, 1-2: căni din lut ars; 3: strachină; 4-6: păhărele din lut ars; 7: fragment ceramic; 8: toartă zoomorfă (?) din lut ars, cultura Glina.

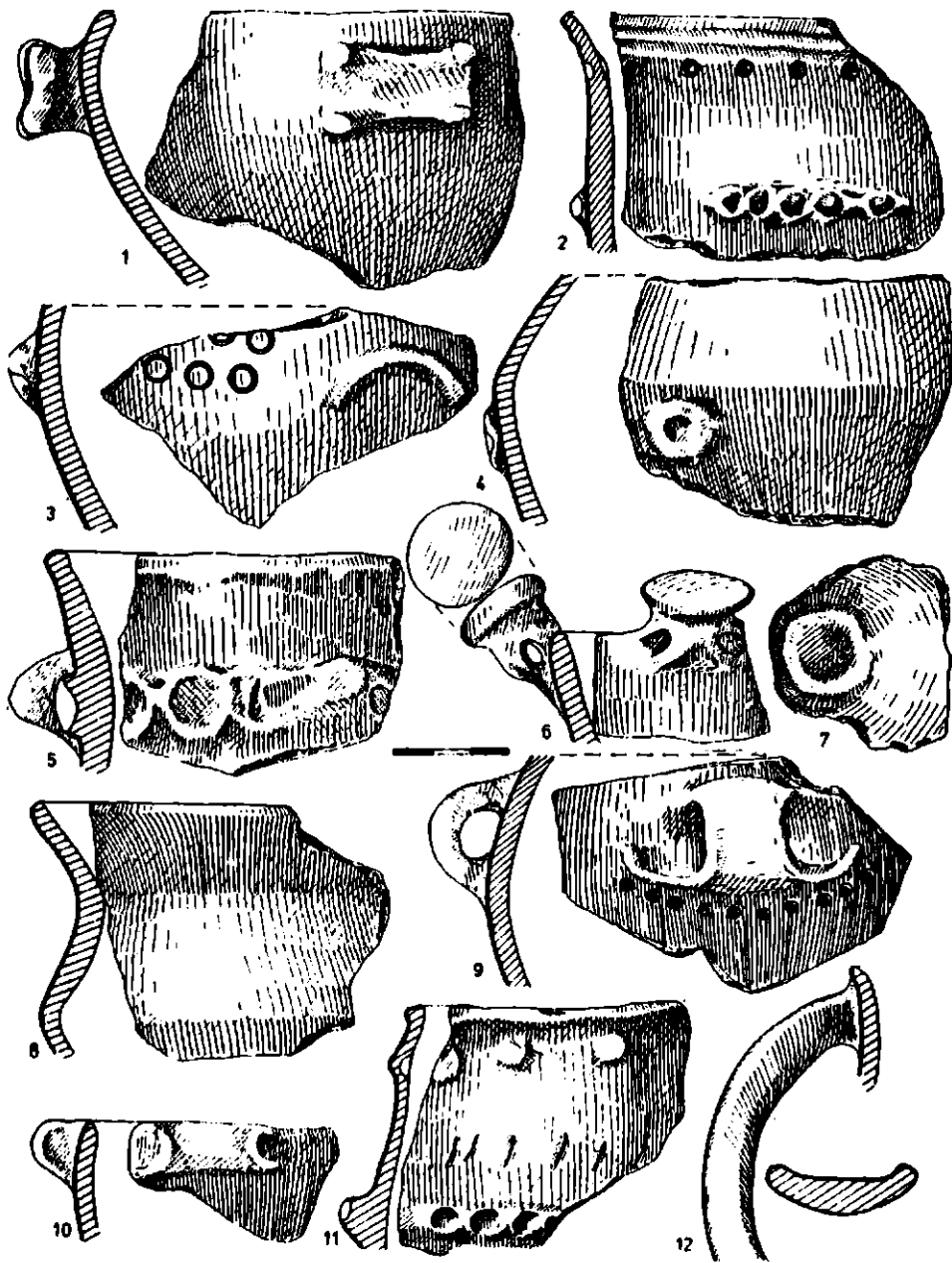

Fig.5.- Braneț, jud. Olt, 1-12: fragmente ceramice și torți din lut ars, cultura Glină.

Un obiect bine conservat este un topor din granit marmorat, cu „șanț circular” (fig.2/3). Un alt exemplar asemănător a fost descoperit la Braneț, în anul 1972, în locuința nr.1. Tipul de unealtă cu „șanț circular” (porțiunea de prindere) - „à rainures”, „groower” - are un tăiș lat și o muchie circulară despărțită de corp printr-un șanț circular. Secțiunea transversală este semicirculară. Lungimea 0,154 m. Cele mai multe exemplare au fost descoperite până acum pe teritoriul Olteniei.⁴ În cadrul culturii Tei se remarcă un asemenea tip de topor descoperit la București⁵. Se știe că pe teritoriul țării noastre cel mai vechi exemplar a fost dovedit la Hăbășești.

La sud de Dunăre, în Bulgaria, sînt semnalate de asemenea astfel de topoare încadrate fiind în epoca bronzului timpuriu.⁶ În Europa centrală, respectivul tip, se remarcă în cuprinsul complexului cultural Aunjetitz. Unelele în discuție au fost folosite în saline.

În perimetrul locuinței se afla și o rîșniță fragmentară din gresie și un frecător-percutor din piatră (fig.2/2).

În vecinătatea vetrei au mai fost descoperite o serie de fusaloie discoidale-aplatizate din lut ars (fig.3/4-6), bitronconice (fig.3/7), cît și trei rotițe cu butuc din lut ars (fig.3/1-3); fragmente de strecurătoare, din care una aproape întreagă (fig.3/9); o greutate din lut ars (fig.3/8); un obiect rectangular din lut ars (fig.3/10). În perimetrul respectiv se mai găseau: o lingură din lut ars, fragmentară (fig.2/4) cît și o tîpsie circulară cu marginea decorată prin incizii scurte (fig.2/5).

Vasele din ceramică descoperite în locuință se prezintă întregi sau fragmentare. Astfel, au fost găsite întregi 3 pahare (fig.4/4-6). Au putut fi întregite trei recipiente. Primul este un vas cu corpul bitronconic, gura ușor evazată spre exterior. Din buză pornesc două terți dispuse simetric și care se prind pe diametrul maxim al vasului (fig.4/2). Analogii se pot afla atât în așezările de tip Schneckenberg din SE Transilvaniei⁸, cît și în așezările de tip Gîlna din stațiunea eponimă⁹, cît și la Roșu, jud. Ilfov.

Al doilea recipient reprezintă o cană înaltă de 16 cm, cu corpul arcuit, gura înaltă, evazată, cu toartă care se prinde deasupra diametrului maxim al corpului (fig.4/1).

De asemenea a putut fi întregită o farfurie specifică culturii Gîlna (fig.4/3).

Ceramica, în totalitate, prin tehnica de lucru, forme și motive decorative este cu totul specifică culturii Gîlna.

Numeroase fragmente sugerează castreane adînci cu obrpl arcuit (fig.5/1,3,6,7,10), cu corpul bitronconic (fig.5/2,4) sau cu corpul bitronconic (fig.5/5,8) cu gura evazată spre exterior.

O altă serie de fragmente fac parte din amfore globulare (fig.5/9) cu torți mici aplicate deasupra diametrului maxim al vasului.

Se remarcă de asemenea vase-borcan, cu corpul arcuit (fig.5/11).

Motivul decorativ care împodobesc ceramica se integrează în motivistica specifică culturii în discuție. Astfel, se impun șirurile de

găuri-butoni combinate cu creștături scurte, în șir circular pe umărul vasului (fig.5/11) ; brsurile alveolate nu lipsesc nici de data aceasta, aflându-se mai ales pe umărul vasului (fig.5/5) ; segmente de aplicațiuni plastice orizontale, alveolate (fig.5/2,11).

Din nou se remarcă cerculețele imprimate, combinate cu aplicațiuni plastice semicirculare (fig.5/3).

În continuare, a mai apărut un fragment cu decorație format din segmente de linii paralele obținute cu pleptene (fig.4/7) cu analogii în cadrul culturii Wietenberg.

Șirul de alveole perfect rotunde aplicate sub buză (fig.5/2) sau sub unele torți ornamentale (fig.5/9) se remarcă alături de alte elemente decorative.

Torțile se impun mai ales prin „aspectul” lor decorativ, prezentându-se în diferite ipostaze : aplicațiuni scurte, cu 4 colțuri (fig.5/1) ; semicirculare (fig.5/3) ; butoni supraînălțați (fig.5/6) ; pastile cu alveolă la mijloc (fig.5/4,7), refăcându-se mai ales în cadrul culturii Tei¹⁰.

O toartă mare lucrată din bandă lată are în secțiune transversală o formă semilunară (fig.5/12).

O altă toartă, cu ofrilge spiralice la bază (fig.5/9), își va găsi de asemenea corespondențe și în cadrul culturii Tei III la Băneasa¹¹.

În fine, o toartă fragmentară sugerează o reprezentare geomorfică (fig.4/8).

Putem conchide că, la Branș, materialul de tip Glină se înscrie prin toate coordonatele sale definitorii în cadrul culturii respective. O serie de elemente pledează pentru un orizont cronologic timpuriu, legat atât de aspectele de tip Cernavoda, cât și de cele de tip Foltești.

Încercarea de încadrare cronologică prezentată în raportul de săpături publicat în anul 1976¹² a permis și reliefarea unor „legături” cu cultura amforelor sferice, cât și cu grupurile culturale Belotiđ - Bela Ćrkva și Bubany-Hum din Jugoslavia.

Celor de mai sus se pot adăuga puternice influențe sudice, din Ciolade.

În legătură cu cele constatate, urmează ca pe viitor, bazat pe o analiză mai atentă a materialelor de tip Glină de la Branș, cât și din alte așezări de același tip, să se poată ajunge la un consens în ceea ce privește încadrările cronologice. Aici este vorba de stabilirea ori a cronologiei lungi, ori a cronologiei țirzii pentru respectiva cultură.

În aceeași ordine de idei trebuie privite cu atenție aspectele reliefate la Verbița și Smeieni¹³. Se știe că acest grup conține elemente similare celor descoperite în mormintele în „ciste” din regiunile de deal din Muntenia, cât și a celor din Transilvania. Toate cele de mai sus au analogii frapante atât în complexul cultural Belotiđ-Bela Ćrkva¹⁴, cât și în Ciolade, în cultura Keros-Siros, din Ciolodioul Vechi II, mai ales.

- 1 În prezentul raport se prezintă numai materialul de tip Glina.
- 2 A.ULANICI, Săpăturile de la Branet, jud.Olt, în CA, Muzeul de Istorie al R.S.România, București, 1975, p.45-77; idem, Noi cercetări arheologice la Branet, în CA, II, București, 1976, p.33-73; idem, Săpăturile arheologice efectuate la Branet în anul 1976, în CA, III, București, 1979, p.27-38.
- 3 Gh.BICHIR, în Materiale..., VIII, 1962, fig. 5/3.
- 4 D.BERCIU, Arheologia preistorică a Olteniei, Craiova 1939, p.89; idem, Materiale, I, 1953, pl.XII B/1-4.
- 5 D.ROSETTI, Civilizația de tip București, București, 1936, p.11, fig. 86.
- 6 „Izvestia, Bull. de l'Inst.Arch.bulgaro”, 1928-1929, V, p. 312, fig. 191.
- 7 G.CHILDE, The Danube, p.227 și fig.130; „Pomaty Arch”, XXXVIII, 1932, p.54, fig.35, pl.VIII/6-7.
- 8 ALFRED PROX, Die Schneckenbergkultur, Brașov, 1941, Tafel XXI/2.
- 9 ION NESTOR, Fouilles de Glina, în „Dacia”, III-IV, 1927-1932, fig. 8/6.
- 10 VALERIU LEAHU, Cultura Tei, București, f.a. fig.27/4.
- 11 Ibidem, fig.27/1.
- 12 A.ULANICI, în CA, II, București, 1976, p.54 și 64.
- 13 D.BERCIU, Zorile istoriei..., București, 1966, p.133; idem, Rumania before Burebista, London, 1967, p.50-76.
- 14 DORIN POPESCU, în SCIV, 2, 16, 1965, p.325; PETRE ROMAN, Die Glina III. Kultur, în PZ, Band 1976, Heft 1, p.33-36.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ANNÉE
1979 DE BRANET, DÉP. DE OLT.

Résumé

Repises en 1979, les fouilles de Branet, dép.de Olt, ont about à la découverte d'une nouvelle habitation de surface de type Glina, de la sorte, le nombre total s'élève à 12 dans ce site.

Le matériel archéologique de type Glina que les fouilles mirent à découvert à Branet plaident pour un horizon chronologique ancien apparenté tant aux aspects de type Cernavoda qu'à ceux de type Făttesti. Il y a aussi des éléments similaires à ceux trouvés dans la culture des amphores sphériques, ou aux Cyclades, dans la culture keros Syros du Cycladique Ancien II.

LEGENDE DES PLANCHES

- Fig.1.-Braneț, dép.de Olt, 1-12 outils en silex, culture Glina.
- Fig.2.-Braneț, dép.de Olt. 1; hache fragmentaire en pierre; 2; frotteur - pêcheur en pierre; 3; hache à cannelure circulaire en pierre; 4; cuillère en terre cuite; 5; plateau fragmentaire en terre cuite, culture.
- Fig.3.-Braneț, dép.de Olt, 1-6; fusaioles (rondelles en miniature ?) en terre cuite; 7; fusaiole en terre cuite; 8; poids; 9; écumoir ; 10; objet en terre cuite, culture Glina.
- Fig.4.-Braneț, dép.de Olt. 1-2; pichets en terre cuite; 3; écuelle; 4-6 petits verres en terres cuite; 7; fragment céramique; 8; anse zoomorphe (?) en terre cuite, culture Glina.
- Fig.5.-Braneț, dép.de Olt. 1-12; fragments ceramiques et anses en terre cuite, culture Glina.

SONDAJUL ARHEOLOGIC EFECTUAT ÎN 1979 LA DALA, JUD. GIURGIU

de VALERIU LEAHU

Cercetări arheologice de suprafață efectuate în noiembrie 1978 au identificat în perimetrul comunei Dala, jud. Giurgiu (la o depărtare de circa 12 km nord de orașul Giurgiu) o locuire de tipul "grup de cenușare" datînd din faza Tei IV. Situată la aproximativ 500 m nord-nord-vest de comuna menționată, pe marginea de est a dealului Dăii, locuirea s-a delimitat foarte clar pe solul arat, prin cinci monticulații slabe, avînd un colorit gălbui-cenușiu și forme cvasi-ovale, cu diametre măsurînd între 25/40 m și 30/50 m. În aceeași zonă, și chiar pe una dintre monticulații au fost identificate și fragmente ceramice Latène timpurii asociate cu fragmente dintr-un vas hellenistic¹. Avîndu-se în vedere că săpăturile arheologice practicate pînă în prezent în așezări ale culturii Tei au înclus prea puțin explorarea unor cenușare (situația constatată la Novaci² fiind, în acest sens, particulară și, astfel, puțin concludentă³); țînînd de asemenea, seamă de interesul științific pe care îl prezintă vestigiile din perioada timpurie a culturii Latène geto-dace, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România a inclus în planul său de cercetări arheologice pe anul 1979 un sondaj în stațiunea menționată.

Săpătura a fost efectuată între 10 octombrie și 6 noiembrie⁴.

Din grupul celor cinci monticulații (dispuse în teren: trei pe panta estică a dealului, două pe marginea zonei sale de platou; distanțele dintre o monticulație și celelalte, imediat învecinate, fiind aproximativ egale) a fost selectată pentru sondaj cea pe a cărei suprafață s-au identificat și resturile ceramice Latène.

Pentru explorare - țînîndu-se seama de fenma, structura și modul de constituire ale locuirii de tip "cenușar"; luîndu-se însă în considerare, deopotrivă, caracterul de sondaj al săpăturii practicate - au fost deschise patru secțiuni dispuse în cruce, asigurîndu-se astfel două profiluri continue pe axele diametrale. Studiul acestora, ca și al pereților tuturor secțiunilor deschise, a înlesnit precizarea următoarei stratigrafii:

Sub stratul actual, avînd o grosime de aproximativ 0,300 m, conțînînd foarte slabe resturi ceramice Tei IV și extrem de rare fragmente de vase Latène, s-a constatat o depunere de humus antic, cenușiu-închis spre negru, cu o grosime medie de circa 0,420 m. În exteriorul zonei cenușarului propriu-zis această depunere conține ceramică Tei IV și resturi osteologice animale cu o frecvență foarte slabă. Dedesubt urmează un strat de pămînt castaniu, cu slabe nuanțe cenușii, steril din punct de vedere arheologic. Populația din epoca bronzului s-a așezat pe limita

superioară a acestui din urmă strat, "cenșarul" formându-se de la acest nivel în sus, înct el a fost mai întfi "îngropat" în cuprinsul depunerii de humus antic. Pe zona locuită de populația Tei IV - o suprafață ovală cu diametrele de 36,60 x 29 m - s-a format o depunere de pământ cu multă cenușă, pigmentată pe alocuri, mai slab sau mai dens, cu cărbuni, avînd în centru o grosime de 0,340 m și subțindu-se către margini. În zona de centru a acestei suprafețe și la baza depunerii de pământ cenușos au fost descoperite cîteva resturi mai masive de chirpici incendiați, în asociere cu fragmente ceramice. Acestea constituie singura mărturie a amenajării, în cadrul locuirii Tei IV de la Daia, a unor colibe ridicate pe schelet lemnos pomestit cu lut amestecat cu păiease. S-a constatat însă că resturile descoperite erau remaniate, fapt probat prin lipsa totală de conexiune dintre chirpici și de împrejurarea că solul pe care stăceau nu avea deloc urme de arsură. Din fragmentele ceramice asociate cu masa de chirpici nu s-a putut reconstitui nici un recipient, nici un profil de vas.

În depunerea de pământ cu multă cenușă, de formă ovală și cu profil lenticular - materializînd resturile locuirii de tip "cenșar" au fost descoperite: un fierăstrău pe lamă (fig.1/3; două lame întregi și patru fragmentare, din silix de culoarea nisipului; o împungătoare rudimentară din os (fig.1/1); două fusafole din lut ars - una mai mare, tronconică, cealaltă, mai mică, cvasi-sferoidală, ambele străpunse de canal circular central (fig.1/4,5); o măciucă fragmentară, cu corp sferic ușor aplatizat, și ea străpunsă de canni circular central (fig.1/6), lucrată din roocă dură de culoare cenușie-verzuie; o seceră de bronz (fig.1/2) aparținînd tipului realizat prin transpunerea în metal a krummesser-ului de piatră; resturi de oase de animale, în procent de aproximativ 30 % prin raport cu cantitatea materialelor ceramice; în fine, fragmente de vase din lut ars. Oasele de animale aparțin, potrivit determinărilor făcute de Alexandru Bolomey, unor specii domestice (oal - minimum doi indivizi; bou - minimum trei indivizi; și oale - cel puțin două exemplare) și vîinate (mistreț - foarte probabil trei indivizi).

Materialele cersnice se pot clasifica în cele pentru categorii caracteristice fazel Tei IV: recipiente din lut cu amestec bogat de pietriș sfărîmat, nisip și un procent neînsemnat de cioburi pisate; vase din lut amestecat cu cioburi pisate în cantitate mare, pietrișul sfărîmat și nisipul fiind diminuate ca proporții; recipiente din lut cu slab amestec de nisip sau cioburi; în fine, vase din pastă fină, din care degresanții lipsesc aproape cu totul. A doua și a patra categorie ceramică sînt la Daia slab reprezentate. Formele vaselor, reconstituite sau întrezărite cu ajutorul profilurilor fragmentare descoperite sînt și ele cele îndeobște cunoscute în faza menționată a culturii Tei, întocmai ca și ornamentarea acestor recipiente (vezi fig.2 și 3). Tînînd seama că ceramica fazel Tei IV este larg prezentată în literatura de specialitate⁵ și că la Daia, în 1979, ne au apărut elemente inedite, particulane, nu vom consemna, în consecință, detalieri. Semnalăm însă faptul că, spre deosebire de

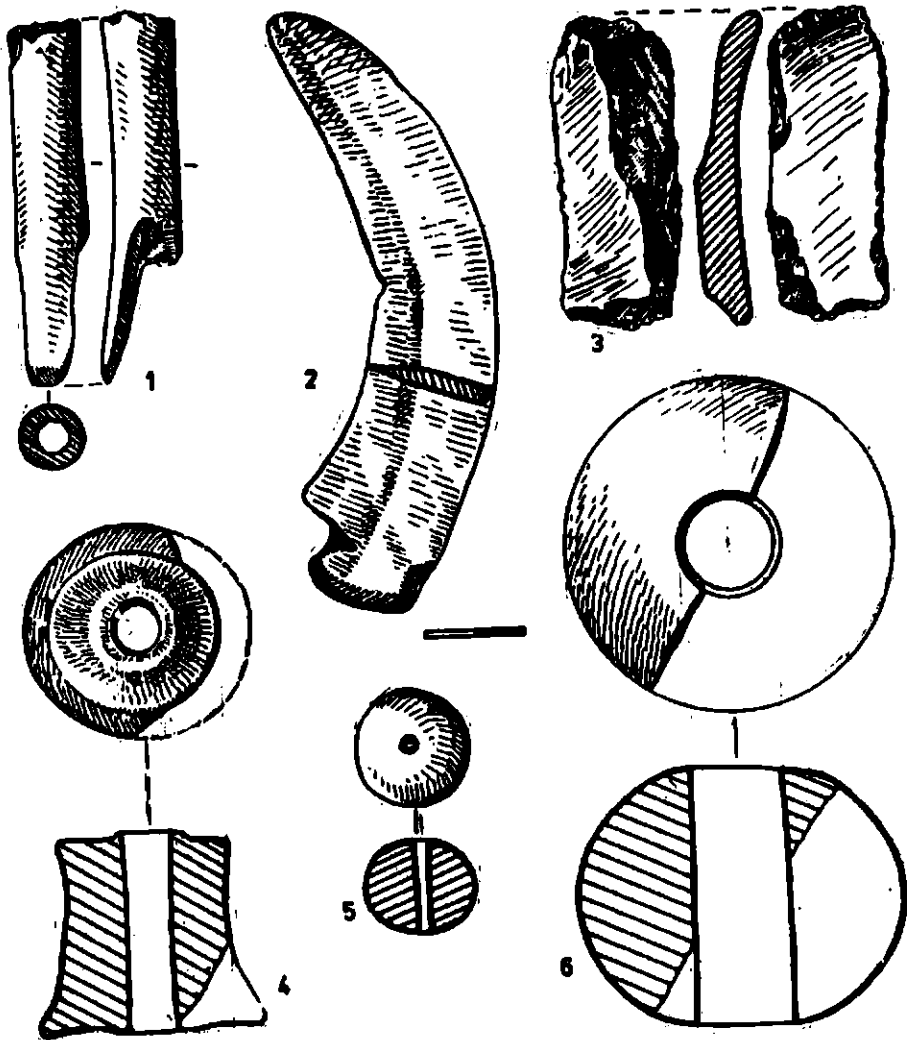

Fig.1.-Unelte și arme descoperite în așezarea Tei IV.

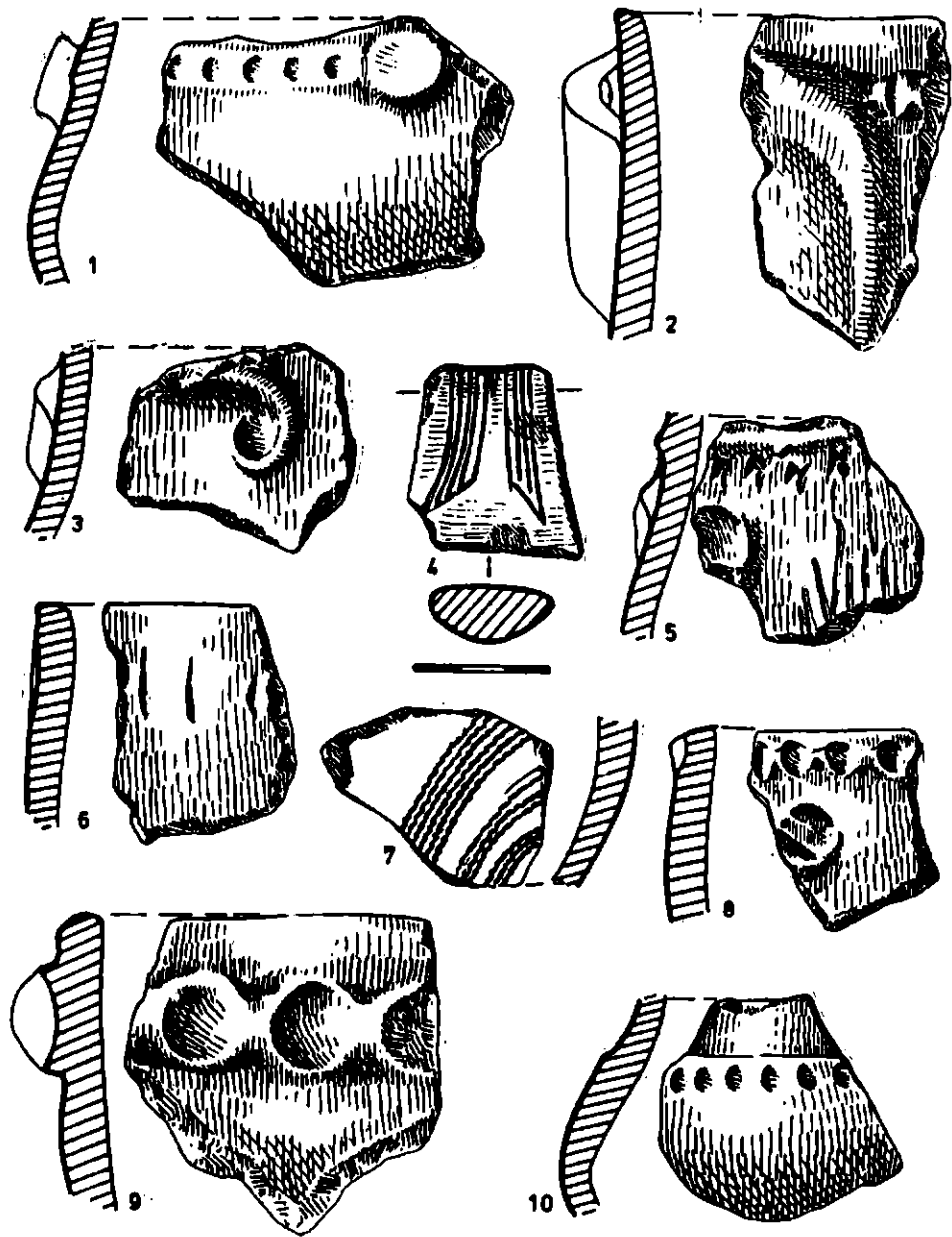

Fig.2.-Fragmente ceramice din faza Tei IV.

materialele proprii acestei faze, aflate în zona sudică a ariei Tei nord-dunărean, la Izvoarele și Frătești, jud. Giurgiu acestea descoperite la Daia nu reflectă relații și contaminări cu grupul Plovdiv-Zimnicea și cu cultura Coslogeni. De aceea, este posibilă ipoteza ca colectivitatea de la Daia să se fi instalat aici venind fie din nordul, fie din vestul ariei de difuziune a triburilor Tei. O sugestie ar putea-o da un fragment ceramic (fig.2/2), care păstrează o porțiune dintr-un brâu alveolat întrerupt și cu unul din capete tras în jos - într-o manieră constatată (în mod repetat) pe ceramica de tip Petrișcru-Racovișeni⁶. Ar fi, eventual, un indiciu că grupul de la Daia va fi ajuns în apropierea Dunării coborând din sectorul nord-estic al ariei Tei, după ce vor fi avut loc și unele contacte și contaminări cu populația iatrusă, identificată în zona dealurilor subcarpatice din zona Buzăului.

Din ansamblul materialelor din epoca bronzului, prezentată aici, trebuie sără îndoielă relevantă se cerea de bronz aparținând tipului realizat prin transpunerea Krummesser-ului de piatră. Este al doilea exemplar în aria Tei și a opta piesă de acest tip de pe teritoriul României - la secerile publicate, descoperite la Sighișoara⁷, Deva⁸, Medgidia⁹ și Căteșelu Nou¹⁰ adăugându-se încă una în aria culturii Moșteoru și o alta în aria culturii Verbișoara, acestea fiind încă inedite¹¹. Ținând seama că tipul de seceră în discuție - care se datează în bronzul mijlociu și târziu - este deocamdată documentat numai în spațiul carpato-dunărean, deși aria Krummesser-ului de piatră este mai întinsă, pe atare temeiuri este posibil să se creadă că el reprezintă un produs al civilizației epocii bronzului de pe teritoriul României.

Din stratul de humus antic - dar fără să fi putut preciza punctele sau linia de pernire - au fost săpate gropile a două morminte de incinerare din perioada timpurie a culturii Latène geto-dace.

Mormântul nr.1, descoperit în centrul scenei de întindere a cenușarului Tei, a fost parțial răznoit de plug și parțial distrus, astfel încât situația sa este, în unele privințe, neclară. La suprafață, pe solul arat s-au găsit fragmente din fundul unui skyphos cu figuri roșii și trei fragmente din marginea unui castron getic lucrat la roată. În pământ, până la 0,53 m, s-au descoperit - împrăștiate - alte fragmente din vasul helenistic și castronul getic puternic fisurat și semirăsturnat, alături de care se mai aflau fragmente din partea superioară a unui vas lucrat cu mâna, de tip urnă. Resturile de oase calcinate și cenușă, amestecate cu pământ, se aflau în vasul castron, dar în stare evident remaniată. Este, de aceea, probabil că mormântul - urnă cu capso - a fost răsturnat, resturile oșterii căzând astfel în castron, care avusese rolul de a acoperi urna. Skyphosul a fost probabil depus lângă urnă, ca recipient de ofrandă.

Castronul (fig.4/1), din pastă fină, cu suprafețele exterioare cenușii-negre purtând urme de lustru, are gura largă cu buza rotunjită, două șănțuiri circulare paralele în exterior sub bușă, iar corpul este ușor arcuit, cu pereții trași oblic spre fundul inelar. Vasul, care avu-

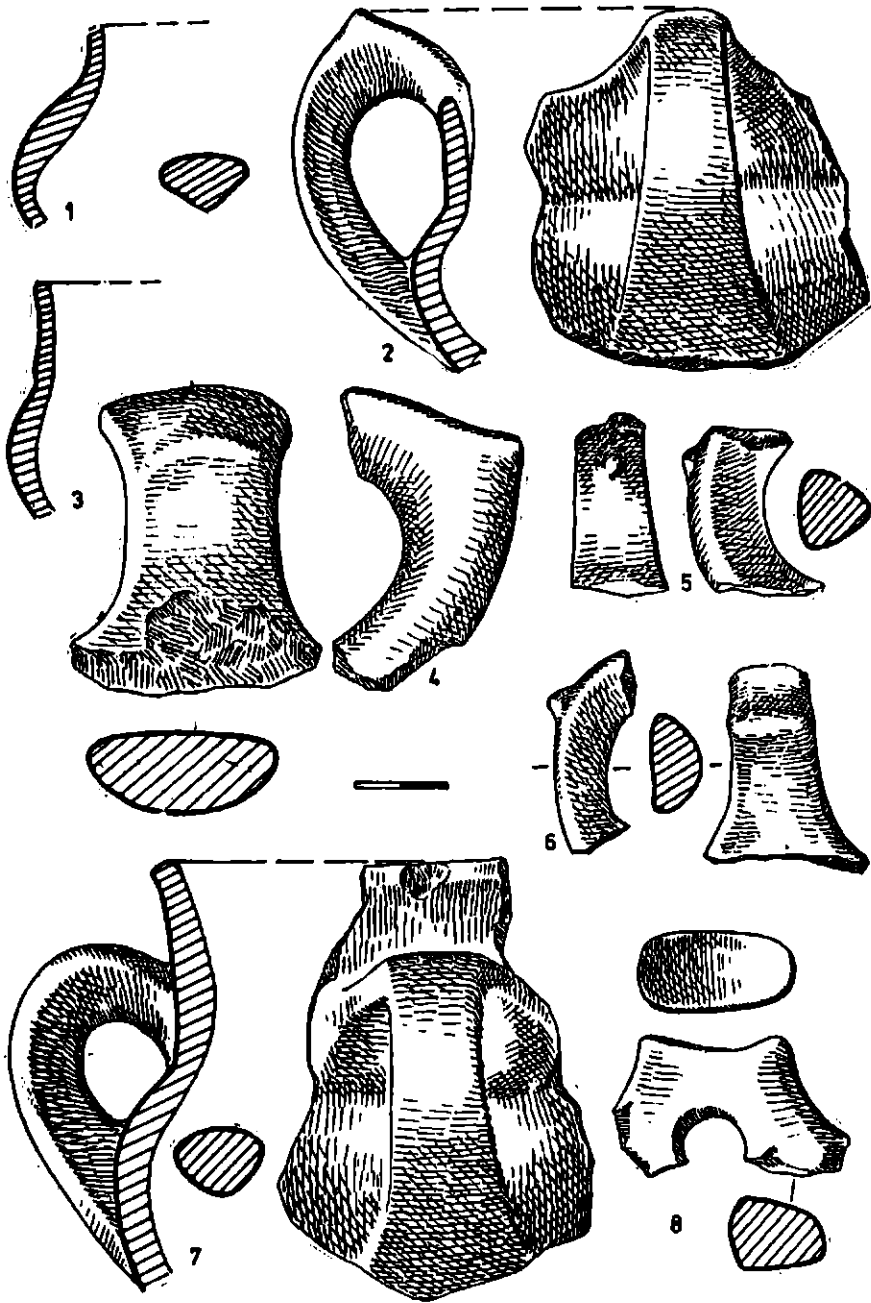

Fig. 3.-Ceramică fragmentară Tei IV descoperită la Daia.

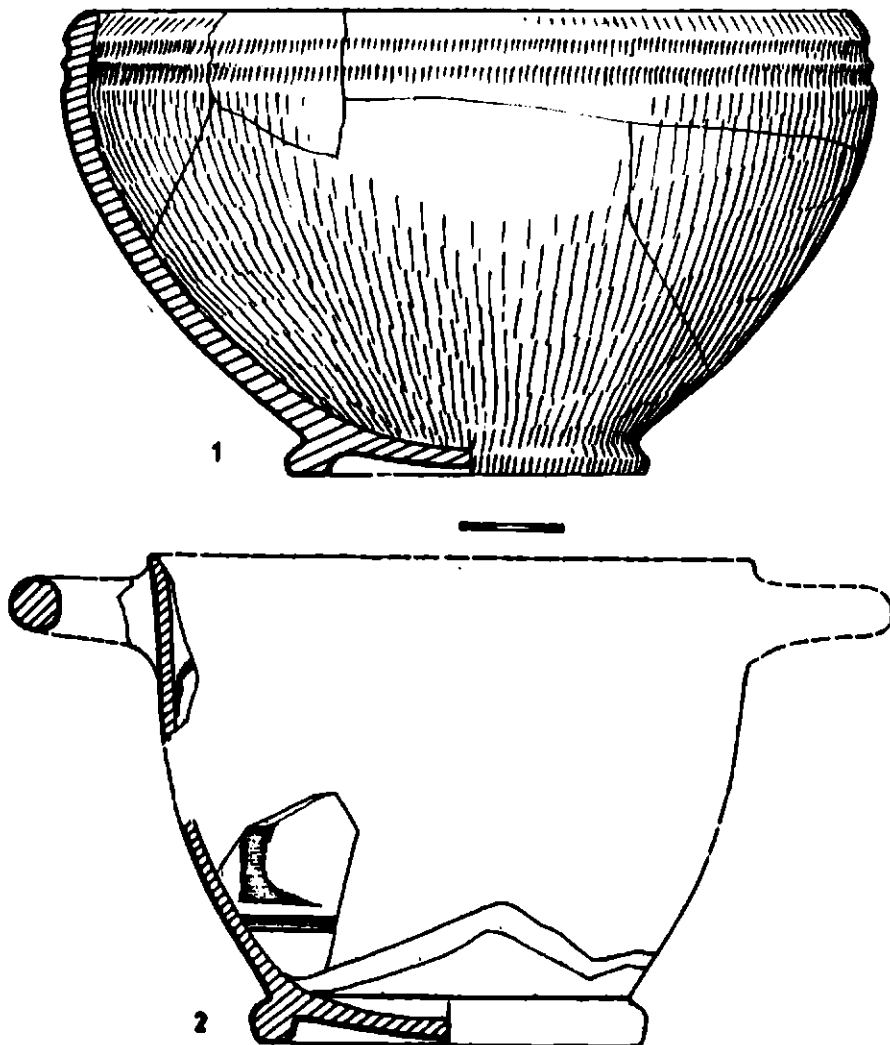

Fig.4.-Vase descoperite în mormântul getic nr.1.

sese probabil funcția de urnă și din care s-a păstrat aproximativ o treime (porțiuni ale părții superioare), a fost lucrat cu mîna din lut amestecat cu pietriș sfărîmat și cioburi pisate; gura era largă (circa 0,250 m diametrul), etajul superior fiind cvasicilindric. Skyphos-ul (fig.4/2) acoperit pe toate suprafețele cu firnis negru (exceptînd fundul, în exterior, protejat de o peliculă de angobă roșiatică) avea pe corp, în exterior, pictate în cărămiziu-deschis și simetric dispuse, două scene, ale căror teme sînt, în starea extrem de fragmentară a recipientului, imposibil de identificat.

Mormîntul nr.2, descoperit în afara suprafeței ocupate de cenușarul Tel, a fost surprins intact. Era constituit dintr-o urnă acoperită cu capac și cu vas de ofrandă adiacent. Urna, lucrată cu mîna din pastă cu compoziție similară celeia a vasului (probabil) urnă din mormîntul nr.1, are corpul arcuit bitronconic, margine relativ înaltă evazată și fund plat, întins. În exteriorul recipientului sînt dispuse, pe gît - un brîu alveolat; pe partea superioară a corpului - două benzi arcuite (în potcoavă) cu deschiderea în jos, situate simetric pe un ax diametral; iar pe zona diametrului maxim - patru proeminente - apucători, de asemenea așezate simetric (fig.5/1). Capacul urnei era o strachină, lucrată și ea cu mîna, din lut cu amestec slab de pietriș sfărîmat, nisip și cioburi pisate. Corpul este tronconic, marginea, relativ înaltă, e foarte puțin trasă în interior, fundul, relativ întins, e plat (fig.5/12). Vasul de ofrandă (fig.5/2), lucrat, de asemenea, cu mîna dintr-o pastă cu compoziție similară celeia a strachinei, are dimensiuni reduse și e de formă tronconică, cu două proeminente - apucători sub margine. (A fost recuperat în stare fragmentară). În interiorul urnei, împreună cu casele calcinate și cenușa au mai fost descoperite: brățară circulară din bară subțire de bronz cu secțiune planconvexă, capetele fiind rupte din vechi (ritual?), (fig.5/3); fibulă de tip tracic, lucrată dintr-un singur membru (sîrmă de bronz) cu picior ușor arcuit și îngrosat către vîrf, tras vertical în sus (fig.5/9); obiect de podoabă (?) din tablă de bronz rectangulară, rulată, cu două orificii circulare la capete (îngă laturile scurte), (fig.5/11); verigă din sîrmă de bronz cu secțiune lentilenară, cu capete petrecute (fig.5/10) două mărgelile din piatră, cu formă ovală și secțiune biconvexă, străpunse de câte un mic canal circular (fig.5/7-8); o mărgea din lut ars, sferoidală-aplatizată, perforată (fig.5/6); două mărgelile (fig.5/4-5) în stare fragmentară, perforate, din pastă de sticlă (?), arse, vitrificate, oxidate.

Incadrarea cronologică a mormintelor getice descoperite la Daia este asigurată de unele dintre elementele de inventar. Astfel, castronul lucrat la roată, din mormîntul nr.1, are foarte bune analogii la Zimnicea¹². Fibula din mormîntul nr.2 se încadrează în varianta I b a fibulelor trace, potrivit cu clasificarea elaborată de Dumitru Beroiu¹³, adoptată de Alexandrina Alexandrescu¹⁴. Piese similare inelului din sîrmă de bronz, cu capetele petrecute, din mormîntul nr.2 au apărut în necropola Latène timpurie de la Telita¹⁵. Brățări de tipul celeia descoperite tot în mormîntul nr.2 s-au găsit în cîmîtirul de la Enisala¹⁶. În ultimele

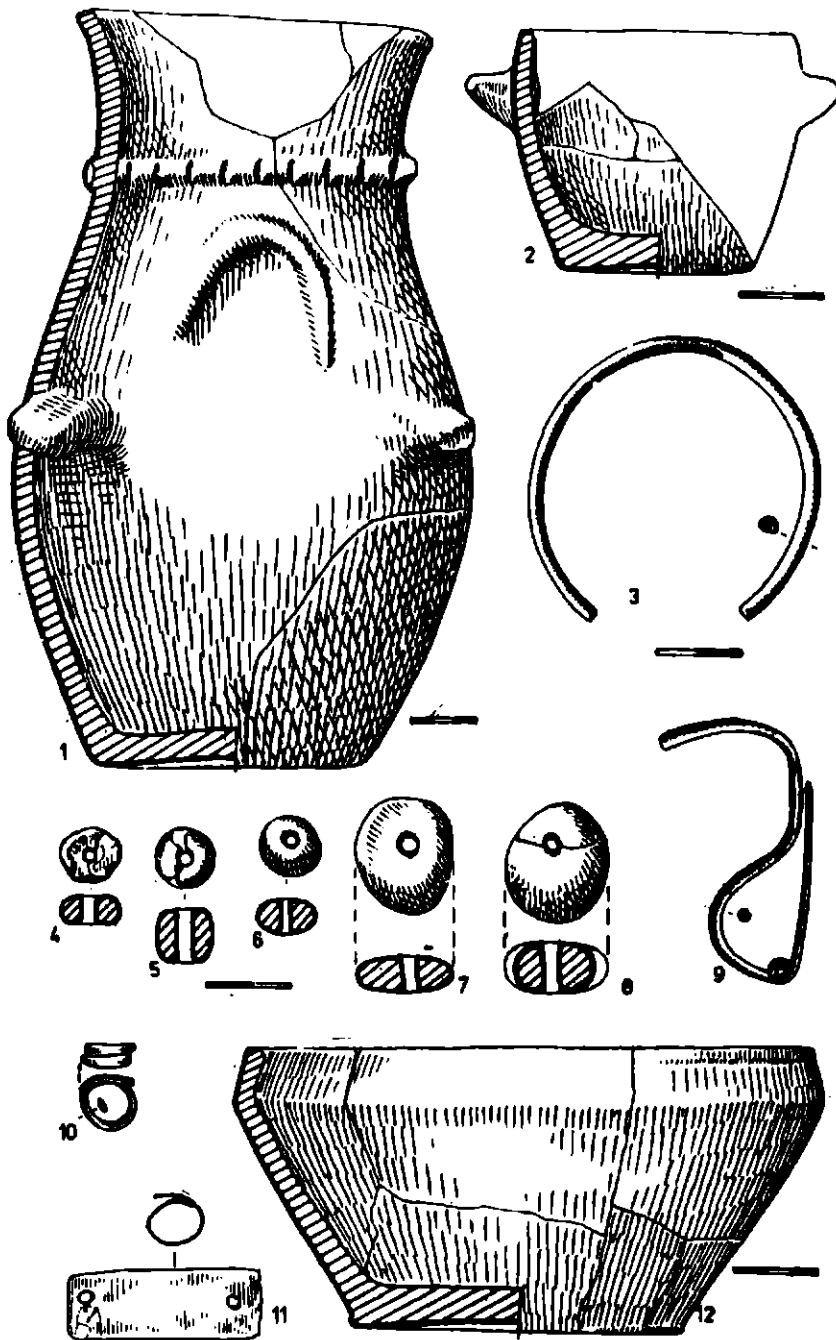

Fig.5.-Inventarul mormântului getic nr.2.

două necropole menționate au fost aflate și mărgelile similare unora dintre exemplarele de la Daia. Îndeosebi pe baza fibulei de tip tracic și a castonului lucrat la roată - pînă la un studiu mai detaliat și mai aprofundat asupra întregului inventar - situăm cele două morminte de la Daia către mijlocul veacului al IV-lea f.e.n.

Ținînd seama că în localitatea menționată a mai fost descoperit un mormînt de incinerare din perioada timpurie a culturii Latène geto-dace¹⁷ și că nu este exclus ca cele două morminte cercetate în 1979 să semnaleze o necropolă, săpăturile de la Daia vor fi reluate.

NOTE

- 1 Cercetările de suprafață au fost efectuate de Dan Drăguș și prof. Dumitru Burlacu, de la Școala generală din Frătești, jud. Ilfov.
- 2 ALEXANDRU VULPE și VALENTINA VESELOVSKI-BUȘILĂ, în SCIVA, tom.18, nr.1, 1967, p.87-91.
- 3 VALERIU LEAHU, Cultura Tei, f.a., p. 50-52.
- 4 Colectivul a fost alcătuit din Valeriu Leahu și Dan Drăguș.
- 5 VALERIU LEAHU, în Cercetări arheologice în București, I, București; 1963, p.219-246; idem, Cultura Tei, p.114-119; idem, Cercetări arheologice, I, Muzeul de istorie al R.S.România, București, 1975, p. 105-107.
- 6 Descoperiri și informație ALEXANDRU OANCEA.
- 7 Kurt Horedt, în "Dacia", N.S., IV, 1960, p.129 și fig.13/1.
- 8 M.PETRESCU-DÎMBOVITA, Depozitele de bronzuri din România, 1977, p.40 și pl.2/8-9.
- 9 ION NESTOR, în "Dacia", A.S., V-VI, 1935-1936, p.175, fig.1/2.
- 10 VALERIU LEAHU, în Cercetări arheologice în București, II, București, 1965, p.45, cu fig.28.
- 11 Informație ALEXANDRU OANCEA.
- 12 Materiale în depozitul Muzeului de Istorie al R.S.România (transferate de la Institutul de Arheologie din București).
- 13 Cf. "Balcania", 6, 1943, p.283 și urm.
- 14 În Thraco-Dacica, 1976, p.131 și urm.
- 15 G.SIMION și GH.I.CANTACUZINO, în Materiale, VIII, 1962, p.379 și fig.5/22.
- 16 G.SIMION, în Peuce, II, 1971, p.126 și fig.32.
- 17 GH.RĂDULESCU, în "Revista Muzeelor", III, 1966, nr.3, p.265.

LE SONDAJE ARCHÉOLOGIQUE EFFECTUÉ EN 1979
À DAIA, DÉP. DE GIURGIU

Résumé

A environ 500 m nord-nord-ouest de la commune Daia, on a identifié et fouillé par sondage archéologique un habitat de type "Cendriers" appartenant à la IVème phase de la culture Tei (L'âge du bronze tardif) et 2 tombes à incinération datant du début du Latène gète-dace. Parmi les découvertes propres à la culture Tei on remarque, à côté des fragments céramiques caractéristiques (fig. 2 et 3), une faucille en bronze, réalisée par la transposition en métal du Krummeser de pierre (fig. 1/2). Certains traits propres aux matériaux céramiques permettent l'hypothèse selon laquelle le groupe de Daia se serait établi dans le voisinage du Danube en descendant du secteur nord-est de l'aire Tei.

Les éléments d'inventaire (tout spécialement une fibule de type thrace - variante I b Berqiu) permettent la datation des tombes Latènes vers le milieu du IVème s. av. n.è.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.-Outils et armes découverts dans le site Tei IV.
Fig. 2.-Fragments céramiques appartenant à la phase Tei IV.
Fig. 3.-Céramique fragmentaire Tei IV découverte à Daia.
Fig. 4.-Vases découverts dans la tombe gète no. 1.
Fig. 5.-Inventaire de la tombe gète no. 2.

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND CAMPANIA ARHEOLOGICĂ DIN 1979 DE LA PETRIȘORU, COM. RACOVÎTENI, JUD. BUZĂU

de ALEXANDRU OANCEA

Săpăturile arheologice efectuate în anul 1979 pe platoul Muchiei Băjenarului din satul Petrișoru, comuna Racovițeni, jud. Buzău au confirmat în general concluziile cercetărilor anterioare¹. Pe platoul Muchiei Băjenarului, ce măsoară aproximativ 4500 m², a putut fi presupusă existența a două niveluri de locuire din epoca bronzului; cel inferior aparținând unei așezări Monteoru din faza I C3 și care, prin frecvența materialelor ceramice răspândite pe platou și prin amplasarea pe planul general al săpăturilor a complexelor cu materiale Monteoru I C3, a permis constatarea ocupării doar a periferiei Muchiei Băjenarului; cel superior, reprezintă o așezare a unei populații intruse în aria centrală a culturii Monteoru într-o perioadă ce corespunde etapei a doua de evoluție a culturii sus-amintite. Ambele niveluri, relativ subțiri, au fost distruse în totalitate de împăduriri și despăduriri succesive, de lucrări agricole, dintre care ultima a avut un rol determinant în stabilirea configurației actuale a suprafeței platoului Muchiei Băjenarului - o încercare nereușită de plantare de viță de vie, adăugându-se apoi ploile, care au contribuit la spălarea și îndepărtarea stratului superior al Muchiei Băjenarului. Astfel, se poate presupune că locuințele care au existat, probabil de suprafață, prin ștergerea stratului de cultură au dispărut, cei peste 4000 m² săpați pînă acum prezentînd un adevărat "cîmp de gropi"², adîncite în solul viu - peste 300 -, dintre care doar 6 aparținau fasei Monteoru I C3.

Inventarul complexelor monteorene, mult fragmentat, format exclusiv din ceramică, nu pune probleme deosebite. Din acest motiv raportul de față va prezenta în continuare doar acele date referitoare la așezarea ce a suprapus în timp și spațiu locuirea monteoreană.

În campania arheologică din 1979 au fost cercetate 40 de gropi, majoritatea aparținînd tipului în formă de clopot, cu adîncimi ce variau între 0,30 și 2 m. Inventarul complexelor cercetate era compus din ceramică, în mare măsură întregibilă, unelte de piatră - dintre care rîșnițele cu frecător apar în număr mare, resturi de vetre fixe și portabile, plăci perforate de la cuptoare de ars ceramică etc.

Materialul cel mai bine reprezentat fi constituie ceramica. După destinație, ceramica se poate împărți în: I, vase de factură grosieră, de dimensiuni mici și mijlocii; II, vase de bună calitate cu aceleași dimensiuni și III, vase mari destinate păstrării rezervelor alimentare. O ca-

racteristică a ultimelor două categorii o constituie lustruirea. Vasele lustruite ocupă aproximativ 1/4 din totalul ceramicii de pe platoul Muciei Băjenarului. Vasele din prima categorie predomină numeric. În pasta vaselor a fost adăugat ca degresant nisip, cuarț, calcar pisat sau pietricele mărunte. Suprafața vaselor nelustruite este zgrunțuroasă, aspră la pipăit. Culoarea e extrem de variată, mergând de la cenușiu spre brun, în ruptură deseori neagră. În multe cazuri culoarea variază pe unul și același recipient.

După formă, recipientele primei categorii se împart în:

1. vase în formă de borcan, relativ alungite, cu pereții drepți, cu corpul ușor evazat spre gură, cu profil în formă de butoiăș, fără gît. Ornamentarea vaselor în formă de borcan este relativ simplificată: brfu aplicat sub buză, neted sau alveolat, uneori cu un capăt sau cu amîndouă lăsate în jos. Adesea se întîlnește ornamentația tipică culturii Mnogovălikovaia - succesiuni de brfuri netede. Numeroase vase borcan sînt decorate cu incizii adînci dispuse neregulat, de tipul Besenstrich, element caracteristic și deosebitor de inventarul ceramic al culturilor învecinate;

2. vase cu gîtul ușor răsfrînt, umeri înalți, cu pereții aproape drepți, îngustați spre fund;

3. vase cu corp ovasiferoidal, cu buza puternic și brusc răsfrîntă, gît scurt, arcuit;

4. vase rotunde sau ovale, cu pereții groși, drepți, ce nu depășesc 10 cm. înălțime.

Vasele celei de a doua categorii se deosebesc de cele descrise mai sus nu numai prin formă, dar și prin compoziția pastei, care este întotdeauna bine frămîntată, cu degresant pisat mărunț. De multe ori vasele au pereții subțiri, bine neteziți și lustruiți. Culoarea este cărămizie sau brună-deschis. Din această categorie ceramică fac parte:

1. cești scunde, cu corpul giebuier, gît scurt, buza răsfrîntă în exterior, cu una sau două torți. Forme identice au fost utilizate la execuția strecurătorilor;

2. căni cu toartă, ușor supraînălțată, cu pereții drepți, ușor înclinați spre fund;

3. gastroane scunde, cu diametrul gurii mai mare decît al fundului, cu buza răsfrîntă și toartă sub buză.

Alte forme utilizate în cadrul acestei categorii sînt vasele potir, vasele-cupă, vasele cu etaj și altele. Ornamentarea a fost realizată cu ajutorul inciziei, prin imprimare sau cu ajutorul cancelurii.

A treia categorie ceramică a fost utilizată la păstrarea proviziilor. Sînt întîlnite vase mari, apropiate uneori ca formă de cele din prima categorie, cu profilul slab reliefat, în forisă de borcan, de butoiăș sau cu umerii puternic bombați.

Ca utilaj litic complexe de la Petrișoru-Racovițeni păstrau topoare de luptă, rîșnițe ovale cu frecător, sceptre irumos finisate.

Categoria obiectelor de os și corn este slab reprezentată - cîteva

străpungătoare și o seceră de corn de un tip deosebit.

Metalul este rar întâlnit la Petrișoru-Racovițeni. Până în prezent a fost descoperită o singură piesă de bronz - un ac.

Studierea inventarului așezării de la Petroșoru-Racovițeni ne impune câteva prime concluzii:

1. Cele mai multe analogii ale formelor ceramice și ale tipurilor ornamentale sînt semnalate în produsele realizate de purtătorii culturilor Mnoovalikovaia și Srubnaia, etapele finale, Sanatinovka și Monteoru tîrziu, corespunzătoare sfîrșitului perioadei mijlocii a epocii bronzului. Această datare este întărită și de descoperirea de la Petroșoru-Racovițeni a sceptorilor de piatră, cu bune referințe în cultura Sabatinovka.

2. Populația stabilită pe platoul Muchiei Băjenarului în ultimele etape ale perioadei mijlocii a epocii bronzului reprezintă un grup intrus în zona colinară subcarpatică, mediu controlat anterior de către purtătorii culturii Monteoru, afectînd vizibil evoluția ulterioară a acestei culturi. Faptul că ei nu reprezintă un grup izolat aici este dovedit de alte câteva așezări cu ceramică de același tip descoperită la: Cîrlomănești³; Pietroasa Mică⁴; Fîrtești⁵; Bozloru⁶; Glodeanu Sărat⁸; Berca (jud. Buzău)⁷ și Corăteni, jud. Vrancea⁹.

3. Ceramica, unitară în fond (Srubnaia finală, Sabatinovka, Coslogeni), păstrează elemente întîrziate caracteristice ultimei etape a culturii Catacombelor și Mnoovalikovaia, care permit observația existenței mai multor grupuri de populații nord-pontice antrenate în înaintarea spre regiunile carpatice și sud-dunărene de populațiile culturii Sabatinovka.

4. Mai multe forme de vase și elemente ornamentale au fost preluate din inventarul ceramic al fazei II b al culturii Monteoru; de asemenea, la Petrișoru-Racovițeni au fost găsite în complexe importuri Monteoru II b.

5. La Petrișoru-Racovițeni în mai multe complexe au fost găsite materiale identice celor de tip Sihleanu; acest fapt lămurește geneza grupului Sihleanu, parte componentă la un moment dat a unui nou aspect cultural identificat în așezările amintite mai sus.

6. Deși inventarul de tip Petrișoru-Racovițeni prezintă numeroase puncte comune cu Sabatinovka-Coslogeni, el se îndreptățește să considerăm a aparține unui aspect cultural nou definit, pe care l-am numit, după așezarea sa cea mai bine cercetată, aspectul cultural Petrișoru-Racovițeni. El suprapune aria purtătorilor ultimei faze a culturii Monteoru. Pe baza sceptorilor de piatră, a inventarului metalic (seceri cu găuri pe mîner și a patte, vîrf de lance de tip Drajna, ace cu cap canelat) și a ceramicii, considerăm că purtătorii aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni s-au stabilit în sudul Moldovei, nord-estul Munteniei și sud-estul Transilvaniei în a doua jumătate a sec. al XIV-lea f.e.n., evoluînd pe tot parcursul celui următor.

NOTE

1 O succintă informare vezi în Cercetări Arheologice, III, Muzeul de

- istorie al R.S.România, București, 1979, p.39-43.
- 2 Termen utilizat pentru prima dată de Alexandru Vulpe la "Colocviul asupra epocii bronzului", București, 3-5 decembrie 1973, pentru a desemna un tip aparte de stațiune arheologică.
 - 3 Cercetări ALEXANDRU OANCEA. Vezi în acest sens Cercetări arheologice, II, Muzeul de Istorie al R.S.R., București, 1976, p. 192-239.
 - 4 ALEXANDRU OANCEA, Necropola din epoca bronzului de la Pietrăsa Mică, în pregătire pentru tipar.
 - 5 Cercetări inedite ALEXANDRU VULPE și VASILE DRÂMBOCIANU.
 - 6 Cercetări perieghetice VASILE DRÂMBOCIANU.
 - 7 Cercetări inedite ION CHICIDEANU.
 - 8 Cercetări perieghetice VASILE DRÂMBOCIANU.
 - 9 Cercetări BOBI VICTOR.

**LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PETRIȘORU,
COMM. RACOVÎTENI, DÉP. DE BUZĂU.**

Résumé

L'auteur signale l'identification par des fouilles archéologiques dans l'aire géographique comprise entre le nord-est de la Vallachie, le sud de la Moldavie et le nord-est de la Transylvanie d'un aspect culturel nouveau, dénommée, selon l'établissement qui y a été le mieux fouillé, Petrișoru-Racovițeni. Les groupements humains qui caractérisent l'aspect culturel récemment identifié, ont habité la zone ci-dessus mentionnée à une époque contemporaine avec les cultures Noua, Coslogeni, Tei IV-V, Wietenberg III-IV, etc.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA PETRIȘORU - "ULMI LUI ȚIRLEA", COM. RACoviŢENI, JUD. BUZĂU

de GEORGE TROHANI

În colțul de nord-est al satului Petrișoru, com. RacoviŢeni, jud. Buzău, pe terasa stîngă a Cîlnăului, situată pe dealul de sub „Muchia Țugulată”, pe fostul loc denumit „Ulmii lui Țirlea” (azi livadă de caiși) de lîngă Rîpa Mare, săpăturile arheologice efectuate în luna octombrie 1979 au dus la identificarea unei așezări geto-dace ce a suprapus o alta din epoca bronzului.

Terenul (45 x 30 m), înconjurat la sud, vest și nord de pante abrupte, are o vizibilitate perfectă asupra văii Cîlnăului. Cursul rîului se află la 200-300 m depărtare spre vest.

Această poziție strategică a favorizat însă și executarea unor amplasamente pentru artileria rusă în timpul primului război mondial, lucrări care au distrus în bună parte așezările străvechi.

Deoarece terenul este ușor înclinat spre sud-vest, apele de ploaie au spălat în mare parte solul vegetal ce conținea și urme arheologice. De aceea, sub pămîntul vegetal, gros de 0,10-0,20 m, cu urma materiale din epoca bronzului, geto-dace și moderne, se află, pe alocuri, nivelele de amenajare a locașurilor de artilerie din primul război mondial. Ele suprapun, în cazul că nu l-au distrus, nivelul de locuire antic.

Sub pămîntul vegetal sau, în zonele cu nivel de locuire antic, substratul arheologic se află pămîntul viu alcătuit dintr-o argilă nisipoasă de culoare galbenă.

Cele șase secțiuni (S. I-VI) trasate au dus la constatarea că așezarea geto-dacă din acest loc, deși situată pe o înălțime apărată din trei părți în mod natural și aflată într-o zonă cu mult pietriș, nu a fost prevăzută cu ziduri sau șanțuri de apărare (fig. 1).

În zona centrală a așezării erau grupate locuințele. Prin săpături s-au mai putut identifica doar trei dintre ele, restul fiind distruse.

Locuința nr. 1, parțial păstrată, orientată nord-sud, avea o formă trapezoidală (lățimea = 3,10 m) și era prevăzută în colțul de nord-vest cu un mic gîrlici (1,55 x 0,73 m). Semîngropată, podeaua ei se află la 0,50 m sub solul actual.

Locuința nr. 2 se păstrează doar pe o mică porțiune din marginea unei tranșei. Existența ei a fost sesizată pe o lățime de doar 0,20 m. Semîngropată, podeaua ei se află la 0,95 m sub solul actual.

Locuința nr. 3, de suprafață, este singura care a putut fi în întregime dezvelită. Ea are o formă cvasirectangulară (4,57 x 3,30 m) și este orientată est-vest. Podeaua ei se află la 0,20 - 0,24 m sub solul actual. În cele patru colțuri s-au descoperit gropile parilor (diametru

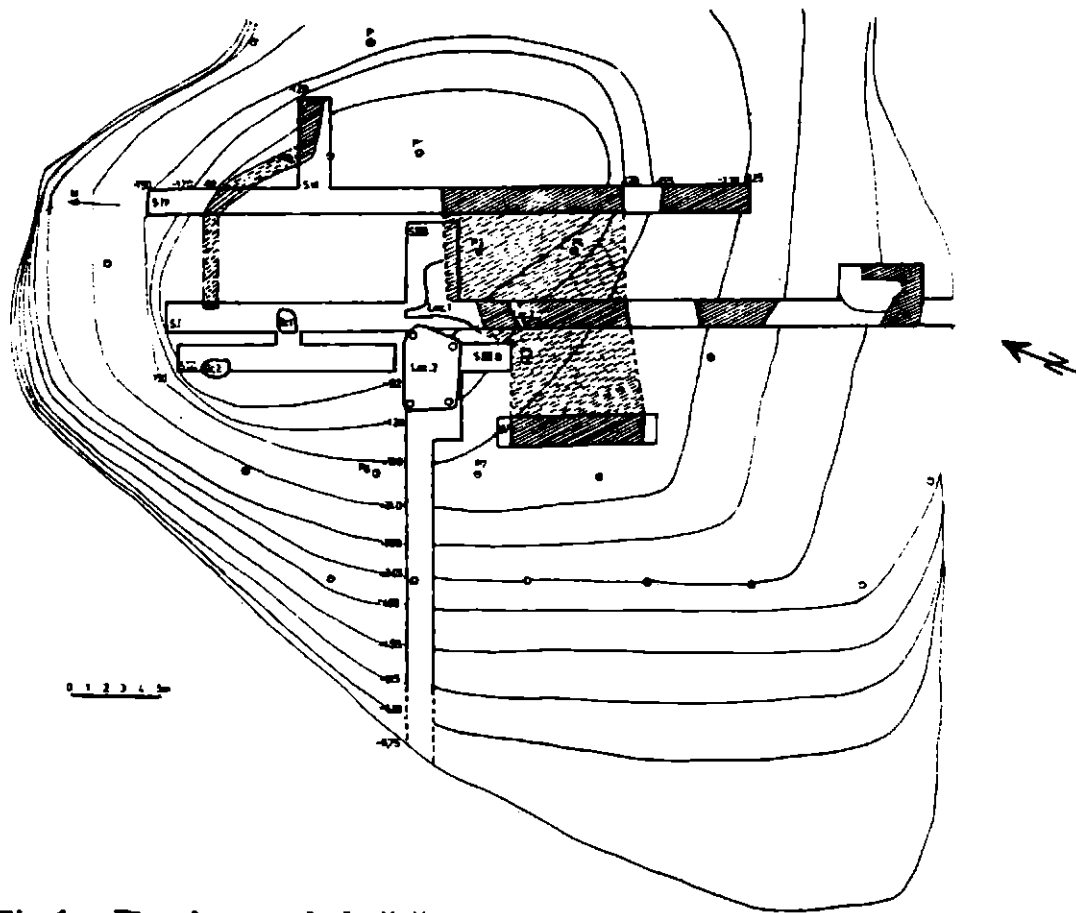

Fig. 1.- Planul general al săpăturilor.

0,30-0,60 m), ce făceau parte din suprastructura locuinței; parii susți-neau un acoperiș ce trebuie să fi fost în două ape.

În partea de nord a așezării s-au identificat două gropi menajere.

Groapa nr.1 este de formă cilindrică, cu fundul - situat la 1,25 m sub solul actual - puțin lățit spre nord.

Groapa nr.2 este în formă de clupot și are fundul la 1,25 m sub solul actual. Ea este prevăzută cu trei trepte pe latura de nord.

Un alt complex, a cărui destinație nu a putut fi precizată, a fost descoperit chiar în marginea de sud a așezării. După toate aparențele pare a fi o locuință de formă dreptunghiulară cu podeaua situată la 0,46 m sub solul actual. În interiorul lui nu s-a descoperit nici un obiect de inventar.

INVENTARUL AȘEZĂRII. Obiectele descoperite sînt în complexe, cît și în strat sînt din piatră și lut ars.

Osebit s-au descoperit fragmente osteologice ce provin de la mai multe animale - porc, bovine, ovicaprine, cal și cîine. Însă numărul redus al exemplarelor demonstrează caracterul efemer al așezării din acest loc.

În privința obiectelor de piatră este de remarcat că locuitorii așezării au folosit din plin numeroșii bolovani de rfu sau provenind din săpăturile stîncilor de pe dealuri. Acest fapt reiese din multitudinea uneltelor, foarte grosolan și rudimentar lucrate, obținute din această materie ce se întîlneste la tot pasul. Tehnica de lucru este sînt cioplirea, cît și șlefuirea.

Dintre obiecte menționăm : un cub, două bile sferoidale, o „daltă” un frecător și un împungător din gresie, o piatră calcaroasă în forma unui „cățel de vatră” (?), precum și două triunghiuri și un pentagon din gresie.

Din lut ars, în afara unui bulgăre sferoidal-lenticular, s-au descoperit 6 fusiole bitronconice și una plăcă.

Ceramica - deși în majoritate este fragmentară, din analiza ei s-au putut reconstitui formele vaselor. În cele ce urmează vom trece la descrierea lor, urmînd ca în tabelele 1 și 2 să redăm locul descoperirii și frecvența lor.

1. Ceramica lucrată cu mîna se compune, după natura pastei, din două categorii : a. făcută dintr-o pastă zgrunțuroasă, compusă din nisip și pietricele, de culoare cărămizie cu pete cenușii; b. făcută dintr-o pastă mai fină, de culoare cenușie sau cenușie-gălbule, lustruită la exterior.

Formele vaselor, indiferent de calitatea pastei, sînt aceleași, remarcîndu-se însă faptul că pentru vasele de dimensiuni mai mari predomină cele din prima categorie.

1. Vas cu buza verticală și teșită oblic spre interior. Corpul are pereții puțin arcuți și este decorat cu un trfu alveolar.

2. Vas identic cu cel precedent. Pe corp nu sînt însă decît apucători plate, semicirculare, așezate orizontal (probabil dintr-un astfel de

TABELUL N.1

CERAMICA LUCRATĂ CU MÎNA

Tip cer.	Loc. 1		Loc. 3		Gr. 1		Gr. 2		Sic -1		Sic -5		SI c 8-9		SI c 9-10		SI c 11-13		SI c 14-15		Cea SII		SII B		SII c		SIII c 1		SIII B		SIV c 4-7		SIV c 10		SIV c 11-14		SIV c 8-9		SV c 12		SVI						
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b					
1						
2							.																															.	.								
3		aa bb bb		b		a		a	a		e		a																a																		
4							.	.		.																																					
5			.								.																																				
6	aa bb bb	aa bb bb	a	aa bb bb	a	aa bb bb	a		d		e		b	e	a	a		b	a	a		a	b		b		a	a	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b				
7										.																																					
8		a a		b			a															a																									
9			.																																												
10						.																																									
11			.																																												
12																.																															
13	c	a b		b		c	c								b																																
14		.																																													

TABELUL N. 2

CERAMICA LUCRATA CU ROATA

Tip cer.	Loc 1		Loc 3		Gr 1		Gr 2		Slc.-1		Sl 5		Sl c9-10		Sl c11-12		Com. SII		SII vest		SII contru		SIII c1		SIV c5-7		SIV c10		SIV c11		SIV c12		SV c8-9		SV c12		SVI		Pozitiv			
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
II 1		e		h						h		b		h				d		g						a						c				a		b		d		
II 2																		.																								
II 3										
II 4								
II 5					a																					a														b		
III	.				.									.																												

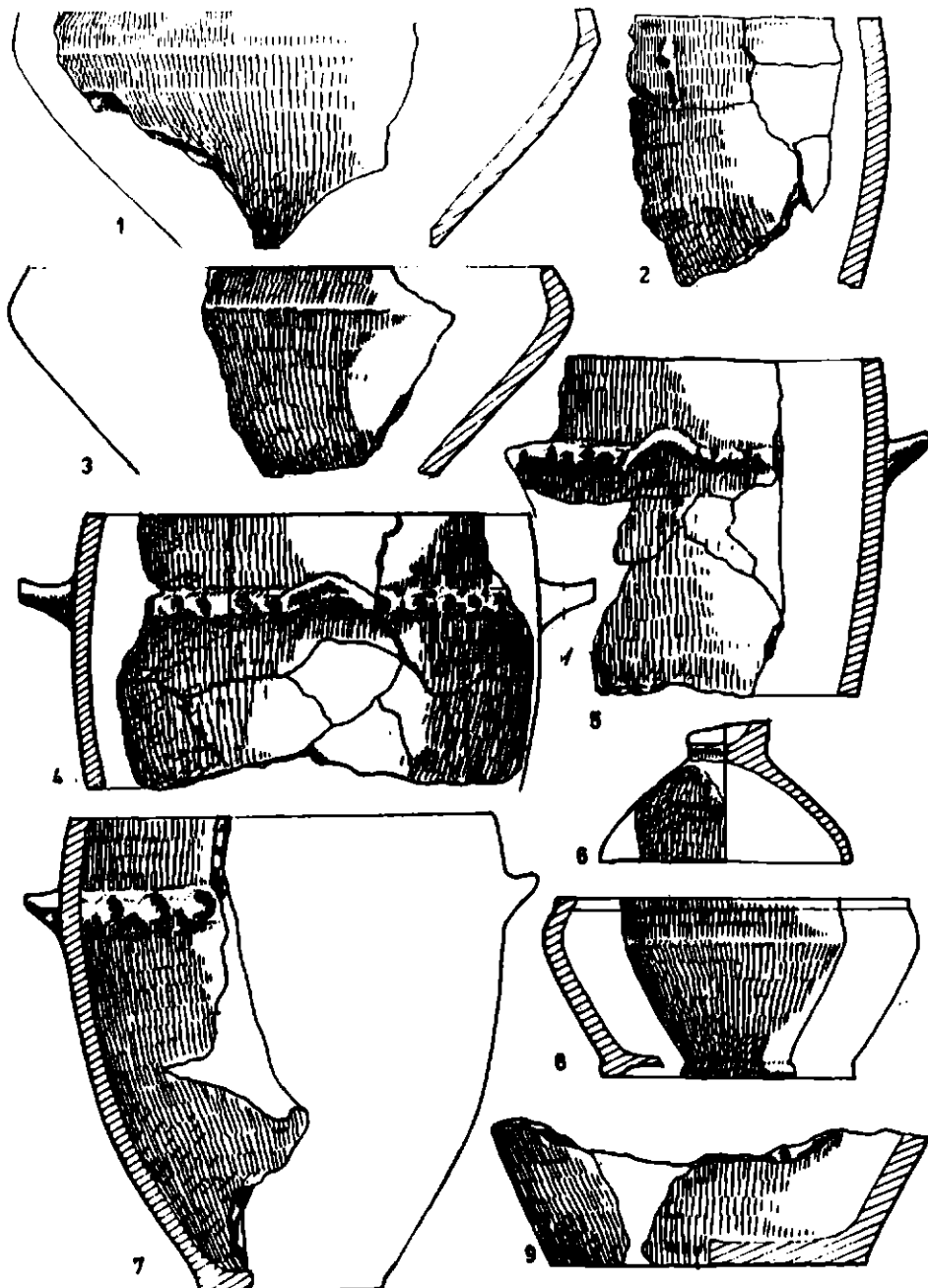

Fig. 2.- Vase lucrate cu mîna (1-7, 9) și la roată (9),
 loc. 1-1, 5, 9; Gr. 1-3; SI c. 1-2; SI c. 5-4, 8; SI-6;
 SI c. 1-7.

vas provine un fragment fără apucătoare).

3 a. Vas cu buza verticală, dreaptă. Corpul are pereții puțin arcuiți și este decorat cu un brfu alveolar întrerupt de apucături plate, semicirculare, orizontale sau oblice (fig.2/4,5,7).

3 b. Vas identic cu cel precedent, dar prin faptul că nu s-au descoperit decât fragmente ne conțin porțiuni din buză și din brful alveolar le-am clasificat separat.

4. Vas identic cu cel precedent. Pe corp se află însă numai apucături plate, semicirculare, orizontale-dintr-un astfel de vas provine un fragment fără apucătoare (fig.2/2).

5. Vas cu buza verticală, rotunjită. Corpul are pereții aproape drepti și este decorat cu un brfu alveolar întrerupt de apucături plate, semicirculare, așezate orizontal. Fundul mult mai îngust decât deschiderea gurii este puțin profilat (probabil dintr-un astfel de vas provine un fragment fără apucătoare, precum și un altul fără brfu și apucătoare).

6. Din vase prezentate mai sus provin mai multe fragmente, dar este imposibil a le atribui vreunul tip deoarece ele conțin doar : a. brful alveolar ; b. apucătoare plată, semicirculară, așezată orizontal sau oblic ; c. apucătoare dreptunghiulară ; d. fund profilat ; e. fund și porțiune din pereții arcuiți ai corpului (fig.2/9).

7. Vas având corpul cu pereții puțin arcuiți, decorat cu un brfu alveolar și barbotină.

8. Vas cu buza verticală, dreaptă : a. corpul are pereții puțin arcuiți și este decorat pe partea superioară cu un brfu de impresiuni ; b. un fragment are buza rotunjită.

9. Buton rotund provenind de la un vas identic cu cele precedente.

10. Cană cu toarta puțin supraînălțată.

11. Capac de vas (fig.2/6).

12. Vas cu buza răsfrântă oblic spre exterior, dreaptă. Corpul are pereții puțin arcuiți și este decorat cu un brfu alveolar.

13. Castron : a. corpul emisferic, buza rotunjită ; b. corpul tronconic, buza dreaptă ; c. corpul tronconic, buza răsfrântă oblic spre interior și rotunjită, umărul rotunjit (fig.2/3) ; d. corpul tronconic, buza răsfrântă oblic spre interior și dreaptă, umărul ascuțit (fig.2/1) ; e. corpul tronconic, buza verticală, rotunjită și îngroșată la interior ; f. corpul tronconic, buza răsfrântă și îngroșată atât la exterior cât și la interior.

14. Fragment de vas, din zona gâtului, de formă convexă, decorat cu un brfu alveolar.

II. Ceramica lucrată la roată, de factură geto-dacă, este lucrată dintr-o pastă fină, bine aleasă, de culoare cenușie (a), rareoricărămizie (b). Formele sînt identice indiferent de culoarea pastei :

1. Castron : a. buza rotunjită și îngroșată mai mult spre interior ; b. buza rotunjită, oblică spre interior, prevăzută la exterior cu o canelură. Corpul emisferic. Fundul inelar (fig.2/8) ; c. buza răsfrântă oblic spre exterior, teșită oblic în interior. La exterior, pe margi-

ne, se află o canelură. Gîtul este cilindric, iar corpul tronconic ; d. buza rotunjită și prevăzută la exterior cu o canelură. Corpul tronconic. Fund drept. Reprezintă echivalentul la roată a formei 13 b lucrată cu mîna ; e. buza răsfrîntă oblic spre exterior, rotunjită. Umărul carenat, iar corpul tronconic ; f. buza răsfrîntă oblic spre exterior, rotunjită. Gîtul tronconic, iar corpul tronconic ; g. buză rotunjită, verticală. Gîtul tronconic, cu caneluri în relief la exterior ; h. toartă orientată (lebes).

2. Fructiară - un fragment ce provine din baza unui picior.

3. Cană bitronconică prevăzută cu o toartă. Decorul constă din caneluri circulare, înoliate, situate deasupra diametrului maxim.

4. De la căni sau nastroane provin mai multe fragmente de funduri înelare.

5. Cîteva fragmente ceramice, provenind probabil de la diferite forme de castroane, sînt decorate prin lustruire (a) sau cu linii înoliate în val (b).

III. Ceramica lucrată la roată, de import, sate reprezentată prin cîteva fragmente de amforă (în special funduri de înrămă tronconică).

Pe baza descoperirilor amintite mai sus și în special a ceramicii se poate stabili încaadrarea cronologică a așezării. Astfel, cele mai multe analogii - castronul-lebes cu toarta orientată, castronul tronconic sau cu buză răsfrîntă oblic spre interior - se întîlnesc la Corni-Huși (punctul Turbata)¹, Poiana-Tecuci², Enisala³, Murighiol⁴ etc. Ori, toate aceste descoperiri datează din sec. IV-III f.e.n. Predominanță în această asemănări cu așezarea de la Corni-Huși, ne îndeamnă a data și așezarea de la Petrișoru la sfîrșitul sec. al IV-lea - începutul sec. al III-lea f.e.n. La această datare mai restrînsă contribuie și caracterul efemer pe care l-a avut respectiva așezare.

NOTE

- 1 S. TEODOR și V. BAZARCIUC, „Acta Moldaviae Meridionalis”, I, Vaslui, 1979, p. 57-67, fig. 3 (ceramică la roată) și 4-5 (ceramică lucrată cu mîna).
- 2 R. Vulpe, „Dacia”, N. S., I, 1957, p. 143-164 cu bibliografia.
- 3 S. Gavrilă, „Peuce”, II, 1970, p. 118 ; idem, în Thracée-dacie, Bucaresti, 1976, p. 155, fig. 5-6.
- 4 E. BUJOR, Materiale, VII, 1961, p. 297-299 cu bibliografia.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PETRIȘORU, „ULMI LUI ȚIRLEA”, DEP. DE BUZĂU

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées au nord-est du village Petrișoru, com. Racovițeni, dép. de Buzău, ont porté à l'identification,

sur la terrasse moyenne de la vallée du Cîlnău, d'un site géto - dace entouré de trois parties par des pentes abruptes.

Détruit en grande partie par l'érosion et par des tranchées de la Première Guerre Mondiale, on a pu encore découvrir trois habitations et deux fosses.

L'inventaire se compose de fragments ostéologiques - porc, bovins ovicaprins, cheval et chien -, objets en pierre obtenus par le remaniement des blocs de pierres qui se trouvent en abondance dans la zone, objets en terre cuite - fusaiolos biconiques et plates - et surtout de la céramique.

Sur la base de l'étude des diverses formes de vases travaillés à la main ou à la tour du potier, ainsi que des vases-amphores d'importation, le site présenté plus haut, qui a eu un caractère éphémère, date de la fin du IVe - commencement du IIIe siècle av.n.é.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Le plan général des fouilles.

Fig.2.- Vases travaillés à la main (1-7,9) et à la tour du potier (9).

SANTIERUL ARHEOLOGIC PREUȚEȘTI - "CETATE", JUD. SUCEAVA, 1979. RAPORT PRELIMINAR

de DRAGOMIR POPOVICI
și NICOLAE URSULESCU

Teritoriul comunei Preuțești, amplasată pe cursul Șomuzului Mare, înglobează o parte din zona deluroasă a Podișului Fălticeni, subunitate a Podișului Sucevei.

Datorită condițiilor favorabile locuirilor umane, aici au fost semnalate în numeroase rânduri urme arheologice ce au atras atenția asupra acestei zone. Astfel se explică și cercetările întreprinse pe teritoriul comunei încă de la sfârșitul secolului trecut și care au constat nu numai din simpla recuperare a diverselor obiecte, ci și din cercetări de suprafață sistematice sau chiar unele sondaje.

În acest sens îi putem aminti pe N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu¹, apoi V. Ciurea care a cercetat îndeaproape și valea Șomuzului Mare² în perioada interbelică, iar în anii din urmă pe D. Teodor, I. Ioniță³, V. Spinei și M. Nistor⁴.

În urma acestor cercetări succesive au rezultat relativ numeroase materiale aparținând mai multor perioade⁵, ceea ce a determinat înscriserea în planul Muzeului județean Suceava a cercetării complexe a comunei.

Din punct de vedere arheologic, interesul principal îl prezintă fortificația de pământ de pe dealul "Cetate". Aceasta se află la stînga izvoarelor pîrfului Brana, afluent de stînga al Șomuzului Mare, pe teritoriul fostului sat - actualmente înglobat - Mănăstioara, la aproximativ 5 km est de centrul comunei.

Așa cum se prezintă configurația terenului astăzi, dealul respectiv are o poziția ideală din punctul de vedere al eficienței unei asemenea construcții, el ocupînd o poziție strategică foarte bună. Perfect delimitat de zona înconjurătoare, este protejat în același timp de înălțimi mai mari, pe toate laturile sale.

Platoul pe care este amplasată fortificația propriu-zisă este orientat aproximativ N-S cu o lungime de aproape 170 m.

Panta de acces apare pe latura de sud, unde unghiul de înclinare al acesteia este mai mic, celelalte laturi, de nord, vest și est sînt greu accesibile, unghiul de înclinare al pantelor fiind aici mult mai mare⁶.

În urma cercetărilor de suprafață efectuate aici s-au putut observa următoarele elemente de fortificare, de la sud spre nord, pe axul median al platoului:

a. la sud, panta de acces este tăiată de un șanț arcaș care se observă mai ales pe laturile de est și vest. Spre nord (adosat șanțului)

apare un val de pământ, puternic aplatizat.

b. la aproximativ 45 m de acest șanț s-a observat un al doilea, foarte bine amplasat pe această latură. Pe pantele de est și de vest el se observă foarte puțin, fiind expus scurgerilor din pantă. Pe latura de nord el nu se mai observă de loc astăzi.

Imediat apare un val de pământ foarte bine păstrat pe această latură și care este aplatizat pe laturile de est și vest.

După această a doua centură de apărare, a fost observată o a treia, ce constă dintr-un alt șanț de apărare și valul său respectiv. Acesta din urmă este greu observabil pe laturile de est, vest și nord, el păstrându-se bine doar pe latura de sud.

În general s-a putut observa că fortificația propriu-zisă are o formă ovală cu o suprafață interioară foarte mică - aproximativ 1200 m². Ea este mai bine păstrată pe latura de sud, situație ce nu ni se pare întîmplătoare, avînd în vedere configurația terenului, precum și pericolul mare pe care îl prezenta tocmai latura sudică, ce a necesitat fără îndoială întărirea deosebită a elementelor de fortificație aici.

Interesant de remarcat este și faptul că atît fortificația propriu-zisă, cît și șanțul ce intersectează drumul de acces, pe axul platoului prezintă o întrerupere pe o distanță de aproape 5 m în cazul primului șanț și o alveolare în cazul fortificației.

Avînd în vedere starea de conservare bună a acestora din urmă, au fost începute cercetările arheologice din acest punct.

Colectivul șantierului a avut în vedere astfel următoarele probleme considerate ca fiind importante și care trebuiau rezolvate în timpul cercetărilor:

1. stabilirea succesiunii locuirilor umane în acest punct;
2. cercetarea fortificației și încadrarea ei cronologică și culturală;
3. stabilirea raporturilor cronologice eventuale între diferite elemente ale fortificației;
4. determinarea elementelor constitutive, precum și concepția constructivă a fortificației.

Trebuie să menționăm că cercetarea arheologică în acest punct a fost îngreunată de faptul că promontoriul pe care se află fortificația este acoperit de pădure, astfel încît a trebuit să se țină seama totdeauna și de acest element în cazul amplasării săpăturii.

Campația 1979 a avut drept obiectiv principal determinarea caracterului elementelor suplimentare de fortificare de pe latura de sud, cercetarea platoului existent între acesta și fortificația propriu-zisă, pentru a se verifica dacă a fost locuit și cînd anume, în general stratigrafia în această zonă. De asemenea, s-a avut în vedere și elucidarea raporturilor dintre eventuala locuire de pe platou și elementele de fortificare observate.

Pentru aceasta au fost trasate S4, S5 și S6, cu scopul de a se controla existența șanțului de aici pe centrul căii de acces (S4) și pe laturile de est (S5) și vest (S6).

S 4 - cu dimensiunile de 36 x 1,50 m a fost trasată astfel încât să constituie un segment al axului median al platoului și fortificației. În același timp a intersectat întreruperea observată pe traseul șanțului de pe latura de sud, putându-se astfel observa absența oricăror lucrări de fortificare aici.

S 5 - cu dimensiunile de 11 m x 1 m, - și S 6 (11 x 1 m) au surprins șanțul de apărare observat și în teren. Acesta se adâncea până la 1,85 m, cu o deschidere la partea superioară de 1,90 m și o lățime la bază de 0,65 m. În general șanțul era în formă de U. Cu pământul rezultat din săparea sa a fost ridicat un mic val, în structura căruia nu au fost observate elemente de lemn.

În umplutura șanțului s-a observat relativ mult cărbune și cenușă, ca și fragmente de mici dimensiuni de chirpic, provenite probabil de la incendierea palisadei ce va fi fost amplasată la partea superioară a valului. În pământul acestuia din urmă au fost observate fragmente ceramice cucuteniene, de mici dimensiuni, puternic corodate. Această situație ne face să credem că elementele de fortificație de pe latura de sud aparțin cetății hallstattiene de aici, fragmentele ceramice cucuteniene observate fiind în poziție secundară.

În campania anului 1979, pentru obținerea unor date suplimentare referitoare la modalitățile de construire a fortificației, pe latura de vest a fost prelungită S2/1977 cu un segment lung de 16 m (S2/1979).

NOTE

- 1 Vezi V.CIUREA, Preistoria. Viața omului primitiv în vechiul ținut al Sucevei (Baia de azi), extras din revista "Natura", nr.6,7,8/1931, p.10.
- 2 Ibidem, p.10/11.
- 3 D.TEODOR, I.IONIȚĂ, Cercetări arheologice în podișul Sucevei, în Ark.Mold., V, 1967, p.317 și urm.
- 4 V.SPINEI, M.NISTOR, Un mormânt din lesped de piatră în nordul Moldovei, în SCIV, 19, 1968, 1, p.623 și urm.
- 5 Materialele se găsesc în colecțiile școlilor generale din Preușești și Basarabi, precum și în colecțiile Muzeului județean Suceava; v. și D. Popovici, Descoperiri de topoare de sillex în nordul Moldovei, în "Anuarul Muzeului județean Suceava", IV, 1976.
- 6 Pe latura de vest unghiul de înclinare este de aproximativ 41-43°, pe latura de est - 39-40°, iar pe latura de nord - 45°. Toate aceste unghiuri au fost măsurate la părțile superioare ale acestora.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE TRUȘEȘTI "CETATE",
DÉP. DE SUCEAVA - 1979.
RAPPORT PRELIMINAIRE

Résumé

Pendant la campagne archéologique de 1979, les fouilles ont continué à "Cotatea" sur le territoire de la commune Trușești, dép. de Suceava.

Les travaux ont surtout visé les éléments de fortification du côté sud - la pente d'accès à la fortification hallstattienne.

De la sorte, on a remarqué un fossé défensif, arqué, entrecroisant la côté sud. La terre résultée de l'excavation du fossé a été utilisée à l'élevation d'un talus de petites dimensions, surmonté par une palissade.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC POPEȘTI-MIHĂILEȘTI, JUD. GIURGIU. RAPORT PRELIMINAR ASUPRA REZULTATELOR DIN CAMPANIILE ANILOR 1978-1979

de ALEXANDRU VULPE
și MARIETA GHEORGHÎĂ

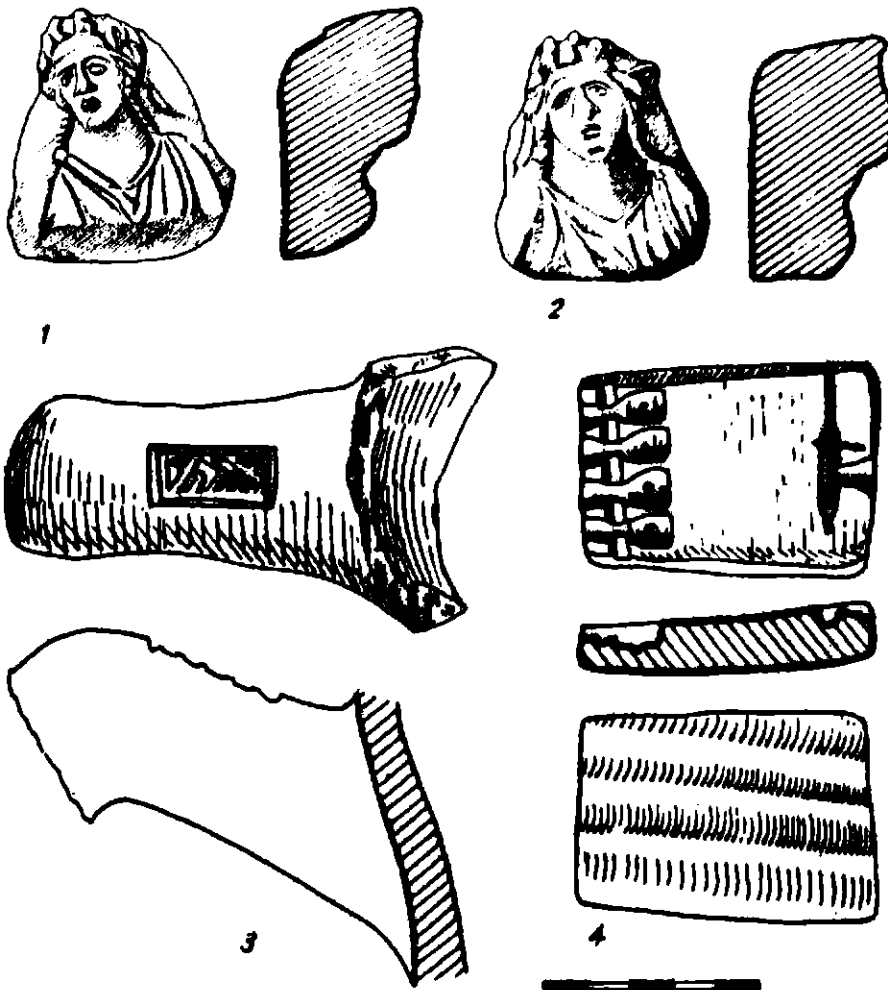
În anii 1978-1979 au fost reluate săpăturile sistematice în punctul "Nucet", zona A ("acropola"), a așezării de la Popești, com. Mihăilești, jud. Giurgiu. Lucrările efectuate în aceste două campanii se încadrează într-un plan de cercetări sistematice privind această zonă, cea mai importantă a marelui dava de la Popești. Elaborarea acestui plan se justifică prin istoricul săpăturilor făcute în cuprinsul unei perioade de aproape o jumătate de secol. Astfel, de pe urma săpăturilor întreprinse înainte și în timpul războiului de D.V. Rosetti, și care au fost practic toate în aproape toate părțile zonei "Nucet", nu s-au păstrat, după cunoștința noastră, nici un fel de observații scrise sau planuri. Prin urmare, în momentul de față, aceste cercetări nu mai pot fi în nici un fel valorificate, lipsindu-ne astfel date referitoare la diverse sectoare ale acropolei. Pe de altă parte, cercetările sistematice efectuate începând din 1954 până în 1963 de un colectiv condus de Raou Vulpe nu au reușit să pună în adevărata lumină decât porțiunea de SE a zonei A și, în parte, porțiuni reduse pe latura de est și nord est ale aceleiași așezări. Întreruperea din motive independente de voința colectivului a săpăturilor în 1963 nu a îngăduit cercetarea detaliată și a celorlalte părți ale așezării, astfel că mai bine de 2/3 ale stațiunii "Nucet" au rămas până astăzi necunoscute.

În lumina acestor fapte ne-am propus, în cadrul unui plan de perspectivă, să valorificăm vechile secțiuni ale lui D.V. Rosetti, secțiuni care de altfel se arată, în majoritatea lor, a fi fost judicios tracate.

Prin acțiunea de eroziune, marginea șanțurilor se află în momentul de față la o depărtare de cel puțin 1 m față de traseul inițial. Din această cauză o îngrădire a vechilor secțiuni implică în lipsă săparea unei porțiuni care la baza ei va atinge cel puțin 1 m înălțime, în realitate în jur de 2 m. Prin acest procedeu se obține un nou profil și o suficient de largă imagine a grundisaului zonei respective.

Dintre diferitele secțiuni efectuate de D.V. Rosetti, de un interes deosebit sînt cea longitudinală și cea transversală, care, prin dispunerea lor, pot oferi o imagine edificatoare a situației arheologice din toate sectoarele așezării.

În funcție de mijloacele avute la dispoziție s-a început în 1978 cu valorificarea profilului estic al șanțului longitudinal pe o lungime de 50 m de la centrul așezării până la valul de apărare. Zona valului de apărare și a șanțului, precum și continuarea în jumătatea nordică a acestei

**Pl.I.-Popești - Giurgiu; 1, 2, figurine-aplice din lut; 3, mănuișă de amforă
ou ștampilă anepigrafă; 4, tipar din lut.**

secțiunii a fost rezervată pentru campaniile viitoare. În acest scop profilul a fost trasat la o distanță medie de 50 cm spre est față de marginea încă vizibilă a șanțului lui D.V. Rosetti. Săpătura nu a putut fi terminată în 1978, iar profilul fiind afectat puternic de intemperii a fost necesară o nouă lărgire, cu încă 60 cm în anul 1979. Grundrissul secțiunii astfel obținut are la bază, în solul virgin, circa 2,5 m lățime, adâncimea șanțului fiind în medie de 2 m.

Pe profil s-au observat toate cele trei etape principale ale așezării (epoca bronzului, Hallstatt și Latène). Stratul de epocă clasică geto-dacică se detașează în mod net atât prin intensitatea coloristică, cât și prin grosimea lui: în medie 1,20 m, ceva mai subțire în capătul dinspre centrul așezării și mai gros în jumătatea dinspre vâlul de apărare.

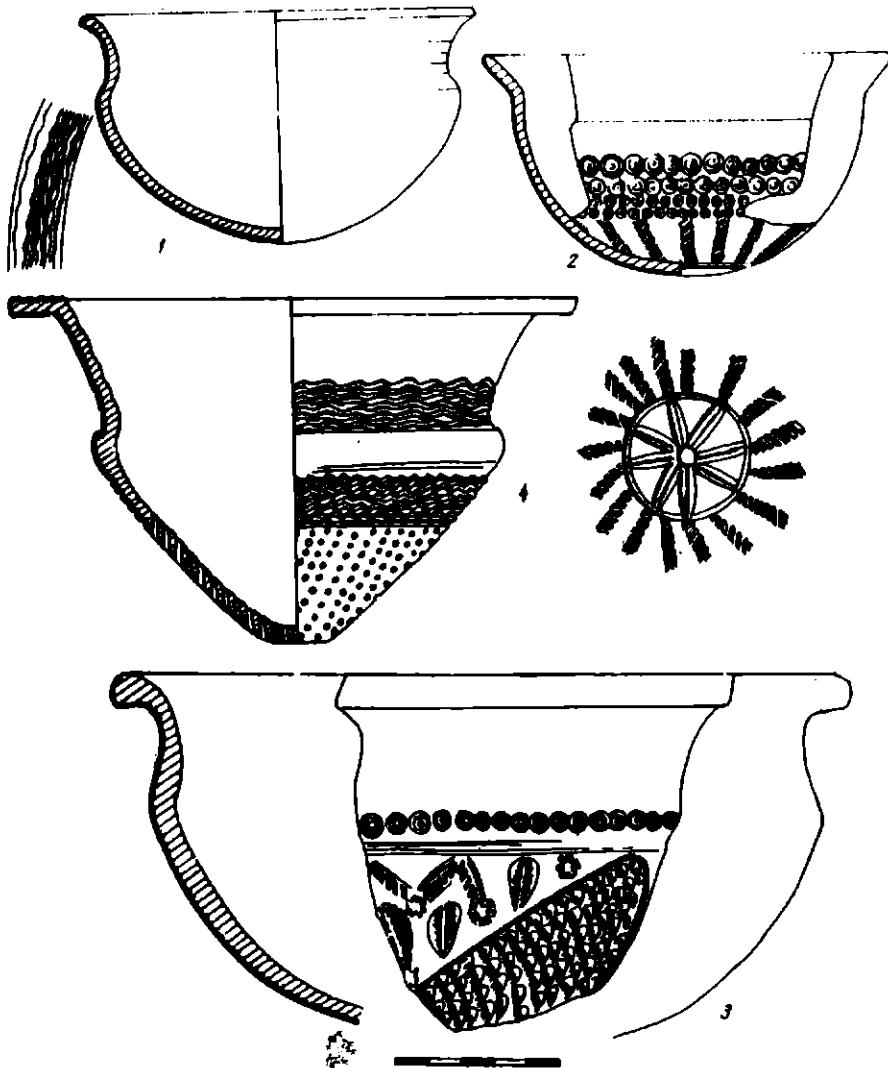
Nivelurile aparținând epocii bronzului sînt foarte slab conturate, pe profil abia putînd fi deosebite de pămîntul virgin (brun-gălbui). Materialele, în număr foarte redus, se referă la culturile Giina și Tai (fama Tei-Fundeni).

Stratul hallstattian se prezintă sub forma unei depuneri brun-cenușoase mai intens colorată, dar cu intermitențe la bază, grosimea lui fiind circa 40 cm. Acest strat s-a dovedit a fi surprinzător de sărac în material arheologic în comparație cu aceeași depunere constatată în zonele estice ale așezării (Y și W). Nu s-au putut deosebi niveluri. Puținele cioburi caracteristice se referă la cultura Basarabi.

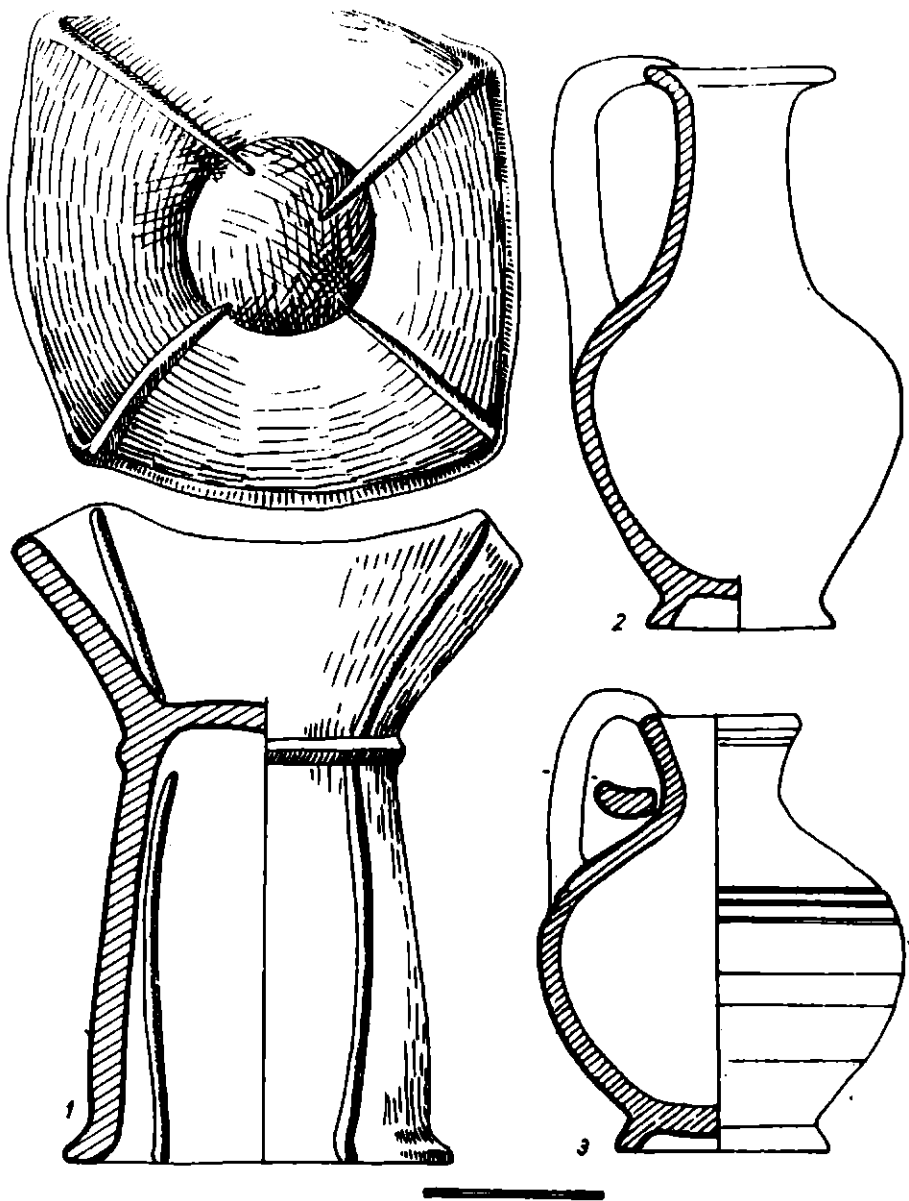
Depunerea geto-dacă prezintă, în principal, cinci niveluri de locuire delimitate prin soluri de călcare confirmate de vetre și, în unele părți, de podine arse. La acestea se adaugă un număr veritabil de straturi de nivelare mai intense deasupra gropilor. Corelînd imaginea profilului cu cele observate în plan se desprind o serie de date. Astfel baza stratului Latène este subliniată, pe o lungime de 10 m, de o dungă de arsură negrigioasă continuă, întreruptă doar de gropile săpate în nivelurile superioare. Considerăm această dungă drept baza unei locuințe de suprafață, de mari dimensiuni, dispărută prin incendiu, resturile ei fiind apoi înlăturate și nivelate în scopul consolidării terenului nivelului următor. În acest scop s-a adus și pămînt galben. Al doilea nivel, la circa 1,10 m, se detașează pe profil prin schimbarea nuanței de pămînt de la cenușos la gălbui-cenușos. Acestui nivel îi aparține între altele Bordelul din careurile 35-37.

În careul 16, unde se observa pe profil, între -0,80 și -1,00 m, urmele a trei locuri de vatră cu crusta îndepărtată sarpapusa nemiflocit una peste alta, baza nivelului al II-lea este marcată de vatra de deasupra ei (baza la -0,90 m). Această observație sugerează că în zona respectivă a mai existat o refaceare între nivelele I și II, care nu poate fi considerată drept un nivel propriu-zis, neputînd fi urmărită sub formă de nivel în restul profilului.

Un grup de trei vetre proiectate pe profil la -0,70 m și -0,75 m, precum și vatra cu crusta înlăturată din careul 29 (la -1,00 m) constituie

Pl.II.-Popești - Giurgiu: 1-3, cupe; 4, strecurătoare.

Pl. III. - Popești - Giurgiu; 1, sfeșnic lucrat cu mâna; 2, 3, căni
lucrate cu roata.

solul de călcare al nivelului III, care se află, în cea mai mare parte, pe dărâmăturile nivelate (resturi de pereți cu urme de nulele și paie, cenușă și fragmente ceramice) provenite de la locuințele nivelului anterior (în dreptul vetrei din careul 17, la 50 cm spre sud, s-a descoperit un vas pîntecos îngropat în dărâmături, cu gura aflată la același nivel cu crusta vetrei; este evident că aparține nivelului III).

Pămîntul de deasupra solului de călcare din nivelul III este (în careurile 18 - 26) brun-cenușeu. Observăm că acest nivel brun-cenușeu este suprapus pe toată lungimea lui de un strat de pămînt brun-roșiată (IV). Acesta din urmă, care la rîndul lui este conturat în partea superioară de o depunere de pietriș (mai grosă în dreptul gregilor), dă impresia unui strat de consolidare suprapus peste resturile nivelate ale nivelului al III-lea. Depunerea de pietriș mai sus-menționată constituie baza ultimului nivel al așezărilor geto-dacice de la Popești (V), identificat ca atare și în suprafețele din jumătatea estică a așezării. Pentru a corela datele obținute în prezenta campanie cu cele din campaniile anterioare am păstrat aceeași numerotare a nivelurilor geto-dace de jos în sus.

Situația din primele careuri dinspre centrul așezării se prezintă mai confuză pe profil. Nivelurile sînt mai slab nuanțate. De altfel în primele careuri grosimea totală a straturilor Latene este sensibil îngustată pînă la 0,90 m, solurile de călcare fiind telescopate. Această situație poate fi interpretată ca indicînd o densitate mai mică a locuințelor în aceeași zonă din centrul așezării.

Observațiile făcute pe profilul estic al secțiunii din anii trecuți confirmă datele mai vechi, după care toate nivelurile așezării de la Popești, cu excepția ultimului, au dispărut prin incendii.

În zona careurilor 40-50, s-a identificat podina arsă a unei locuințe de mari dimensiuni, avînd cel puțin două încăperi despărțite printr-un zid de lut ale cărui temelii se conservau. Lăcușța este probabil adorsată la valul de apărare, aspectul locuinței fiind întru totul asemănătoare celor bine conservate din suprafața W. Procedînd la degajarea acestei locuințe s-a constatat că ea fusese surprinsă și în săpăturile lui D.V. Rosetti. În șanțul vechi zona pe care se întindea această locuință fusese crăpată. Raportată la profil, podeaua locuinței aparține nivelului III. Săpăturile au fost întrerupte în această zonă pentru a putea fi reluate pe îndelete într-o campanie viitoare.

În săpăturile din 1978-1979 nu s-au mai identificat în plan alte locuințe; resturi de podele sau de pavaje de nisip nu au o formă regulată pentru a putea deduce altceva decît că proveneau de la locuințe de suprafață, ca și vetrele aflate în această secțiune. În porțiunea săpată în anii 1978-1979 s-au identificat în total 11 gropi Latene și groapa bordeiului menționat mai sus.

Din cele 11 gropi amintite se remarcă groapa B, surprinsă în mijlocul secțiunii (este cu siguranță cea mai veche de-așezarea nivelului III) - , care se întinde spre fund și care conținea o mare cantitate de ceramică din

toate categoriile. Celelalte grăpi sînt mai sărace în materiale, dar marea majoritate conțin multe oase de animale. Ele prezintă aspectul tipic al grăpilor de provizii.

Materialul ceramic de epocă geto-dacică este bogat și în mare parte poate fi corelat cu straturile în care a fost găsit. Remarcăm două sfeșnice de lut aproape întregi, fragmente de cupe getice cu decor în relief, toarte de amfore cu ștampile anepigrafe și două aplici din lut cu figuri umane reprezentînd pe zeița Artemis. Aceste aplici făceau foarte probabil parte din garnitura ornamentală a unei lăzi de zestre assonnea celor cunoscute în lumea greco-romană (vezi exemplare întregi la muzeele din Pompei și Neapole).

Dintre obiectele de metal menționăm fibule fragmentare de schemă Latène târzie, foarfeci de tuns (fragmentare), pîtenii de fier fragmentari, lame de cuțit, verigi de bronz, brățară masivă de bronz cu capetele desfăcute etc. În zona în care ar trebui să se situeze baza nivelului IV s-a descoperit o monedă de argint foarte aplatizată. Din puținul ce se poate distinge pe una din fețele monedei (reprezentarea pătratului central) deducem că este vorba de o emisiune Dyrrhachium.

Rezultatele bogate obținute în ultimii ani și numeroasele observații stratigrafice sînt, credem, în măsură să justifice speranțele pe care ni le-am pus în metoda de valorificare a săpăturilor lui D.V. Rosetti, amintită la începutul acestui raport, și de aceea se impune continuarea cercetărilor pe această linie. Aceste lucrări sînt absolut obligatorii pentru a putea obține datele necesare în vederea întocmirii monografiei așezării geto-dace de la Popești, lucrare care constituie obiectul preocupărilor noastre din anii viitori.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE POPEȘTI-MHĂILEȘTI, DÉP. DE GIURGIU. RAPPORT PRELIMINAIRE CONCERNANT LES RÉSULTATS DES FOUILLES DES ANNÉES 1978-1979.

Résumé

En reprenant les fouilles au lieu dit "Nucet" situé sur l'ancien nommée "acropole" de la cité de Popești ont été mises en valeur les anciennes sections effectuées par D.V. Rosetti, avant et pendant la deuxième guerre mondiale, sections dont les notes et dessins n'existent plus. Dans ce but on a élargi une de ces sections, précisément celle longitudinale, avec 1,10 m vers l'est sur une longueur de 50 m. Le profil obtenu à cette occasion démontre qu'au centre de l'établissement l'habitat était toujours aussi intense que dans la partie orientale investiguée en 1954-1963 par Radu Vulpe. Le nombre des niveaux de l'époque Latène correspond généralement à ceux de la surface W. Dans le profil décrit ont été observées, clairement, des habitations de surface et une hutte et aussi plusieurs fosses parmi lesquelles se détachaient

quelques unes contenant des riches matériaux La Tène.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Popești-Giurgiu; 1,2 figurines-appliques en terre cuite; 3, anse d'une amphore pourvue d'un sceau autographe; 4, moule en terre cuite.

Pl.II.-Popești-Giurgiu; 1-3, coupes; 4, passoire.

Pl.III.-Popești-Giurgiu; 1, chandelier, travaillé à la main; 2,3 brocs travaillés au tour.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC CĂLINEȘTI, JUD. MARAMUREȘ

de LARISSA NEMOIANU
și GHEORGHE TODINĂ

În vara anului 1979 au fost efectuate noi sondaje pe teritoriul comunei Călinești. În funcție de rezultatele cercetărilor de pe teren și de observațiile făcute în campania precedentă, în iulie 1979 lucrările s-au efectuat în două sectoare : pe dealul „Rogoazele” și pe „Mănăstirea”.

„Rogoazele”, deal din partea de SE a localității, situat între văle „Rogoazele” și „Ciutei”, a fost ales ca loc de așezare atât de locuitorii din epoca bronzului, cât și de cei din epoci mai noi, dacii liberi, datorită poziției avantajoase pentru apărare.

Cu ocazia sondajelor anterioare¹ pe „Rogoazele” au fost dezvelite urme de locuințe din epoca dacică târzie (sec. II-III a.n.) și caraculoș din epoca bronzului. Scopul sondajului din anul 1979 a fost continuarea studierii urmelor așezării dacice.

Au fost trasee secțiunea S₁- 1979 și C₁. Secțiunea desfăcută este paralelă cu S₁ - 1978, la aproximativ 5 m est de aceasta, iar C₁ la 0,50 m est de S₁ - 1979. (S₁ avea 30 x 2 m, iar C₁ 4 x 4 m).

Successiunea stratigrafică este deosebită față de cea din anul 1978, întrucât nivelul de epocă dacică este mult mai subțire, iar cel de epocă bronzului mult mai bine reprezentat. Secțiunea S₁- 1979 prezintă următoarea situație : 1. solul viu, galben-cahucișu, nisinos ; 2. depunerea de epocă bronzului, cu grosimi variind între 0,20 - 0,60 m, formată din pământ negru-cenușiu, cu fragmente ceramice, cenușă, cărbune și chirpic. Acestui nivel îi aparține locuința notată de noi cu L₁ - 1979 și cele trei gropi ; 3. un nivel, care nu a apărut pe toată lungimea secțiunii, din pământ brun, cu fragmente ceramice și vagi urme de chirpic, nivel ce corespunde locuinței săpate în anul 1978, denumită în sec. II-III o.n.

Locuința, surprinsă în S₁ - 1979, pe o lungime de 3,5 m și o lățime de 2 m (și în C₁), avea podeaua bine bătută și au putut fi surprinse și părți cu lipitură. Pe bucățile mai mari de chirpic s-au păstrat urme de nulele.

În profilul E și V am putut surprinde două gropi de stîlp, de formă ușor ovală (0,20 x 0,23 m), puțin adâncite (0,15 m) față de nivelul locuinței. Pe toată suprafața am găsit bolovanii mari de rîu. În partea de NV a locuinței a fost surprinsă o bucată de vatră.

În casa C₁ (3 x 3 m), desfăcută pe latura de SE a secțiunii S₁, locuința a putut fi urmărită, pe o lățime de 1,50 m, o aglomerație de pietre de rîu am surprins în mortarul dintre S₁ și C₁.

Deci locuința, de formă dreptunghiulară, de 3,5 x 4 m, de suprafață, orientată cu latura mai lungă pe direcția E-V, avea pereții făcuți din

chirpic și nulele și o vatră în colțul de NV. La aproximativ doi m sub de L₁ a apărut o groapă menajeră de formă circulară, cu diametrul gurii de 1,50 m și o adâncime de 0,80 m față de nivelul locuinței. Umplutura era formată din bucăți de chirpic și fragmente ceramice.

Materialele recoltate în 1979 din Secțiunea S₁, casetă și groapă sînt, în proporție de 99%, ceramice. Fragmentele ceramice, foarte prost păstrate (din cauza acidității solului), sînt în general atipice. Cîteva sînt însă ceva mai bine păstrate, încît permit datarea locuinței și a nivelului de care aparține.

După pastă, ceramica găsită pe „Rogoazele” în 1979 poate fi împărțită în două categorii : a) din pastă grosieră, cu nisip cu granule mari ca degresant, incomplet arse, cu un nucleu mai nobil ; b) din pastă fină bine arse, cu pereții subțiri, mult mai bine păstrată.

Fără a putea face prua asupra precizării legate de forme, constatăm totuși o preponderanță a vaselor mari și mijlocii făcute din pastă grosieră și a unor recipiente mijlocii și mici din pastă fină.

Ornamentele pentru care lucrate din pastă grosieră sînt formate din brfuri alveolare, alveole, butoni conici, plasați imediat sub beză; fragmentele ceramice lucrate din pastă fină au fost în mai mare măsură ornamentate (85 % din fragmentele din această categorie sînt ornamentate) cu motive incizate, striuri și caneluri plasate pe corp sau sub buză.

Considerăm așezarea de pe „Rogoazele” ca făcînd parte din cultura Suciu de Sus² (sau grupul cultural Suciu de Sus³) atît după forma și plasamentul locuinței, dar mai cu seamă după ceramică. Existența canelurilor pe fragmente găsite în așezarea noastră ne determină să o încadrăm în faza tîrzie a culturii Suciu⁴. Așezarea face parte din tipul „așezări descăise, așezate pe teraselor inferioare sau superioare ale râurilor”⁵. Nu prezintă urme de incendiu, deci a fost părăsită în liniște. Aceasta poate fi și motivația lipsei uneltelor sau a obiectelor de podobă, arme, din zona cercetată.

Ca suprafață, după răsfrudirea ceramicii, așezarea pare a fi fost de aproximativ 100-150 m².

În nivelul dacic au apărut fragmente mici, atipice în general, alături de care am găsit și cîteva bucăți de pîntece și o buză de fructieră din pastă bună, bine arsă, cu ușoară asperitate la suprafață, lucrate cu reata.

Condițiile meteorologice ne-au obligat la dese pauze în timpul lucrului pe „Rogoazele”, pauze folosite de noi pentru sondarea altor două înălțimi de pe raza namiei : „Mănăstirea” și „Cetățeană”.

Pe „Mănăstirea”⁶ am trasat secțiunea numită de noi S₂-1979 (15 x 2 m), pe terenul CAP-ului. Stratigrafia secțiunii se prezintă în modul următor : 1. sol viu, la aproximativ 0,50 m adâncime, format din lut galben ; 2. un strat de 0,20-0,30 m grosime, cu urme vagi de ceramică, mici bucăți de cărbune și fragmente foarte mici de oase calcinate⁷. Același pămînt negru-cenușiu maplac ai trei gropi (notate de noi cu G5, G6, G7), dintre care două de formă circulară (diametrul de 0,60 m și

0,70 m) și una de formă rectangulară, surprinsă în malul nordic pe o lungime de 1,50 m, toate cu o adâncime de 0,50-0,70 m. În gropi pământul era uneori înroșit, probabil în locul în care au fost resturi ceramice; 3. solul vegetal-galben lutos.

Pe înălțimea „Cetățeaua”, în partea de est a comunei, am găsit la suprafață ceramici hallstattiană (cultura Gava?), într-un teren cultivat cu porumb și cartofi, pe o suprafață de aproximativ 100 m.p.⁸

N O T E

- 1 Primul sondaj a fost făcut de RADU POPA și KAROL KACSŐ, publicat în SCIVA, 1974, 4, p.561-578 ; autorii prezentului raport au făcut un sondaj și în anul 1978.
- 2 Vezi bibliografia pentru cultura Suclu de Sus la TIBERIU BADER, Epoca Bronzului în nord-vestul Transilvaniei, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.62-77.
- 3 K.HORED, în Studii și comunicări, Brukenthal, 13,1967, p.144.
- 4 TIBERIU BADER, op.cit., p.75 și TIBERIU BADER, în SCIVA, 23, 1972, p.526.
- 5 TIBERIU BADER, Epoca bronzului, p.66.
- 6 Locuitorii din Călinești ne-au semnalat fragmente ceramice găsite pe „Mândăstirea”, fără a putea preciza locul de unde au spus-o.
- 7 Au fost făcute analize în laboratorul Muzeului de etnografie tovarășa Mia Brăileanu, care au confirmat părerea noastră că avem de a face cu oase calcinate și nu cu depuneri calcaroase.
- 8 O așezare hallstattiană ne-a fost semnalată și de FRANCISC NISTOR, fostul director al muzeului din Sighetul Marmației, la punctul trigonometric, pe înălțimea „Cetățeaua”.

LE SITE ARCHÉOLOGIQUE DE CĂLINEȘTI, DÉP.DE MARAMUREȘ

Résumé

Reprises en juillet 1979, les recherches entreprises à Călinești sur la colline de "Rogoazole" ont eu pour but l'élucidation de plusieurs aspects concernant l'établissement d'époque dacique qui s'y trouve.

Les fouilles ont mis à découvert une quantité insignifiante de céramique (pour l'époque qui nous intéressait) et un matériel archéologique assez riche datant de l'Age du bronze.

Les données fournies par la pâte et l'ornementation de la céramique, découverte tant dans l'habitation que dans la fosse ménagère qui se trouve à proximité, permettent de faire entrer l'établissement de

"Rogoazele" dans le cadre de la culture Suclu de Sus.

En 1979 des sondages ont aussi été faits sur la colline de "Mănăstirea", mais les sections qui y ont été effectuées n'ont pas porté de résultats. À l'occasion d'une recherche de surface on a dépisté sur la colline de "Cetățuia" un établissement d'époque hallstatiennne.

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE DIN 1978-1979 ÎN CASTRUL MICIA, COM. VEȚEL, JUD. HUNEDOARA

de LIVIU PETCULESCU,
ALEXANDRU TOMA NEMOIANU
și RUXANDRA ANASTASIU

Campaniile de săpături arheologice din anii 1978 și 1979 în castrul Micia s-au extins pe durata a 80, respectiv 70 zile și la ele au participat cei trei membri ai colectivului. Din 1978, ridicările topografice au fost executate de arhitect Anișoara Sion.

În aceste campanii s-au urmărit mai multe obiective distincte: stabilirea traseului zidului de incintă al castrului și întocmirea unui plan general cu asamblarea atât a secțiunilor primelor două campanii¹, cât și al noilor săpături; descoperirea unor elemente de fortificație; continuarea cercetării zonei centrale a castrului; precizarea stratigrafiei în partea situată la sud de șoseaua națională Arad-Deva.

Pentru determinarea traseului zidului de incintă a părții nordice, s-au executat în 1978 patru secțiuni, notate S:IV- S VII (fig.1), late de cîte 2 m și una, S VIII, lată de 1 m. Ele au fost dispuse aproximativ perpendicular pe zid, în măsura în care acesta a putut fi observat la suprafața terenului, mult remaniat de lucrările agricole. Problemele cele mai dificile le-a ridicat sectorul de incintă, extrem de distrus, cuprins între S IV și calea ferată, unde însăși marginea platoului pe care este ridicat castrul își modifică orientarea. În aceste condiții s-a ales soluția de a se efectua o secțiune S IX, în lungul zidului. Ea a surprins din loc în loc, pe suprafața interioară (dinspre val) a zidului, pietre din ultima asiză a temeliei, restul acestuia fiind căzut în josul pantei.

În 1979 s-au executat la sud de șosea 4 secțiuni; S XII - S XV, perpendiculare pe zidul de vest, late de cîte 1 m. Ultima dintre ele, S XV, a atins limita extrem sudică (păstrată) a laturii, permițînd stabilirea exactă a lungimii actuale a castrului la 360 m. Altă secțiune, S XVI, lată tot de 1 m, a fost făcută în apropierea capătului sudic, păstrat, al laturii estice, însă nu a mai putut fi terminată și nu a atins zidul de incintă.

În afară de stabilirea dimensiunilor actuale ale castrului, de 189,50 x 360 m, aceste secțiuni au mai permis o serie de alte observații. Peste tot unde ele au depășit suficient de mult zidul de incintă, s-a constatat existența a două faze ale valului, respectiv aggerului. Valul din prima fază, din pământ galben, este ridicat pe o platformă de bîrne a căror urmă poate fi ușor observată. În S XIII s-au observat, la - 0,60 m, resturile carbonizate ale unei bîrne dispuse orizontal, reprezentînd un fragment din partea superioară a armăturii de lemn care îmbrăca miezul de lemn al valului, construit deci în tehnica cunoscută în literatura de specialitate sub termenul de HOLZERDMAUER. Grosimea temeliei zidului de incintă

- elevația nefiind în nici un loc conservată - lucrată în tehnica opus incertum, variază de la 2 m în S VI, lângă colț, la 1,70-1,80 m în lungul traseului și la 1,50 m în S XIII și S XV, dispuse mai la sud.

În 1978, pornind de la capătul dinspre nord al secțiunii S I 1976 s-a executat o casetă pentru cercetarea turnului de nord, singurul turn de colț încă accesibil². Săpărea turnului pe jumătăți, cu cruțarea unui profil intermediar, a prilejuit câteva observații mai importante. În apropiere de colț, în S I, temelia zidului de incintă se îngroașă pînă la 2,10 m, iar în dreptul turnului este amenajat un ieșind exterior lat de 5,10 m și gros de 0,50 m avînd rolul de consolidare a construcției. Un ieșind asemănător trebuie să fi existat și la turnul de sud, unde pe plan se observă o îngroșare a temeliei chiar în dreptul turcului³, dar care, datorită condițiilor de lucru dificile impuse de cercetarea de salvare, nu a fost remarcat de autorii săpăturii. Păstrat numai la nivelul subterucțiilor executate în opus incertum, cu latura dinspre vest înclinată spre exterior din cauza tasării solului, el are forma trapezoidală. Grosimea pereților laterali este de 1,40 m, a celui din spate de 1,15 m, iar perețele din față este reprezentat de însăși zidul castrului, gros - inclusiv ieșindul - de 2,50 m. Dimensiunile interioare ale turnului sînt: lungimea pereților laterali 2,45 m, a celui din fund de 1,90 m, iar a celui din față 2,60 m.

Între calea ferată și șosea, acolo unde pot fi practicate săpături în fiecare an, s-au efectuat două secțiuni, S III și S X, late de 2 m, situate paralel cu capătul vestic al lui S II, pentru a realiza o cercetare în suprafață în zona vest centrală a castrului.

Secțiunea S III a fost dispusă la 0,50 m spre sud de S II, ajungînd practic pînă în șanțul șoselei. Orientată deci aproximativ perpendicular pe zidul vestic de incintă, ea a ajuns la sfîrșitul campaniei din 1979 la o lungime totală de 114 m. Și aici au fost surprinse cele două mari perioade de existență ale castrului; o primă fază în care fortificația era reprezentată de un șanț cu val, iar construcțiile interioare erau din lemn sau piatră și lemn (în pretoriu) și o a doua în care se construiește zidul de incintă, iar edificiile interioare sînt toate de piatră.

Primul nivel, corespunzînd ultimei faze a castrului (cea cu construcții de piatră), apare chiar la baza pămîntului arabil la adîncimea de 0,35-0,40 m, fiind deci răscolit și oferind puține materiale arheologice. Ceva mai bine s-au păstrat edificiile acestei faze. Astfel berma zidului de incintă are lățimea de 1,50 m, iar temelia zidului lucrată în opus incertum este lată de 1,70 m. Aggerul, înglobînd vechiul val, a fost mărit cu straturi alternative de pămînt negru și castaniu scos din șanț, iar suprafața sa a fost acoperită pentru consolidare cu un strat de mortar cu pietricele. Secțiunea fiind întreruptă în dreptul bornei kilometrice nu s-au putut face observații complete asupra dimensiunilor și structurii aggerului. La 10,50 m de fața internă a zidului de incintă a apărut o platformă de pietre reprezentînd subterucția viei sagularis. În continuare, pe o distanță de 21 m, nu s-au mai surprins com-

plexe ale acestei faze, cu excepția unor plăci de var provenind de la gropi de var romane. La 34 m de incintă a fost descoperit un zid de piatră lung de 6,50 m, aparținând unei construcții rectangulare ce intră sub șosea. La ea a fost adosată o absidă cu deschidere spre sud. Această construcție suprapune o alta de plan rectangular, cu zid median formând camere late de 5,5 m, orientată paralel cu zidul de incintă și aparținând aceleiași faze. Toate suprapunerile și adosările de ziduri amintite documentează deci o activitate constructivă destul de intensă în această fază de locuire. La o distanță de 11,5 m, de complexul de clădiri susmenționat s-a surprins temelia unui alt zid, scos în epoca modernă, paralel cu incinta, lat la temelie de 0,80 m. Mai departe, spre centrul castrului, este situată curtea pavată cu lespezi mari de piatră locală, lată de 9 m, care fusese sesizată și în S II, unde s-a descoperit și o coloană scundă simplă, provenind din porticul înconjurător. Înspre est, după cele două ziduri din caseta C I 1977 se întinde pavajul de pietriș, continuând pe cel din S II.

Construcțiile celui de-al doilea nivel - prima fază constructivă - au fost și ele aezate pe întreg traseul secțiunii. Astfel valul de pământare lățimea la bază (păstrată) de 3,5 m și el a fost ridicat pe o platformă de bîrne. Via sagularis nu a fost surprinsă, fiind posibil ca ea să fi fost scoasă în momentul cînd valul a fost înglebat în acoul agger mult mai lat. La 32,70 m de fața interioară a zidului de incintă este situată prima construcție cu zid de piatră din faza I, suprapusă de clădirea cu absidă din faza a doua. Această construcție de plan rectangular, paralelă cu valul, are zidul de piatră demantelat de către romani, păstrîndu-se numai temelia lată de 0,80. În groapa de demantelare au pătruns odată cu celelalte rasiuri ale stratului de nivelare și urme de arsură.

După complexul de clădiri din faza a doua apar urmele unor subconstrucții de clădiri cu pereții din bîrne. La 52,70 m de incintă, și paralelă cu ea, se continuă groapa dreptunghiulară din S II, lată de 0,90 m, săpată în pămîntul viu și pietruită pe fund. Imediat la vest de curtea cu lespezi din faza a doua este o baracă de lemn paralelă cu latura lungă a castrului, cu camere late de 2,60 m. În interiorul ei s-au descoperit numeroase întăritoare de arc din os.

Secțiunea S X 1979, trasată la 2,10 m nord de S II din cauza unui șir de pomi, pornește de la zidul vestic de incintă și continuă pe distanța de 90 m, pînă la caseta C II 1977. În S X construcțiile de piatră ale ultimei faze sînt ceva mai bine conservate datorită faptului că au fost parțial protejate de pămîntul scos din debleul căii ferate.

În capătul dinspre vest al secțiunii a fost descoperit un turn de curtină dreptunghiular, adosat la zidul de incintă lat în acest loc de 1,70 m. Turnul are lungimea interioară de 3 m, lățimea de 2,7 m, iar zidul interior gros de 0,80 m.

La distanță de 11,5 m de paramentul interior al zidului de incintă apare via sagularis lată de 3,7 m. Chiar lîngă ea, dispus perpendicular, este zidul lung de 10,7 m al unei clădiri care se extindea spre debleul

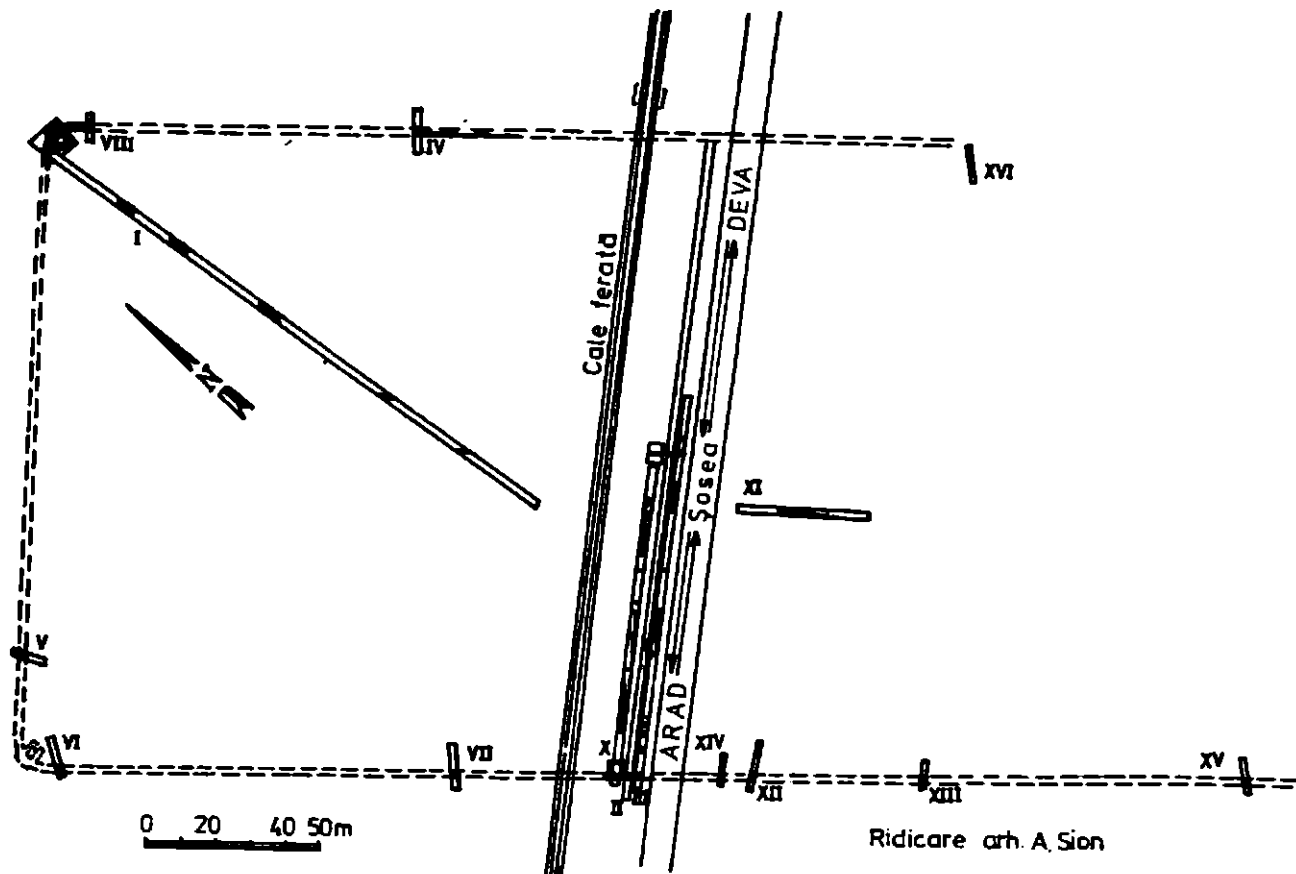

Fig.1.-Castrul roman cu zid de incintă din piatră de la Micia.
Săpăturile anilor 1976-1979.

căli ferate. La distanță de 4 m este amplasată o altă clădire de mari dimensiuni cu două camere de 9,5 și 5,5 m (dimensiuni interioare). În continuare este o zonă în care au fost descoperite două altare intrând în profilul nordic al secțiunii, iar după încă un zid lat de 0,60 m, un postament de lespezi masive, tot în profilul nordic. Apoi pe distanța de 10 m urmează un pavaj de cărămizi care se extinde până la pavajul de lespezi masive, continuând pe cel din S II și S III.

Acolo unde a fost posibil să se continue săparea, fără să fie afectate edificiile ultimei faze, s-a ajuns până la ultimul nivel unde s-au constatat din nou urmele barăcilor din lemn arse. Spre mijlocul castrului este o zonă cu multe gropi arse și agură masivă.

Secțiunea S XI, prima din partea sudică a castrului, dacă exceptăm sondajele de pe incintă, cu lățimea de 2 m și lungimea de 21 m, a fost orientată perpendicular pe șoseaua națională. Dispuse în zona centrală a castrului, în continuarea pavajului de lespezi, S XI a avut ca scop sondarea acestei părți încă necercetate a edificiului. Și aici, deși nivelele arheologice sînt mult mai puțin consistente, s-au constatat cele două faze constructive. Primul nivel, corespunzând fazei construcțiilor de piatră, are elevația edificiilor distrusă de arături. La 14 m de la începutul secțiunii apare substrucția de piatră a unui drum orientat perpendicular pe latura lungă a castrului. În continuare s-a surprins o construcție cu un șir dublu de postamente de coloane, făcute din piatră și cărămizi. Deși foarte interesantă, această construcție nu a mai putut fi cercetată în continuare în campania din 1979. Sub dărîmăturile construcțiilor de piatră și chiar sub drum se constată un nivel de arsură, cu urme de bîrne arse, care se adîncesc în solul viu.

Printre rezultatele cele mai importante ale celei de a treia și a patra campanii de săpături în castru se numără, alături de stabilirea traseului zidului de incintă al castrului, descoperirea unor elemente de fortificație, necunoscute pînă acum sau insuficient cercetate, cum sînt turnurile de curtină și de colț. Se adaugă precizarea unor elemente de topografie internă a edificiului, în special în zona centrală și noi detalii stratigrafice.

NOTE

- 1 LIVIU PETCULESCU, în Cercetări arheologice, III, Bncuraști, 1979 p.111-114, fig.6, raportul preliminar al campaniilor din 1976 și 1977.
- 2 CONSTANTIN DAICOVICIU, Micla, I. Cercetări asupra castrului, extras din A.C.M.I.T., 1930-1931, p.22, arată că zidul castrului este distrus în colțul de NV. În săpăturile de salvare întreprinse în 1966-1967, cu ocazia construirii unei căi ferate, a termocentralei Mîntia, care a distrus latura de SE, nu s-a putut săpa decât turnul de colț, de sud, celălalt fiind deja demantelat la o dată necunoscută; cf. O.FLOCA, L.MARGHITAN, în "Sargetia", VII, 1970, p.53, fig.9.
- 3 O.FLOCA, L.MARGHITAN, loc.cit.

RAPPORT PRÉLIMINAIRE CONCERNANT LES COMPAGNES
DE FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES PENDANT LA PÉRIODE
1978-1979 AU CAMP MICIA, COMMUNE VETEL, DÉP. DE
HUNEDOARA

Résumé

Les auteurs présentent les principaux résultats obtenus pendant les IIIe et IVe campagnes de fouilles au camp organisées par la M.I.N. R.S.R.

En ce qui concerne le système de défense on a fait les constatations suivantes. Dans une première phase le camp était défendu par un fossé à vallum construits selon la technique Holzerdmauer. Dans une deuxième phase le vallum a été englobé dans un agger beaucoup aggrandi par la terre résultée de l'excavation du fossé tandis qu'on a élevé à l'extérieur de celui-ci un mur d'enceinte en pierre dont on a établi le tracé et on a réalisé en même temps le premier plan général (fig.1).

On a établi de la sorte les dimensions actuelles du camp, 189,50/360 m (le côté court, au sud, étant détruit).

On a fouillé aussi la tour du coin au nord et une tour de courtine du côté ouest.

Les sections, effectuées dans la zone centrale du camp, notées S III et S X, de même que la première section au sud de la route S XI, ont constaté la même existence des deux phases rencontrées dans les premières campagnes de fouilles (voir note no.1), la phase des constructions en bois, ou en pierre et en bois, incendiées et aplanies et la phase des constructions en pierre élevées ensuite. Les superpositions et les adjonctions de pans de mur appartenant à d'autres édifices dans S III s'explique par une activité constructive intense pendant la deuxième phase.

De même, on a obtenu d'importants éclaircissements concernant la topographie interne de l'édifice, comme par exemple la découverte d'une construction à double colonnade dans S XI.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- Le camp romain de Micia à mur d'enceinte. Campagnes de fouilles des années 1976-1979.

RAPORT ASUPRA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DE LA GROJDIBODU, JUD. OLT

de DAN DRĂGUȘ

Comuna Grojdibodu, jud. Olt, este situată pe limita sudică a cîmpiei Caracalului, la aproximativ 4 km nord de malul stîng al Dunării, pe drumul național 54 A, la o depărtare de circa 25 km sud-vest de Corabia. Limita nordică a fostului lac Potelu, astăzi asanat, prezentîndu-se sub forma unui mal înalt de 6-7 m, mărginește localitatea pe toată lungimea ei sudică.

Parieghasele efectuate¹ în lunile iunie-iulie 1978 au probat existența în zonă a unor resturi de cultură materială din vremea comunei primitive, din perioadele prefeudală și feudală, justificînd efectuarea unor săpături arheologice de verificare. Cercetările s-au impus și datorită faptului că malul românesc al Dunării, cuprins între localitățile Turnu Măgurele (jud. Teleorman) și Vînju Mare (jud. Mehedinți), va fi afectat de lucrările de construire a sistemului hidroenergetic Turnu Măgurele-Nicolopol.

La circa 1,5 km est de com. Grojdibodu, în punctul „Ferma lui Marinescu”, lângă sediul I.A.S. Grojdibodu, a fost identificată o întinsă așezare aparținînd populației românești din sec. VIII-IX r.n. Interesul pe care l-a suscitât locuirea a impus cercetarea acesteia.

Lucrările au început în zona vestică a punctului menționat, în locul unde falesa este tăiată de două drumuri paralele care formează oăi de acces spre terenurile agricole din lunca Dunării. În malurile acestor drumuri (D I și D II), săpate adînc, cu o pantă de de 30° și în falesă, după o primă talusare, au fost observate mai bine resturi de locuințe tip semibordei, vetre și cuptoare.

Cercetările arheologice întreprinse între 2-28 august 1978, prin specificul lor și al problemelor de rezolvat, au constituit o săpătură de salvare.² Datorită mai multor factori au fost trasate doar complexele surprinse pe malurile drumului nr. I, orientat NNE-SSV. Săpăturile au ajutat la adunarea de date pentru a se stabili stratigrafia stațiunii, fără a se preciza însă limitele de întindere spre NNW și NNE a resturilor de așezări din zona menționată.

În taluzul efectuat, olt și în casele deschise pe malurile drumului nr. I orientat est-vest, în timpul lucrărilor s-a putut să se stabilească următoarea stratigrafie în stațiunea Grojdibodu: peste un pămînt leosoid, galben nisipos, cu concrețiuni calcaroase, reprezentînd stratul viu neumbat, dar perforat uneori de gropile semibordeilor, se află un strat de pămînt negricios de aproximativ 25-60 cm, și el stevil din punct de vedere arheologic. În acest strat sînt săpate gropile semi-

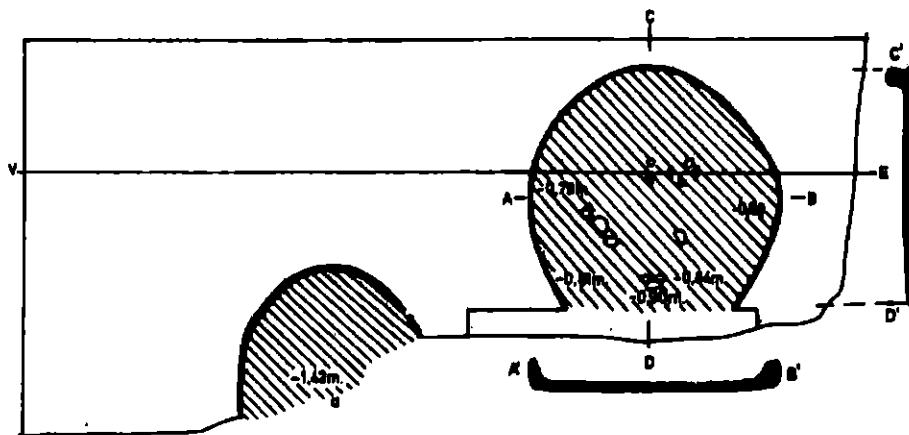
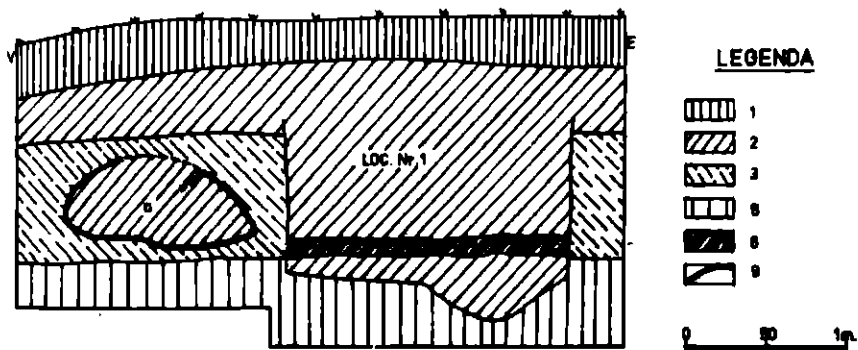

Fig. nr. 1. - Planul și profilul locuinței nr. 1.

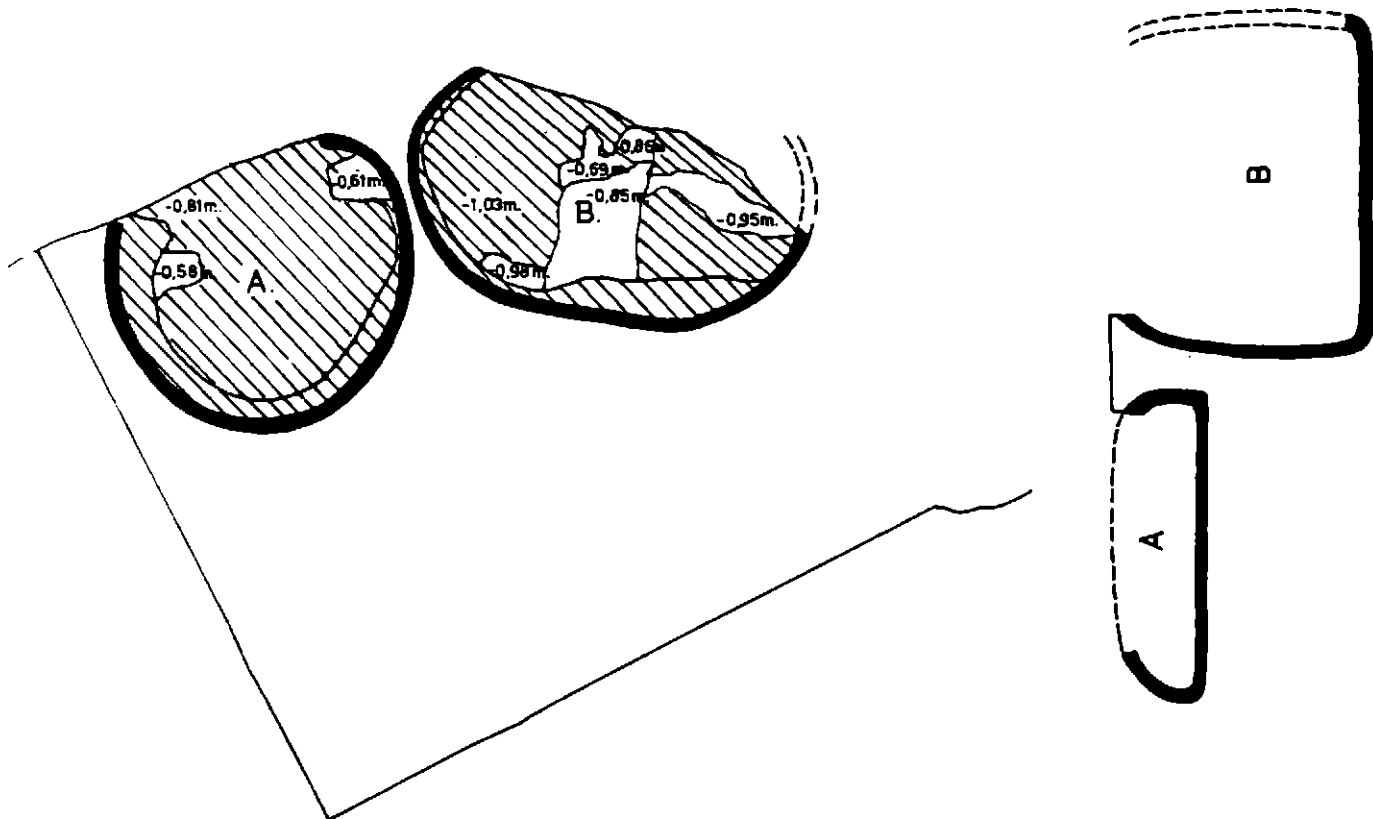

Fig. nr.2. - Planul locuinței nr.2.

bordeelor. Pământul de umplură, în care s-au găsit fragmente arheologice ce definesc complexul formând nivelul de călcare al locuitorilor din așezarea prefeudală de la Grojdibodu, are aspect prăfos-măzăros și consistență cenușoasă. Acesta este suprapus de pământul de culoare cenușie, cu o grosime medie de 30 cm, ce formează stratul vegetal actual.

LOCUIȚELE. Socotim ea înaintea oricăror considerații cu privire la așezarea cercetată este util să prezentăm catalogul locuințelor. Au fost deschise succesiv casele C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, corespunzând unor porțiuni ale malurilor drumului nr.1, pe ale cărui profile au putut fi observate opt locuințe tip semibordei după cum urmează:

Locuința-semibordei nr.1 (fig.1/1) are groapa de formă dreptunghiulară, cu laturile de 1,85 m x 2,85 m (fiind secționată de drumul nr.1); din ea s-a păstrat doar latura de est-vest și parțial laturile nord și sud. Ea se află situată în partea superioară a pantei drumului nr.1, pe peretele său nordic, la 30 m vest de punctul „Ferma lui Marinescu”. Limita superioară a locuinței a fost surprinsă la circa 60-65 cm de suprafața actuală a solului, având pământul de umplură de culoare cenușie și aspect măzăros. La 60 cm de margine apare podeaua locuinței, avelată ou pământ galben, gros de 5-8 cm, puternic tasat. La circa 10 cm de peretele vestic, în podeaua bordeiului și pe pământul viu, la 1,42-1,56 m de suprafața actuală a solului, se află cuptorul de aproximativ 1,10 m diametru, parțial deteriorat, orientat nord-vest - sud-est, fără groapa sa caracteristică. Vatra cuptorului arsă puternic, așezată pe un pat de pietre de mărimi diferite, este în pantă, ridicată spre fund cu 10 cm și are grosimea de 7-8 cm. Pe vatră și lângă ea s-au găsit fragmente ceramice, oase de bovine și caprine calcinate parțial, bucăți prăbușite din bolta cuptorului, sfărâmate în diferite mărimi.

Din peretele nordic pornește vatra dispusă la 0,80-0,90 m de stratul vegetal, parțial deteriorată, în formă de potocavă, orientată nord-sud, diametrul maxim 1,45 m, ridicată spre fund cu circa 16 cm, dispusă pe un pat de pietre și cărămizi romano-bizantine, fragmentare. Pe vatră și în apropierea ei s-au găsit fragmente ceramice, oase de bovine, porcine puternic calcinate.

Locuința-semibordei nr.2 (fig.2) are groapa de formă dreptunghiulară, cu marginile rotunjite; se află amplasată pe curbura drumului nr.1, peretele de nord, la 3,50 m vest de prima locuință, având aceeași stratigrafie. Datorită drumului care a distrus locuința pe diagonală n-au putut fi găsite limitele ei sudice și vestice. Latura de est are 2,60 m, iar cea nordică 2,45 m, fiind și ea secționată de drum. Limita inferioară a bordeiului, podeaua, fiind din pământ galben puternic tasat, se află la 0,98-1,00 m, iar cea superioară la 0,48 m de suprafața solului. Pe fundul locuinței, la limita sudică și vestică, se află amplasate două cuptoare.

Cuptorul nr.1 (fig.2 A), orientat spre sud, de formă ușor ovală, cu diametrul vetrei de 1,30 m și înălțimea bolții de 0,40 m, se află săpat 30 cm în stratul viu; grosimea vetrei este de circa 5 cm, iar grosimea bolții de 4-6 cm, parțial prăbușită. Pe vatra cuptorului și în ea au fost

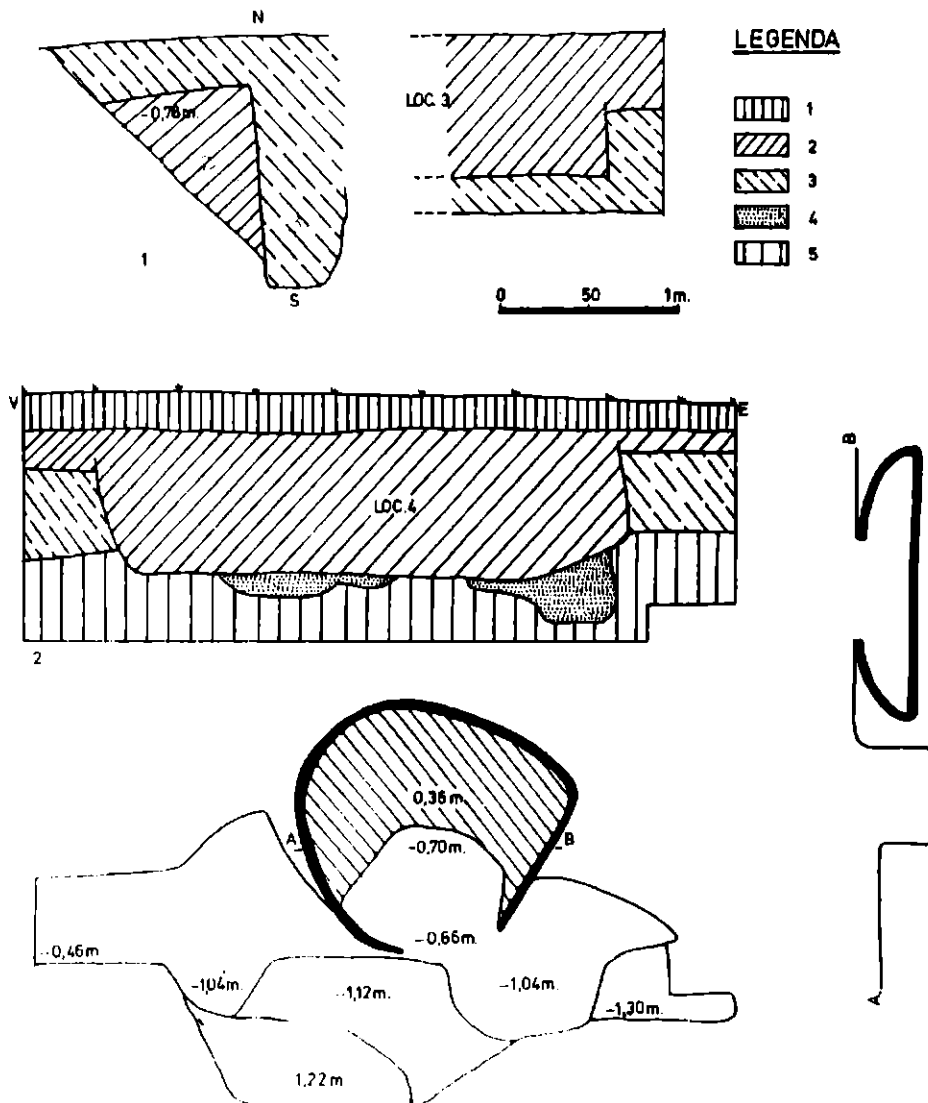

Fig. nr.3. - Planul și profilul locuințelor nr.3 și nr.4.

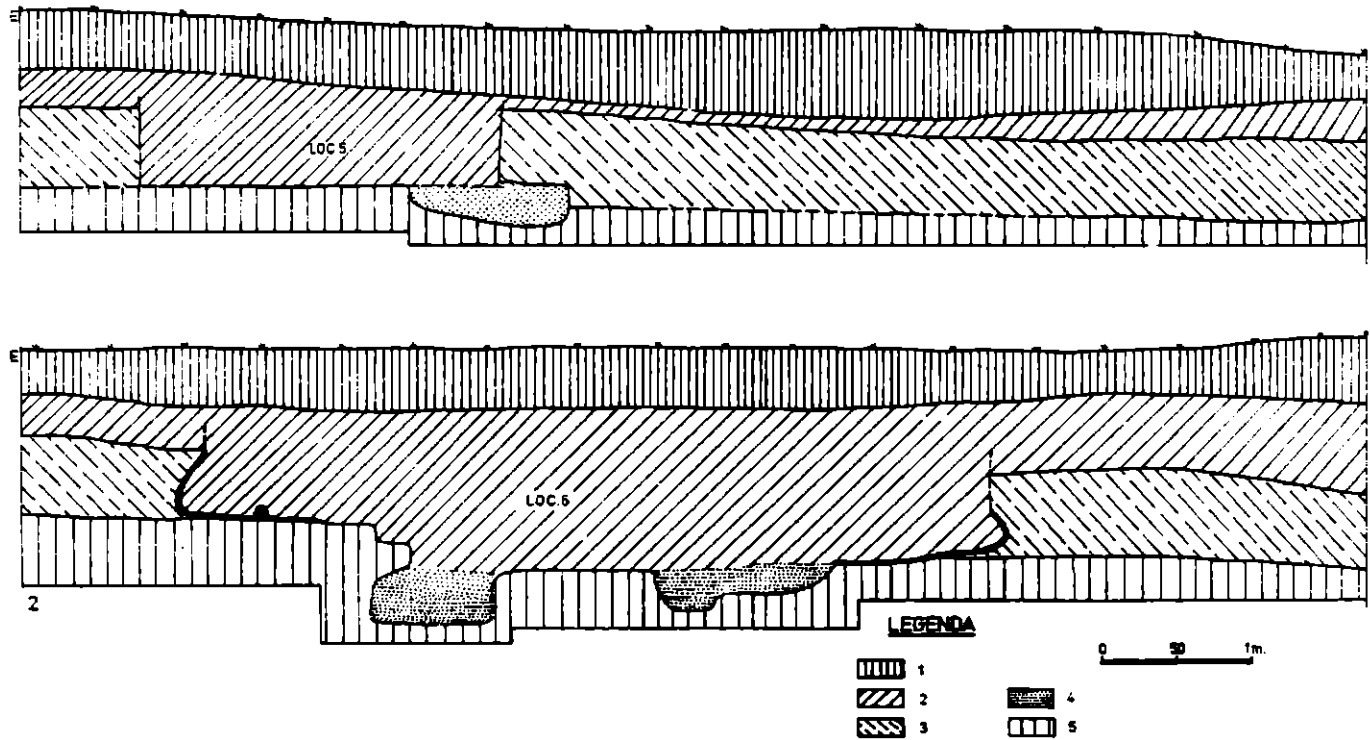

Fig. nr.4. - Profilul locuințelor nr.5 și nr.6.

găsite fragmente ceramice și oase, calcinate puternic, de caprine și ce-
nușă.

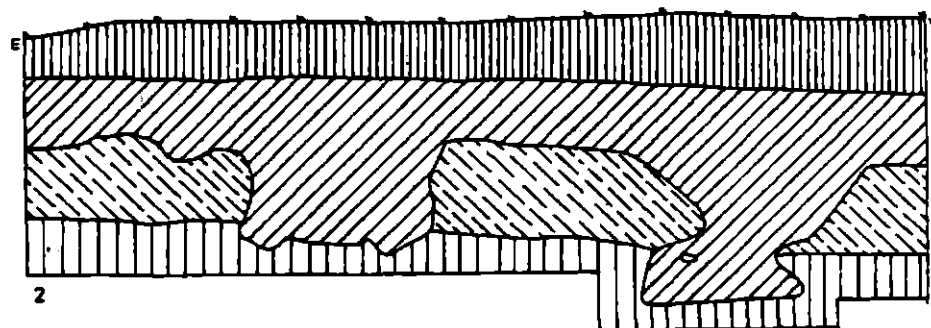
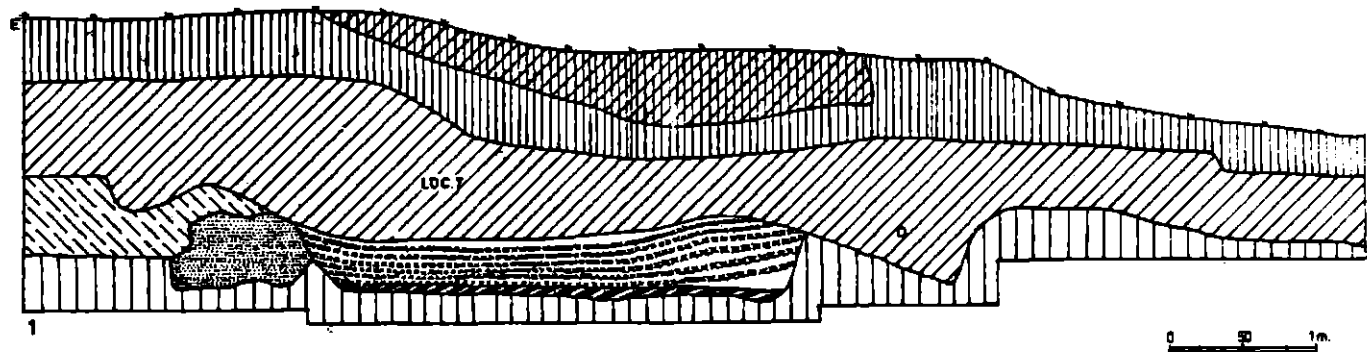
Cuptorul nr.2 (fig.2 B) este orientat spre sud la circa 10 cm de
primul, fiind amplasat față de podeaua locuinței la aproximativ 1,10 m. Ve-
tra și are lățimea maximă de 1,50 m, iar înălțimea bolții de 1,00 m, par-
țial prăbusită; grosimea vetrei și a bolții sale este de circa 6-8 cm. Lăp-
sește groapa cuptorului. În zona vetrei au fost găsite fragmente cerami-
ce și oase calcinate de caprine și porcine.

Locuința-semibordei nr.3 (fig.3a) se află amplasată tot pe peretele
de nord al drumului nr.1, la 7 m sud-vest de locuința nr.2. Din locuință
nu s-a găsit decât colțul de nord-est. Podeaua a fost lucrată prin tase-
rea de pământ galben în strat de 6-10 cm și se află la 78 cm de suprafața
solului. S-au găsit fragmente ceramice.

Locuința-semibordei nr.4 (fig.3b) are groapa de formă dreptun-
ghiulară, cu marginile rotunjite, având dimensiunile apropiate de cele ale
locuinței nr.2, circa 2,5 x 4 m (atât cât s-a păstrat). Locuința fiind am-
plasată pe drumul nr.1, peretele de nord se află la 2,20 m vest de locu-
ința nr.3. La 45 cm sub nivelul solului vegetal apar limitele superioare
ale locuinței, care se continuă și intră în stratul viu (limita inferioară)
20-30 cm. Podeaua locuinței, groasă de circa 2,5-5 cm prezintă două
gropi, una de 88 cm, alta de 67 cm. În zona de nord-est a locuinței, la
36 cm adâncime, în pământul viu se află cuptorul de formă aproximativ ro-
tundă, cu deschiderea spre sud, parțial distrus, având diametrul bazel de
1,45 m, iar deschiderea maximă a bolții de circa 36 cm; groapa de 67 cm
aparține cuptorului. În cuptor, după degajarea vetrei, au fost găsite frag-
mente ceramice și oase de animale calcinate.

Locuința-semibordei nr.5 (fig.4/1). Groapa locuinței e dispusă pe
peretele de sud a drumului nr.1 orientată est-vest; se mai păstrează din
ea doar latura de sud pe o lungime de 2,40 m și-n adâncime pe circa 25 -
30 cm. Bordeiful începe la circa 65 cm de suprafață, iar groapa un carac-
teristică are o adâncime de 60 cm. Umplutura are aspect negricios, iar
solul în care a fost săpat este galben calcaros. Fundul bordeifului este
drept și așternut cu un strat de lut nisipos, iar la colțul de nord-vest se
află o groapă de 1,00 m lungime pe 0,35 m adâncime, cu resturi calcinate
de oase de bovine și cenușă.

Locuința-semibordei nr.6 (fig.4/2). Groapa semibordeifului-locuință
este amplasată la aproximativ 6,80 m vest de locuința nr.5, pe panta ves-
tică a taluzului sudic al drumului nr.1. Limita superioară a locuinței
a fost surprinsă la circa 60 cm de suprafața actuală a solului, iar cea in-
ferioară la 1,20 m, unde podeaua locuinței este așezată în stratul viu. În
zona centrală a locuinței, care are o lungime de 5,50 m, sînt dispuse
două gropi ce aparțin probabil celor două cuptoare care sînt dispuse pe
laturile de est și vest ale locuinței, din care s-au păstrat doar vetrele și
marginile de vest și est ale bolților, de lângă pereți. Menționăm că se-
mibordeiful pătrunde în taluzul drumului doar pe o adâncime de 30-32 cm.
În pământul de umplutură al semibordeifului, pe fundul său, în vetre și

LEGENDA

	1 Străt vegetat.
	2 Pământ de umplutură.
	3 Pământ negricios
	4 Groapă
	5 Pământ leșscoid (străt viu)
	6 Lutuire cu crustă grosă
	7 Luturii succesive
	8 Depuneri de pământ în groapă actuală
	9 Cuptoare, vatre

Fig. nr.5. - Profilul locuințelor nr.7 și nr.8.

pe vetre s-au găsit fragmente ceramice și oase calcinate de ovine și caprine.

Locuința-semibordei nr.7 (fig.5/1). Conturul semibordeiului apare pe perețele de sud al drumului nr.1 la aproximativ 3,40 m vest de locuința nr.6 și se întinde pe 5,80 m în lungimea drumului, iar în interiorul peretelui doar pe o distanță de 0,25 m. Pe verticală stratigrafia scoarței locuinței este mai complexă decât a precedentelor. Stratul vegetal gros de 35-50 cm prezintă în zona de deasupra o groapă de pământ negru, care nu ajunge însă în stratul negru- cenușos cu aspect prăfos, care formează umplutura semibordeiului propriu-zisă și-n care se găsesc mici fragmente ceramice și oase calcinate de bovine. La aproximativ 1,20 m sub nivelul stratului vegetal, urmând fundul bordeiului, apar un număr de 6 straturi de oște 2,5 cm de luturi succesive, cu cruste caracteristice, a șaptea lutuire groasă de circa 12 cm prezintă și ea alte patru straturi de circa 2,5 cm, dintre care cel inferior este puternic ars și mai gros (5 cm). La limita estică a locuinței, în zona straturilor de lutuire 1-3 se află o groapă ce provine probabil de la cuptorul situat în zona centrală a semibordeiului, distrus însă de drumul nr.1. În pământul de umplutură, în straturile de lutuire succesive, au fost găsite fragmente ceramice și oase de ovine și bovine, în majoritate arse.

Locuința-semibordei nr.8 (fig.5/2). Groapa locuinței se află la 3,20 m vest de precedentă, pe perețele de sud al drumului nr.1, din ea păstrându-se doar perețele sudic și circa 5-12 cm în adâncime laturile de est și vest. Din cât s-a păstrat, locuința prezintă două gropi ea străpung fundul bordeiului. Stratul viu se află la 1,40-1,50 m de suprafață.

În bordeele cercetate nu s-au găsit vase întregi, dar s-a putut în-tregi un număr de trei vase din materialul scoarței pământului de umplutură de pe podele și din zona vetrelor și cuptoarelor. Menționăm că nivelările făcute cu mâna omului sau naturale în cadrul complexelor cercetate s-au efectuat la scurtă durată după părăsirea locuințelor, deoarece s-a putut observa că pereții gropilor de bordee, deși neași, s-au păstrat bine, la fel și zona vetrelor și a cuptoarelor; observație făcută și cu ocazia săpăturilor efectuate la Drblu³.

Faptul că în nici o locuință cercetată nu au fost găsite unelte, arme, podjabe sau urme de incendiu denotă că locuințele n-au fost părăsite în grabă, ci pașnic. Oasele de ovicaprine, porcine, bovine găsite într-o cantitate mare atestă atât apartenența la păstorit a locuitorilor, cât și faptul că nevoia de pășuni noi nu-i îndemna la sedentarism și la construirea de locuințe mai solide, din bîrne și piatră, excepție făcînd locuința nr.7, unde nivelările-luturi succesive admit reveniri periodice (prezența aceluiași tip ceramic în straturile de depunere) sau permanență în locuințe.

Au fost găsite fragmente ceramice provenind de la același vas atât pe podea și pe vatră, cât și în umplutura de pământ a locuinței (loc. 4, fig. 6/1). Pământul scos din gropile săpate pentru construirea bordeelor a fost depus în imediata apropiere, probabil ajutînd și la ridicarea

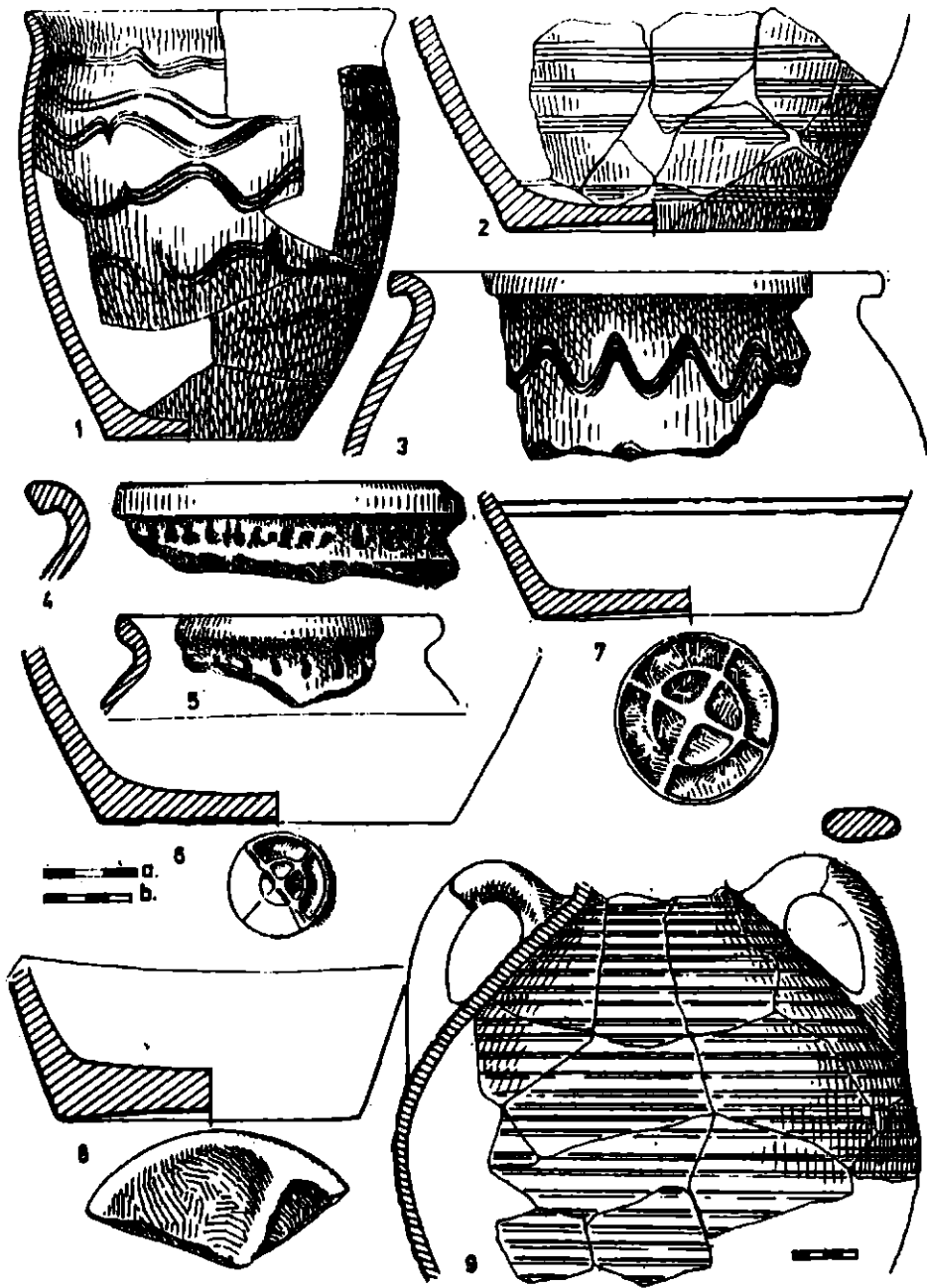

Fig. nr.6. - Ceramici de un coman.

pereților de suprafață ; vasele sparte în timpul locuirii fiind nefolosite au fost aruncate peste pământul scos inițial. La zăvsierea terenului gropile au fost umplute cu acest pământ ca îngloba și resturi ceramice și case de animale domestice. N-au fost cazuri în așezarea cercetată în care fragmente ceramice ale unor profile sau vase întregibile să fi fost găsite în două sau mai multe complexe alăturate.

CERAMICA. Materialul ceramic găsit în complexele săpate la Grojdibodu este unitar. Alături de ceramică au mai apărut și oase de animale (ovicaprine, bovine, porcine).

Forma ceramică caracteristică este oala-borcan de mărime mijlocie, fără toartă, cu buza răsfrântă caracteristic, lățită în muchii sau bombată, cu gâtul scurt fără decolaj (în marea majoritate a descoperirilor), cu umărul bine definit, corpul bombat și fundul în general cu baza albiată.

Pasta, comună la toate vasele, fiind caracteristică formelor cu decolaj, este amestecată cu nisip fin și microprunduri. Vasele sunt lucrate la o roată relativ bună și arse inoxidant (culoare cenușie) și oxidant (culoare castaniu-gălbui) (fig. 6/1, 3, 5, 8, respectiv fig. 2/4, 7; fig. 7/2, 6, 10, respectiv fig. 1/3, 5, 12). Plășele care ilustrează materialul prezintă ceramica dispusă pe criterii de decor și formă :

1. Fragmente ceramice de vase-borcan sunt din pastă cenușie, cu pete brune, cu aspect poros la exterior, mai închise la culoare în interior, cu nisip fin ca dogresant ; au buze trase arcuit, iar marginile „picătură”, drepte sau cu muchii, gât scurt, corp ușor bombat, fund albiat.

Decorul fiind realizat din linii incizate sau grupate în mănușuri, trasate în valuri (unghiulare sau largi), neuniforme, nu ajung până la baza vasului (fig. 6/3, 5, 6, 8).

În această grupă ietă și vasele-borcan care prezintă aceluși caracteristici enumerate mai sus, dar au pe muchiile buzelor benzi incizate în valuri de amplitudine mică (fig. 7/1, 10).

2. Profile ale unor vase-borcan ce marginea răsfrântă în afară sunt din pastă cenușie, densă, cu aspect sgrunțuros, decorate cu linii incizate în val de amplitudine mijlocie, acoperind de sus până jos suprafața vasului. Această categorie de vase a fost lucrată probabil cu roata înceată, excepție făcând cele cu buzele tăiate în muchii (fig. 6/1, 2; fig. 7/4, 9), de culoare cenușie și castaniu gălbui.

Faptul că nu a fost găsită în nici o locuință-semiborcan nici o unealtă ajutătoare în gospodărie, arme sau pedoabe sau urmă de ardere a locuinței denotă că locuințele n-au fost părăsite în grabă, singura excepție făcând locuința nr. 7, a cărei podea prezintă urme de lutuire.

Se poate afirma că locuințele cercetate, cu o singură excepție, au avut un caracter de „anotimp”, cel mult un an.

Tehnica de lucru, compoziția pastei, culoarea, ornamentul sunt identice cu olăria de uz casnic documentată în așezările de tipul cultural Dridu⁴, cu analogii și la ceramica de la Dănogetia⁵, Dulceanca⁶, Mărăcinele⁷ etc.

În locuințele cercetate la Grojdibodu ceramica cenușie arsă inoxidant

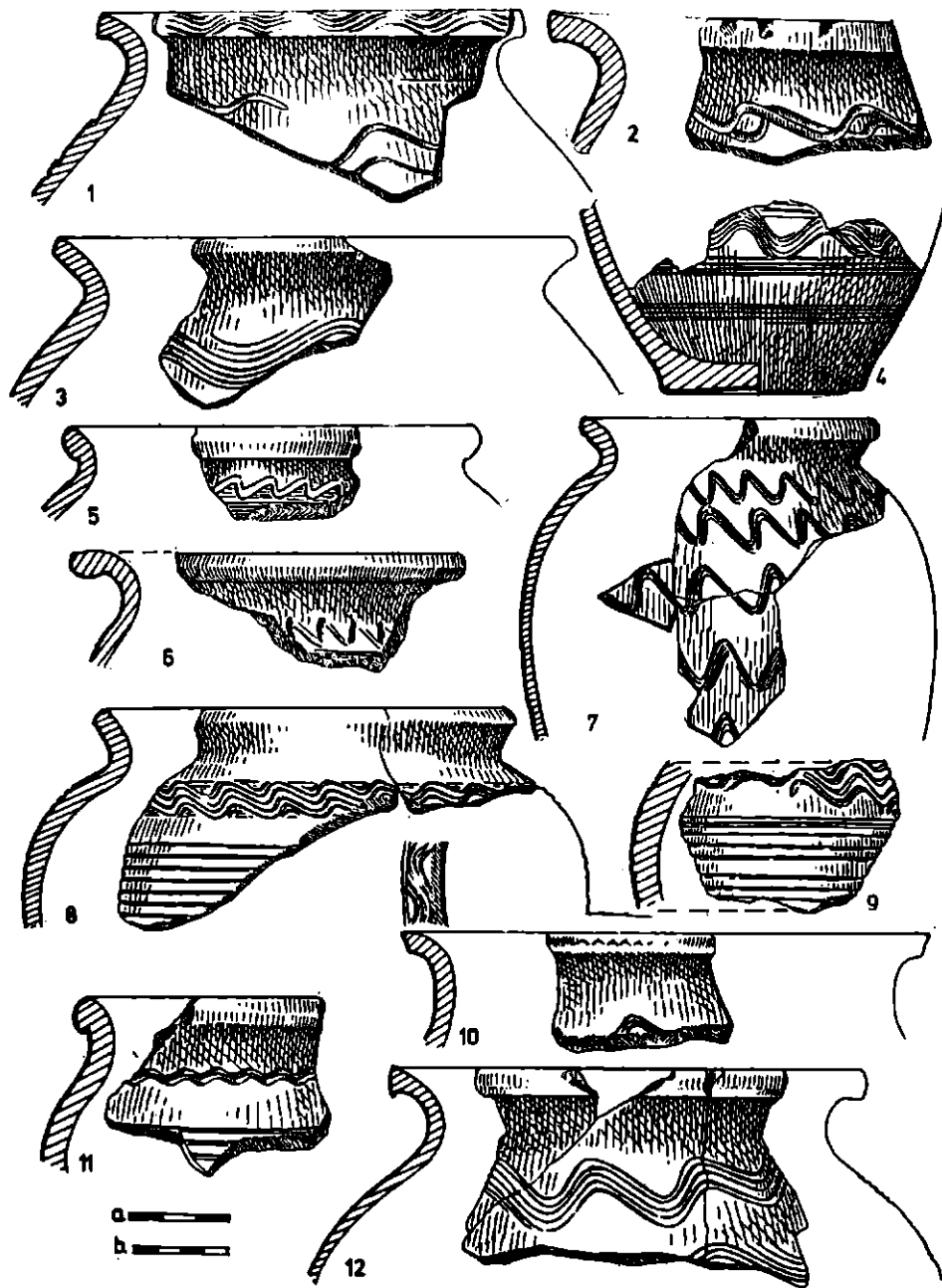

Fig. nr.7. - Ceramică de us comun.

dant alături de cea arseă obișnuit caracteristică culturii Dridu, împinge aria de folosință a ei nu până la râul Vedea⁸, ci mult spre vest, până în apropierea Jiului.

Prezența unor amfore fragmentare în complexele săpate (fig.6/4) de tipul celor romano-bizantine caracteristică zonei dunărene pentru sfârșitul sec. al IX-lea⁹, cât și întregul material ceramic rezultată evidențiază prezența pe aceste meleaguri a unei populații românești în sec. VIII-IX.

NOTE

- 1 În anul 1978 un colectiv de arheologi de la Muzeul de Istorie al R.S. România, format din G.Trohan, C. Buzdugan, A. Ulanici, I. Chelidonu, Al. Oancea, L. Petculescu, D. Drăguș, a efectuat o cercetare pe-riegetică, desfășurată în două etape, în zona Traian-Seaca - Turmu Măgurele-Islaz-Corabia-Bechet.
- 2 Din colectivul de cercetare a mai făcut parte și arheologul G. Trohan.
- 3 EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile de la Dridu, Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, București, 1967, p.53-54.
- 4 Ibidem.
- 5 MARIA COMȘA, Ceramica locală, în Dinogetia, I, București, 1967, p.134-142 și 164-167.
- 6 SUZANA FERCHE, O locuință feudală timpurie la Dulceanca, I, în SCIV, 27, 1976, 2, p.247-257.
- 7 O. TOROPU și C. VOICU, Noi descoperiri din perioada feudală timpurie în Oltenia, în SCIV, 22, 1971, 4, p.671-675.
- 8 MARIA COMȘA, Sur l'origine et l'évolution de la civilisation de la population romane, et ensuite proto-romaine, aux VIe - Xe siècles sur le territoire de la Roumanie, în „Dacia”, N.S., XII, 1968, p. 370 și urm.
- 9 PAVEL GHEORGHIEV, Glinen sãd s izobrajenia na orli i znak ot Pilscka, în „Arheologia”, cartea nr.3, 1978, p.30-39.

RAPPORT CONCERNANT LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE GROJDIBODU, DÉP. DE OLT.

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées entre le 2 et le 28 août 1978 dans la commune de Grojdibodu, dép. de Olt, ont vérifié l'existence d'habitats pré-rodiaux du type Dridu.

On a fouillé 8 vestiges d'habitations type semi-hutte, des foyers

et des fours, extrêmement détériorés par la route actuelle qui sectionne les complexes.

Le matériel archéologique que les fouilles ont mis au jour met en évidence la présence dans cette région d'une population roumaine aux VIIIe-IXe siècles.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan et profil de l'habitation no.1.

Fig.2.-Plan de l'habitation no.2.

Fig.3.-Plan et profil des habitations no.3 et 4.

Fig.4.-Profil des habitations no.5 et 6.

Fig.5.-Profil des habitations no.7 et 8.

Fig.6.-Céramique d'usage commun.

Fig.7.-Céramique d'usage commun.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN AȘEZAREA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA MĂNĂSTIREA BODROG, JUD. ARAD

de LUMINIȚA MUNTEANU

Atestată documentar ca instituție deja constituită la sfârșitul sec. al XII-lea¹ și menționată în cursul veacului următor², mănăstirea Bodrog, situată la circa 17 km sud-vest de Arad, apare tot mai des citată în literatura de specialitate ca unul dintre cele mai vechi monumente românești de pe teritoriul Banatului³. Pentru elucidarea acestei probleme, cât și pentru obținerea unei imagini cât mai complete din punct de vedere arhitectural, Direcția Patrimoniului Cultural Național a inițiat în anul 1976 seria campaniilor de cercetare arheologică, fiind întreg ansamblul urma să fie supus consolidării și restaurării.

Formată dintr-o incintă de plan dreptunghiular, mănăstirea mai cuprinde, în afară de corpul stărilor, construite într-o ultimă etapă de transformări și renovări, clădirea bisericii și silueta unui turn clopotniță, situat spre vest și fără a fi racordat structural incintei principale (fig. 1).

În urma celor două campanii⁴, s-a putut constata atât pe baza datelor de ordin stratigrafic, cât și a materialului arheologic recoltat, că acest ansamblu a suferit mai multe etape de transformări, nucleul inițial rămânând construcția bisericii, ridicată către sfârșitul sec. al XIV-lea, începutul sec. al XV-lea.

Suprafața investigată s-a limitat pentru început numai la interiorul bisericii și imediata sa vecinătate, când a fost necesară obținerea tuturor datelor întocmirii proiectului de restaurare, fapt pentru care nivelul de locuire din epoca feudal timpurie nu a putut fi cercetat pe suprafețe foarte mari.

Stratigrafia obținută în acest sector al incintei principale se prezintă astfel: stratul de cultură aparținând epocii feudal timpurie, în grosime de circa 0,35 m, ce suprapune pământul viu, este un pământ cenușiu închis lutos. Din acest strat au fost săpate gropile menajere surprinse în secțiunile S VII, S X, ca și locuința semifregată din secțiunea S XVIII. Deasupra acestui strat un alt nivel de construcție al bisericii, respectiv o lentilă de pământ pigmentat, aruncat din șanțurile de fundare și stratul de mortar rezultat în urma turnării fundațiilor și ridicării elevației. Se succed nivelurile de funcționare ale bisericii, respectiv ale mănăstirii, straturi care conțin un bogat material ceramic aferent sec. XIV-XX și din care au fost tălăse și gropile mormintelor ce constituie cimitirul acestei mănăstiri.

Singura locuință surprinsă și cercetată arheologic, ce aparține epo-

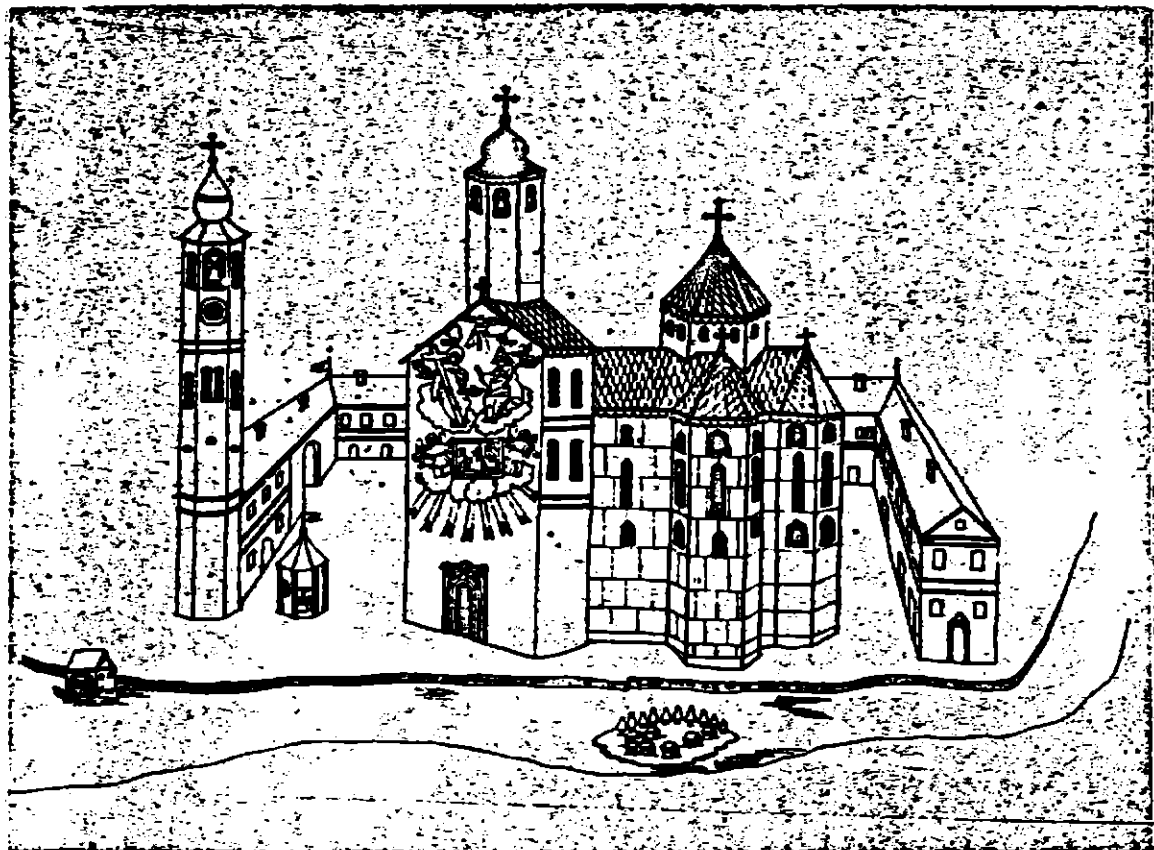

Fig. 1.- Imaginea mănăstirii Bodrog așa cum apărea într-o stampă din sec. al XVIII-lea.

cii feudal timpurie, este o locuință semingropată, săpată din stratul cenușiu lutos și adăscită în solul viu cu aproape 0,30 m. De plan aproape pătrat (4,90 x 4,80 m) și colțurile rotunjite, aceasta prezintă pe traseul ei gropile unor pari de susținere a pereților (fig.2). La interior, către latura de sud, au fost descoperite urmele unui cuptor, cu diametrul de circa 1 m, a cărui boltă și vatră au fost distruse de fundația unei amenajări din sec. al XVIII-lea. Pe podeaua locuinței, formată dintr-un strat de pământ castaniu deschis, bine bălțorit, în afară de un bogat material ceramic s-a mai descoperit și un imel de buclă cu canățul în formă de S (pl. II/5).

Materialul ceramic surprins în strat, cât și în locuința amintită și gropile menajere, apare dentat de unitar în ansamblul său. În ceea ce privește tehnica de realizare a pastei se pot distinge două categorii, una, mai puțin reprezentată, cuprinde vase lucrate la roată în pastă dintr-o pastă slab frământată, sgrunțuroasă și arse în mediu reducător.

Cealaltă categorie, mult mai numeroasă, cuprinde vase confecționate dintr-o pastă mai fină, bine frământată cu mult nisip, micacee ca degresant și lucrate la roata cu turație medie, fragmente ceramice care prezentau urme de ardere secundară, ca rezultat al procesului de folosire.

Forma ceramică predominantă este reprezentată de categoria oalelor borcan de diferite mărimi. S-au putut stabili o serie de variante legate de forma buzei, oale borcan cu buza puternic răsfrântă în exterior, cu marginea rotunjită, tăiată drept sau oblic (fiind varianta cea mai frecvent întâlnită (pl. I/13), oale borcan cu marginea inferioară a buzei puternic trasă în jos, formând un guler, iar marginea superioară tăiată drept (pl. I/16) și oale borcan cu marginea buzei ușor ștațuită către exterior. Mai evoluată, buza ștațuită la interior și cu marginea teșită. În general, gâtul oalelor borcan este scurt, umerii proeminenți, pereții ușor oblici și fundul plat, prin formarea unei ușoare îngroșări exterioare.

Motivul decorativ principal ce acoperă două treimi din corpul oalelor borcan fi constituia alveolele cu suprapun șiruri de linii paralele înclinate, care uneori devin caneluri, benzi de linii ce coboară către fundul vasului. La numai câteva exemplare a apărut banda vălurită și linia în val simplă sau banda în val amănunțit cu șiruri de câte trei alveole dispuse deasupra vertical (pl. II/8-9). De asemenea, foarte rar apare decorul folosit cu roțița, ca și decorul format din cercuri, imprimare în pasta mesele ca trestia⁵ (pl. II/7).

Din această categorie de vase s-a putut reîntregi o oală borcan de dimensiuni mijlocii (înălțimea = 12 cm, diametrul gurii 15,2 cm), lucrată la roata cu turație medie, dintr-o pastă bine frământată și arsă în mediu reducător. Buza este răsfrântă către exterior, cu marginea tăiată oblic, gâtul scurt, umerii înalți și fără decor.

O altă categorie ceramică deosebită este aceea a căniștrilor, realizate din aceeași pastă de bună calitate, cu mult nisip fin ca degre-

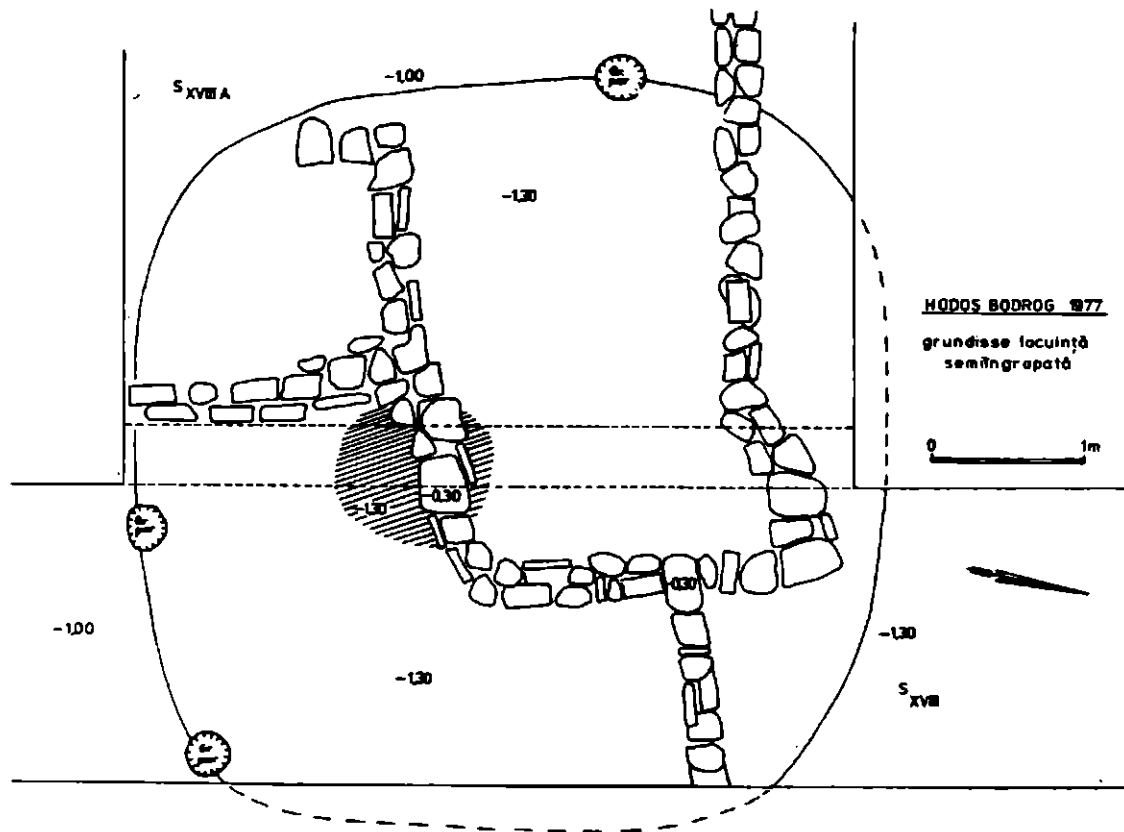
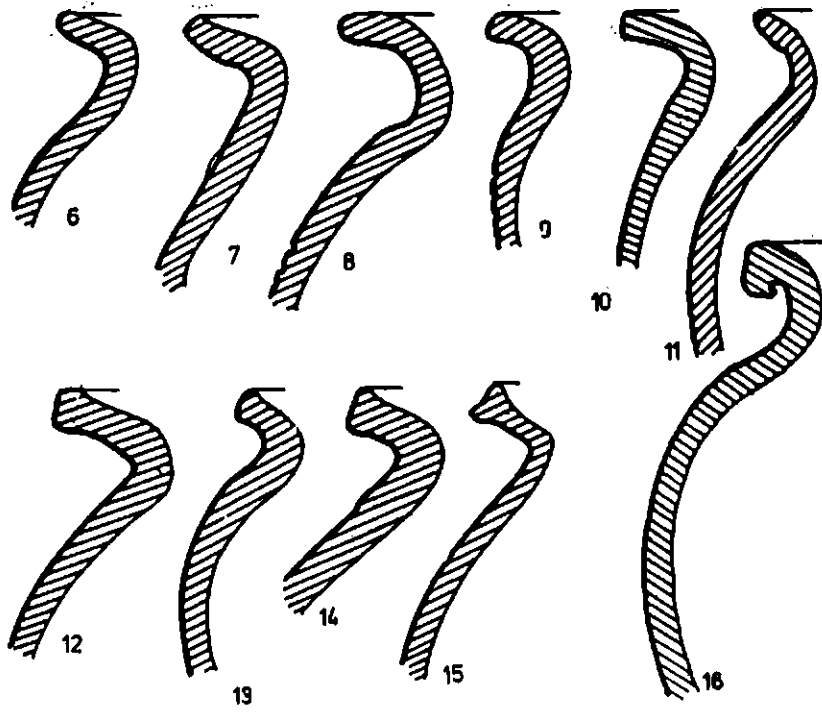
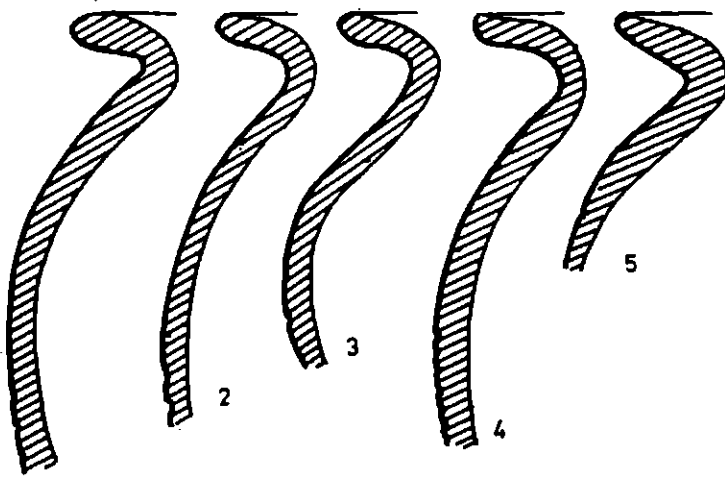
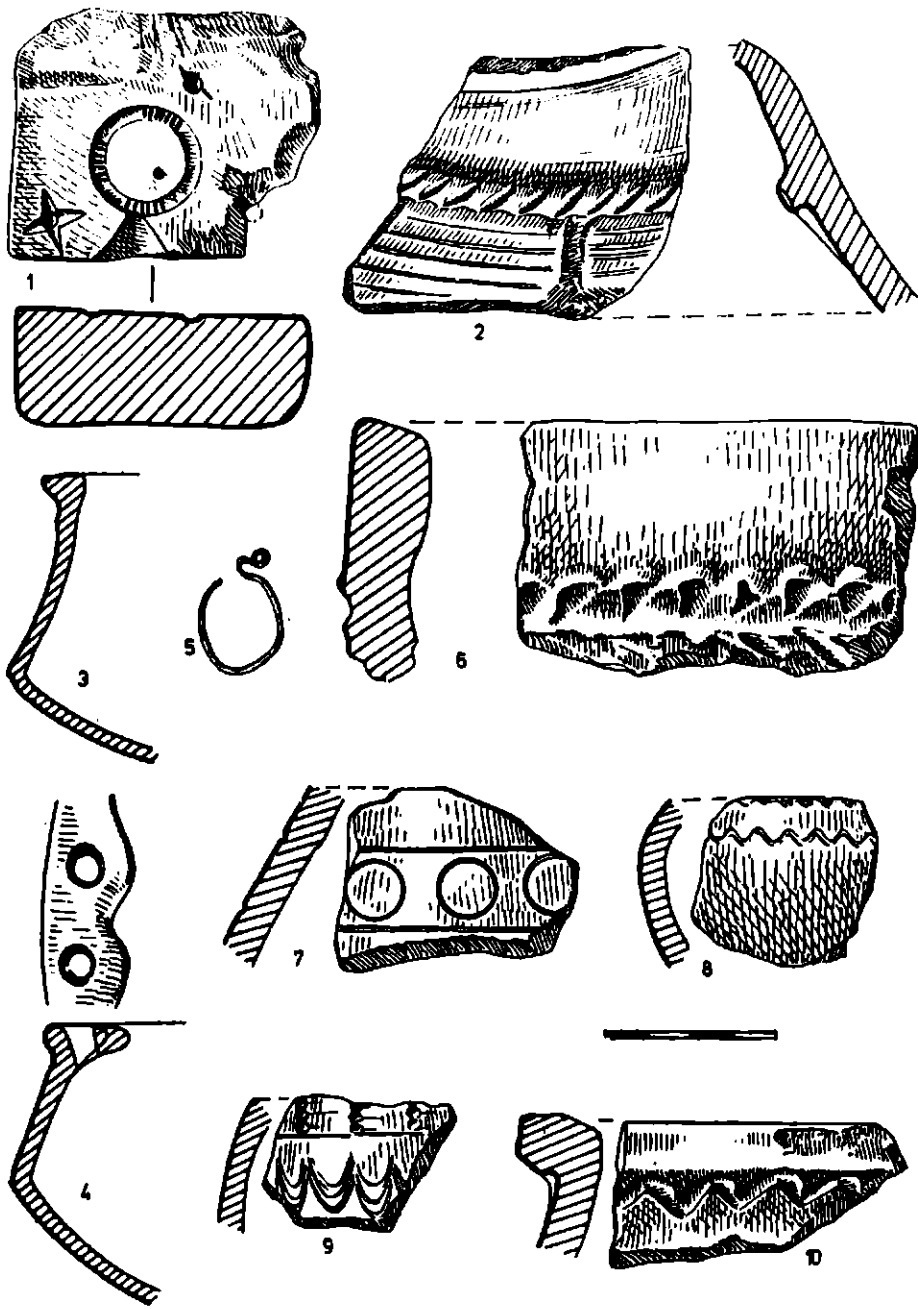

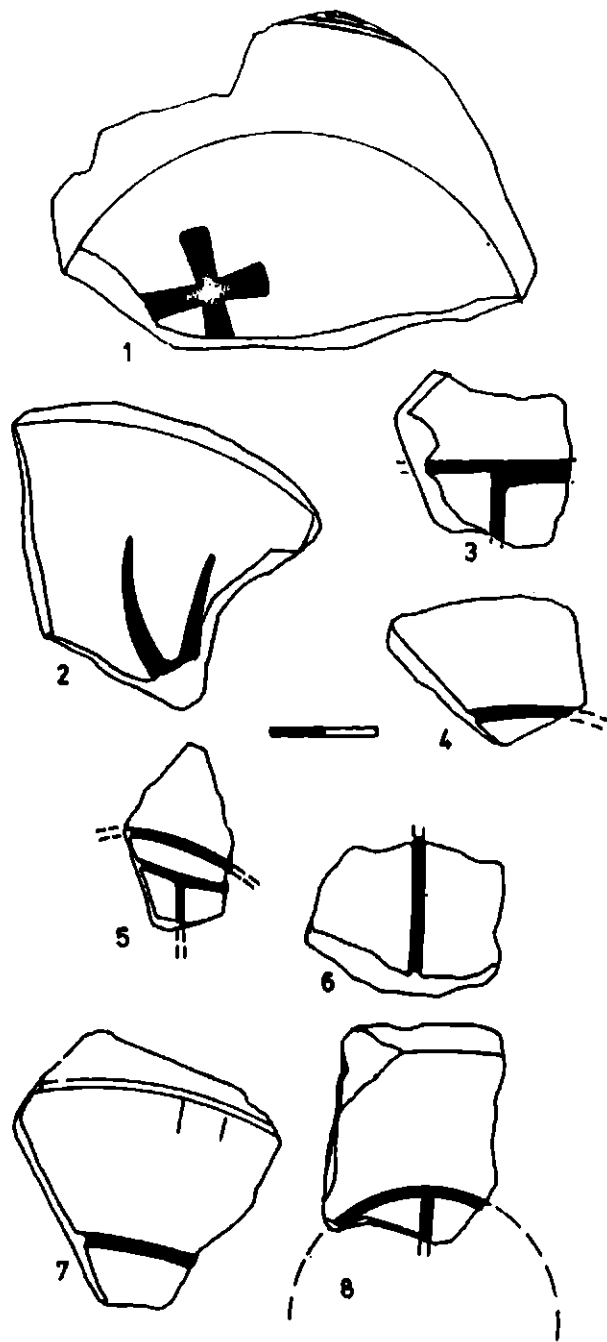
Fig. 2.- Planul locuinței (B1) surprinsă arheologic.

Pl. I. - Profile ceramice de sec. XII.

Pl. II. - Fragmente ceramice de sec. XII.

Pl. III. - Mărci de olar.

sant, arse în mediu semioxidant și cu urme de ardere secundară. Forma lor este bitronconică, cu pereții în general acunzi și gura larg deschisă (exemplarul întregis are diametrul gurii de 0,32 m), iar buza îngroșată către exterior și țesută orizontal, fiind prevăzută cu 2 urechișe cu perforații oblice sau verticale. Și aici se întâlnesc mai multe variante legate de forma busii, Mijlocul și mult spre interior sau exterior. Fundul, la toate fragmentele descoperite, este numai semicircular. În afară de două fragmente de buze, unul decorat cu linii ondulate, puternic incizate, altele cu un șir de alveole, toate celelalte fragmente de căldări descoperite în cercetările de la Bodrog sînt lipsite de decor (pl. II/6-10).

Pe unele fragmente ceramice provenind de la fundul unor calabroșuri au fost surprinse o serie de mărci de olar, ce cuprind mai multe variante - o cruce simplă, crucea înscadrată de un cerc, diferite combinații de linii drepte sau semicirculare, toate acestea fiind realizate în relief (pl. III).

În același strat, aparținînd epocii feudale timpurii, au mai apărut și câteva fragmente ceramice, respectiv pereți de vase, din naferișe fără buze, ce par a proveni de la niște vase înalte, probabil niște ulcioare, fragmente realizate dintr-o pastă foarte fină, arsă oxidant și al căror exterior este acoperit cu un slip roșatic, exemplare pe care le considerăm a fi confecționate în cadrul unor ateliere din zona sud-dunăreană. Alături de acestea sînt și un alt fragment ceramic, respectiv de la un perete de vas, unic prin decorația sa, alcătuită dintr-o ghirlandă plasată pe umăr, motiv decorativ ce suprapune o serie de caneluri, din care se observă pornirea unei torți sau butoaie (pl. II/2). În umplutura gropilor menajere, cît și a locuinței, au mai fost surprinse câteva piese metalice, aparținînd unor lame de cuțite și torți de găleți. În secțiunea S X a fost descoperită valva unui tipar de inel, realizată dintr-o cărămidă foarte fină, aproape cașinată (pl. II/1).

În ceea ce privește datarea acestei așezări, în afara materialului ceramic recoltat, a cărui încadrare cronologică pe baza celor două forme dominante: calabroșul și căldara de lut, precum și a săviteilor decorative folosite, se poate plasa în cursul sec. al XII-lea; mai putem menționa și descoperirea unei monede în afara locuinței din S XVIII, monedă emisă de Ladislau I (1077-1095), care constituie un alt element în sprijinul acestei date.

În stadiul actual al cercetărilor arheologice, avînd în vedere marea cantitate a materialului ceramic, descoperirea în sărat cît și în gropile menajere a mai multor fragmente osteologice provenite de la animale mari și mijlocii, precum și surprinderea unor fusiole, considerăm a fi o bună indicație pentru a atribui această locuire unei populații sedentare, care pe tot parcursul sec. al XII-lea a ocupat această zonă. Probabil că din anumite motive economice și sociale are loc către sfîrșitul sec. al XII-lea și începutul secolului următor renunțarea la vechea vatră prin părăsirea teritoriului și formarea unei alte așezări.

Dar aceste probleme rămase necunoscute, cîi și noi precizări legate de întreg procesul evolutiv al acestei locuiri, sperăm a fi rezolvate de viitoare cercetări.

NOTE

- 1 G.GYORFFY, *As árpád - kori magyarország történeté földrajza*, Budapest, 1962, p.173.
- 2 Documente privind istoria României, C, Transilvania, I, p.267-268.
- 3 I.D.SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului, Timișoara*, 1977.
- 4 Sondajele arheologice efectuate la acest obiectiv s-au desfășurat pe parcursul anilor 1976 și 1977.
- 5 K.HOREDŢ, *Ceramica slavă din Transilvania*, în SCIV, II, 1951, 2; I. BERCIU, *Descoperiri din epoca feudal timpurie în raionul Alba Iulia*, în *Materiale*, IV, 1957, p.343-357; GH.ANGHEL, *Noi descoperiri arheologice în legătură cu așezarea feudal timpurie de la Alba Iulia*, în "Apulum", VII, p.473-480; TH.NÄGLER, *Vințul de Jos în feudalismul timpuriu*, în "Apulum" VIII, 1971, p.33-37.
- 6 Moneda a fost identificată de cercetătorul Octavian Iliescu de la Cabinetul Numismatic al Academiei R.S.R., pentru care îl aducem din nou mulțumirile noastre.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT FÉODAL DE BASSE ÉPOQUE AU MONASTÈRE DE BODROG, DÉP. DE ARAD

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées au monastère de Bodrog à l'occasion des travaux de restauration ont dévoilé une phase d'habitat appartenant à la culture féodale de basse-époque. On a trouvé à l'intérieur de l'unique habitation fouillée un four dont la voûte avait été détruite par les fondations d'une autre habitation tardive.

Le matériel céramique que les fouilles ont mis à découvert et même que la monnaie découverte à l'extérieur de l'habitation (mise par Ladislaus I 1077-1095), constituent les éléments principaux qui permettent la datation de cet établissement au cours du XIIe s.

LEGENDE DES FIGURES ET DES PLANCHES

Fig.1.-Le Monastère Bodrog. Estampe du XVIIIe s.

Fig.2.-Plan de l'habitation (D1).
Pl.I.- Profils céramiques du XIIe s.
Pl.II.- Fragments céramiques du XIIe s.
Pl.III.-Marques de potier.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA CETATEA TURNU, TURNU MĂGURELE (JUD. TELEORMAN)

de GH.I.CANTACUZINO

Cetatea Turnu, străjuind un important punct de trecere peste Dunăre, în apropierea vărsării Oltului, s-a aflat - începând cu ultimii ani ai sec. al XIV-lea - în mai multe rânduri în centrul evenimentelor militare legate de lupta pentru apărarea Țării Românești de primejdia otomană. Căzută în mâinile turcilor la sfârșitul celui de al doilea deceniu al sec. al XV-lea, atacată în diferite împrejurări și uneori recucerită de domnii români, cetatea a revenit în stăpânirea Țării Românești, împreună cu zona înconjurătoare, în 1829, fiind după această dată dăruită. Ruinele, supuse unui continuu proces de degradare, au atras atenția lui August Treboniu Laurian, lui Cezar Bolliac, iar mai târziu lui Grigore Tocilescu. Diferite fragmente arhitecturale sau de inscripții române refolosite în zidurile cetății au făcut pe acesta din urmă să presupună că aici se afla cetatea Turris, menționată într-un text al lui Procopius din Cezarea², părere destul de răspândită și înrădăcinată ulterior, fără a fi însă unanim acceptată³.

În perioada 1936-1943 au fost efectuate la cetatea Turnu ample săpături arheologice sub conducerea lui Grigore Florescu. În cursul mai multor campanii au fost degajate ruinele și a fost urmărită stratigrafia printr-o secțiune transversală. A fost determinat planul fortificației - care avea în mijloc un turn înconjurat de un zid de incintă și de un șanț, mărginit de un zid spre interior și o contraescarpă spre exterior - și s-au obținut date privind cronologia ei. Ridicarea cetății medievale a fost atribuită perioadei lui Mircea cel Bătrân, considerându-se că o etapă inițială de construcție ar data din sec. al IV-lea s.n.⁴

În anul 1978 au fost întreprinse la cetatea Turnu noi cercetări arheologice, în cadrul santierului Turnu Măgurele⁵, cercetări continuate în 1979 și 1980. Planul săpăturilor (fig.1) a prevăzut două secțiuni axiale orientate nord-sud și est-vest⁶. Săpăturile au fost îngreunate de apa din pânza freatică. Faptul că din motive obiective, cu toate eforturile depuse în trei campanii succesive, nu s-a putut atinge talpa fundației diferitelor ziduri, face ca unele probleme să rămână în stadiul de ipoteză. Observațiile stratigrafice efectuate permit totuși precizarea succesiunii cronologice a principalelor etape de construcție a cetății Turnu.

Cel mai de seamă element al fortificației, de la care aceasta și-a luat denumirea și numele, este turnul central pe plan circular, cu ziduri groase de circa 3 m, având diametrul de 17,40 m la exterior și 11,75 m în interior. Paramentul său exterior este alcătuit din blocuri de piatră

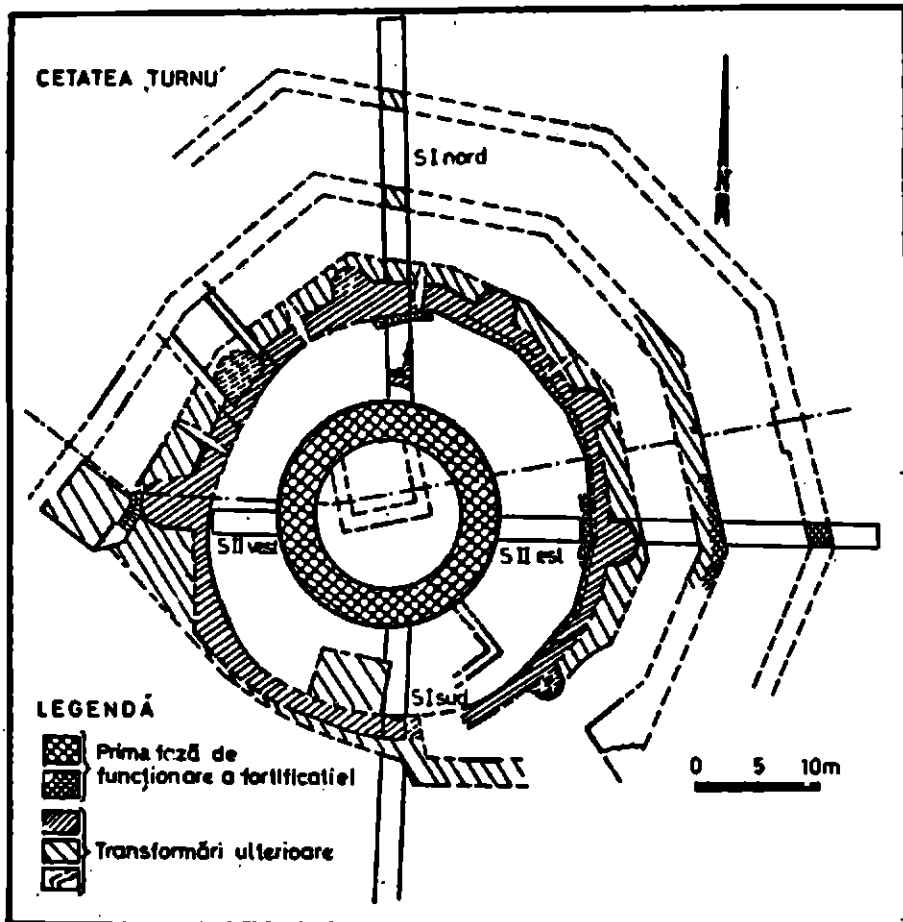

Fig.1.-Planul cetății Turnu (Turnu Măgureie).Amplasarea săpăturilor din 1978-1979.

CETATEA TURNU 1978

S-I-Nord-Profil estic

102

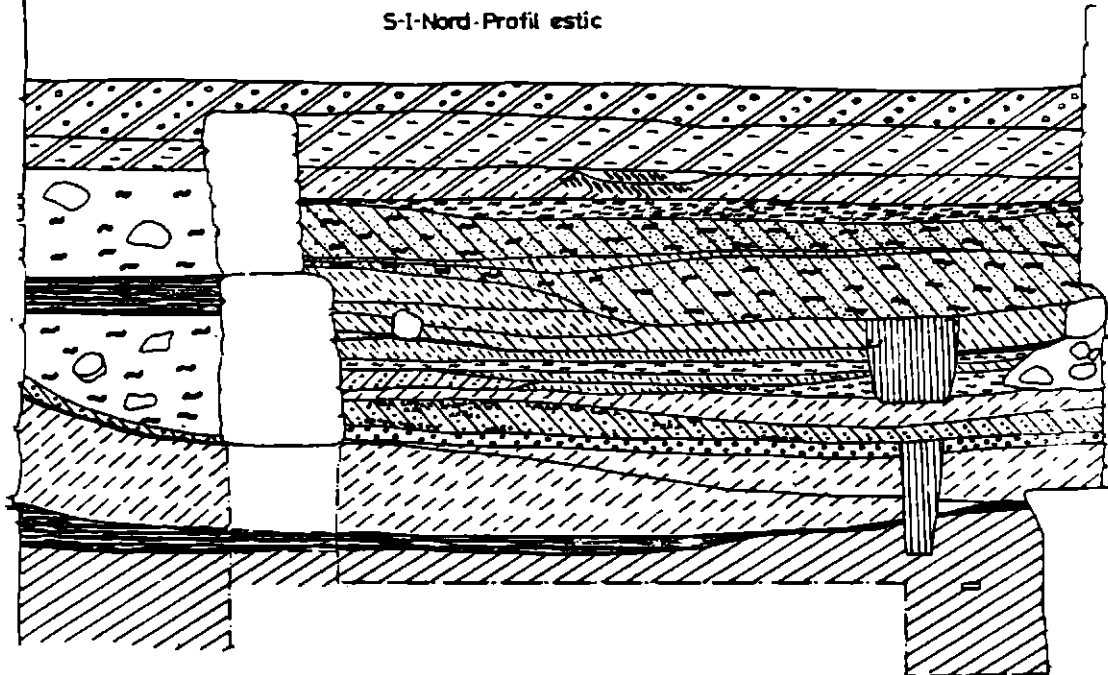
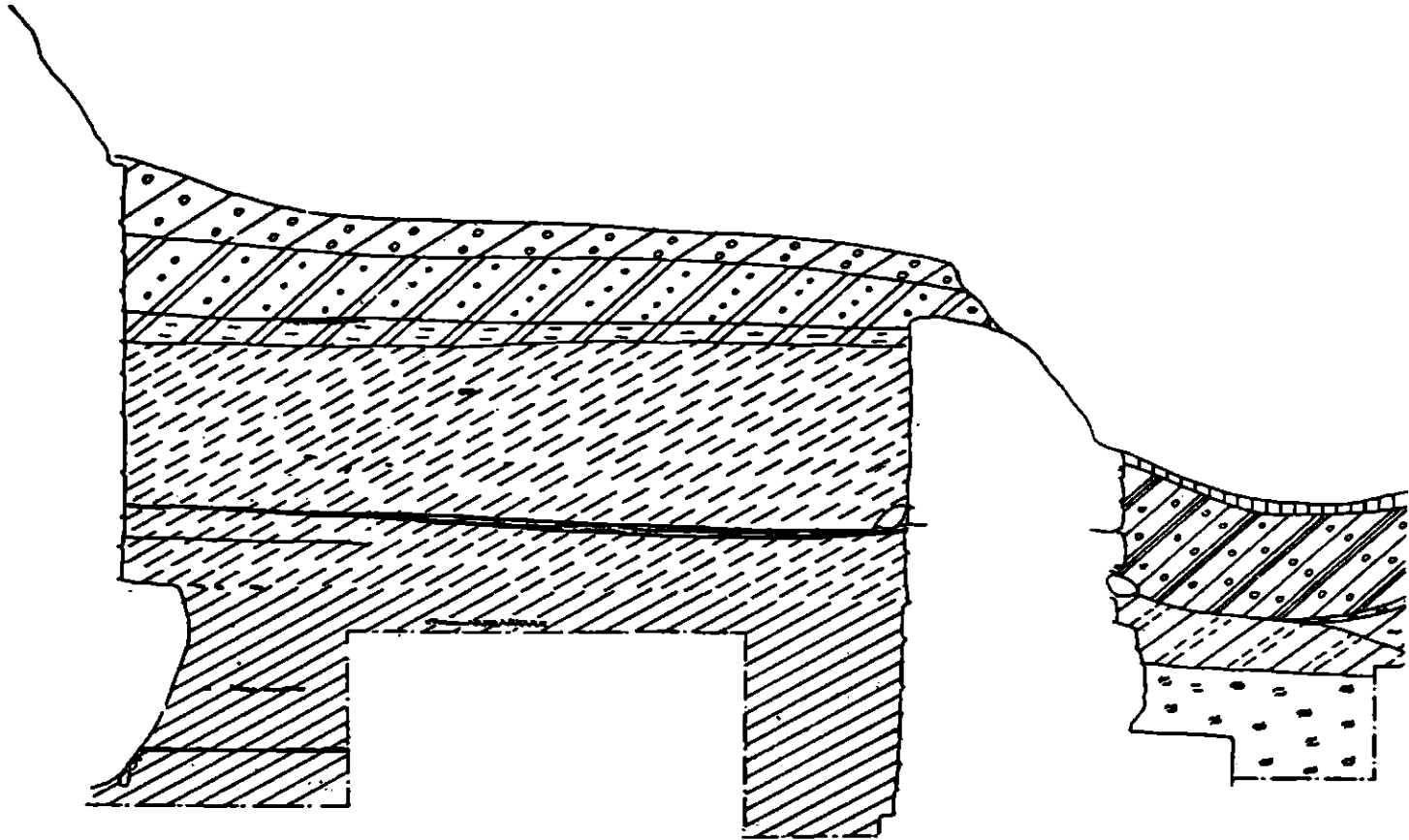
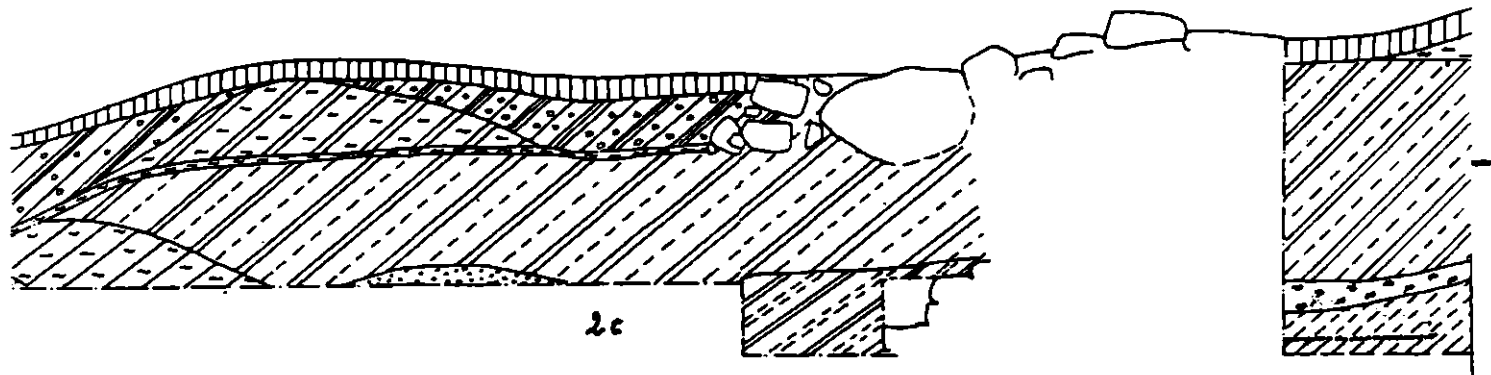
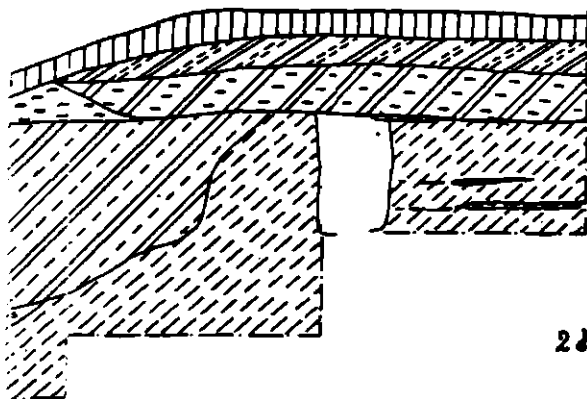

Fig.2(a-d) - Cetatea Turnu. Profilul vestic al secțiunii I - nord.

2 d

LEGENDA

 PĂMÎNT CENZUȘU GRANULOS CU FRĂGMENTE MOLDE, CĂRBUNE	 PĂMÎNT CENZUȘU PIGMENTAT CU CĂRBUNE, MOLDE	 PĂMÎNT VEGETAL
 PĂMÎNT CENZUȘU DESCHIS PIGMENTAT CU MOLDE	 PĂMÎNT GĂLBEN NISPOȘ	 PĂMÎNT CENZUȘU
 PĂMÎNT GĂLBUI DESCHIS PIGMENTAT CU MOLDE, PRAF CĂRBUNE	 PĂMÎNT CENZUȘU CU URME CĂRBUNE	 PĂMÎNT CENZUȘU GRANULOS CU MĂLĂI MOLDE
 MOLDE, PIETRIS	 PIETRIS	 PĂMÎNT CENZUȘU DESCHIS
 NISĂP MOLDEZ, PIETRIS	 MORTAR	 PĂMÎNT CENZUȘU CU URME MOLDE
 PĂMÎNT GĂLBUI NISPOȘ	 PĂMÎNT CENZUȘU GĂLBUI GRANULOS CU URME MOLDE ȘI CĂRBUNE	 PĂMÎNT CENZUȘU PIGMENTAT CU CĂRBUNE ȘI CĂRBUNE
 PĂMÎNT GĂLBUI CASTANIU-NISPOȘ CU PIETRIS MOLDE	 PĂMÎNT GĂLBEN	 PĂMÎNT CENZUȘU CASTANIU
 MOLDE, MORTAR	 PĂMÎNT CENZUȘU GRANULOS VERDEAL	 PĂMÎNT CU MOLDE

0 45 1m

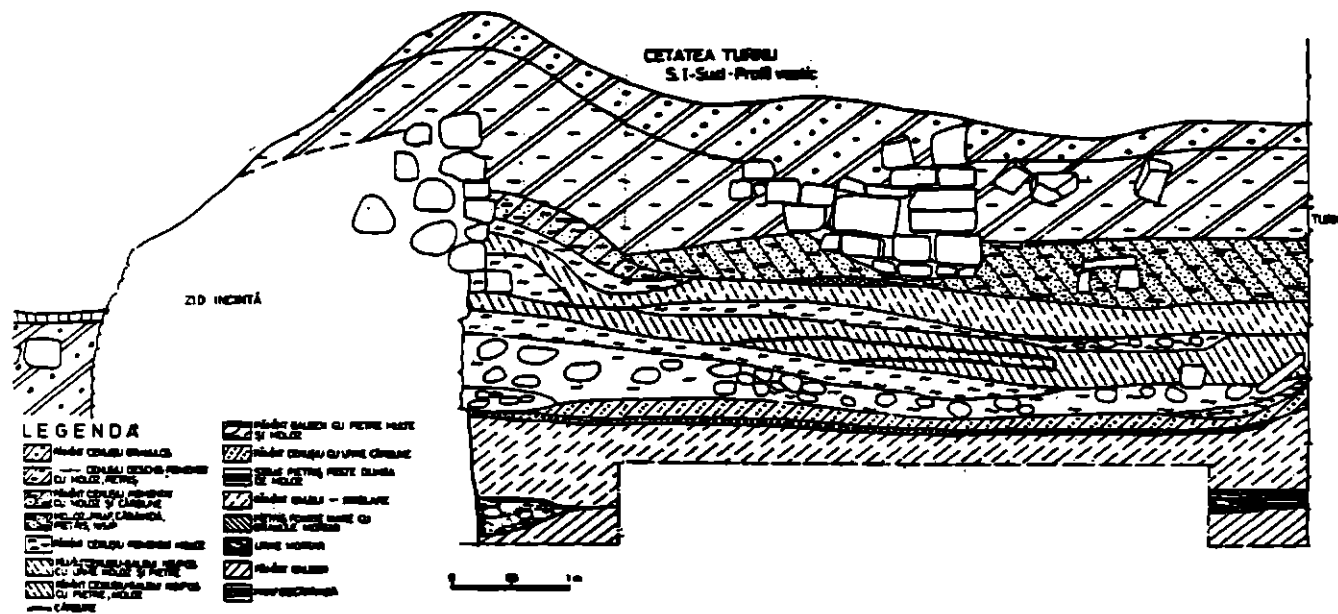

Fig.3.—Cetatea Turnu. Profilul vestic al secțiunii I - sud.

CETATEA TURNU 1978
S-II-Vest , profil nordic

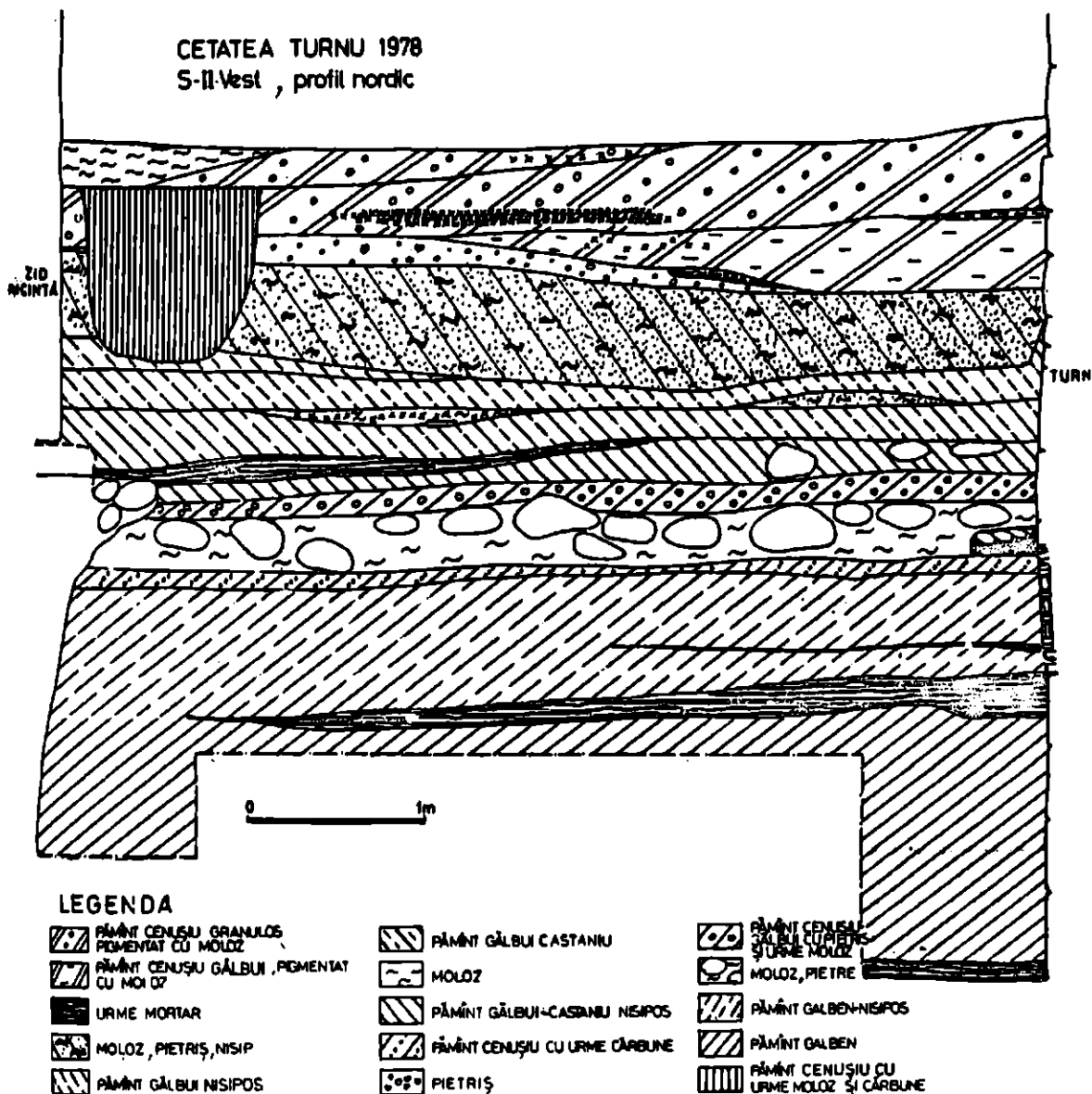

Fig.4.-Cetatea Turnu. Profilul nordic al secțiunii II - vest.

făcute sau cioplite, având între ele pietre de dimensiuni mici sau cărămizi dispuse orizontal sau vertical, în mod neregulat. Emblema din piatră și mortar era consolidată cu graniți dispuse transversal și pe un traseu poligonal. Turnul central este primul ridicat dintre elementele componente ale cetății, după cum au dovedit-o cu certitudine actualele cercetări⁷. Săpătura s-a putut adânci, în 1979 și 1980, până la 4 m sub actualul nivel din interiorul incintei, adâncime la care în vecinătatea turnului (fig. 4, fig. 5 a) se află un strat gros cu mortar și piatră (în care, la vest de turn, s-a găsit și o mică bucată de lemn). Este probabil ca stratul menționat să corespundă nivelului de construcție al turnului. Ținând seama de caracteristicile terenului, puțin stabil și inundabil, nu este exclus ca acesta să fi fost consolidat cu pilași de lemn. Deasupra stratului cu mortar și piatră spartă se află un strat de nivelare din pământ galben nisipos, lipsit de urme arheologice, gros de 1,50 - 1,60 m. Amploarea acestor nivelări - necesare datorită terenului inundabil - a-vea să se reflecte mai târziu și în izvoare literare. Nivelările i se suprapune un strat de mortar atingând grosimea de 0,25 m lângă turn și subțindu-se pe măsura depărtării de acesta, strat în ușoară pantă spre exterior, cărula i se poate presupune rostul unei izolări și consolidări.

Anumite indicii îngăduie presupunerea că, concomitent sau imediat după ridicarea turnului, a fost amenajat șanțul de apărare, lat de peste 6 m, mărginit de un zid spre interior, cu contraescarpă spre exterior. În lipsa unui raport stratigrafic direct, a cărui observare este împiedicată de zidul de incintă ridicat între turnul central și șanț, putem ține seama de nivelul de la care au fost construite cele două ziduri care mărginesc șanțul spre interior și exterior (fig. 2/b,c; 5/b,c), nivel care denotă o succesiune imediată între momentul construcției turnului și amenajarea șanțului. Zidul dinspre interior avea - în prima sa fază - grosimea de 1,70 - 1,90 m, paramentul părții interioare (păstrat în partea de nord până la 1,50 m deasupra nivelului de construcție) fiind constituit din blocuri mici de piatră, sumar făcute sau cioplite. Zidul de contraescarpă, construit într-o tehnică similară, avea (în partea de est) 1,50 m lățime. Trebuie remarcată desoperirea, în exteriorul zidului de contraescarpă (în S II-est) a unui șir de piloți de lemn, cu secțiunea dreptunghiulară, groși de circa 18 x 10 cm, bătuți unul lângă altul, ușor înclinați, cu partea inferioară mai îndepărtată de zid, cea superioară, ușor ascuțită, aflându-se la circa 0,50 m de acesta (fig. 5/c). Poziția lor împiedică să considerăm că reprezentau un element inițial de fortificare sau resturi ale unei fortificații mai vechi. Rostul lor era probabil de a consolida terenul înaintea ridicării zidurilor (respectiv a amenajării șanțului și contraescarpei). O adâncire a săpăturii ar permite obținerea mai multor amănunte privind tehnica de realizare a acestui element al fortificației, dovadă de originalitate în domeniul construcțiilor defensive.

După ridicarea turnului și amenajarea șanțului a fost construit zidul de incintă în prima sa fază. El avea un traseu apropiat de cel circu-

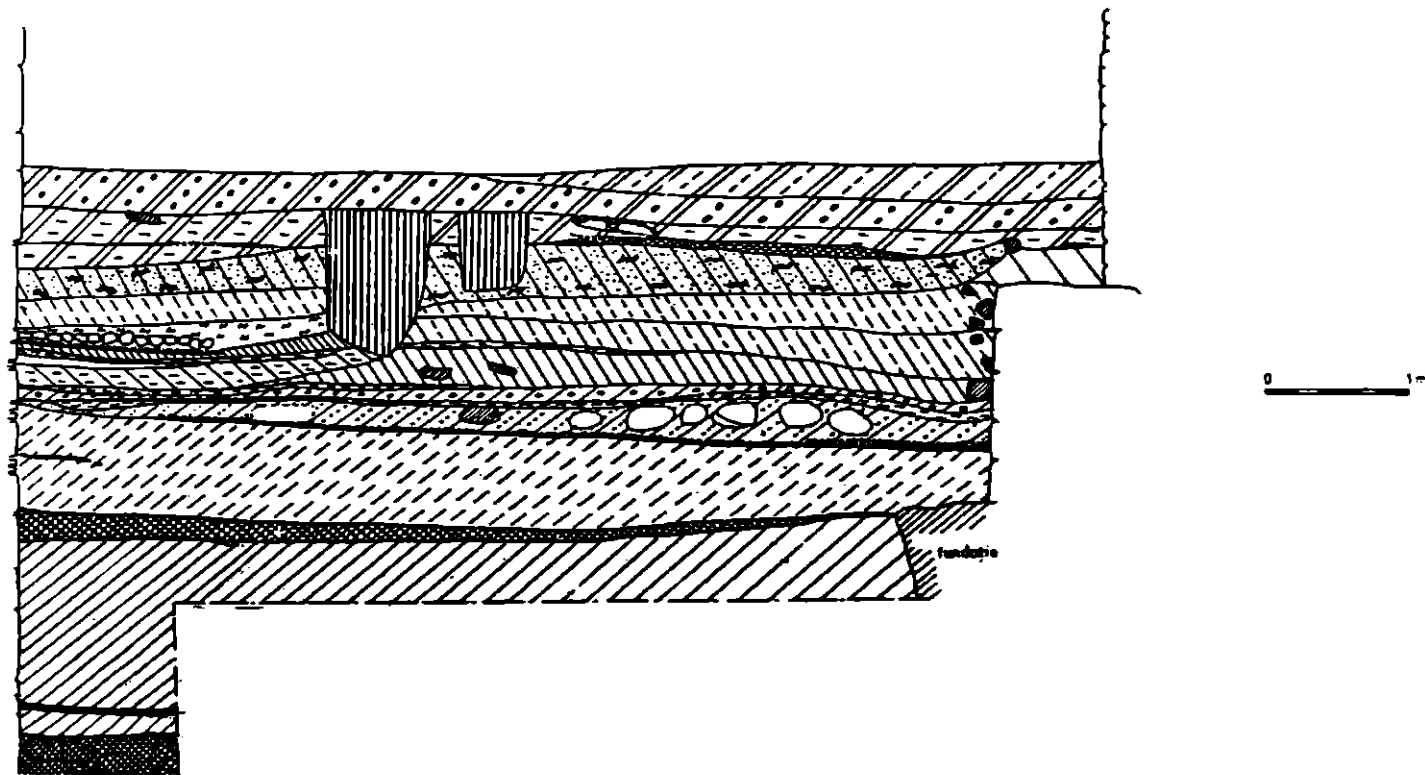
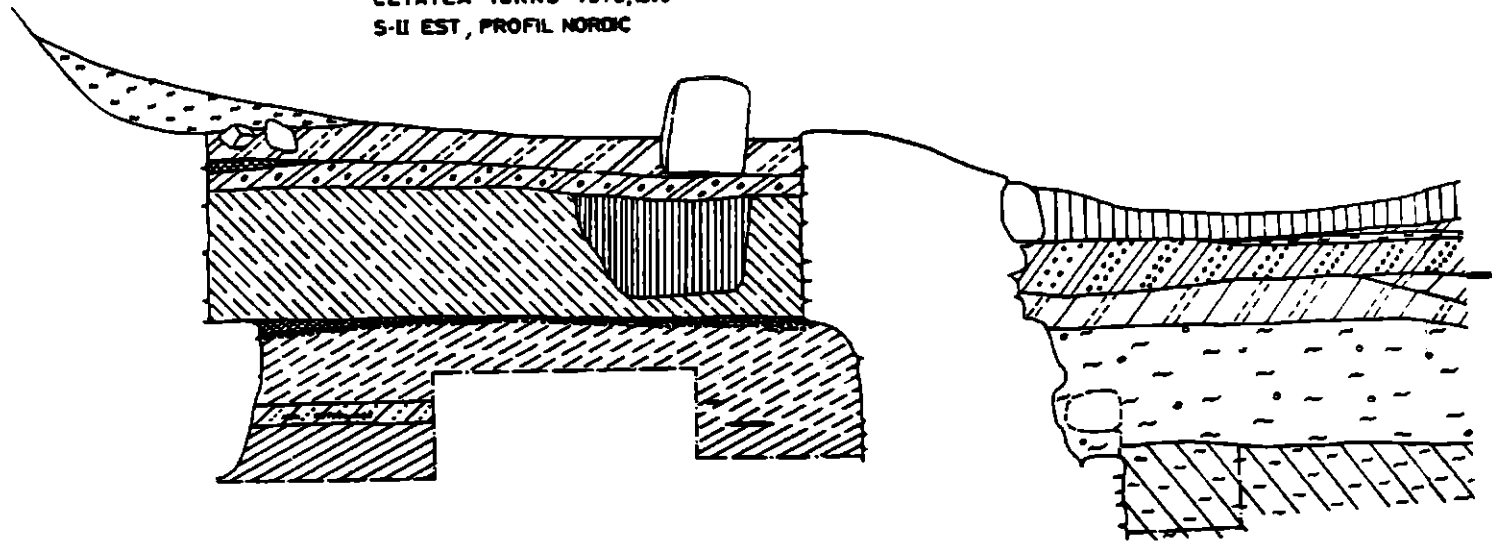
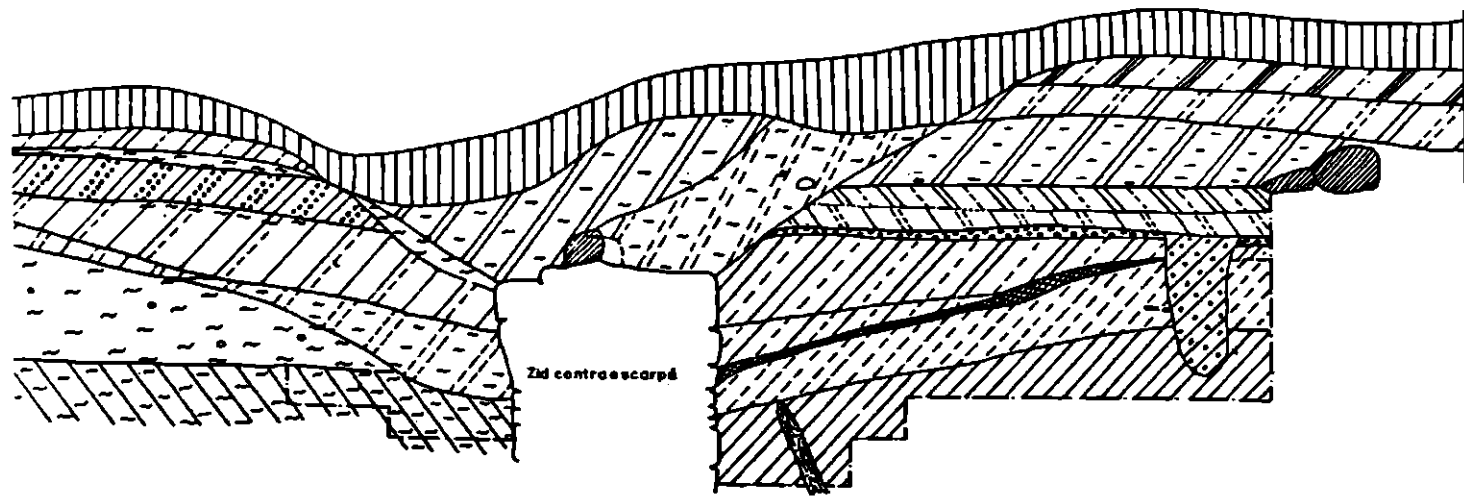

Fig.5 (a-d) - Cetatea Turnu. Profilul nordic al secțiunii II - est.

CETATEA TURNU 1978, 1979
S-II EST, PROFIL NORDIC

LEGENDĂ

	Pământ cenușiu rar pigmentat moloz		Pământ cenușiu cu moloz, piatră		Pământ cu moloz și piatră spartă		Pământ cenușiu deschis cu nisip moloz.
	Pământ cenușiu granulos		Pământ cenușiu deschis pigmentat cu moloz, cărbune		Pământ gălbui cenușiu pigmentat cu moloz		Pământ cenușiu gălbui pigmentat cu moloz
	Pământ cenușiu granulos cu urme cărbune, moloz, piatră		Pământ cenușiu gălbui pigmentat cu moloz, cărbune		Pământ gălbui pigmentat moloz		Pământ cenușiu pigmentat cu moloz și cărbune
	Pământ cenușiu castaniu granulos		Pământ gălbui cenușiu pigmentat cu cărbune, rar moloz, cărămidă		Moloz, piatră, nisip, praf cărbune		Pietriș
	Pământ cenușiu deschis cu urme moloz, cărămidă		Pământ cenușiu cu urme moloz		Pământ gălbui nisipos		Mortar
	Pământ castaniu granulos pigmentat cu moloz		Pământ cenușiu gălbui pigmentat cu moloz		Pământ nisipos cu moloz și pietriș		Pământ gălbui purtat, rar pigmentat moloz
	Pământ cenușiu deschis pigmentat cu moloz		Pământ cenușiu cu piatră și moloz		Pământ nisipos cu moloz și pietriș		Pământ gălbui cenușiu, rar pigmentat cu moloz
	Pământ cenușiu cu urme moloz		Pietre, moloz		Pământ gălbui-cenușiu nisipos		Pământ gălbui nisipos, rar pigmentat cu cărbune (foarte rar pigmentat moloz)
					Pământ galben		

lar, fiind situat la o distanță de 6,40-6,60 m de turn. Din elevația lui se mai păstrează în unele locuri (spre nord și est) porțiuni înalte de 1,20-1,50 m, cu paramentul din blocuri de piatră de dimensiuni mici, cu rosturile bine conturate. Fundația sa era lățită cu 0,45-0,60 m. Nivelul de construcție al incintei corespunde stratului de mortar suprapus stratului gros de nivelare din pământ galben fără urme arheologice. Așadar, în prima sa fază, zidul de incintă a fost construit imediat după ridicarea turnului și amenajarea nivelării din jurul lui⁹. Construcția zidului a fost urmată de a nouă nivelare, cu pământ galben nisipos în care se găsesc sporadic fragmente ceramice databile în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, nivelare ce atinge o grosime totală de 0,50 - 0,70 m și în care se pot distinge două straturi, separate pe anumite locuri de o dungă subțire de mortar (vezi profilul S I nord - fig.2).

Deasupra nivelării menționate au fost construite unele ziduri, lipsite de fundație, aflate la serd de turn, ale căror resturi au fost descoperite în săpături; un zid cu traseu curb, aflat la circa 1,20 m de turn, țesut cu un altul, orientat aproximativ de la sud-sud-est la nord-nord-vest, gros de circa 0,80 m, păstrat până la o înălțime de circa 1 m (fig. 2/a). Este posibil ca aceste ziduri să fi fost legate de asigurarea accesului în turn.

Nivelul de călcarea după amenajarea incintei se află deasupra unui strat subțire cu pietriș și mortar suprapus nivelărilor cu pământ galben mai sus-menționate. La vest de turn acest nivel este marcat de resturile unui pavaj din bolovani mici de rfu, pe un pat de mortar.

Situația stratigrafică dovedește că ridicarea principalelor elemente componente ale fortificației - turnul, șanțul cu zidurile care îl mărginesc, zidul de incintă - a avut loc într-o succesiune destul de strânsă, probabil ca etape ale aceluiaș proces de construcție. Puținele fragmente ceramice găsite în straturile de nivelare corespunzătoare amenajării șanțului și zidului de incintă sînt toate databile în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, ceea ce impune datarea construcțiilor menționate către sfîșitul sec. al XIV-lea.

Principalele perioade de foloalre a cetății, groșum și diferitele transformări suferite au avut ca rezultat depunerile acumulate în interiorul incintei. Numeroase resturi de cărbune aflate în depunerea suprapusă pietrișului care acoperă straturile de nivelare, la nord de turn, reprezintă probabil urmele unui incendiu. Cît despre stratul gros de piatră și moloz aflat în cea mai mare parte a incintei, conținînd materiale arheologice databile la sfîșitul sec. al XIV-lea - începutul sec. al XV-lea, el poate fi pus în legătură cu importante lucrări de refacere a zidului de incintă. Acesta a fost demolat în cea mai mare parte, păstrîndu-se din elevație numai unele porțiuni, înalte de 1,20-1,50 m, în părțile de est și de nord. Probabil că piatra aflată în foarte mare cantitate în stratul menționat este tocmai rezultatul acestei demolări.

Zidul de incintă a fost refăcut integral. Spre sud și vest al se suprapune resturilor zidului demolat, pe care le înglobează, în timp ce

spre est și nord traseul său este întrucâtva diferit; ușit spre exterior ou circa 0,75 m la est, retras spre interior ou circa 0,15 m la nord. la aceste din urmă părți resturile vechinului zid s-au păstrat parțial deasupra nivelului de călcare de la data demolării, dar urmele care pot fi puse în legătură cu refacerea incintei se suprapun nemijlocit stratului ou piatră mai sus-menționat. De aceea se poate presupune că această refacere nu a avut loc mai târziu de prima jumătate a sec. al XV-lea.

Zidul de incintă refăcut are paramentul din blocuri de piatră cioplită între care se află buciți mici de piatră sau cărămidă spartă. Mortarul folosit este ceva mai slab. Se observă golurile bînelor care îi consolidau. Grosimea zidului depășea 2,50 m. Spre exterior se aflau mici turnuri masive, avînd un diametru de circa 3 m. Probabil că ulterior refacerii incintei a fost amenajat un pavaj de bolovani mici de rîu ale cărui resturi s-au descoperit la est de turn, pe o lățime de circa 1,30 m.

Într-o etapă mai târziu, zidul de incintă a fost îngrosat: zidăria adăugată la exterior a înglobat și micile turnuri, rezultînd un plan polizonal, iar grosimea zidurilor a ajuns astfel la 4,30-4,60 m. Zidăria adăugată are în parament blocuri cioplite, avînd între ele, pe alocuri, cărămizi dispuse vertical sau orizontal.

Imediat după această sporire a capacității defensive a incintei a fost refăcut și zidul care mărginea la interior șanțul de apărare. Nivelul de construcție al acestei refaceri se suprapune nemijlocit stratului subțire de mortar corespunzător construirii zidăriei adăugate incintei (S II est, vezi fig.5/b) sau se află la partea superioară a unui strat de nivelare de pămînt galben nisipos care acoperă fundația amintitei zidării (S I nord, vezi fig.2/b). Data refacerii menționate, ținînd seama de cîteva fragmente ceramice găsite în stratul de nivelare amintit, trebuie considerată mai tîrzie decît sec. al XV-lea. Unele indicii permit presupunerea că și zidul de contraescarpă va fi suferit transformări în partea superioară în același timp. Din această etapă de construcție datează și intrarea prin zidul care mărginea spre interior șanțul, aflată în partea de est-nord-est a cetății și avînd o deschidere lată de 2,10 m. Drept prag, pe care se sprijinea un pod ridicător, a fost folosit un element arhitectural roman. La nivelul feței superioare a acestuia, în dreptul intrării, restul grosimii zidului era acoperit de un pavaj din lespezi mari de piatră.

De remarcat că Evlia Celebi, care a trecut prin cetatea pe ia 1660, menționează: "în partea de răsărit a cetății, în fața unei porți mici de fier, se află un pod atîrnat"¹⁰.

Ultimele transformări ale fortificației sînt reprezentate de adăugirea unor turnuri masive în partea de sud a incintei. Unele din ele, de dimensiuni mici, a fost alipit zidului de incintă în partea de sud. Al doilea, cu planul rectangular, avînd paramentul din blocuri foarte mari de piatră făcuțită, întărită cu bîrne dispuse la intervale regulate, a fost alipit la exteriorul zidului de incintă, în partea de nord-vest. Se mai păstrează primele trepte ale unei scări care asigură accesul la un nivel superior. Alte transformări au fost aduse incintei în partea ei de vest. Probabil că

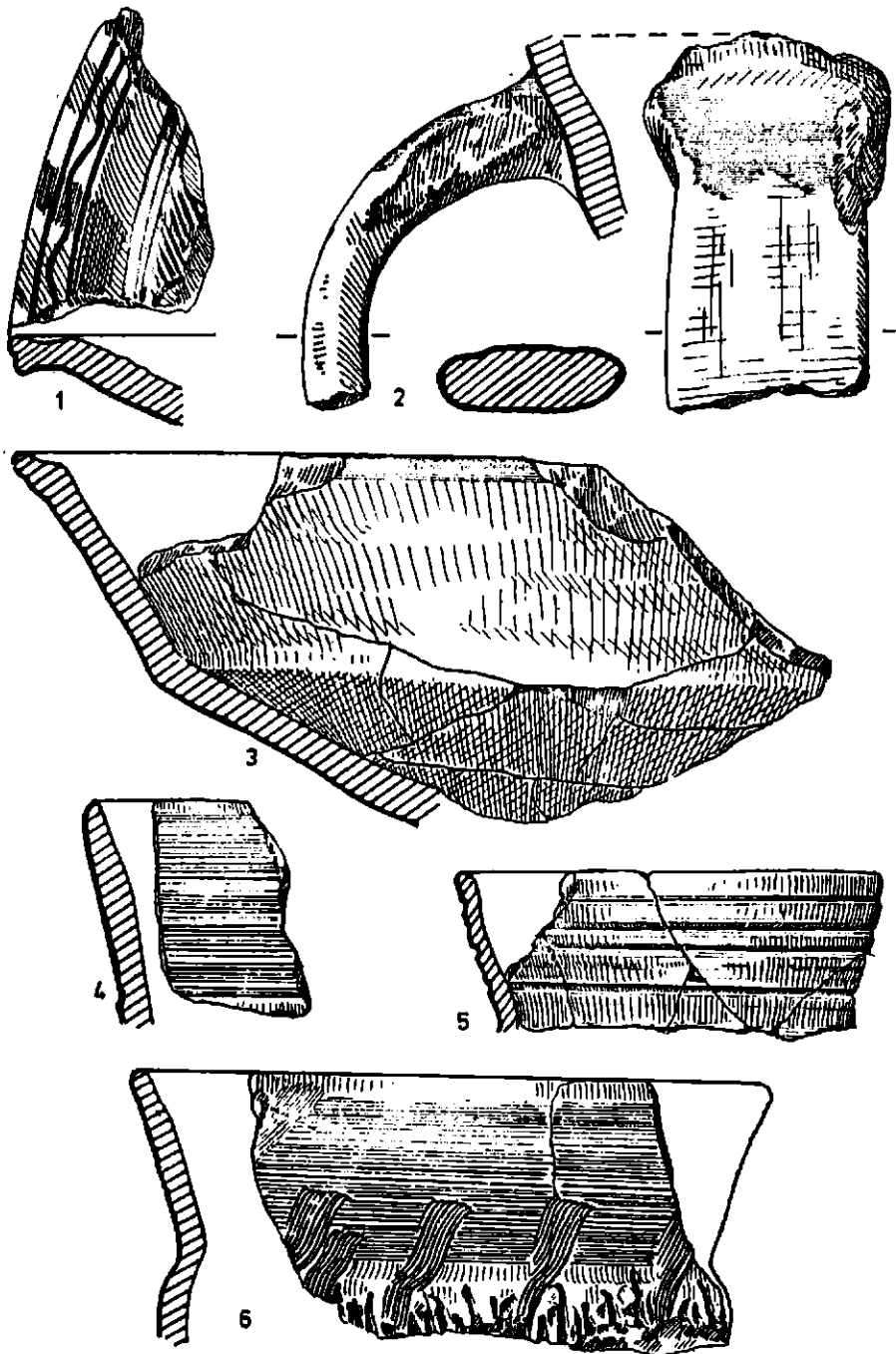

Fig. 6.—Cetatea Turnu. Fragmente ceramice descoperite în depunerile corespunzătoare ridicării și primei perioade de folosire a cetății. 1-3; ceramică smălțuită; 4-6; ceramică nesmălțuită.

anumite lucrări vor fi fost efectuate și la turnul central, după cum lasă să presupunem aspectul paramentului său. Dintre o perioadă tîrzie datează resturi de canalizare descoperite la sud de turn.

În săpăturile din 1978 și 1979 au fost descoperite la cetatea Turnu un număr însemnat de proiectile, din piatră și fier, de diametrii variați; cele din piatră au diametrul de 13 cm, 10-12 cm, 7-8 cm sau mici, cu diametrul de 4 cm, iar cele din fier cu diametrul de 11 cm sau 6-7 cm. Dintre obiectele de fier, cele mai multe se aflau într-o stare de conservare precară.

Ceramica descoperită într-o cantitate destul de importantă, acoperă cronologic perioada sec. XIV-XIX, lipsind cu desăvîrșire orice materiale mai vechi. Fragmentele de vase aparțin atât ceramicii smălțuite, cât și ceramicii smălțuite. În depunerile legate de ridicarea și de prima perioadă de utilizare a cetății au fost descoperite fragmente de oăni cu gura înaltă (fig. 6/4,5) în forme asemănătoare celor documentate la Coconi, Zimnicea și în alte așezări contemporane din Câmpia Română, câteva fragmente decorate cu incizii pe buză și pe partea superioară a corpului (fig. 6/6), fragmente de oăni parțial smălțuite (fig. 6/2), de farfurii sau străchini cu smalț de culoare verde (fig. 6/3) sau fragmente decorate cu sgraffito (fig. 6/1), toate databile la sfîrșitul sec. al XIV-lea și în prima parte a veacului următor. Au fost găsite și fragmentele unor vase întregibile, databile în perioada mai tîrzie de folosire a cetății.

În săpături au fost scoase la iveală numeroase sărămuri fragmentare, de diferite mărimi, precum și fragmente de olane, cu care era învelit turnul în perioadele mai tîrzii. Astfel îl descrie și Evlia Celebi la mijlocul sec. al XVII-lea¹¹.

Recentele săpături au permis o mai bună cunoaștere a cetății Turnu din punct de vedere cronologic, al evoluției etapelor de construcție. Nu există nici un element care să poată dovedi existența pe acest loc a vreunei fortificații din epoca romană. Primul strat, gros, de nivelare, este cu totul lipsit de materiale arheologice, iar cele mai vechi fragmente ceramice descoperite sînt în exclusivitate medievale, databile la sfîrșitul sec. al XIV-lea. Piese arhitecturale romane care cu putut duce - în secolul trecut - la presupunerea localizării aici a cetății Turris, sînt toate refozosite, aduse din alte locuri, în etape mai tîrzii de existență a cetății. Observațiile stratigrafice dovedesc că primele și cele mai de seamă elemente ale fortificației au fost construite în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea. Izvoarele scrise atestă rolul cetății Turnu în cursul luptelor antiotomane purtate la Dunăre în timpul lui Mircea cel Bătrîn¹². Datele arheologice îndreptățesc punerea în legătură a ridicării fortificației cu necesitatea apărării Tării Românești de primejdia expansiunii otomane la sfîrșitul sec. al XIV-lea.

În consecință stabilirea unei cronologii absolute, ultimele decenii ale sec. al XIV-lea pot fi considerate ca reprezentînd momentul construcției

turnului, șanțului de apărare și zidului de incintă în prima sa fază. Refacerea incintei, ca urmare a unor distrageri cauzate probabil de acțiuni militare, nu poate presupune a se fi produs fie ca urmare a luptelor din ultimul deceniu al sec. al XIV-lea (o inscripție descoperită în cursul vechilor săpături menționează o "fînnoire" a cetății în timpul sultanului Balasid İsfidrîm, prin anii 1397-1398¹³), fie mai curând după luarea cetății de către turci, la sfârșitul celui de al doilea deceniu al sec. al XV-lea. Cât despre celelalte transformări - întărirea zidului de incintă, adăugarea turnurilor din partea de sud etc. -, ele sînt ulterioare sec. al XV-lea, fiind efectuate în scopul întăririi capacității defensive a cetății în condițiile folosirii în asediu a armelor de foc.

Rămîne în sarcina viitoarelor cercetări obținerea unor date mai precise asupra cronologiei fortificației, a mai multor amănunte privind tehnica de construcție, precum și planimetria exactă a elementelor componente ale cetății Turnu.

NOTE

- 1 GR. TOCILESCU, Monumente epigrafice și sculpturale, I, București, 1902, p. 248-249.
- 2 PROCOPIUS DIN CESAREEA, De bello gothico, VII, 14, 31-34, în Fontes Historiae Daco-Romanae, II, București, 1970, p. 443-445.
- 3 GR. FLORESCU, autorul primelor săpături sistematice la Turnu, nu acceptă această atribuire (Cetatea Turnu, în RIR, XV, 1945, IV, p. 432 și urm.). În problema localizării Turris-ului, vezi și A. A. Boșacov-Ghimpu, La localisation de la forteresse Turris, în RESEE, VII, 1969, nr. 4, p. 686-690.
- 4 GR. FLORESCU, op. cit., p. 432-464.
- 5 Cercetări efectuate din fondurile C. J. C. E. S. Teleorman și conduse de autorul acestor rînduri. Pentru probleme de arhitectură, arh. Anişoara Sion. Din colectivul de cercetare a mai făcut parte G. Gîscan.
- 6 Secțiunea orientată nord-sud, S I, a depășit șanțul de apărare, cele două segmente ale ei măsurînd - de la turnul central - 30 m spre nord (S I-nord) și 40 m spre sud (S I-sud). Secțiunea orientată est-vest, S II, a fost prelungită în 1979 spre est cu 15 m dincolo de șanțul de apărare.
- 7 GR. FLORESCU considera, după vechile săpături, că turnul central ar fi fost ridicat după 1418 (op. cit., p. 454), impresie care se explică prin existența unor intervenții tîrzii, ale căror urme sînt vizibile în paramentul acestui turn.
- 8 Știri despre această nivelare aveau să fie consemnate, cu peste două secole și jumătate mai tîrziu, de Evlia Celebi, care făcea însă erori privind data și împrejurările construcției. El menționa că "fiind un loc foarte mlăștinos și plin de băltoace, toate raialele, precum și toa-

- ăi oastea au cărat cu sute de mii de saci și cu traiste, pământ și alte lucruri, de au umplut pînă la gură acea mlaștină" (Călători străini despre țările române, vol.VI, București, 1978, p.705).
- 9 GR.FLORESCU a considerat această primă fază de construcție a incintei ca datînd din epoca romană tîrzie, din sec.IV e.n.(op.cit., p. 454), confuzie datorată faptului că stratul de nivelare cu pământ galben, în condițiile în care vechile săpături nu s-au putut adînci mai mult, a putut fi considerat pământ viu, iar puținele fragmente ceramice care vor fi fost găsite deasupra nivelului de construcție al zidului respectiv, fragmente atipice, din pastă cărămidie, puteau fi considerate de factură romană, într-o vreme cînd ceramica medievală era mai puțin cunoscută.
- 10 Călători străini, VI, p.705.
- 11 Ibidem.
- 12 Hurmuzaki I-2, p. 395, 460; vezi P.P.PANAITescu, Miroasa cel Bătrîn, București, 1944, p.238-241,257,275.
- 13 H.CHIRCĂ și C.BĂLAN, O inscripție din 1397-1398 privitoare la stăpînirea turcească la Turnu, în SMM, III, 1959, p.359-364.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA FORTERESSE DE TURNU, TURNU MAGURELE, DÉP. DE TELEORMAN.

Résumé

La forteresse de Turnu située tout près de l'embouchure de l'Olt dans le Danube, a été investiguée systématiquement pour la première fois en 1936-1943 par Gr.Florescu qui a déterminé le plan de la fortification et de la stratigraphie en vue d'établir une nouvelle chronologie. En 1978 et aux ans suivants ont été entreprises des recherches archéologiques nouvelles. Les fouilles étaient rendues difficiles à cause de l'eau provenant de la nappe phréatique mais on a réussi d'obtenir certaines précisions concernant la succession chronologique des principales étapes de construction de la forteresse.

La première bâtie de tous les éléments de la fortification a été la tour centrale. Après l'édification de celle-ci on a nivelé le terrain avec de la terre jaune stérile couverte d'une couche de mortier.

Probablement en même temps ou peu après l'édification de la tour a été aménagée aussi la douve, qui dépassait 6 m en largeur et qui confinait à l'intérieur avec le mur pourvu d'une contrescarpe à l'extérieur.

À l'extérieur de la dernière ont été découverts quelques pilots en bois battus l'un à côté de l'autre, dont le rôle était peut-être celui de consolider le terrain avant les travaux de construction.

Après l'élevement du terrain et l'aménagement de la douve, a été

bâti le mur d'enceinte sur un tracé circulaire et situé à approximativement 6,60 m de la tour, construction suivie par un nouveau nivellement du terrain. L'élevement des principaux éléments de la fortification s'est déroulé dans une série successive, probablement comme étapes du même processus de construction.

Le mur d'enceinte a été démoli ultérieurement et refait intégralement. Il était pourvu à l'extérieur de petites tours massives en hémicycle. Plus tard le même mur a été grossi jusqu'à 4,60 m en acquérant un plan polygonal.

On a refait aussi le mur qui limitait vers l'intérieur la douve et possiblement la contrescarpe aussi. De cette étape date l'entrée qui était située à l'est-nord-est de la forterosse et dont le seuil était fait d'un élément architectonique romain réutilisé. Les derniers travaux importants sont ceux représentés par l'adjointement de quelques tours massives au sud de l'enceinte et aussi certaines modifications souffertes par le mur d'enceinte à l'ouest et par la tour centrale.

Il n'y a aucun indice concernant l'existence sur les lieux d'une forterosse romaine tel que les anciens chercheurs supposaient. Les matériaux de construction romains y découverts, réutilisés durant le Moyen Âge proviennent tous d'autres places. Les plus vieux matériaux archéologiques y découverts peuvent être datés pendant la dernière partie du XIVe siècle. Les recherches archéologiques nous autorisent de mettre en liaison la réalisation de la forterosse avec la nécessité de défendre la Valachie du danger représenté par l'expansion ottomane à la fin du XIVe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan de la forterosse de Turnu (Turnu Măgurole). L'emplacement des fouilles de 1978-1979.

Fig.2.- (a-d) - La forterosse de Turnu. Profil ouest de la section I-nord.

Fig.3.- La forterosse de Turnu. Profil ouest de la section I-sud.

Fig.4.- La forterosse de Turnu. Profil nord de la section II-ouest.

Fig.5 (a-d) - La forterosse de Turnu. Profil nord de la section II-est.

Fig.6.- La forterosse de Turnu. Fragments céramiques découverts dans les sédiments qui correspondent à l'édification et à la première période d'utilisation de la forterosse. 1-3; céramique émaillée; 4-6; céramique non-émaillée.

CERCETARI ARHEOLOGICE IN ANUL 1979 LA PIUA
PETRI (ORAȘUL DE FLOCI), COMUNA GIURGENI,
JUD. IALOMIȚA

de dr. LUCIAN CHIȚESCU, RADU LUNGU,
TEODOR PAPASÎMA, PETRE VLĂDILĂ,
VENERA RĂDULESCU și ANCA PĂUNESCU

Cea de a 5-a campanie arheologică de pe suprafața centrului urban românesc Orașul de Floci s-a desfășurat în intervalul 19 iulie - 15 august 1979, cercetările fiind efectuate, ca și în anii anteriori, într-o colaborare perfectă, de un colectiv de la Muzeul de Istorie al R.S. România și de la Muzeul de istorie din Călărași. Întrucât rezultatele cercetărilor anterioare sînt deja publicate la această oră (în Cercetări arheologice, Muzeul de Istorie al R.S. României, III, București, 1979, p. 199 - 245), vom prezenta direct și succintă rezultatele săpăturilor ultimei campanii efectuate în continuarea celor precedente în trei sectoare distincte și anume: I sectorul „Mănăstire” (biserica nr.1); II sectorul locuințe; III sectorul biserica nr.2.

dr. Lucian Chițescu

*

* *

I. În cadrul campaniei arheologice din vara anului 1979 au continuat săpăturile în punctul „Mănăstire”. S-a avut în vedere cercetarea exhaustivă a bisericii dezvelite în cea mai mare parte încă din timpul campaniilor anterioare¹ și prinderea limitei vestice a necropolei medievale ce înconjură monumentul.

Fără a intra în detalii tehnice², menționăm că biserica este de plan dreptunghiular, cu o singură navă, compusă din pronaos, naos și altar (fig.1); dimensiunile la exterior sînt de 19 x 8 m. Prima fază de construcție, realizată din bolovani de piatră uniți cu mortar, se datează la cumpăna sec. XV-XVI. Bisericii reconstruite în întregime din cărămidă în prima jumătate a sec. al XVII-lea i s-a adăugat atunci un pridvor care lungea monumentul cu încă 4 m.

În vederea cercetării în întregime a pridvorului în jumătatea de nord a acestuia s-a trasat suprafața W₁ (5 x 2,5 m). De la nivelul actual al fundației și pînă la 0,78 m adîncime, cînd a apărut solul via, au fost descoperite 7 morminte. Dintre acestea, o atenție specială merită M₁₂₉, din care se mai păstrează tibiele și craniul (de femeie ?), suprapus de sidul de nord al fundației inițiale a bisericii. Elementele de inventar (pandantive, 1 inel octogonal de bronz aurit) care îi aparțin constituie termenul post quem pentru datarea primei faze de construcție și vor

putea verifica încadrarea cronologică propusă anterior. Alte trei morminte sînt refînhamări. Dintre acestea, M₁₃₈, o refînhamire colectivă, prin numărul mare de țigle și olane fragmentare găsite, se putea fi atribuit unor călugări sau preoți. Majoritatea mormintelor din pronaos prezintă elemente de inventar din bronz : pandantive, obrezi octogonali, copci, bumbi, inele.

În aceeași suprafață, la aproximativ 0,13-0,29 m adîncime, spre mijlocul pronaosului, a fost dezvelit un fragment de pavaj de cărămizi legate cu mortar. Necesitat în campaniile anterioare, a fost probabil dezafectat de locuitorii din satele apropiate în căutare de material de construcție.

Pentru dezvelirea usculată a pridvorului a fost trasată pe direcția sudurilor suprafața W₂ (8,55 x 5 m). Săpătura a făcut posibilă prinderea laturilor de vest și nord; bolovani prinși cu mortar. Zidul pridvorului, inclusiv peretele despărțitor dintre pronaos și pridvor, este șasat pe un pat de moloz amestecat cu cărămidă, gros de 0,35-0,55 m. La mijlocul distanței dintre cele două laturi mici ale încăperii am surprins o zonă neregulată din piatră și mortar, lucru care ne-a condus la înțelegerea existenței unei căi de acces în biserică, fie a unei dărîmături din latura de vest a pridvorului.

În sfîrșit, între 0,48-1,15 m, într-o argilă macropolică, dificilă pentru observații stratigrafice, am descoperit un număr de 12 morminte. Două dintre ele datează dintr-o perioadă anterioară rezidării biserică: M₁₅₀ și M₁₅₅, suprapuse de patul de moloz al pridvorului. Restul înhamărilor provin din două sau trei etape succesive de înmormîntare, posterioare refacerii monumentului : mormintele 140 și 142 ar constitui ultima fază (0,48 m) ; mormintele 143, 145, 147, 151 și 151a (0,55 - 0,66 m), M₁₄₇ fiind suprapus de M₁₄₂ ; M₁₅₄ (0,80 m), care este suprapus de M₁₄₅, o primă fază. Dintre aceste morminte, M₁₄₃ posedă sub craniu un pat de cărămidă și ca inventar un șirag de mătănii de sticlă. Aparține, fără îndoială, unui preot. Mormintul 153 este al unei femei cu un copil pe piept. Restul mormintelor sînt refînhamări. Inventarul marților din pridvor este destul de bogat : inele de bronz și argint, copci de bronz, bumbi de metal și os, monede fragmentare, mătănii de sticlă.

Pentru delimitarea laturii vestice a necropolei medievale a fost trasată în continuarea axului bisericii secțiunea XXIX (40 x 1,5 m). Surprinderea unei îngrămădiri de pietre spre capătul estic al secțiunii a impus trasarea unor casete laterale spre nord și sud. Astfel a fost posibilă dezvelirea unui pavaj la exteriorul bisericii, pe lungimea laturii de vest. Pe o bună porțiune pavajul de pietre este încastrat într-un sol argilos, apărut parțial încă din săpătura campaniei 1977. Limita vestică a necropolei se află la aproximativ 22 m de pridvorul bisericii. Dintr-un număr de 12 morminte, 6 aparțin unor copii (M₁₃₁, 132, 134, 135, 136, 141). Inventarul acestora din urmă este asemănător : mărgele de sticlă, monede de bronz și argint, din fabricare ilizibile,

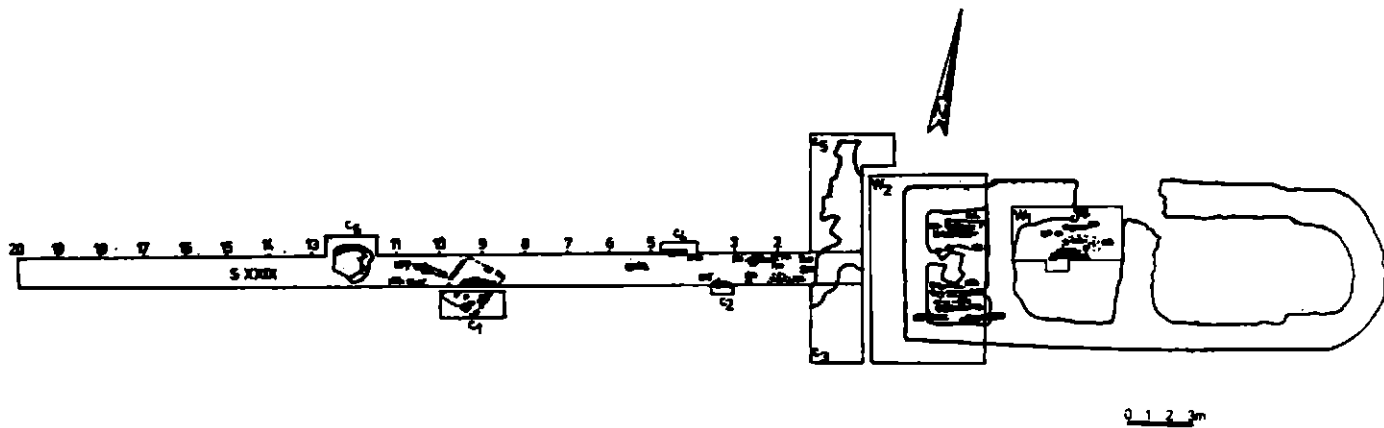

Fig.1.- Planul bisericii nr.1 din sectorul „Mănăstire” de la Orașul de Fieci.

laele, cercei. Din restul mormintelor atrage atenția M₁₄₉, de adult, suprapus de pavajul exterior al bisericii.

În ancurile 9-10 ale suprafaței KXIX, la cefalocima de 0,20-0,30 m, în pantă către est, au apărut resturile unei construcții dreptunghiulare (aprox. 2,50 x 2 m), cu podea de cărămidă legate cu pământ. În carourile 12-13, la 0,77 m cefalocimă, a fost descoperită vatra platformei a unui cuptor de redus piatra de var. În sfârșit, de la aproximativ 20-22 m vest de biserică, solul devine aluvionar, de depășire, diferența de nivel pe secțiune pe ultimii 20 de metri fiind de 1 m.

Creдем că săpăturile din campania anului 1979 au reușit să clarifice, măcar parțial, unele probleme.

Mai întâi, în fața de refacere de la începutul secolului XVII-lea, planul bisericii a fost prelungit cu un pridvor de cărămidă așezate pe o fundație de piatră cu pat de molas. Faptul că numai pridvorul și perețele despărțitor dintre pronaos și pridvor posedă pat de molas ne face să precuțăm că în fața de refacere a fost reconstruit în întregime și perețele în cauză (deci și fundația lui). Refacerii bisericii îi aparține, creдем, și un pavaj interior (surprins în pronaos) de cărămidă prinsă cu mortar. În privința pavajului de piatră exterior, adăugat de asemenea în fața de refacere a monumentului, analogii întăim la biserică de plan dreptunghiular de la Bradu-Rău, datată în sec. al XVI-lea³.

Limita vestică a necropolei se afla la aproximativ 22 m de sudul bisericii. Faptul că o bună parte din mormintele apărute în această parte aparțin din punct de vedere antropologic unor popii, anii de vîrstă foarte mică, ar putea fi explicat în mai multe moduri: printr-o simplă întâmplare, fie prin îngroparea intenționată în această zonă. În acest al doilea caz, în măsura în care îngropările de var dosădi simțase (în ventilarul sugerează acest lucru), gîndul ne poartă la nenumeratele morminte care s-au abătut asupra Țării Românești în decursul sec. XVI-XVIII⁴. Interesant din acest punct de vedere ni se pare un document din 1566 (reluat în 1567 și 1570) de întărire a unei părți de moșie la Blagodești, localitate care a făcut mult timp parte din ceeul Orașului de Floci⁵: se pomeneste de altmădă care a făcut victime cu cîte timp înalate⁶. Într-adevăr, între 1550 și 1576 epidemia a dăruit cu intreruperi timp de 25 de ani⁷. În secolele următoare, ciurma era pretutindeni în Europa și, în mod fatal, a ceeatizat și Țara Românească. Către sfârșitul sec. al XVIII-lea ciurma are centrul în țările române, puternic afectat fiind și județul Ilomita: Balta, Borduşani, Borosa, Clocănești, Dichisani, Lichinești, Slobozia⁸.

Mormîntul 129, descoperit sub fundația fragmentului de elevație (aflat pe latura de nord a bisericii), s-ar putea să facă parte dintr-o necropolă mai veche, căruia dăruindă nu i-a fost roscată biserică.

În privința construcției dreptunghiulare aflate la aproximativ 20 m vest de biserică, spre extremitatea necropolei, absența unor elemente care să înlesnească unele concluzii curme ne obligă să rămîim în cîmpul supozițiilor: creдем că aparține aceluiași complex bisericesc.

Piua Petrii, 1979 — Planul locuinței nr. 9

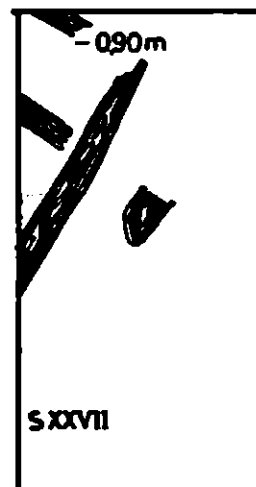
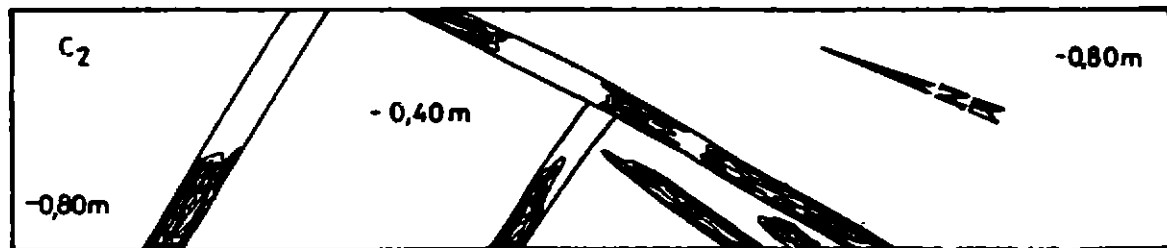

Fig. 2.- Planul locuinței nr. 9.

Piua Petrii, 1979 —
Planul locuinței 10

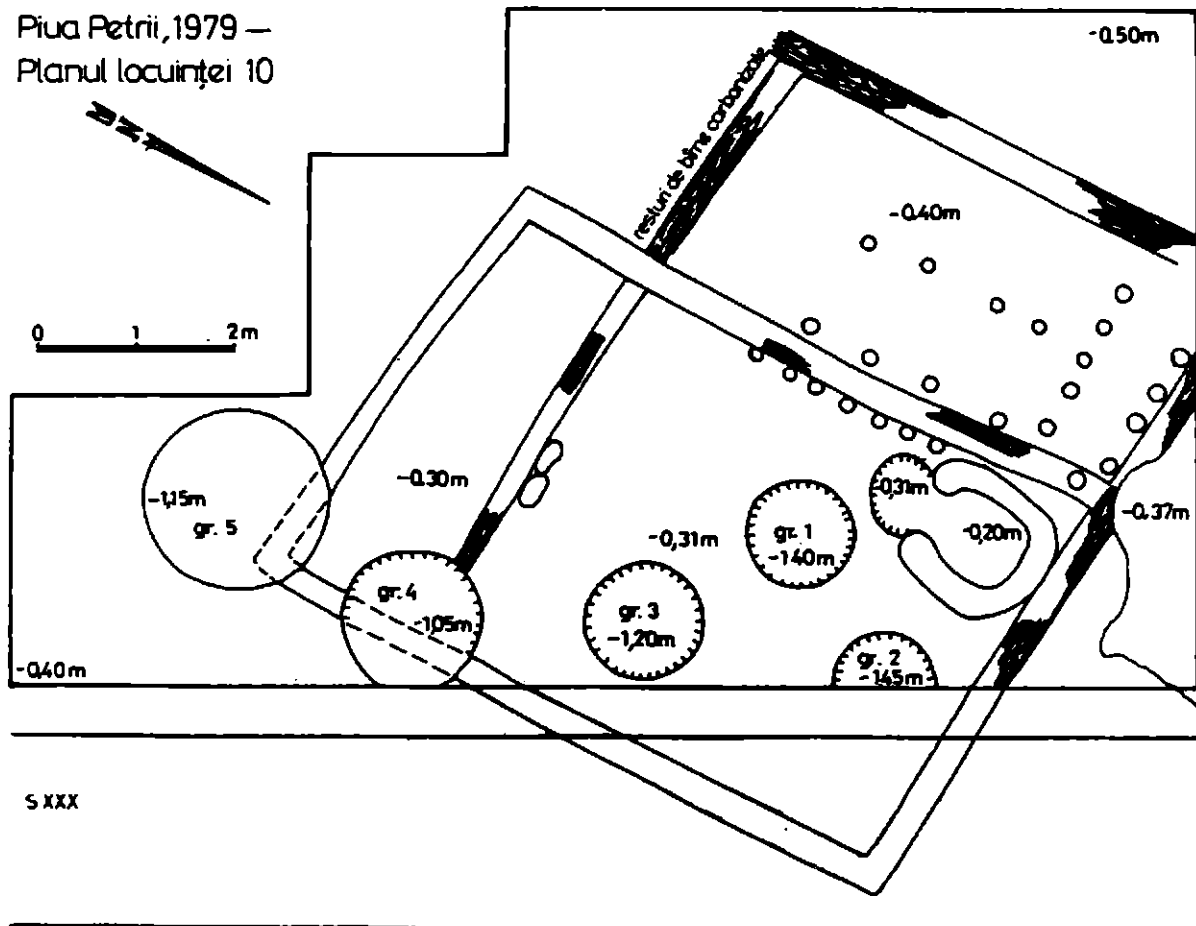

Fig.3.- Planul locuinței nr.10.

În sfârșit, existența cupterului de var trebuie pusă în legătură cu una dintre fazele de construcție ale monumentului.

În alți cazuri de hăni, stilul aluvionar, de depunere, aflat la o distanță de 20 m ai S XXIX, confirmă teoria și cercetările de teren conform cărora privalul aflat la vest de biserică constituie vestea albă a kalempii.

Tipul de plan dreptunghiular cu bastiionul cuneiform apare în zona balcanică (Serbia, Macedonia, Bulgaria) încă din sec. al VI-lea⁹, iar pe teritoriul României din sec. X-XI¹⁰, constituind una dintre direcțiile principale ale arhitecturii bizantine din sec. XIV-XVI¹¹. Biserici cu plan dreptunghiular se întâlnesc în Țara Românească, în această ultimă perioadă, din regiunea Banului până în părțile hamoanelor și Vâlei¹². Marea lor majoritate sînt atribuibile unor cătari bolari, fiind de fapt încălecele de cult ale unor curți boieresti¹³.

În problema funcționalității monumentului de la Cuvul de Floci, credem că nu este lipsit de importanță să amintim faptul că la numai 75 m sud-vest, pe același mal al privalului, a fost descoperită o locuință masivă de piatră cu o suprafață de 46 m² compusă din două încăperi, datată în a doua jumătate a sec. al XVI-lea¹⁴. Pornind de la considerenții cu privire la modalitatea deosebită de construire a celor două încăperi și cu privire la vîltoarea lor impune o datare mai apropiată a singurei construcții de piatră descoperită până în prezent la Cuvul de Floci, având ca ipoteză de lucru, măcar pentru faza de refacere a bisericii, ideea existenței unui singur complex de locuire, poate sub forma unei biserici cu curte.

Radu Lungu, Teodor Papasima,
Petre Vlădile

*

*

*

II. În sectorul locuințe, la circa 50 m est de locuința nr.7, cercetată în 1976, cu ajutorul a patru secțiuni (XXVII-XXX) și a mai multor suprafețe adiacente au fost interceptate resturile a patru locuințe de suprafață din lemn, puternic incendiate, dintre care s-au păstrat trei bine și au putut fi cercetate integral două : L. 9 și L. 10. Ambele sînt de mari dimensiuni și se compun din două și respectiv trei camere. Ca toate celelalte locuințe de suprafață din lemn până acum cercetate la Cuvul de Floci și acestea au fost făcute pe sistemul bănelor talpi așezate orizontal la baza pereților, încălecele sau resturile carbonizate ale acestora delimitînd perfect în săpătură limitate locuințelor și numărul de camere. Locuința nr.9 (fig.2) are 7 m x 4,50 m, este orientată cu latura mare pe linia nord-sud și se compune din două camere, una pătrată cu latura de 4,50 m la sud și alta dreptunghiulară de 4,50 m x 2,50 m la nord. Camera mare a fost pedită cu scindură, pe podeaua arsă păstrîndu-se destul de bine resturile carbonizate ale dușumelelor așezate pe

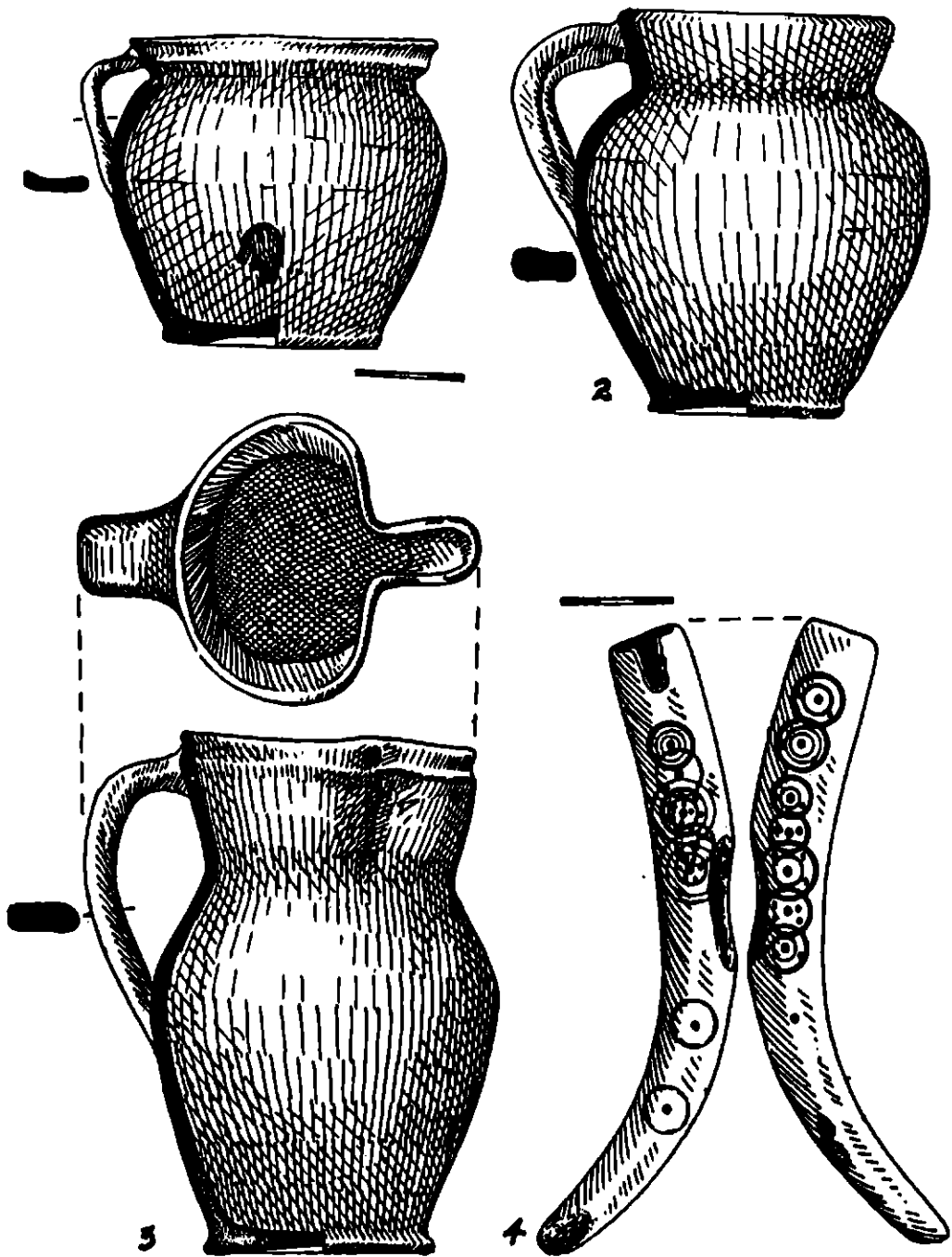

Fig.4.- Obiecte descoperite la locuințele de la Orașul de Fieol.

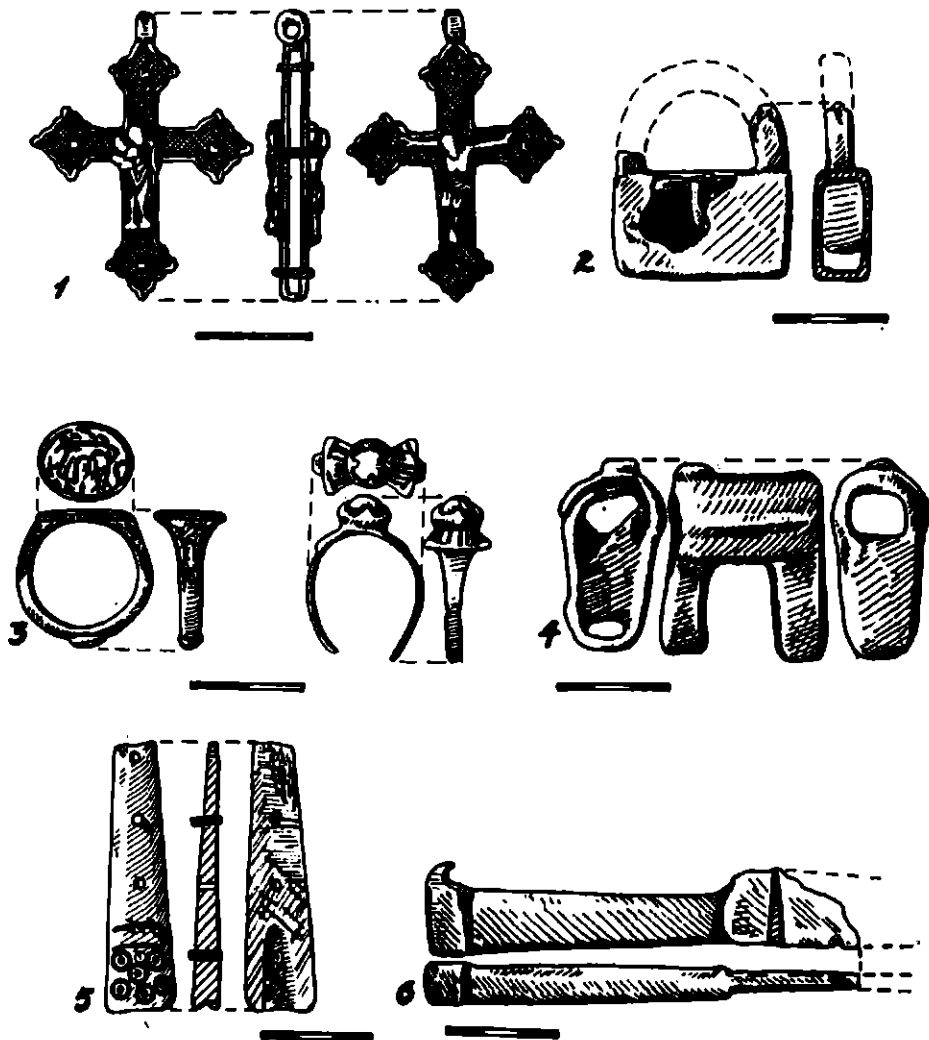

Fig. 5.- Obiecte din metal descoperite la Oraşul de Fieci.

linia nord-sud și sprijinite pe birne dispuse transversal. În camera mică s-au fost realizate resturi de dușumea, podeaua fiind bine lutuită și puternic arsă de incendiu care a pus capăt existenței locuinței. Pe podeaua casei, în afara a numeroase fragmente ceramice și piroane din fier, au fost recoltate câteva piese care ne rețin pe scurt atenția și anume: o cruciuliță din argint aurit (fig.5/1), un lanț tubular de fier (fig.5/4), un cuțit cu prășele din os (fig.5/6), alte două prășele din os decorate cu aerculețe (fig.4/4) și o căniță cu toartă din pastă cărămidă (fig.4/1). Cruciuța de 5 x 3,4 cm are capetele lățite romboidale, iar pe fețele decorate cu un motiv în rețea este redat în relief prin turnare Crist răstignit, respectiv madona în picioare cu pruncul în brațe. Fața cu Crist este aplicată pe corpul tenat al piesei cu nituri. Cănița cu toartă este de mici dimensiuni (H= 8,5 cm; ϕ gura = 8 cm; ϕ maxim = 9 cm; ϕ fund = 5,5 cm), făcută din pastă roșie-cărămizie, cu marginea dreaptă și ușor oblică, denotată în exterior cu o linie orizontală trasă neglijent. Suma tuturor materialelor descoperite în interiorul locuinței și în special cănița cu toartă, identică cu cea din locuința 10, ne-au făcut să datăm locuința cu două camere în epoca a XVI-lea.

La circa 15 m nord-est de aceasta a fost identificată și cercetată integral locuința nr.10 (fig.3). Cu aceeași orientare nord-sud, ca toate locuințele din lemn până acum cercetate la Orașul de Floci, locuința aceasta are dimensiunile de 7,50 x 7 m și se compune din trei camere. Camera mare, de 5,50 m x 4,25 m, are pe laturile de sud și de vest alte două camere mai mici, una de 4,25 x 1,50 m, cealaltă de 5,50 m x 3,25 m. Și aici limitele locuinței și pereții despărțitori ai camerelor au putut fi foarte bine stabilite pe baza încălzirilor birnelor talpă pisurate peste tot și chiar prin resturile carbonizate ale acasture, păstrăm parțial.

Din cercetarea integrală a locuinței reținem câteva elemente noi față de cele constatate până acum la complexele de acest gen de la Orașul de Floci, mai întâi, prezența în colțul de nord-vest al camerei mari a unei sobe cu cale (sau cale-cablă) încastrate în pereți. În săpătură a fost surprinsă numai vatra și marginile din lut galben ale soclului sobei. Pe vatră însă și în jurul acesteia s-a găsit o mare cantitate de fragmente de cale de sobă de culoare cărămie, de formă tronconică, cu pereții groși, buza tăiată drept, înălțimea oscilând între 12,5 cm și 18 cm, iar diametrul gurii între 16 și 18 cm. Laolaltă cu aceste fragmente în săpăturile sobei s-au găsit multe bucăți de lut ars cu încălzire de cale de acest tip. Este astfel pe deplin dovedit faptul, punctat de noi anterior, că marea frecvență a acestui tip de vatră la Orașul de Floci se explică prin multiplele sale folosiri, între care și aceea drept cale-cablă ce se încastra în pereții sobelor. O a doua constatare este legată de descoperirea în podeaua celei de a treia cameră, pe laturile de est și sud, a câte 4 perechi de gropi de pari dispuse paralel și în șir de-a lungul unei laturi. Aceste perechi de gropi de pari indică, evident, pozițiile a două pasuri situate în unghi drept în colțul sud-estic al încăperii care capătă astfel funcția de cameră de dormit.

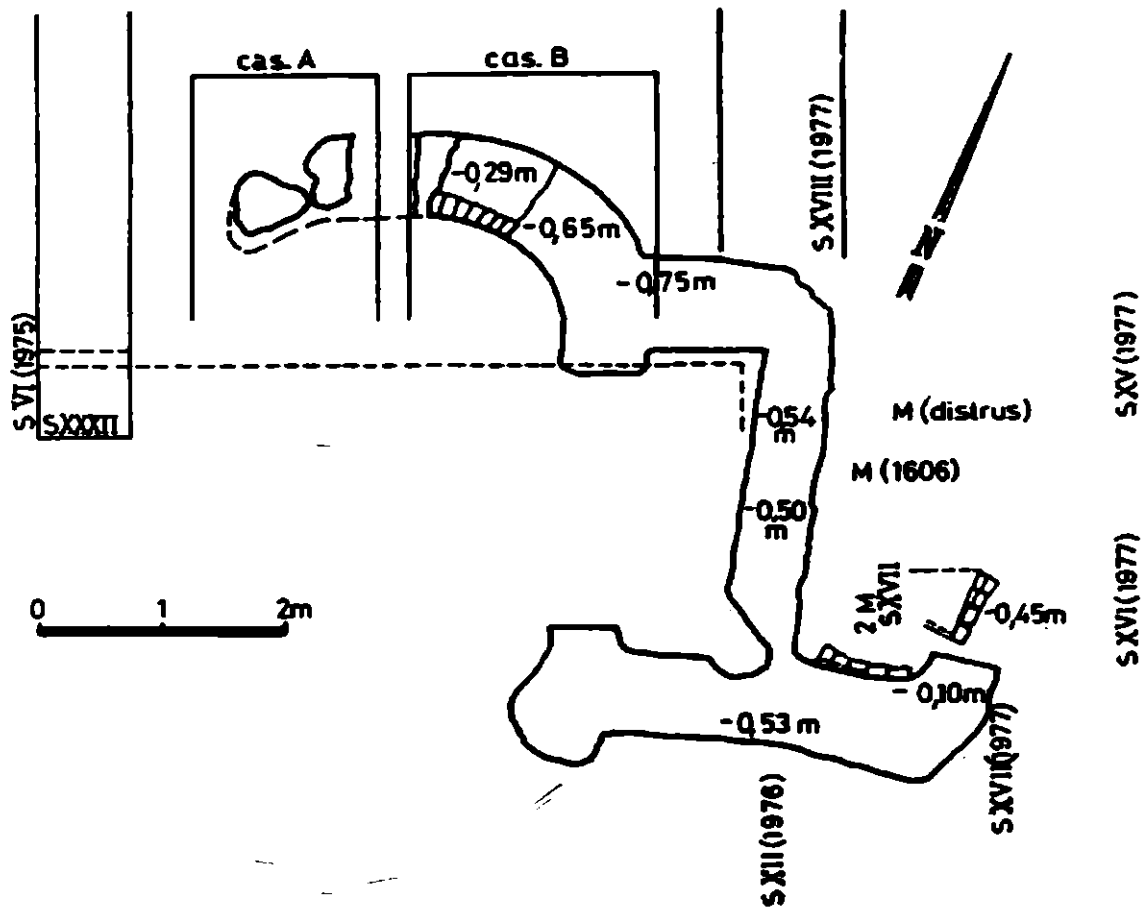

Fig.6.- Planul bicrișii nr.2, de la Orașul de Fiești.

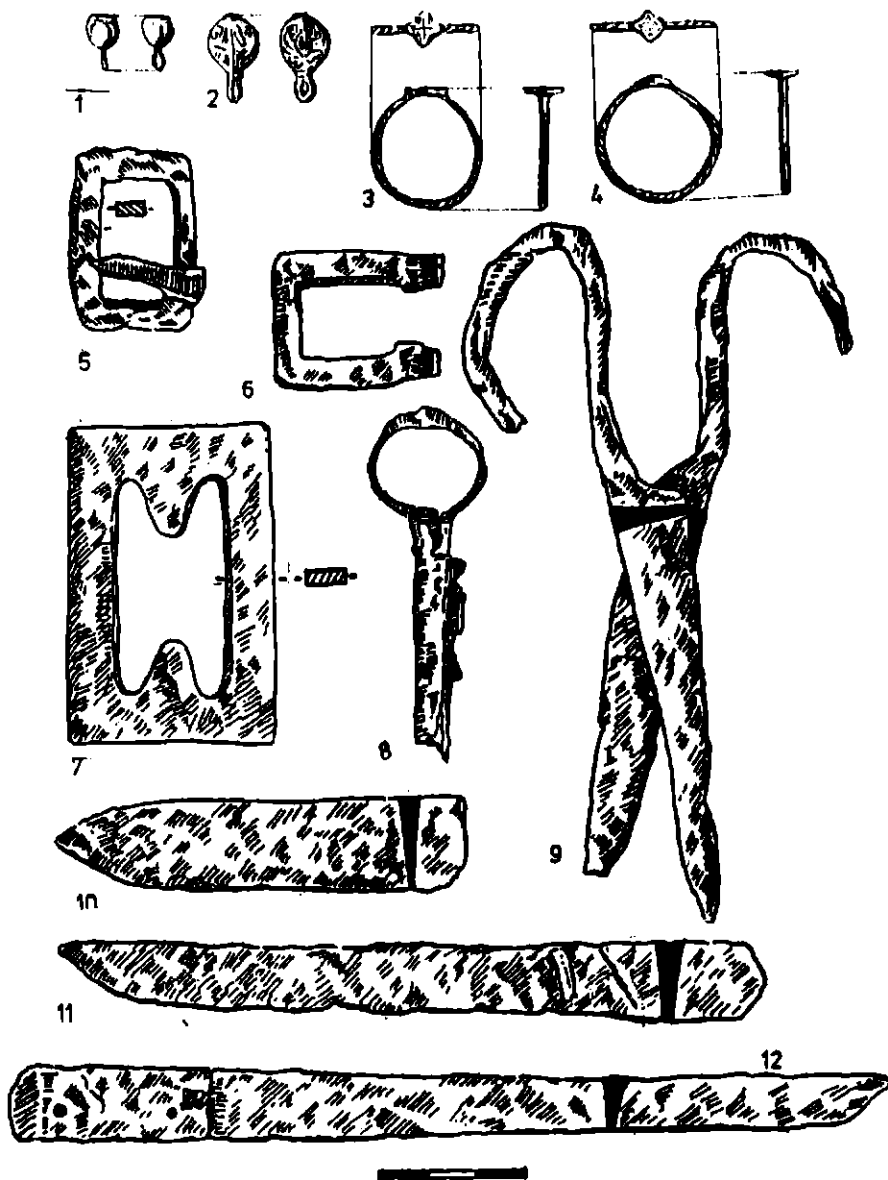

Fig.7.- Obiecte din metal de la Oragul de Floci : 1-2, nasturi; 3-4, inele; 5-7, catarama; 8, cheie; 9, fcarfool; 10-12, cuite.

Pe podeaua casei au fost descoperite, între alte materiale, un la-
căt dreptunghiular din fier, (fig.5/2), o căniță de teartă din pastă ce-
amică, înaltă de 10,5 cm (fig.4/2), asemănătoare cu cea din locuința pre-
cedentă, un mîner de es decorat cu cerculețe și două monede arse și
rău conservate, dar parțial lizibile : un dinar unguresc din sec. al XVI-
lea și un alt dinar unguresc de la Maximilian al II-lea (1564-1576), cu
anul de emisie șters. Chiar și așa, credem că datarea locuinței 10, ca
și a celei precedente, în sec. al XVI-lea nu poate fi pusă niciodată la
îndoială.

În încheierea acestei succinte prezentări a cercetărilor din secte-
rul locuințe precizăm că și aici, sub nivelul de locuire din sec.al XVI-
lea, a fost interceptat nivelul de locuire anterior, din sec.al XV-lea și
el marcat și aici de un puternic incendiu. În nivelul de locuire din sec.
al XV-lea a fost surprinsă și cercetată parțial o locuință din care au
fost recuperate fragmentele unei căni ce-
amică și gura trilobată, din
13,5 cm, din pastă cărămizie (fig.4/3).

dr. Lucian Chițescu

*

* * *

În cadrul campaniei arheologice din anul 1979, în curtea „I.A.S.
Avicola-Giurgeni” a fost trasată secțiunea XIX (30 x 1,50 m) și para-
lelă, spre est, secțiunea XIX a (17 x 2,50 m). Secțiunile sînt orientate
N-S, cu o deviere de circa 20° NV-SE și cad perpendicular pe șe-
seaua națională București-Constanța, la distanța de 18 m nord de a-
ceasta¹⁵.

Cercetarea stratigrafică a confirmat constatările anterioare pri-
vind acest sector al orașului medieval. Astfel, în secțiunile XIX și XIXa
au fost surprinse straturile de cultură corespunzând sec.XV-XVII, mar-
cate în teren atât prin locuințe, cât și prin necropole (cercetate parți-
al) distruse prin incendiul puternic.

La datarea nivelurilor de locuire ne-au ajutat și monedele și adușo-
rile : aceea emisă de Mehmed II Fatih (1451-1451) la Constantinopol¹⁶, doi
dinari ungurești emiși de Ferdinand I al Ungariei (1526-1564) în anii
1530 și 1549¹⁷ și un magyar emis de Soliman al II-lea (1687-1691) în
anul 1688¹⁸.

Corespunzător nivelurilor de cultură materiale ale secolelor aminti-
te, menționăm recoltarea unui variat material arheologic format din ce-
ramică și obiecte de metal : fărîșcă, oale, cuțite și lame de cuțit, a-
plice metalice, cataramă, oale, scoabe și pîrci folosite în construcție
(fig.7/5-12).

Variată ca formă și decor, ceramica se împarte în usuală și orna-
mentală.

1. Ceramica usuală. Oala cu teartă (fig.8/4) este lucrată

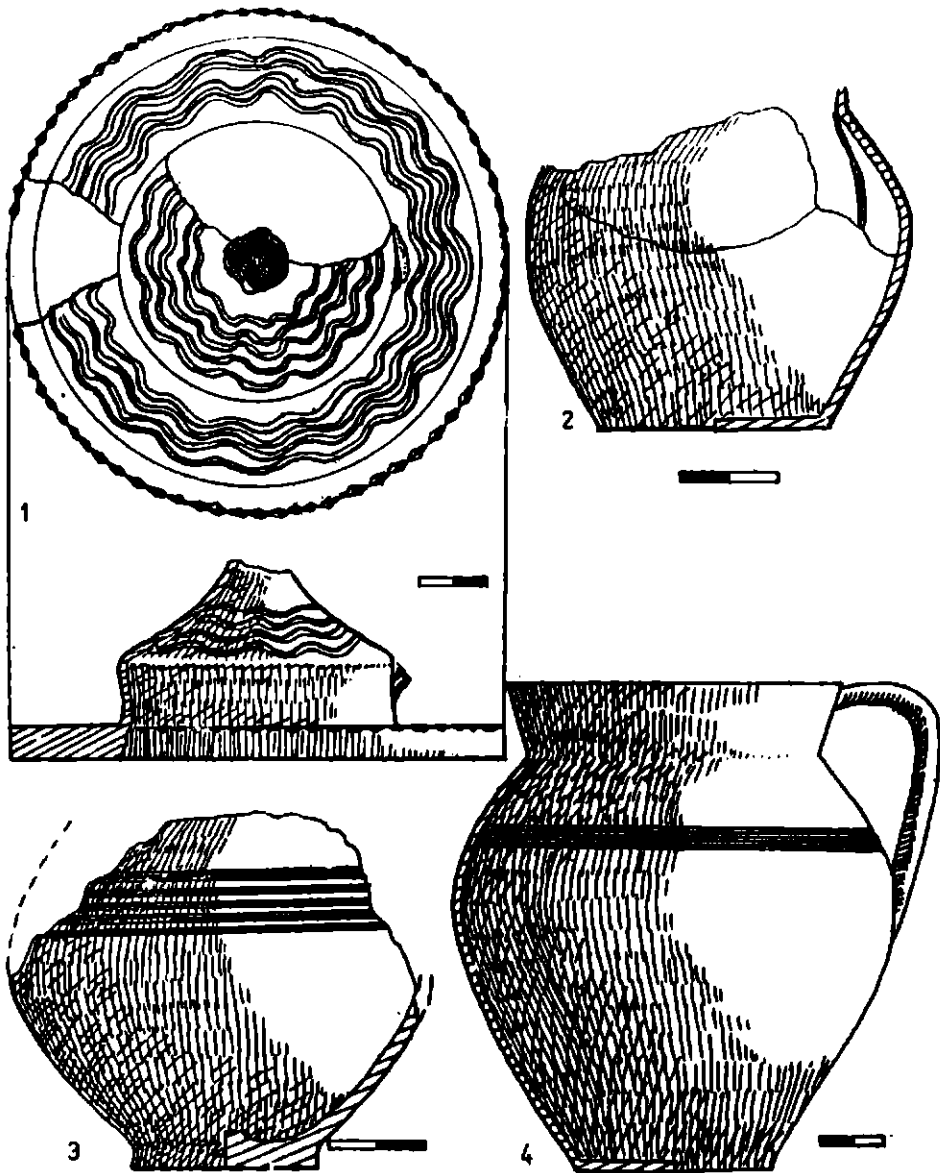

Fig.8.- Ceramică usuală descoperită la Cărașul de Floci: 1, sfegălie; 2-3, cănițe; 4, oală cu teartă, sec. XV-XVI.

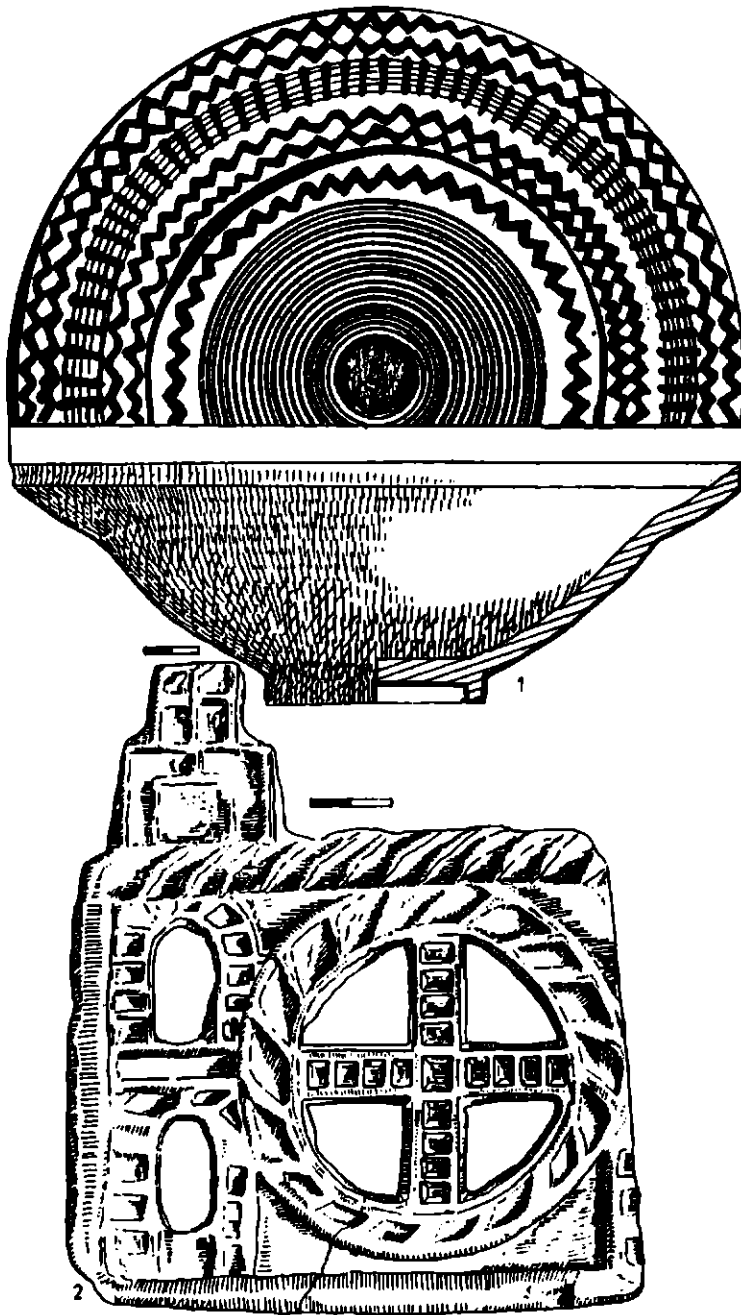

Fig.9.- Ceramică decorativă de la Craşul de Floci- sec.XVI-XVIII : 1, farfurie amlăguită, sec. XVII-XVIII; 2, oală traferată, sec. al XVI-lea.

din pastă roșie, fină; are pereții subțiri, corpul bitronconic, fundul drept, gura circulară, baza evasată cu marginea dreaptă și o ușură albiere spre interior (14,8 cm - înălțime; diametrul maxim = 13 cm). Ca decor, oala prezintă pe umeri un registru de cinci linii orizontale, paralele (sec. XV-XVI).

Cănițe (fig. 8/2,3). Au fost găsite două exemplare, lucrate din pastă roșie, fină, cu multă mică. Unul dintre exemplare are corpul bitronconic și fundul drept (diametrul maxim = 7,4 cm), iar celălalt are corpul globular, cu fundul plat, ușor profilat (diametrul maxim = 8,2 cm). Deasupra diametrului maxim se află un decor constând din registre de cinci linii orizontale și paralele, realizate cu humă albă. Ambele cănițe prezintă urme de ardere secundară (sec. XV-XVI).

Sfeșnic (fig. 8/1) lucrat din pastă fină, cu multă mică; prezintă puternice urme de ardere secundară. Sfeșnicul are o bază circulară, cu diametrul de 15,5 cm, marginea festonată și ușor ridicată. Din această bază se dezvoltă un corp cilindric, suprapus de un altul tronconic. Suportul propriu-zis pentru lumânare lipsește (apart din vechime). A avut teartă.

Află pe suprafața circulară a bazei, cât și pe cea a corpului tronconic, ca decor, sânt dispuse linii continue în val, paralele între ele, realizate cu culoarea zăgărită (sec. al XV-lea).

Dintre fragmentele ceramice mai menționăm cele aparținând cabei-căblă, nesmălțuită, de formă tronconică. Frecvența și întrebuințările multiple ale acestui gen de vas sânt de altfel semnificative pentru aşezarea la care ne referim¹⁹.

2. Ceramica ornamentală. Cablă traforată (fig. 9/2) lucrată în țipar, din pastă fină, cărămizie, ardere oxidantă, completă. Corpul propriu-zis al cablului este de formă dreptunghiulară (14x16,7 cm). Partea superioară prezintă un decor în formă de crenel. Corpul este decorat cu trei elemente traforate: o cruce circumscrisă într-un cerc, iar în partea stângă două ferestre dispuse una sub alta; brău torsionat în partea superioară a cablului (sec. al XVI-lea).

Căble smălțuite. În secțiunea XIX, caracurile 10-13 și secțiunea XIXa, careul 12, la adâncimi variind între -0,40 m și -0,80 m, au fost găsite un număr de 15 căble întregi sau întregibile, precum și numeroase alte fragmente ce provin de la același locuitor datat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Căblele (24 x 26 cm) sânt lucrate în țipar, pe spatele acestora fiind ușor vizibile urmele de pînă.

După elementele numerizate ele pot fi grupate în două tipuri și anume: a) Căble înfățișând cavalerul în armură (fig. 10/2). Pe cap are o căciulă roundă, dreaptă, cu pană. În picioare poartă cizme cu pînă. În mână ține un stîncard cu flama armonizată (simplu). În spatele căblului un element decorativ triunghiular redat prin mai multe figuri concentrice. Sânt cu grijă reprezentate piesele de harnăment, ca și figura cu barba a personajului; b) Căble cu mijlocul circular, ușor concav, avînd în centru o pastilă, pe care se află o floare cu patru

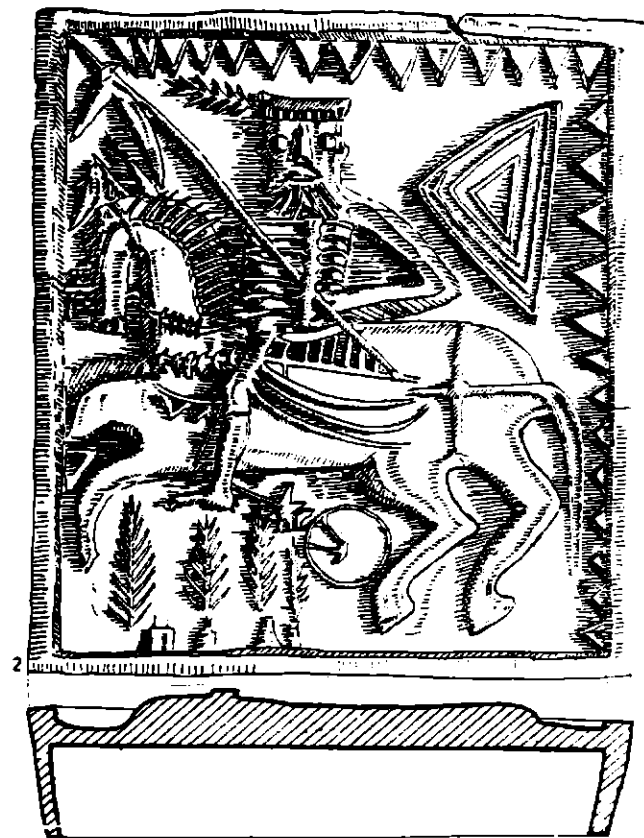
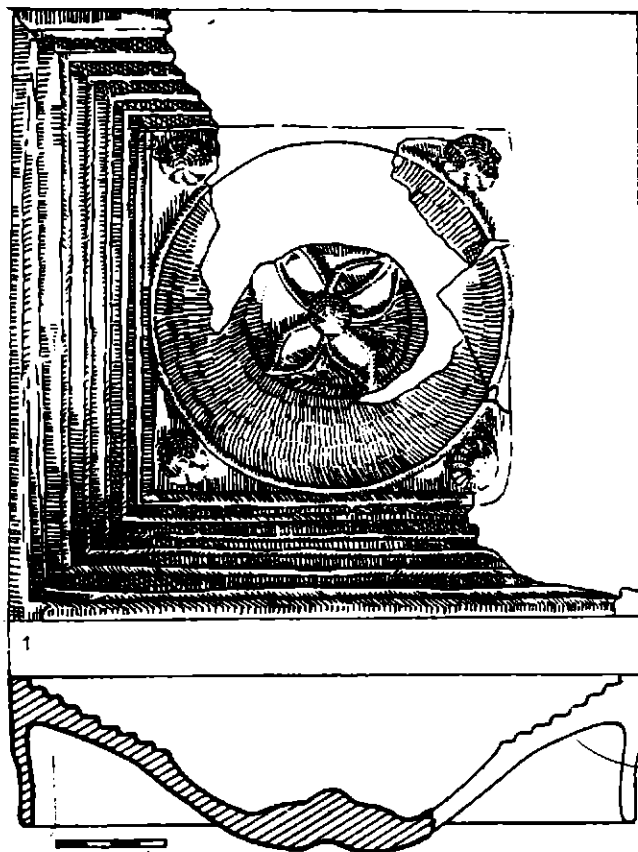

Fig.10.—Cămină amănunțite de la Orașul de Floci - sec.al XVII-lea.

petale și codiță. Marginea este marcată de un chenar canelat (5-6 linii paralele), iar în vâle patru celțuri este o mică preeminență conică, în formă de bomb (fig. 10/1).

La ambele tipuri de cable smalțul are mai multe nuanțe de verde, mergând de la verde erud la verde oliv. La mai multe exemplare s-au constatat deformări din cauza incendiului.

Farfurii smălțuite. Din seria ceramicii smălțuite, cu rol decorativ, menționăm două farfurii cu fuste înalțe, prevăzute cu cerștici de prindere, exemplare datate în sec. XVII-XVIII. Forma celor două farfurii este asemănătoare, prezentând pereții ușor curbați și marginea evasată, cu precisarea că acestea are o ușoară albire într-unul din cunuri.

Prinul exemplar, cu diametrul de 27 cm, are ca motiv decorativ o spirală continuă în centrul vasului, iar pe pereți și bușă mai multe registre constând din linii în val, linii circulare, simple sau linii esențiale, paralele, intersectate de altele verticale. Decorul este pictat cu galben, pe fond cafeniu²⁰ (fig. 9/1).

Cea de a doua farfurie, cu diametrul de 28 cm, are din marginea oști și fundul marcate de oște și linii albulare esențiale. Centrul vasului este marcat printr-un cerculeț plin. Decorul este așezat și constă din semicercuri și triunghiuri redat prin linii duble, figuri geometrice ce au în interiorul motivul „solzi de pește”. Culorile sînt surde caud și verde oliv pe fond crem (fig. 11).

3. **Locuința cu cable.** În curechile 10-12 ale ambelor secțiuni amintite au apărut, la adâncime de -2,40 - -0,80 m, podocau de lut bătut și stratul de cărămidă a unei locuințe aparținând sec. al XVII-lea, datare impusă de descoperirea pe această podocau a unei monede tarcești emisă de Ștefan al II-lea în anul 1638. Locuința nu a putut fi descoperită în întregime. De aici s-au recoltat cablurile smălțuite amintite mai sus, provenind de la o sobă de la care au surprins numai o parte din pavament „în situ”.

Din pereții locuinței, incendiate, s-au păstrat fragmente mari de chirpic cu amprente de nișe.

4. **Necropola.** În camerele 4-9 din secțiunile XIX au fost identificate și cercetate nesprezece morminte care, împreună cu cele două morminte descoperite în 1976 în susținea 2, aparțin celui de a treia necropola cunoscută pînă în prezent în Orașul de Fieci.

Stratigrafic, necropola se încadrează la sfîrșitul secolului al XVI-lea, fiind anterioară locuinței cu cable, întrucît cărămizile pereților de chirpic, puternic incinziți, alăturîndu-se gropile de morminte. În același timp, acestea distrug parțial nivelul de locuire datat pe bază de monedă în prima jumătate a sec. al XVI-lea (dinar unguresc emis de Ferdinand I în anul 1528).

Mormintele sînt grupate, înfrînindu-se suprapuneri și reînfrînări, datorate probabil înărmîntărilor pe familii. Ele sînt exclusiv de rit creștin, avînd orientarea V-E, defuncții fiind așezați în poziția întins pe spate cu brațele pe cutia toracică. Într-un singur caz, la M₆, ante-

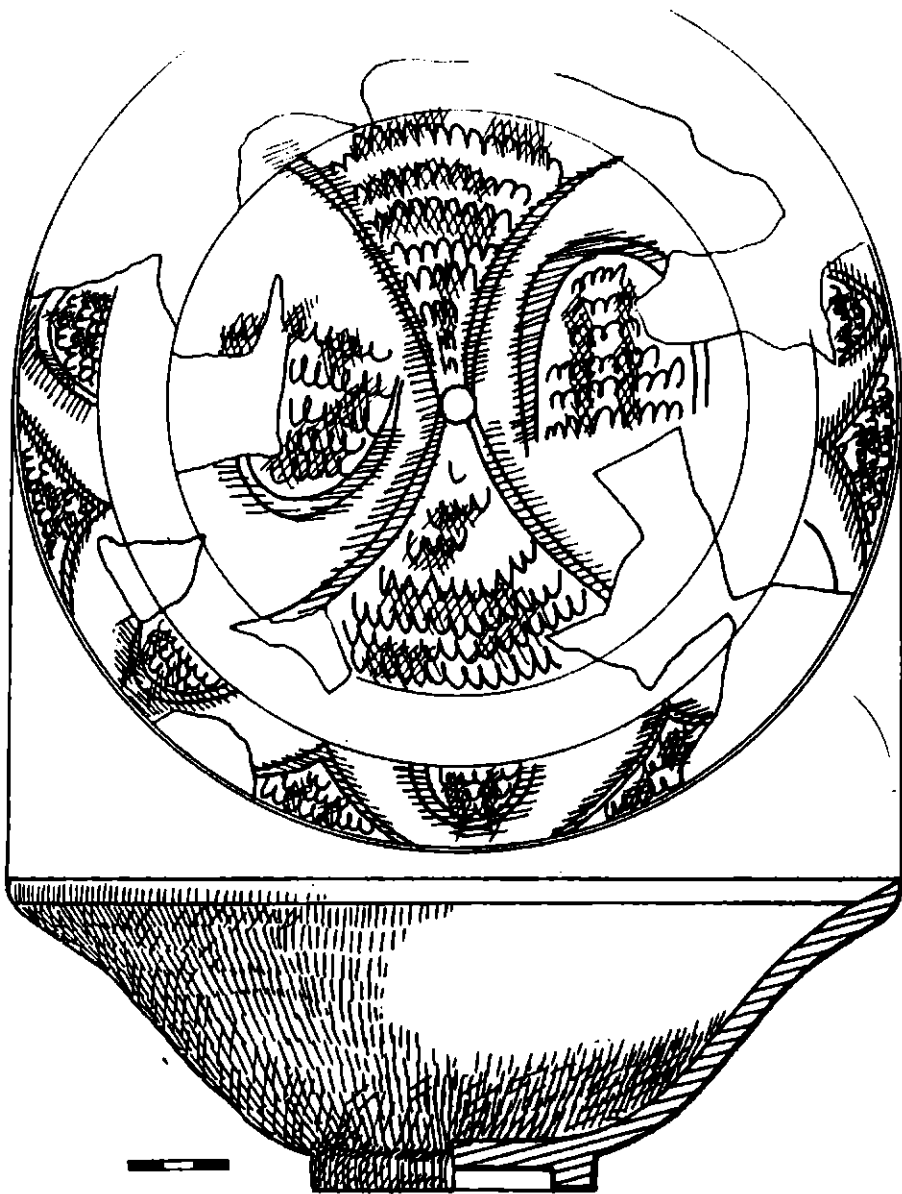

Fig.11.-Farturile amăluțită de la Orașul de Fleci - sec.XVII-XVIII.

brațul drept apare mult adus spre claviculă, iar cel stâng în unghi de 45° pe piept. Sînt surmize de toate vrăstele și sexele. Înscrisăturile erau făcute în sicria de lemn de la care provia mai multă ouie. Înscrisăturile variază între -0,70 m și -1 m.

În ceea ce privește inventarul, semnalăm prezența podcaștelor simple din argint la cinci din aceste morminte. Între acestea menționăm două inele cu veriga torsionată, avînd diametrul de 2,2 cm și respectiv 2,5 cm. Șatonul, în formă de cruce greacă într-unul din cazuri și romboidal în celălalt caz, este smolat de varigă în locul unde aceste se înscrisură (fig. 7/3,4).

Un inel asemănător, găsit în campaniile precedente, în sectorul „Măncădire”, între cavoul sis al „citorului” și zidul de sud al bisericii a fost datat în prima jumătate a sec. al XVII-lea²¹.

Doi dintre morminte au procesat, în zona pieptului, cîte un masure mic de argint, de formă sferică, cu diametrul de 0,7 cm, avînd partea inferioară dreaptă și veriga alungită (fig.7/1).

Limitele necropolei, raportul ei cu eventuale edificii de cult, contemporane, rămîna ea problemă înscrisă în planul cercetărilor viitoare.

Venera Rădulescu

*

* * *

III] Sectorul bisnisea nr.2. După oam semnalăm înscisă din 1975, în apropierea zonei cu locuințe incendiate, a fost descoperită parțial fundația din piatră a unei biserici, înconjurată de cimitir, datată, pe baza inventarului, din a doua jumătate a sec. al XVI-lea pînă la începutul sec. al XIX-lea.

Casetele A (4 m x 4 m), B (4 m x 3 m) și S XXXII trasate în 1979 pe latura sudică a bisericii au încercat să surprindă absida sudică și, eventual dacă se mai păstra, punctul de înbinare (decroș) al absidei centrale cu cea sudică (fig.6).

În cuprinsul casetei A a apărut jumătate din arcul absidei sudice, cît s-a mai păstrat. Zidul este lat de 1,20 m, înalt de 0,45 m și pe o mică porțiune se mai păstrează și primul rînd de cărămizi de la baza elevației. Alte două fragmente mari din zidul lucrat numai din cărămidă și mortar (1 m x 0,80 m, 1 m x 0,60 m) s-au găsit și în caseta B, alăturată, ce avea drept scop să dezvolcască arcul absidei sudice înfătreșgime. Din păcate această a doua jumătate a absidei a fost de asemenea distrusă împreună cu absida centrală, șanțul de fundație fiind mult lărgit prin distrugerea zidului. Paralel cu casetele A și B, spre est a fost trasată S XXXII, lungă de 15 m, lată de 1,5 m, perpendiculară pe partea sudică a presupusei abside centrale.

Afiș profilul estic al casetei B, cît și al S XXXII arată clar că

ganțul de fundație al bisericii a tăiat podeaua, incendiată, a unei locuințe din sec. al XV-lea, interceptată încă din 1977 de secțiunile XV și XVII.

La exteriorul zidului, în casete și în secțiuni, la aproape 1 m depărtare, au apărut mormintele. Gropile acestora de asemenea tale nivelul de locuințe incendiate, aflat la -0,50 m. În unele cazuri, la adâncimea - 0,80 m, după ridicarea scheletului s-au descoperit bърnele carbonizate ale unei locuințe și un celț dintr-o vatră. Monedele găsite, în mare parte ilizibile, par a fi turcesti, din sec. al XVIII-lea. Numai la morții din caseta B a fost descoperit un dinar unguresc din a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

În conștientizarea cercetării din la biserică nr.2, s-a descoperit și mormontul dintre secțiunile XV și XVII/1977, care se afla perpendicular pe zidul despărțitor dintre prenaos și naos. Aici la adâncimea de -0,40 m, pe o suprafață de pământ ars la roșu (legată și acoperită de nivelul de locuințe incendiate de care aminteam mai sus), se afla un mormânt cu inventar. Scheletul, nederanjat, era însoțit de inventar format din 6 bumbă-nasturi-globulari din argint, un înal sigilar din argint, o micoică mică (spartă) în partea stângă a craniului și o monedă - gros unguresc, emisiune a principelui Trezavaniei Ștefan Bocskai, 1606.

Având desalidarea arcului absidal amfice, am încercat o reconstituire ipotetică a planului monumentului. Acesta avea un plan triconc, cu absidele laterale larg arcuite (forma absidei centrale este dificil de reconstituit), cu naosul și prenaosul de formă dreptunghiulară, despărțit de printr-un zid plin, gros de 1 m, și construit puțin oblic față de zidurile laterale ale naosului, groase de 0,85 m - 1 m.

Dimensiunile (aproximative) ale bisericii sînt 16 m x 10 m (în dreptul absidelor) la exterior, iar lățimea prenaosului este de 7 m.

Tot în cursul acestei campanii a mai fost trasă și S XXXI la circa 130 m sud-vest de biserică nr.2, de asemenea sînt o micoică mică cu locuințe incendiate răscolite de arătură. În urma desvelirii parțiale a unei locuințe, alături de inventarul ceramic a apărut și o monedă din hrens, venețiană, soldină. Demolajul integral al locuinței urmasă să se facă în campaniile următoare.

Anca Pănescu

NOTE

- 1 Cercetări arheologice la Piața Petrii (Orașul de Floci), jud. Iași, în Cercetări arheologice, Muzeul de istorie al R.S. României, III, 1979, p.199-246.
- 2 Pentru descrierea amănunțită a monumentului, ibidem.
- 3 Informație I. CHIGIDEANU. CONSTANTA MOLDOVAN, I. CHIGIDEANU, Cercetări și rezultate la mănăstirea Bradu, în B.O.R., XCIV

- (1976), 9-12, p.994-1104.
- 4 P.SAMARIAN, Ciuva, Bucureşti, 1932.
 - 5 N.CONOVICI, Delimitarea teritoriului Oraşului de Fleci în vederea cercetării vestigiilor arheologice, în „Revista muzeelor şi monumentelor”, seria „muzeu”, XII(1975), nr.2, p.66.
 - 6 D.I.R., B, vase XVI, vol.III, dec.262,269,289,410.
 - 7 P.SAMARIAN, op.cit., p.36.
 - 8 Ibidem, p.118-119, 124-126, 180, 219-220, 222.
 - 9 C.MOISESCU, Un monument féodal inconnu de Debreudja, în „Revue Roumaine d'Histoire”, t.XVI, 1976, nr.3, p.496.
 - 10 CORNELIA PILLAT, Bisericii de piază dreptunghiular: în Ţara Românească în secolul al XVI-lea, în S.C.I.A., Artă Plastică, t. 18, 1971, nr.2, p.232.
 - 11 St.ANDREESCU, O biserică din secolul al XVI-lea: Braganiştea, în „Glasul Bisericii”, XXVIII (1969), nr.1-2, p.156 ; idem, Din nou despre bisericile de curte din veacurile XIV-XVI, în S.C.I.A., Artă plastică, t.20, 1973, nr.1, p.164.
 - 12 Idem, în „Glasul Bisericii”, XXVIII (1969), nr.1-2, p.159.
 - 13 Ibidem, p.152,156.
 - 14 Cercetări arheologice la Piana Petri (Oraşul de Fleci), jud.Ialomiţa, în Cercetări arheologice, III, 1979, p.199-246.
 - 15 Secţiunile XIX şi XIXa sînt paralele cu s. XX şi s. XXII.
 - 16 NURI PERE, Osmanlılarda Madeni Paralar, İstanbul, 1968, tipul 89.
 - 17 EMIL UNGER, Ujkor I fűzet (1526-1657), în Magyar Régenseti Művészettörténeti és Erem tani Tárulolat, Budapest, 1958, tipul 55.
 - 18 NURI PERE, op.cit., tipul 472 (identificările monedelor turceşti aparţin celei PARASCHIVA STANCU de la Cabinetul Numismatic al Muzeului de Istorie al R.S.România - căreia îi mulţumim şi pe această cale).
 - 19 L.CHITESCU, N.CONOVICI, R.LUNGU, A.PĂUNESCU şi V.RĂDULESCU, Cercetări arheologice la Piana Petrii, (Oraşul de Fleci) jud.Ialomiţa, în Cercetări arheologice, III, Muzeul de Istorie al R.S.România, Bucureşti, 1979, p.220.
 - 20 O farfurie asemănătoare, datată în sec.XVII, semnalată de I. IONĂSCU, SEBASTIAN MORINZ, GH.CANTACUZINO şi D.V. ROSETTI, Şantierul arheologic Bucureşti, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, p.668, fig.12/1.
 - 21 L.CHITESCU, ş.a., op.cit., p.206, 231, fig.17/4. Exemplare asemănătoare, datate în sec. al XVI-lea, sînt semnalate de GH.MĂNUCU ADAMESTEANU, Neurepola medievală de la Enisala, jud. Tulcea. Raport preliminar asupra campaniei din anul 1978, în Materiale şi cercetări arheologice (a XIII-a sesiune anuală de rapoarte), Oradea - 1979, p.382 şi 384, fig.3/1.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ANNÉE
1979 À PIUA PETRI (LA VILLE DE FLOCI), COMMUNE
GIURGENI, DÉP. DE IALOMITA.

Résumé

La 5ème campagne de fouilles à l'ancien centre urbain roumain, aujourd'hui disparu, la Ville de Floci, s'est déroulée pendant la période 19 Juillet - 15 août 1979 et a embrassé trois secteurs différents, à savoir: I) Le Secteur "Monastère" (l'église no.4; II) Le Secteur -habitations; III) Le Secteur de l'église no.2.

I. Dans le cadre du premier secteur on a fouillé en entier le monument, et on en a dressé le plan (fig.1.).

Il s'agit d'une église en forme rectangulaire, formée de nef, pronaos et autel (19 x 8 m). Dans une première phase, fin du XVe s, début du XVIe s. l'église a été élevée avec des blocs de pierre de taille liés avec du mortier. Dans une deuxième phase première moitié du XVIIe s. l'église a été rebâtie en entier et une galerie extérieure formant balcon lui a été adjointe par devant, qui allongeait le plan original du monument de 4 m.

II. Dans le secteur - habitations, on a fouillé intégralement deux habitations en bois, de grandes proportions, formées de deux (fig.2), respectivement 3 pièces (fig.3), possédant un riche inventaire (fig.4 et 5) appartenant au XVIe s. Au-dessous de la dernière habitation (no.10) on a surpris on partie les vestiges d'une habitation plus ancienne, du XVe s. d'où l'on a récupéré les débris d'une cruche à anse et au bord trilobé (fig.4/3).

III. Dans le dernier secteur on a fouillé les vestiges identifiés dans les campagnes précédents, d'une église fort détruite par les chercheurs de pierre. Pourtant, on a reconstitué, partiellement, et d'une façon hypothétique, le plan du monument qui a fonctionné du XVIe s jusqu'à la fin du XIXe s. triconique, à ailes latérales arquées, la nef et le pronaos de forme rectangulaire séparé par un mur épais de 1 m. (fig.6).

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan de l'église no.1 du secteur "Monastère"; la Ville de Floci.

Fig.2.-Plan de l'habitation no.9.

Fig.3.-Plan de l'habitation no.10.

Fig.4.-Objets découverts dans les habitations de la Ville de Floci.

Fig.5.-Objets en métal découverts dans la Ville de Floci.

Fig.6.-Plan de l'église no.2, de la Ville de Floci.

Fig.7.-Objets en métal de la Ville de Flocl, XVI°-XVIII° s; 1-2 boutons; 3-4 anneaux; 5-7 boucles de ceinture; 8 ctof; 9 cissoi ux;10-12 couteaux.

Fig.8.-Céramique usuolle découverte dans la Ville de Flocl, XV° - XVI° s.; 1 - chandelier; 2-3 pichets; 4 - pot à anse.

Fig.9.-Céramique décorative de la Ville de Flocl, XVI°-XVIII° s.

1. assiette émaillée XVII°-XVIII° s.;

2. cahle chantournée, XVI° s.

Fig.10.-Cahles émaillées de la Ville de Flocl, XVIII° s.

Fig.11.-Assiette émaillée de la Ville de Flocl, XVII°-XVIII° s.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN ANUL 1979 ÎN CUPRINSUL ASEZĂRII CURTEA DE ARGES, JUD. ARGES

de LIA BĂTRÎNA
și ADRIAN BĂTRÎNA

În cursul lunilor iunie și august ale anului 1979, din inițiativa Muzeului orășenesc din Curtea de Argeș, în colaborare cu Muzeul de Istorie al R.S. România, s-au efectuat cercetări arheologice în cuprinsul orașului Curtea de Argeș*.

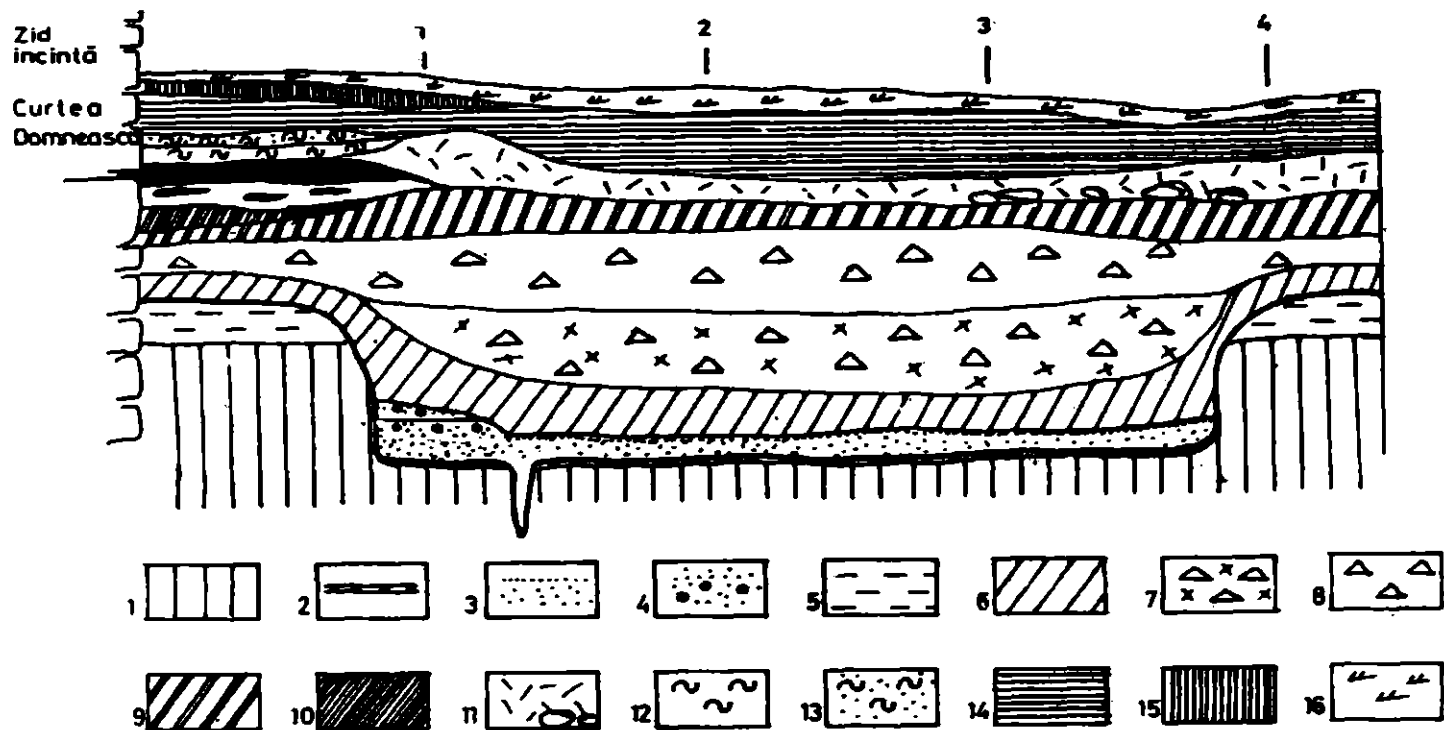
Este binecunoscută împrejurarea că așezarea argeșeană a trezit interesul cercetătorilor nu de puțină vreme¹, fiind, de altfel, și beneficiara unor investigații arheologice ce s-au oprit, însă, în mod exclusiv asupra unor ansambluri monumentale precum oal al Curții Domnești - cercetat parțial, la începutul secolului nostru, de către Virgil Drăghiceanu², iar în ultimii ani de Nicolae Constantinescu³ - sau a unor lăcașuri de cult de felul celui de la Sfin Nicoară, obiectiv investigat pe cale arheologică în mai multe rânduri⁴.

Din păcate, problemele privitoare la vechimea, evoluția în timp și spațiu a așezării sau elementele de urbanism medieval au fost aproape complet neglijate de cercetarea arheologică. Aceste lacune de cunoaștere, cât și un plan amplu de construcții și sistematizare ce afectează mărturiile arheologice din controlul istoric al așezării, au determinat primele noastre investigații arheologice în acest oraș.

Pornind de la ipoteza că cel puțin o parte din actuala tramă strădală coincide cu cea medievală, ne-am niplasat secțiunile arheologice în acele suprafețe de teren libere și aliniate la stradă. Astfel, am reușit să surprindem și să cercetăm un număr de patru locuințe, dintre care două integral, iar reatul parțial, acestea din urmă fiind deranjate încă din vechime de alte amenajări.

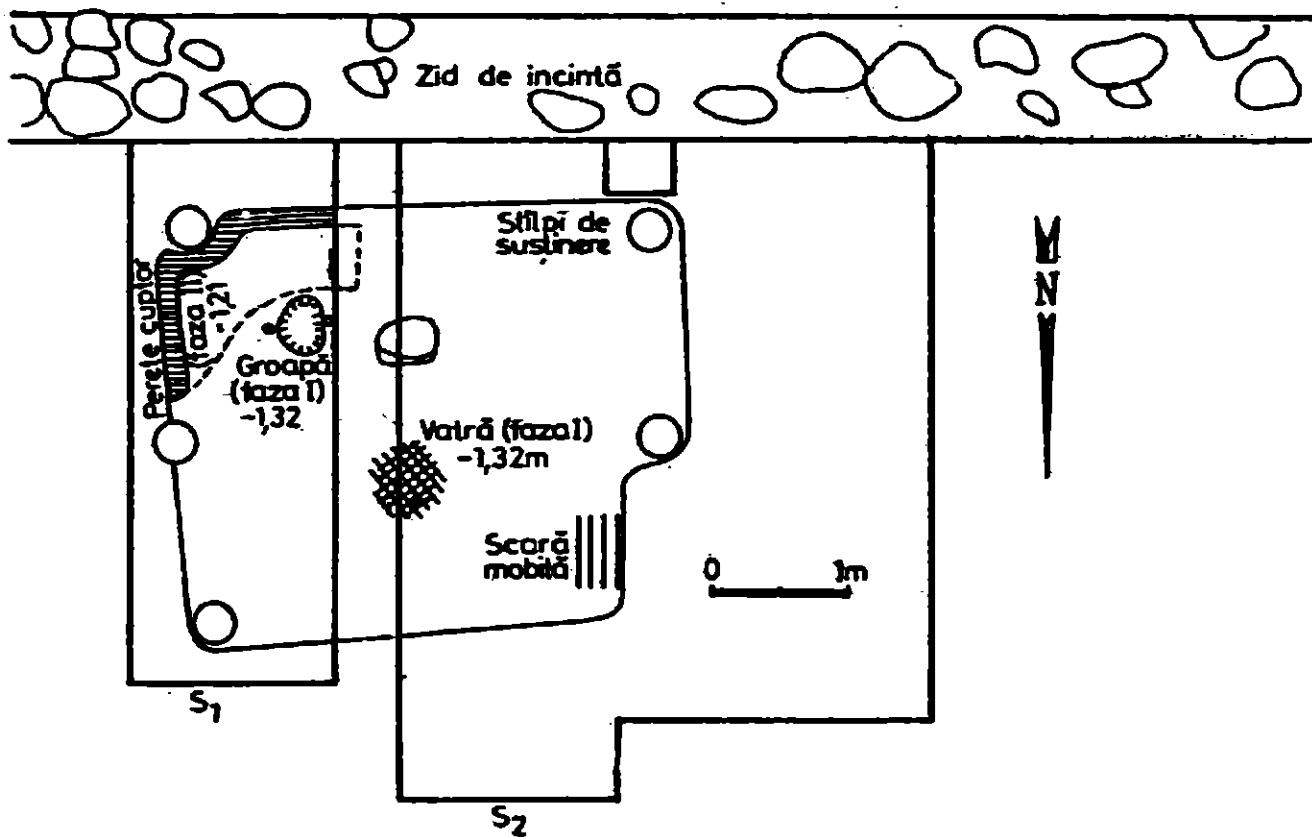
Prima și cea mai timpurie locuință (L1), interceptată în apropierea Curții Domnești, pe latura sa de nord, în grădina cetățeanului Vasile Oprea, face parte din categoria semibordeielor. Ea a cunoscut două faze de funcționare, anterioare anului 1340 când se construiește zidul de incintă al Curții Domnești⁵, al eărui nivel de construcție suprapune locuința dezafectată.

Stratigrafia suprafeței cercetate (fig.1) se prezintă astfel: solul viu, reprezentat de argilă nisipoasă cu mică în compoziție, este suprapus de humusul medieval de la fața cărui se taie groapa semibordeiului; aceasta este umplută după dezafectare printr-un strat de argilă cu pigmenți de cenușă și fragmente ceramice, suprapus de un al doilea strat de umplură bogat în cenușă, cărbune, oase de animale și material ceramic; între momentul dezafectării locuinței și cel al ridicării zidului de incintă

17 **Fig. 1.**—Profilul peretelui de vest al S₁ (locuința 1). 1) Sol viu, argilă nisipoasă; 2) podeaua locuinței în prima fază; 3) podeaua locuinței în a doua fază de funcționare; 4) soclul cuptorului; 5) humus medieval; 6) argilă cu fragmente ceramice; 7) strat compact de arsură; 8) sol brun castaniu cu pigmenți de cărbune, fragmente ceramice și oseminte de animale; 9) sol castaniu; 10) argilă nisipoasă; 11) sol castaniu și urmele unui pavaj; 12) sol castaniu cu pigmenți de cărămidă și bucăți de piatră; 13) fragmente de piatră și cărămidă; 14) sol castaniu afinat; 15) mortar; 16) sol vegetal; 17) strat de mortar (sec. XIV).

CURTEA DOMNEASCA

146

Fig.2.-Planul locuinței 1 de la Curtea de Argeș.

survine un interval de timp, probabil nu prea îndelungat, în care se depune un strat de pământ castaniu curat; suprapus la rândul lui de o lentilă de argilă curată; în sfârșit, momentul construcției zidului de incintă este reprezentat de o crustă compactă de mortar, pentru ca următoarele straturi să ilustreze unele refaceri sau amenajări exterioare incintei Curții Domnești.

Locuința, de formă rectangulară (fig.2), îngropată pe o adâncime de 0,55 m, prezintă în prima sa fază de funcționare o structură lemnoasă ușoară alcătuită din stâlpi (cu diametrul de 12-15 cm) dispuși în colțuri, pereți realizați din împletitură de nuiele și lipitură de pământ și un acoperiș din paie. Podeaua nu a suferit vreo amenajare specială. Lipsa unui gfrlici în pantă sau cu trepte ne dovedește că accesul în interiorul semibordeiului se efectua cu ajutorul unei scări mobile sprijinită, probabil, pe latura sa de vest.

O vatră simplă, aflată în centrul încăperii sub forma unei cruste de arsură, asigura încălzirea.

În colțul de sud-est a fost descoperită o groapă (diametru 0,98 m și adâncimea de 0,52 m), probabil cu rosturi menajere, în a cărei umplutură s-au descoperit fragmente ceramice din această primă fază de funcționare, precum și o aplică de bronz în formă de rozetă (fig.3/5). De o parte și de alta a gropii au fost identificate lăcașurile a doi țărushi dispuși simetric. În interiorul gropii nu se aflau urme de arsură sau de cărbuni.

Inventarul ceramic aparținând primei faze de locuire, deși destul de sărac, este deosebit de important, putând fi încadrat cronologic, pe baza situației stratigrafice, la sfârșitul sec. al XIII-lea și începutul celui următor.

Pasta ceramică, obținută dintr-o argilă nisipoasă bogată în pigmenți de mică, este de două calități; una insuficient frământată, degresată cu nisip cu bobul mare, având un aspect neregulat și poros în spărtură, iar cealaltă, de mai bună calitate, fiind omogenă și cu aspect neted.

Din punct de vedere al tehnicii de lucru, vasele sînt realizate fie cu mîna - cele din pasta de calitate inferioară -, fie cu roata rapidă.

Arderea este semioxidantă, materialele prezentînd și puternice urme de ardere secundară, dovadă a folosirii lor îndelungate.

Deși ceramica se prezintă numai în stare fragmentară, nepermițînd întregirea nici unui vas, ne putem da seama că unica formă întîlnită în cadrul complexului cercetat este cea de oală-borcan. Diferențieri se pot face doar în ceea ce privește profilatura buzelor, a căror varietate este totuși destul de redusă. Astfel, în cazul vaselor realizate dintr-o pastă de calitate inferioară, în continuarea unui gît aproape nemarcat se află o buză ușor răsfrîntă, cu muchia teșită orizontal (fig.3/1). Vasele lucrate dintr-o pastă de bună calitate posedă o buză arcuită, cu muchia puțin lățită și teșită mai mult sau mai puțin oblic, precum și un gît mult mai bine profilat. Grosimea pereților vaselor determină o serie de variante ale acestui tip (fig.3/2,3,4), ce anunță apariția tipului de buză triunghiulară în secțiune.

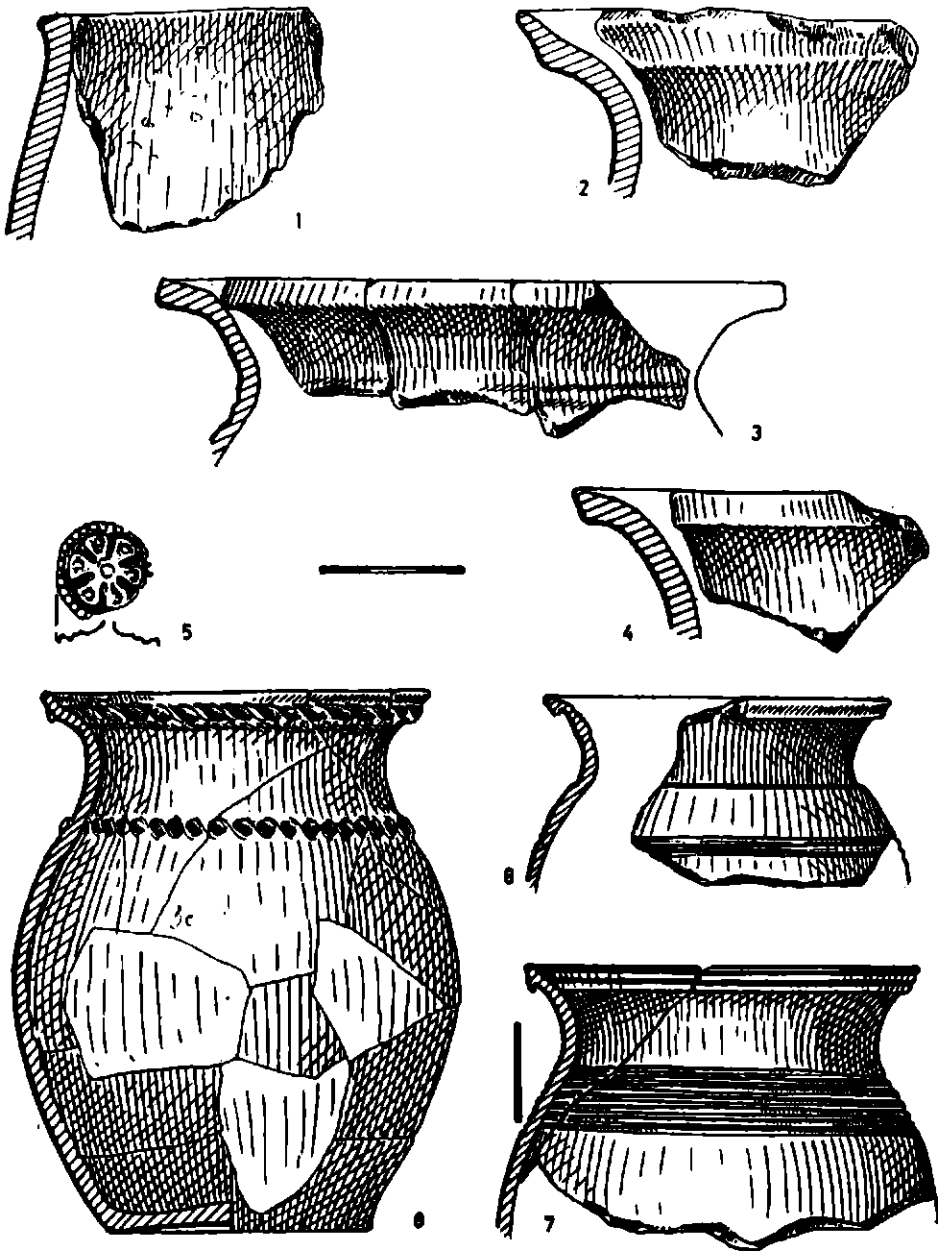

Fig.3.-Ceramică din prima fază de funcționare (sec.XIII-XIV) a locuinței 1 (1-4); aplică de costum (5); ceramică din a doua fază de funcționare (prima jumătate a sec.XIV) a locuinței 1 (6-8).

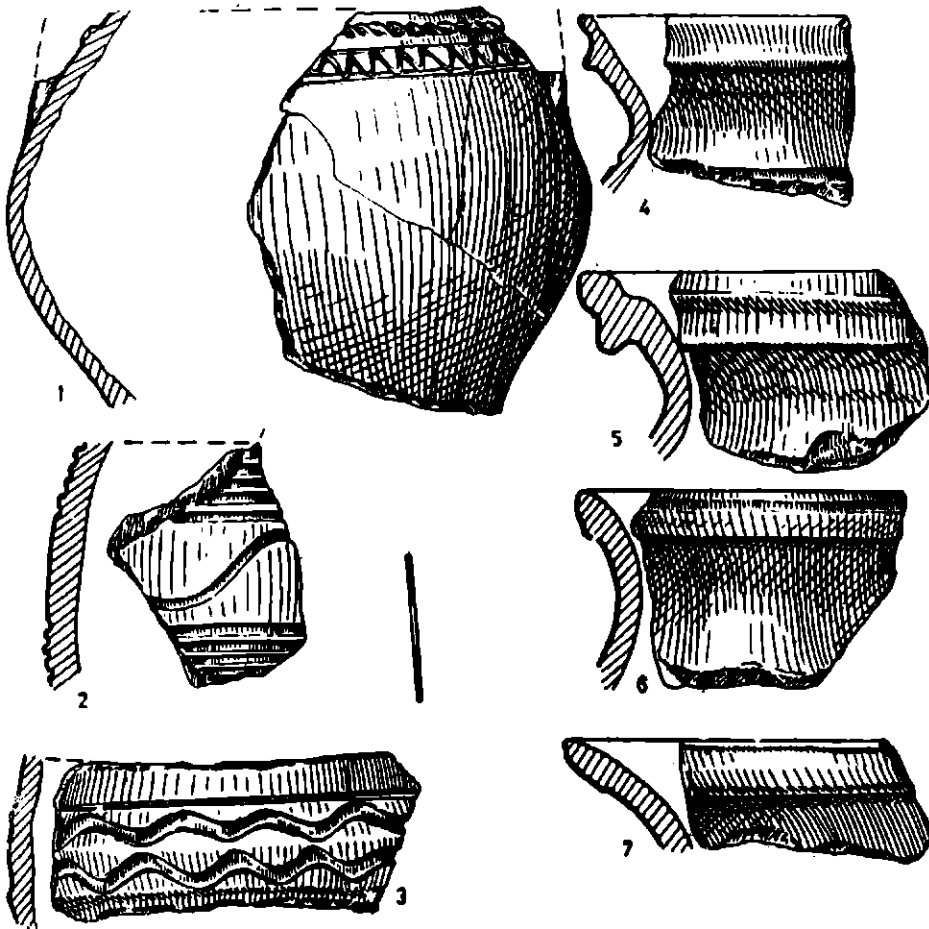

Fig.4.-Ceramică din a doua fază de funcționare a locuinței 1 (1-7).

In a doua fază de existență a locuinței 1 se observă unele îmbunătățiri, ce li sînt aduse ca o consecință firească a progreselor realizate de societatea argeșeană în ansamblul ei. Astfel, stîlpii sînt înlocuiți cu alții mai groși, podina cunoaște o amenajare specială prin depunerea unui strat de argilă bine bătătorită, în grosime de 5 cm; în sfîrșit, se renunță la vatra simplă în favoarea unui cuptor amplasat pe un noclu în colțul de sud-vest al încăperii. Sociul este înalt de circa 25 cm, susținînd un cuptor boltit, al cărui pereți exteriori au fost văruiți cu humă albă. Acest sistem de încălzire precede apariția obelilor cu cahle.

Materialul ceramic recoltat ne permite să remarcăm existența, în această a doua etapă de funcționare a locuinței, a unor progrese notabile și în domeniul meșteșugului olăritului. Astfel, fără excepție, pasta ceramică este de bună calitate, cu aceeași pigmentă de mică în compoziție, bine aleasă și frământată, degresată cu nisip fin. Vasele sînt realizate prin diverse procedee tehnice, în funcție de dimensiunile și destinația lor. Cele de provizii, de dimensiuni apreciabile, sînt lucrate cu mîna, avînd pereții groși, arși semioxidant. Cu roata înceată sînt obținute vasele cu pereții de grosime medie (5-7 mm), arse și ele semioxidant. În sfîrșit, la roata rapidă sînt lucrate vasele cu pereții subțiri, a căror grosime nu depășește 4 mm, arse în mediu oxidant pînă la roșu-cărămiziu.

Coexistența acestor modalități de realizare a vaselor se dovedește că în prima jumătate a sec. al XIV-lea progresele din domeniul acestui meșteșug nu erau cunoscute și aplicate de toate atelierele de olari, procedeele tehnice superioare generalizîndu-se abia în a doua jumătate a secolului amintit.

Formele de vase sînt mult mai variate constînd din:

a) oala-borcău și mai rar cea cu toartă (fig. 4/1), cu corpul alungit, umerii bine profilați, gîtul arcuit și buză scundă realizată în mai multe variante; 1) buza răsfrîntă în continuarea liniei gîtului, cu marginea ușor îngroșată și teșită oblic, prezentînd în secțiune aa profil triunghiular, limita inferioară este bine marcată de o nervură (fig. 3/6, 7); în unele cazuri muchia este decorată cu creștături oblice (fig. 3/8); 2) buza cu o profilatură asemănătoare tipului anterior cu deosebirea că sănțuirea mediană a muchiei și profilul nervurii inferioare sînt mai pronunțate (fig. 4/4, 5); 3) buză arcuită, îngroșată și rotunjită la exterior, dînd impresia unui colod aplicat (fig. 4/6, 7).

b) cana este prezentă în două variante; cu gura trilobată sau cu gura circulară, dar nu s-a putut întregi nici un exemplar.

c) ulciorul trebuie și el menționat, existența sa fiind sugerată de cîteva fragmente de gură trilobată sau circulară, în acest ultim caz dispunînd, uneori, de două torți.

Decorul, redat printr-un motiv sau o asociere de motive, conată din linii incizate, drepte sau în val, dispuse de cele mai multe ori în benzi, dintre care cele orizontale încadrează una sau mai multe linii vălurite (fig. 3/6, 7 și 4/2, 3); alveole sau creștături - cele din urmă astfel dispuse încît dau impresia unui șnur (fig. 3/8) - uneori asociate cu incizii

de linii orizontale sau vălurite (fig.4/1); linii lustruite, trasate paralel și dispuse vertical în mod exclusiv pe pereții exteriori ai cănilor, deci a unei categorii de ceramică fină.

Deși frecventă în așezările medievale de la sud de Carpați în cea de a doua jumătate a sec.al XIV-lea, ceramica mai sus prezentată apare la Curtea de Argeș într-o perioadă anterioară anului 1340, găsindu-și perfecte analogii cu cea descoperită la nord de Carpați în recent cercetata așezare de la Dumbrăvița Bîrsei (jud. Brașov)⁶. Aceste analogii constituie încă o dovadă, ce se adaugă celor deja subliniate prin cercetările de la Breaza (jud. Siblu) și Cetățeni (jud. Argeș), a permanențelor influențe și legături existente dintre teritoriile locuite de românii de la nord și sud de Carpați în perioada anterioară și imediat următoare întemeierii statului feudal de sine stătător Țara Românească.

Amplasarea locuinței 1 în imediata vecinătate a Curții Domnești ne îngăduie unele ipoteze pe marginea apartenenței și condițiile defazectării sale. Se pare că locuința a aparținut pe tot parcursul funcționării sale unei familii modeste de slujitori ai reședinței voievodale. În absența urmelor vreunui incendiu, putem aprecia că încetarea existenței sale se leagă nu de un eveniment violent, ci reprezintă mai degrabă consecința lucrărilor de construcție inițiate de Basarab I după lăptele din 1330, lucrări ce vor afecta suprafața ocupată de L1 prin ridicarea zidului de incintă.

Locuințele 2 și 3 (L2 și L3) au fost descoperite în str. Castanilor nr.2 și cercetate doar parțial, întrucât au fost tăiate încă din vechime de o altă locuință (L4). Cu toate că din locuința 2 nu s-a păstrat decât o parte din gîrliciul său - reprezentat de un plan înclinat delimitat de stîlpi cu diametrul de 15 cm - s-a putut constata că și aceasta a cunoscut două etape de funcționare; prima, cu podina obținută prin simpla bătătorire a solului, iar a doua prin depunerea unui strat de argilă uniform și bine compactat.

Pe baze stratigrafice această locuință a putut fi datată în primele decenii ale sec.al XIV-lea, fiind deci contemporană cu L1. Absența tălpilor și loazbelor care să delimiteze pereții ne permit încadrarea locuinței 2 tot în categoria semibordeielor, deci a acelor complexe cu o structură lemnoasă simplă, de felul primei locuințe prezentate.

Locuința 3 succede în timp pe primele două amintite, fiind ea situându-se undeva la mijlocul sec.al XIV-lea⁷. Situată în apropierea L2, ea ilustrează în raport cu aceasta unele progrese în domeniul meșteșugului constructiv. Avem de a face cu o locuință de suprafață, traseul pereților fiind dat de un soclu din piatră de rfu pe care trebuie să fi odihnit tălpile de lemn (fig.5). Podeaua este amenajată cu un strat de argilă întins uniform și bine bătătorit.

Fragmentele ceramice aflate la nivelul podelei constituie un material de referință putînd contribui la precizarea unor momente în evoluția ceramicii, și în special a decorului său, din sec.al XIV-lea. Este vorba despre o categorie ceramică de bună calitate, realizată dintr-o

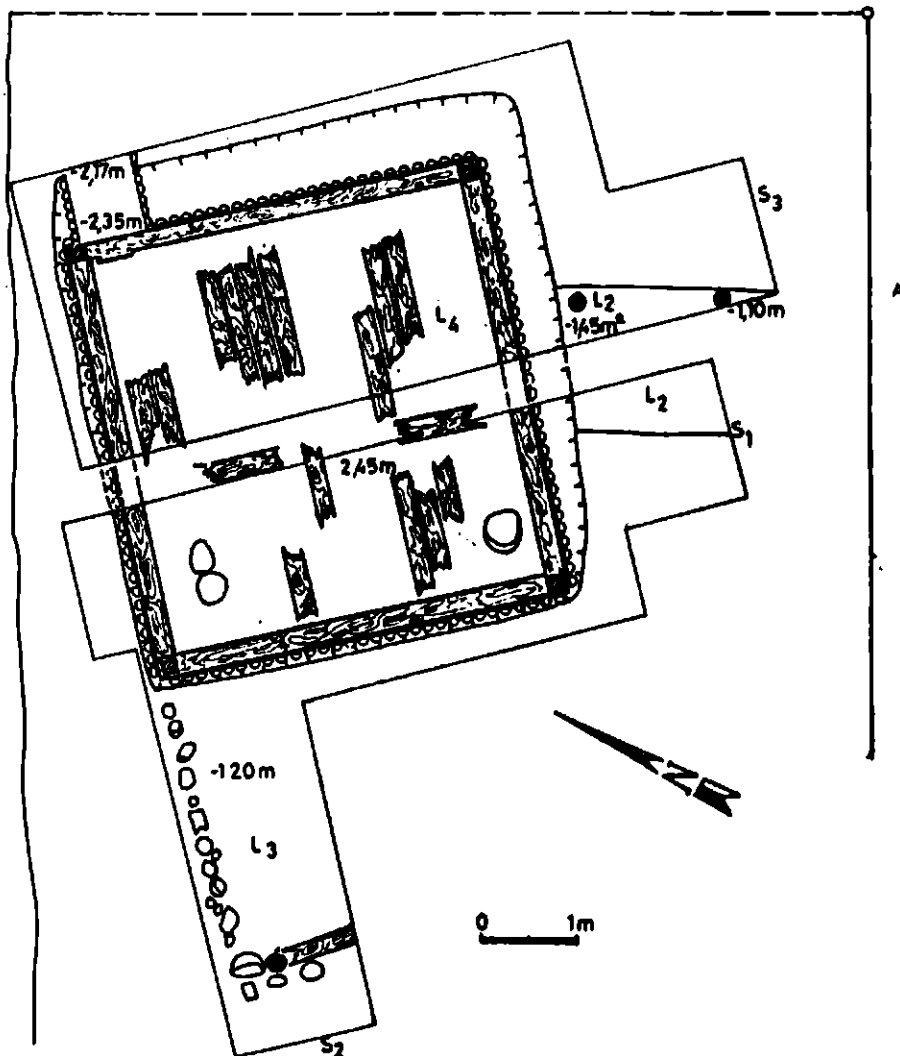

Fig.5.-Planul locuințelor 2,3,4 de la Curtea de Argeș.

pastă bine aleasă și degresată, prezentând drept caracteristică principală decorul cu culoare albă, ce acoperă integral sau parțial vasele prin benzi dispuse pe jumătatea lor superioară sau inferioară. Într-un singur caz, decorul realizat cu o pensulă subțire imaginează spirale, puncte și elemente vegetale.

În sfârșit, ultimul complex cercetat este locuința 4 (L4) ce taie rămășițele L2 și L3. Pe baza relațiilor stratigrafice și a materialului ceramic descoperit în umplutura sa, această locuință a putut fi încadrată cronologic în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea.

Din acest complex singurul element păstrat este pivnița, în umplutura căreia s-au descoperit resturi carbonizate ale structurii lemnoase, dovadă a faptului că dezafectarea a fost cauzată de un puternic incendiu (fig. 5 și 6). Pivnița, de plan pătrat și cu latura de 5,10 m, a fost obținută prin săparea unei gropi cu adâncimea de 1,60 m. De-a lungul laturilor sale au fost îngropate tălpi de stejar (cu lățimea de 25 cm și grosimea de 20 cm), iar în colțuri plasați stâlpi. Peretele pivniței a fost realizat din trunchiuri de brad despicate longitudinal și dispuse vertical, cu latura convexă spre exterior, de-a lungul tălpilor. Fragmentele de chirpic cu profilatură concavă dovedesc că pereții locuinței, cel puțin în exterior, beneficiau de o lipitură de argilă amestecată cu paie. Spațiul dintre limitele gropii și pereții pivniței a fost umplut cu argilă bine compactată.

Această modalitate constructivă - de dispunere a loazbelor în poziție verticală -, deși, în lumina a ceea ce cunoaștem până astăzi, pare a fi fost mai rar utilizată, este totuși întâlnită încă de la sfârșitul sec. al XIII-lea în Transilvania, la Sighișoara⁸, iar în prima jumătate a sec. al XIV-lea în Moldova, la Baia⁹.

Accesul în pivniță se realiza prin intermediul unui gârlici, reprezentat de un plan înclinat, dispus în continuarea uneia dintre laturi, în colțul de nord. Limita dintre pivniță și gârlici este marcată de un prag cu lățimea de 35 cm.

Ca fiind legat de momentul inițial al edificării, menționăm un strat de prundiș împrăștiat în mod inegal pe fundul pivniței. Podeaua propriu-zisă este, însă, realizată din scânduri de brad, așezate pe direcția nord-est - sud-vest, cu lățimea de 10-15 cm și grosimea de 1,5 cm. Cât privește cele două scânduri de stejar ușor îngrupate și dispuse pe axa nord-vest - sud-est a pivniței credem a fi servit drept bază a unor stâlpi intermediari de susținere a planșeului, a cărei suprafață destul de mare (circa 25 m²) va fi impus o atare soluție, întâlnită și în cazul altor locuințe cu pivniță cercetate.

Cercetările arheologice întreprinse în ultimii ani în unele așezări urbane medievale din Moldova¹⁰ și Țara Românească¹¹ au relevat împrejurarea că acest gen de locuință - cu pivniță și structură lemnoasă - este folosit în mod frecvent de elementele înstărite orășenești încă din sec. al XIV-lea până în cel de al XVII-lea și chiar mai târziu.

Din umplutura pivniței a fost recoltat un bogat material ceramic ce

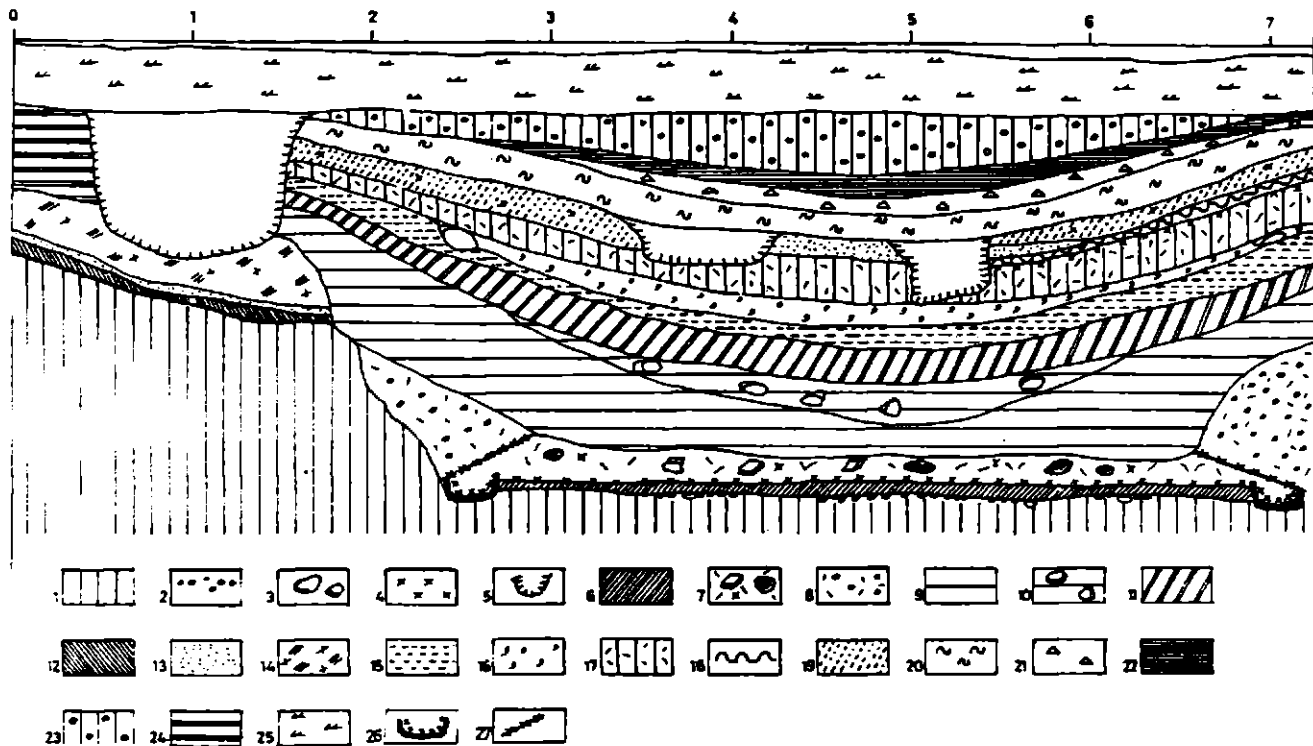

Fig. 6. - Profilul peretelui de sud-vest al S₃ (locuința 4). Sol viu, argilă nisipoasă; 2) prundiș; 3) pietre; 4) lemn carbonizat; 5) gropi; 6) podeaua pivniței păstrând la față scinduri carbonizate; 7) umplutură formată din chirpici, cahle, cărămizi, argilă; 8) umplutura dintre pereții gropii și cei ai pivniței; 9) argilă vineție cu bucăți de chirpici; 10) argilă vineție cu pigmenți de cărbune și piatră; 11) pământ castaniu-roșietic; 12) argilă vineție cu pigmenți de cărbune; 13) argilă galbenă - amenajarea gârlicii locuinței 2; 14) argilă cu pigmenți de cărbune; 15) sol brun cu argilă, cărbune și piatră; 16) nisip; 17) sol cenușiu cu oigmenți de cărbune, cărămidă și argilă; 18) strat de chirpici; 19) strat cenușiu cu lentile de argilă galbenă; 20) argilă curată; 21) sol castaniu curat; 22) sol castaniu cu lentile de argilă; 23) sol brun-cenușiu; 24) argilă galbenă cu pigmenți de cenușă; 25) sol vegetal; 26) tălpi carbonizate; 27) loazbe carbonizate.

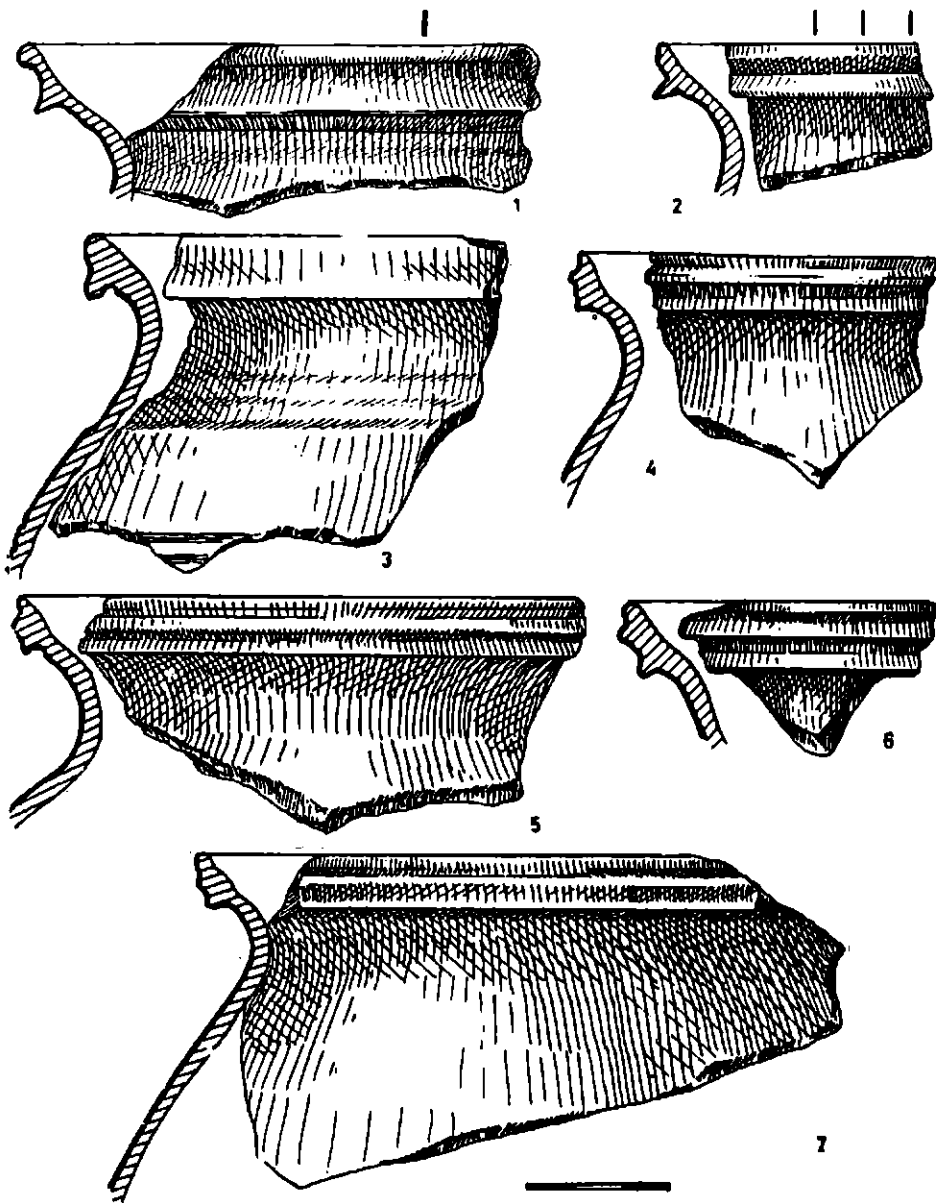

Fig.7.-Fragmente de oale aflate în umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

ne permite nu numai încadrarea cronologică a complexului cercetat, ci și formularea unor aprecieri de ordin general privitoare la stadiul de dezvoltare al meșteșugului olăriei, cu atât mai mult cu cât materialele - ceramica de uz gospodăresc și cahelele de sobă - prezintă avantajul de a fi fost recoltate dintr-un complex închis.

Ceramica de uz gospodăresc include, în linii mari, două categorii : 1. ceramica nesmălțuită; 2. ceramica smălțuită.

Dar înainte de prezentarea celor două categorii ceramice se cer a fi subliniate unele caracteristici tehnice. Astfel, întreaga ceramică este lucrată numai la roată rapidă, și apoi arsă, mai mult sau mai puțin bine, în mediu oxidant. Pasta prezintă în mod frecvent pigmenți de mică în compoziție, modul de dozare a degresantului (nisipul) său determinând existența a două calități: a) pastă de bună calitate, dar cu ușoare asperități, folosită cu precauție pentru realizarea vaselor nesmălțuite (oale-borcan, oale cu toartă, capace, pahare) sau parțial smălțuite (tigăi, ulcele, ulcioare); pereții, în general subțiri, dovedesc buna plasticitate a pastei chiar și în cazul unor vase de dimensiuni mai mari, ce depășesc înălțimea de 30 cm și diametrul gurii de 20 cm; b) pastă fină, netedă, din care se produce ceramica de masă, smălțuită (străchini, farfurii) sau nesmălțuită (căni, ulcioare, cupe, pahare).

1. În funcție de destinația lor variază și formele vaselor nesmălțuite

1.1. Oala-borcan și oala cu toartă, formele cele mai răspândite, au corpul ovoidal și o înălțime între 12 și 30 cm; diametrul gurii, întotdeauna mai mare decât cel al fundului, variază și el între 10 și 25 cm. Profilatura buzelor se înscrie în două tipuri de bază:

a) buza scundă, ușor răsfrântă, tringhiulară în secțiune, înfîmîtă în mod special în cazul oalelor-borcan. Prezent la Curtea de Argeș (în L1), încă din primele decenii ale sec. al XIV-lea, acest tip de veche origine¹² cunoaște în contextul locuinței 4 o serie de variante: buza scundă, răsfrântă și lătită spre margine ce prezintă la limita sa inferioară o muchie trasă în jos sub forma unei streșini sau a unui prag (fig.7/3); buza în continuarea arcuirii gîtului, cu marginea lătită și șanțuită, avînd muchia superioară subțiată și rotunjită ușor iar cea inferioară bine marcată de o nervură extrem de ascuțită (fig.7/1,2); buza scundă, răsfrântă, ușor arcuită, cu o nervură mediană pe margine (fig.7/4,5,6,7). Accentuarea acestei nervuri va da naștere unor profile bine individualizate ce se vor înfîlni în mod frecvent și în alte centre din a doua jumătate a sec. al XIV-lea precum Cocani, Basarabi sau București. În unele cazuri marginea este decorată cu creștături (fig.9/1).

b) buza înaltă, evazată, decorată pe toată înălțimea ei cu incizii orizontale (fig.8/1), înfîmîtă în cazul oalelor cu toartă. Și această profilatură este extrem de răspândită în această vreme în Cîmpia Română în așezări de felul celor de la Zimnicea, Frumoasa, Coconi sau Basarabi.

1.2. Cana și cănița cu gura trilobată sînt forme frecvente ilustrate de exemplare cu înălțimi ce variază între 12 cm și 35 cm. Silueta acestei

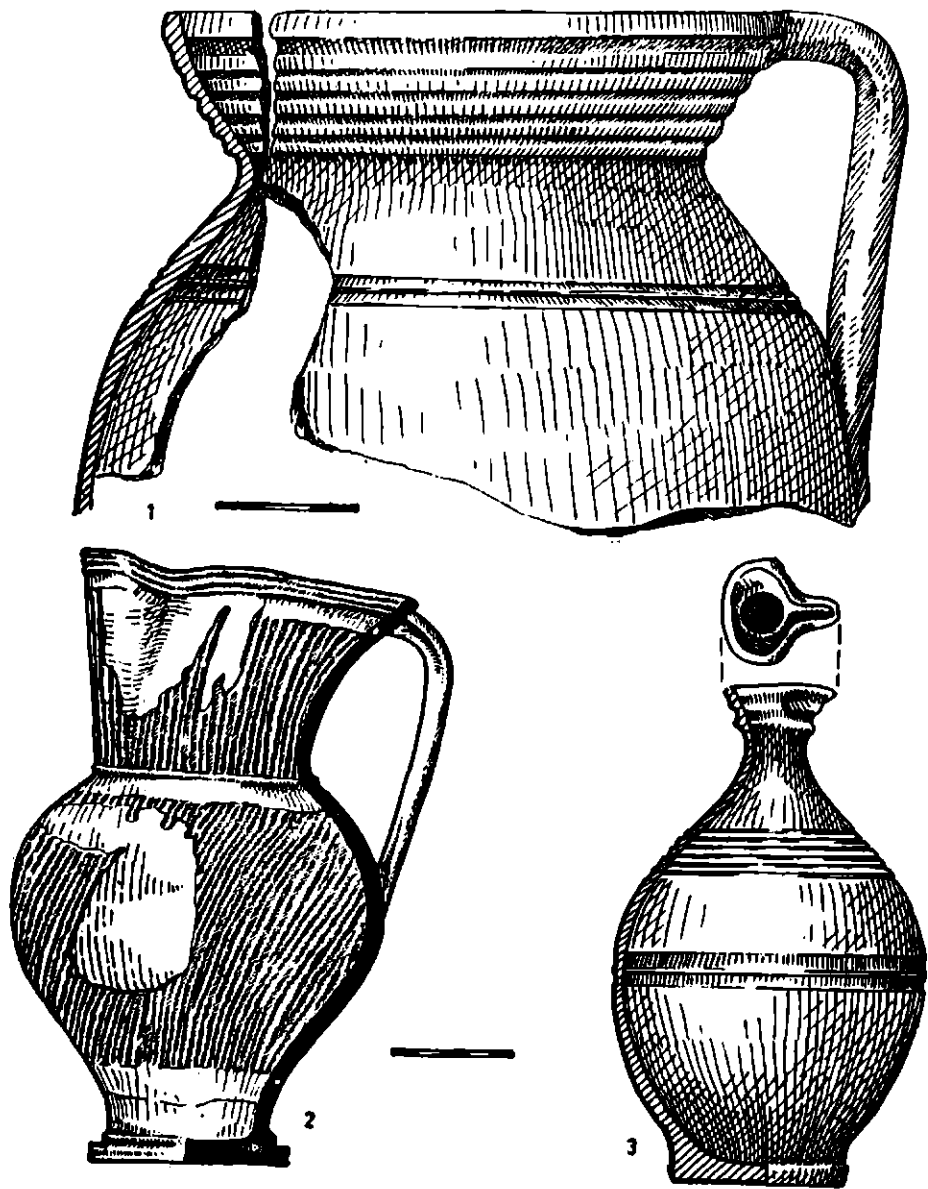

Fig. 8.-Oală cu toartă (1); cană cu gura trilobată (2); urcior cu gura trilobată (3) - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec. XIV).

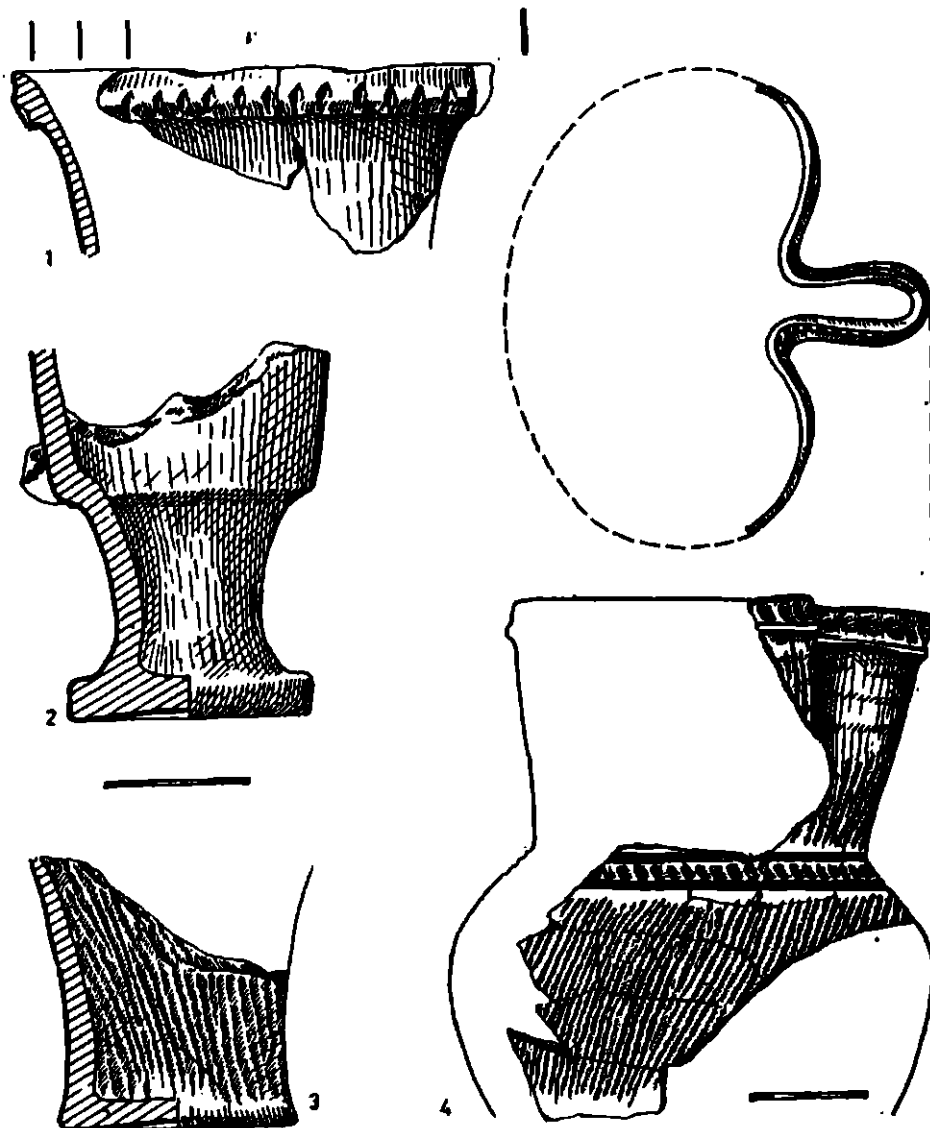

Fig.9.-Oală-borcan (1); cupă cu toartă (2); pahar (3); cană cu gura trilobată (4) - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

categoriilor de vase denotă siguranță și eleganță. Corpul bombat, aproape sferic este alungit spre fundul drept și atent profilat. O nervură delimitază umărul de un gât larg, evazat, ce se termină cu o buză dreaptă subliniată de câteva nervuri ușor reliefate, incizii orizontale sau creștături. Modelarea gurii, prin strangularea marginii și obținerea unui cioc de scurgere în zona opusă celei de care este prinsă toarta, dă naștere acelei particularități de la care își trage numele însăși tipul de cană "cu gura trilobată" (fig. 8/2 și 9/4). Realizat în exclusivitate din pastă fină, acest tip de vas este decorat, de regulă, cu linii lustruite dispuse vertical sau oblic, adeseori intervenind și alte modalități de ornamentare asupra cărora vom mai reveni. Marginea gurii primește uneori, astfel la interior cât și la exterior, o bandă subțire de smalt.

1.3. Ulciorul, realizat din ambele categorii de pastă amintite, este o formă des întâlnită la Curtea de Argeș, ca și în alte așezări, precum cele de la Coconi, Basarabi sau Păculul lui Soare. În funcție de modul în care este rezolvată gura ulcioarelor se poate efectua o diferențiere a lor după cum urmează:

a) Ulcioare cu gura circulară, de obicei cu dimensiuni mai mari ce depășesc în înălțime 30 cm. Neputând fi reconstituit nici un exemplar, aprecierile noastre au la bază observațiile efectuate asupra unui material fragmentar. Totuși putem considera că acest tip de ulcior prezintă corpul alungit, cu umărul bine marcat și fundul slab profilat. Buza este, de cele mai multe ori, dreaptă, înaltă și împedobită cu incizii orizontale. Limita dintre gât și buză este uneori subliniată de o nervură proeminentă, decorată prin creștături oblice, de care se prinde de obicei capătul superior al torții. Un decor bogat este plasat cu predilecție pe umărul vasului.

b) Ulcioare cu gura trilobată, ceva mai mici, cu înălțimea ce rareori depășește 25 cm, corpul bombat și greoi contrastând cu eleganța gâtului și gurii (fig. 8/3); în mod obișnuit nu are torți și dispune de un decor bogat din care, de cele mai multe ori, nu lipsesc petele de smalt.

1.4. Cupele, cu sau fără toartă, sînt realizate în general din pastă fină. Întrucît fragmentele păstrate provin doar din jumătatea inferioară nu s-a putut întregi nici un exemplar. Fundul plan, bine profilat, continuă cu un picior subțire, corpul formîndu-se prin evazarea și apoi tragerea spre verticală a pereților (fig. 9/2). Decorul constă din linii lustruite, incizate sau trasate cu humă albă.

1.5. Paharele, lucrate din ambele tipuri de pastă, au o formă tronconică, cu o ușoară evazare a pereților spre limite superioară (fig. 9/3).

1.6. Capace și sfeșnice. Unor capace credem că aparțin doar două fragmente, realizate dintr-o pastă de calitate medie, cu diametrul de 15 cm. Restul fragmentelor provin, mai degrabă, din sfeșnice¹³, întrucît sînt realizate dintr-o pastă fină, au un decor bogat și diametrul mai mic decît gura vaselor de bucătărie, lipsindu-le totodată urmele de arsură pe muchia (fig. 10/2, 5). Tot unul sfeșnic trebuie să-i aparțină un picior cu o profilatură elegantă (fig. 10/3).

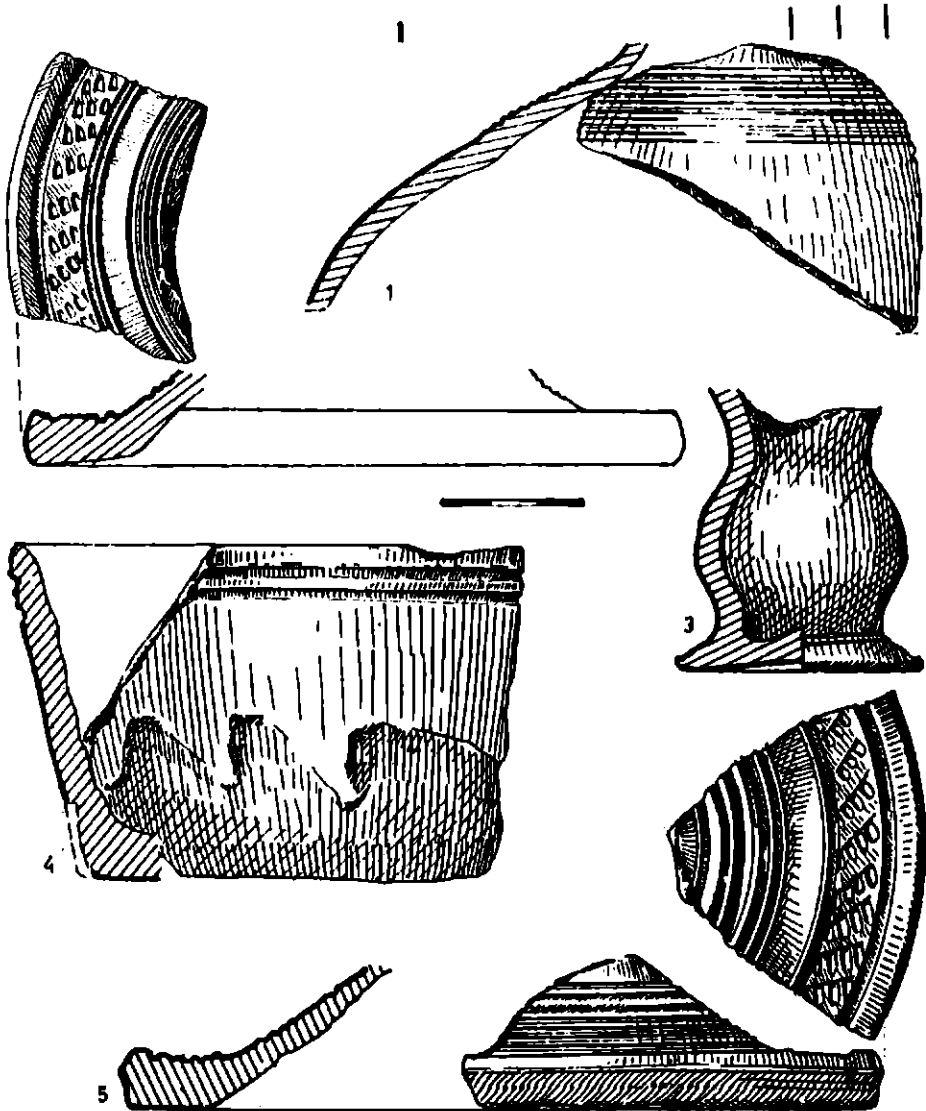

Fig.10.-Oală-borcan (1); capace (2,5); sfeșnic (3); castron (4)- din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

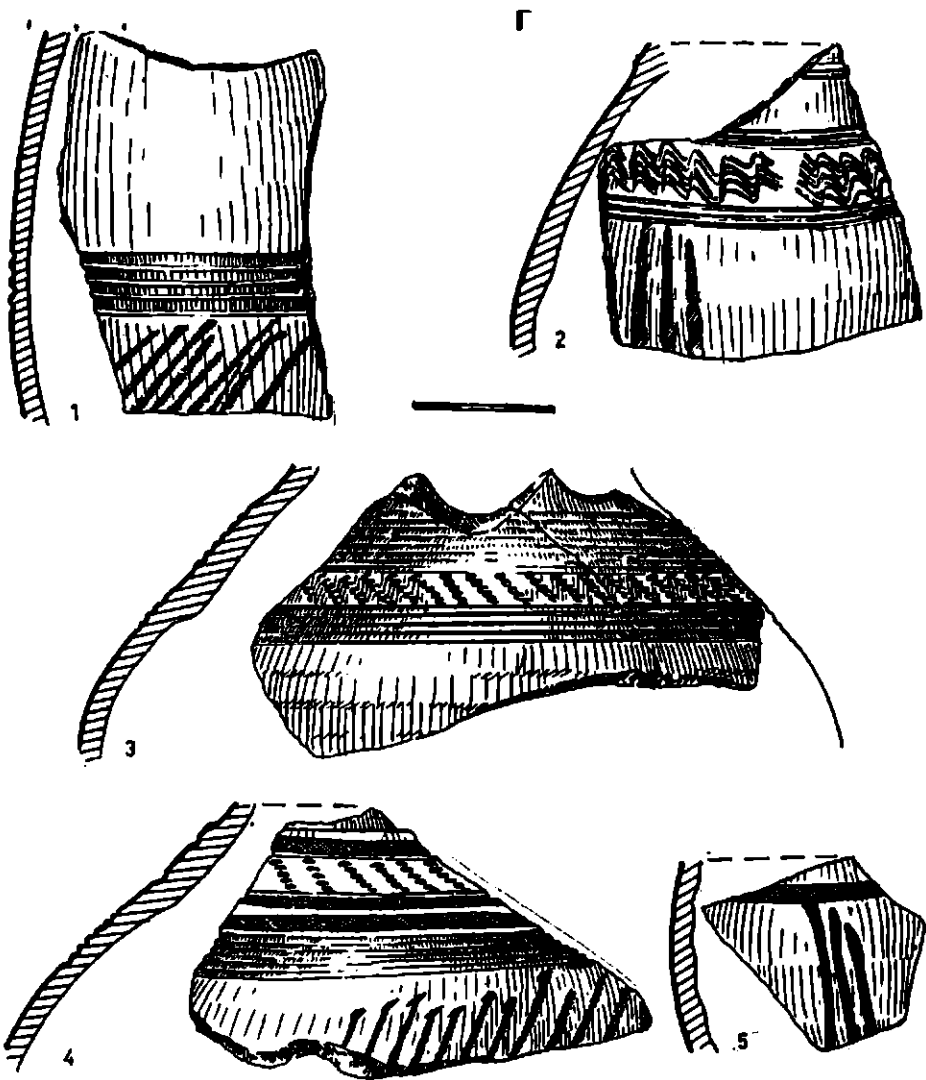

Fig.11.-Fragmente de vase cu decor incizat, lustruit (1-4)sau cu pete de culoare (5) - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

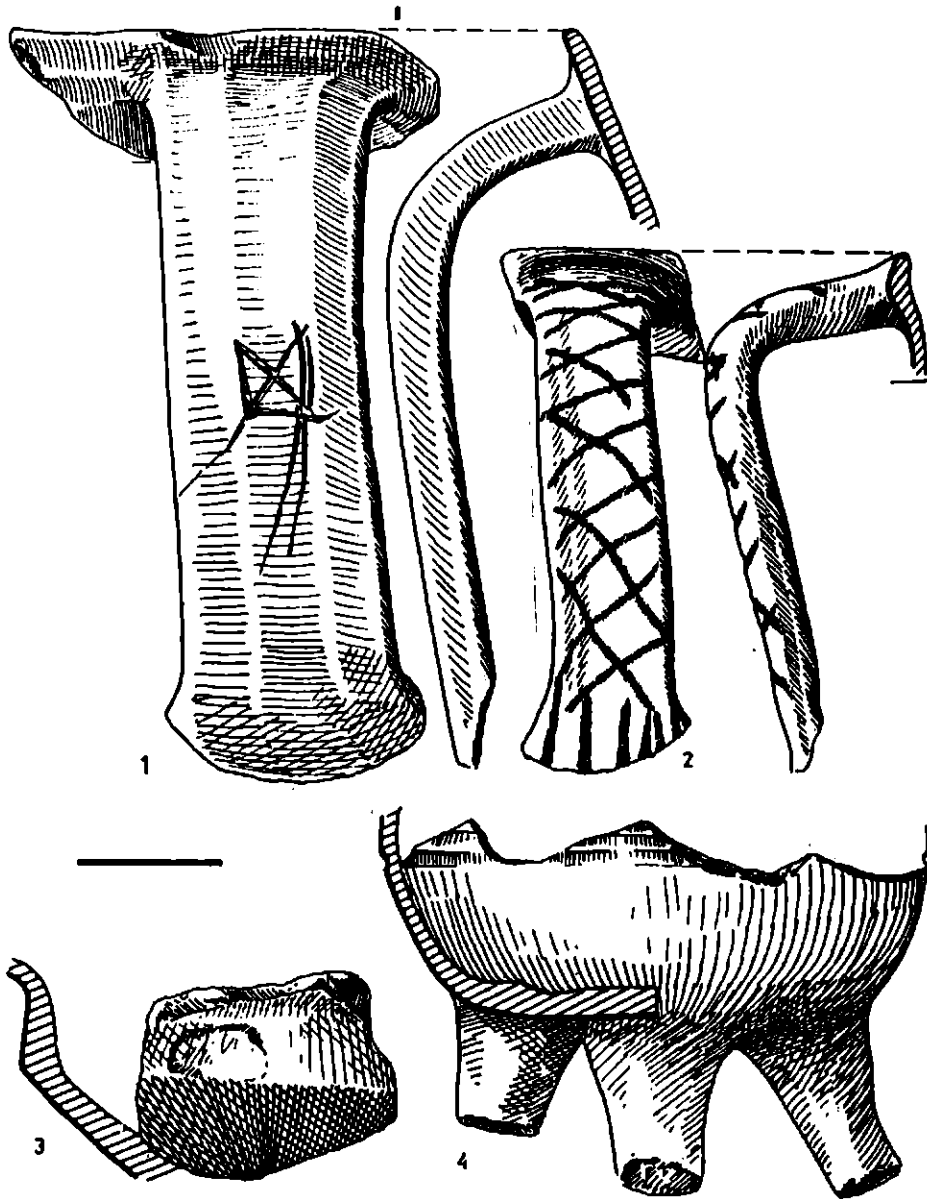

Fig.12.-Torți de vase cu decor incizat (1) sau lustruit (2); strachină smălțuită (3); tigaie (4) - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

1.7. Castronul, modelat dintr-o pastă bună, are pereții de înălțime medie, destul de groși și arcuții ușor (fig.10/4).

Decorul, prezent pe cea mai mare parte a formelor descrise mai sus, apare sub formă de motive simple sau combinate.

a) Decorul simplu cunoaște câteva formule aplicate independent pe diferite suprafețe ale vasului: incizia orizontală fină, dispusă în fasciole de 2-14 linii pe umăr, mai rar în zona de maxim diametru, precum și pe buzele înalte ale unor vase de tipul oalelor-borcan sau cu toartă și a ulcioarelor (fig.7/3, 8/1,3 și 10/1); linii verticale lustruite, realizate în pastă crudă, uneori după aplicarea unui strat de vopsea roșie, pe întreaga suprafață a unor vase, precum cana cu gura trilobată, ulciorul sau paharul (fig.8/2 și 9/3,4); benzi de humă albă, cu lățimea de 2-5 mm, dispuse grupat (2-3), în poziție verticală sau oblică, pe perețele ulcioarelor și ulcelelor, aplicate pe pasta crudă sau peste un strat de vopsea roșie, ele pornesc uneori de la un brțu orizontal trasat tot cu humă albă la limita dintre umăr și corpul vasului (fig.11/5).

b) Decorul combinat apare pe ulcioare, căni, cupe, capace și sfeșnice (fig.11/1-4), în mai multe variante: linii lustruite peste care sînt trasate oblic dungii de humă albă; linii incizate, orizontale și vălurite, asociate cu benzi de humă albă; linii incizate, orizontale, combinate cu împunsături dese și pete de culoare roșie; linii incizate, orizontale alternînd cu șiruri de impresiuni realizate cu roțița; linii fine incizate orizontal, linii lustruite, benzi de humă albă și împunsături, alături de pete de smalt aplicate pe marginea buzei, toate acestea combinate între ele cu rezultate dintre cele mai fericite pentru aspectul exterior al vaselor.

Acest variat repertoriu decorativ constituie în ultimă instanță dovada unei reocupări speciale din partea olarilor pentru realizarea unui aparat ornamental în măsură să satisfacă gusturile unei societăți al cărui simț estetic este din ee în ce mai evoluat.

Torțile cunosc, în general, același decor cu cel al vaselor: linii lustruite, benzi de humă albă sau doar vopseaua roșie (fig.12/2). Unul din exemplare are incizat în pasta arsă un motiv geometric (fig.12/1) ce poate marca apartenența vasului la un anumit individ.

2. Ceramica smălțuită este destul de redusă cantitativ. Din pasta obișnuită, similară celei din care este obținută ceramica nesmălțuită de bucătărie, se realizează ulcele, tigăi cu trei piciorușe (fig.12/4), ulcioare, smălțuite la interior și uneori parțial la exterior. Pasta fină contribuie la realizarea veselei pentru masă; străchini cu picior inelar, pereți oblici și buza trasă spre verticală (fig.12/3 și 13/2,3), farfuriile cu buza lată, orizontală (fig.13/1). Smălțuite doar la interior, de obicei cu smalt gălbui, aceste exemplare sînt decorate prin sgraffitare sau cu pete de altă culoare în raport cu cea a fondului. Deși materialul este fragmentar, se pot remarca elemente vegetale, geometrice și chiar zoomorfe (o pasăre - fig.13/3), ultimul mai rar întîlnit în această zonă, teritoriul românesc în care atari reprezentări sînt mai bine cunoscute fiind cel din ime-

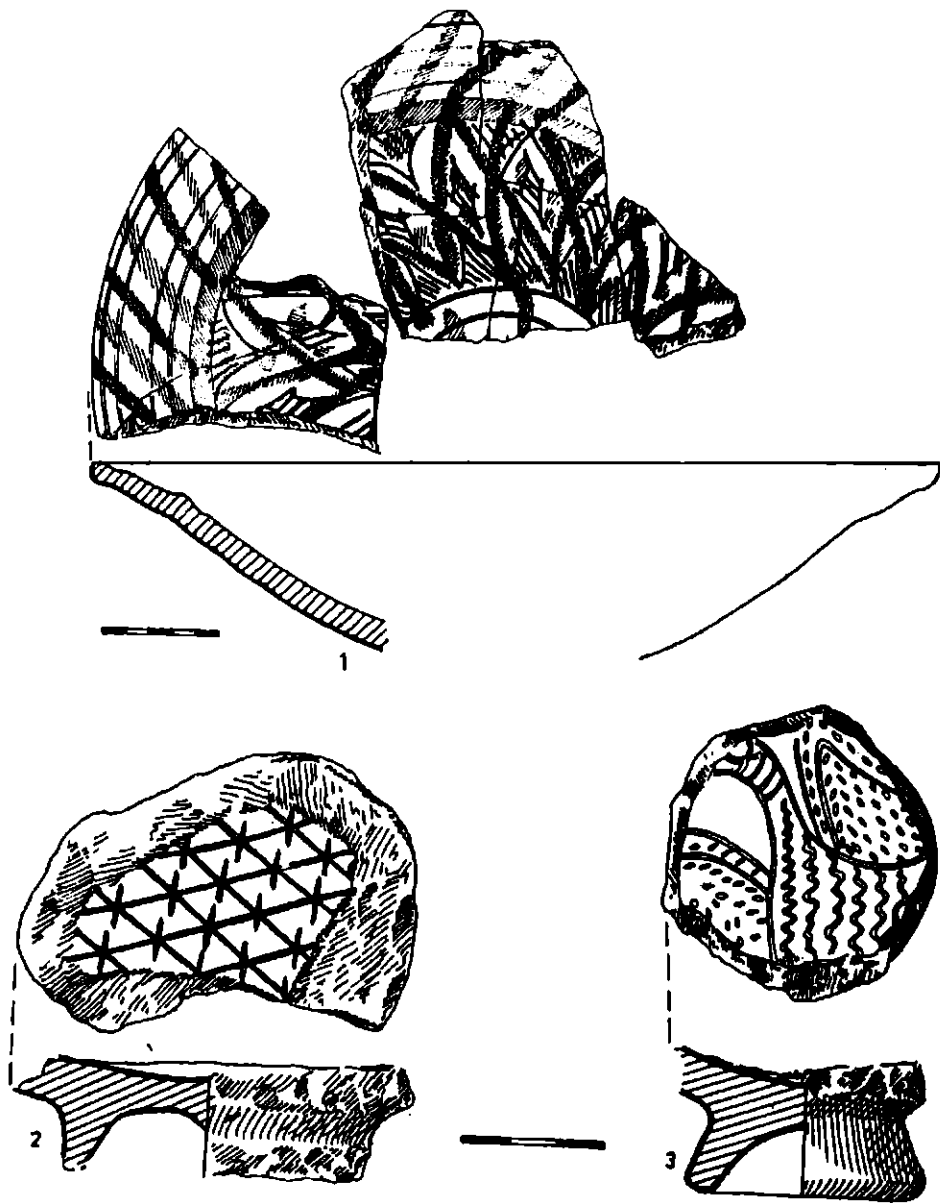

Fig.13.-Farfurie (1) și strachină cu picior inelar (2,3) decorate prin incizie și smălțuire - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

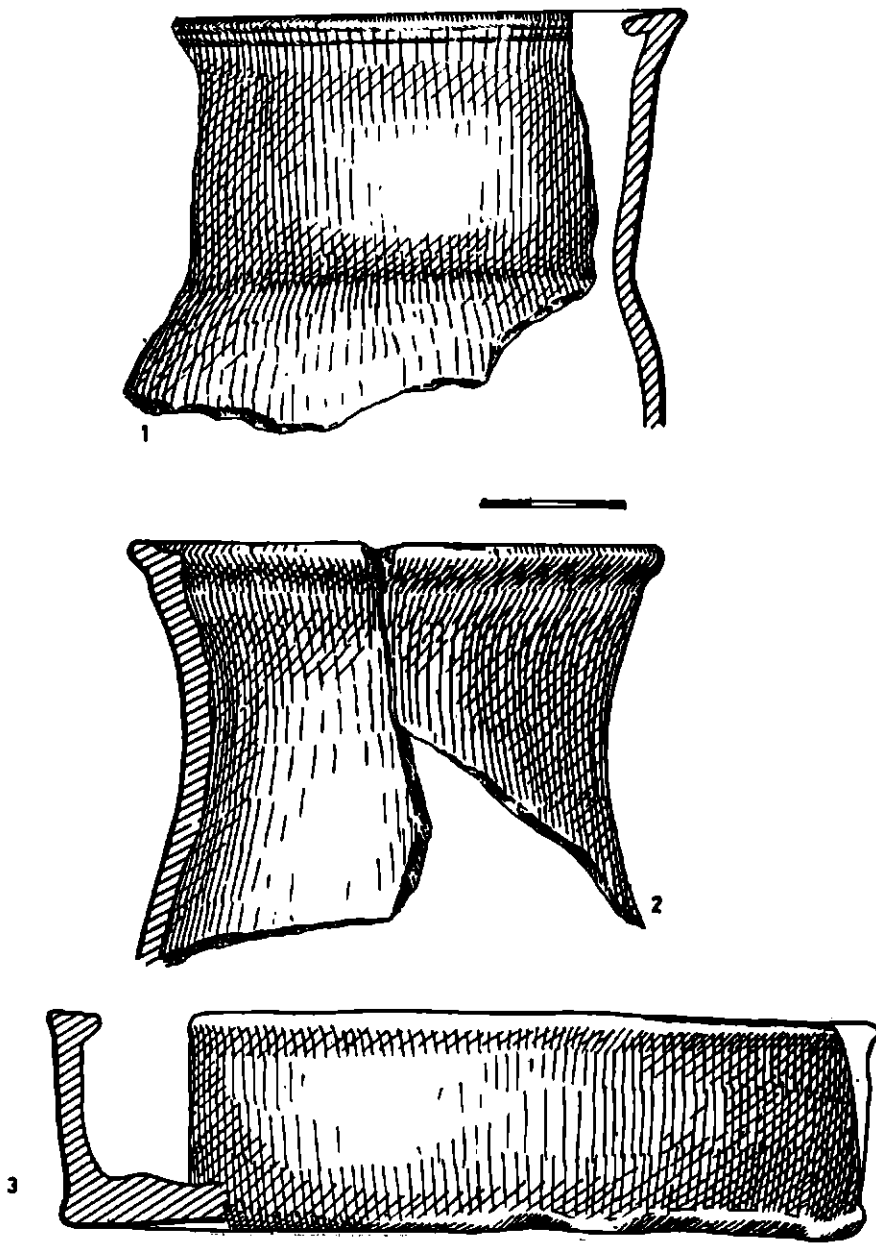

Fig.14.-Cahle-oală (1,2) și cahlă-disc (3) - din umplutura locuinței 4 (a doua jumătate a sec.XIV).

diata vecinătate a Dunării.

Cahlele, olanele pentru fumuri și bucățile de chirpici aflate în umplutura locuinței 4 constituie dovada prezenței în cadrul acestui complex a unei sobe. Peretele acesteia conține două tipuri principale de cahle :

a) cahle-oală prezente în mai multe variante, în funcție de profilul corpului sau modul de realizare a gurii: - cu corpul tronconic și gura pătrată, înfîlnită în mod frecvent pe întreg teritoriul românesc în secolele XIV-XVI; - cu corpul tronconic și gura quadrilobată, cu analogii în sec. al XIV-lea la Cuhlea¹⁴ și în prima jumătate a celui următor la Rîmnicu Vlcea¹⁵ și Cotmeana¹⁶; - cu corpul adînc, ușor bombat și gura circulară avînd muchia buzei trasă spre interior sub forma unui prag (fig. 14/1,2); prezente la Cuhea¹⁷, Tîrgoviște¹⁸, Rîmnicu Vlcea¹⁹, Poenari²⁰, fiind semnalate și cu alt prilej la Curtea de Argeș²¹.

b) cahle-discuri, decorate în cîmp prin nervuri în forma unor cercuri concentrice (fig. 14/3). În arhitectura sobei ele alternau cu cahlele-oală cu gura circulară. Și acest tip de cahle apare frecvent în această epocă, precum și în secolele următoare, fie asociat cu alte tipuri, la Tîrgșor²², Comana²³, Tîrgoviște²⁴, fie singur - cu evidente rosturi ornamentale - , cum s-au descoperit în București²⁵, Tînganu²⁶ sau Piuș Petrii²⁷.

Ținînd de sistemul de funcționare al sobei, menționăm olanele pentru fumuri reprezentate de tuburi ușor evazate la unul din capete, cu înălțimea de 45-50 cm și diametrul maxim de 28 cm.

Existența acestei sobe cu cahle la Curtea de Argeș, în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea, prezintă, fără îndoială, o importanță sporită, întrucît se înscrie în rîndul primelor amenajări de acest fel din Țara Românească²⁸. Cea mai apropiată analogie o înfîlnim la Tîrgoviște, în contextul unei locuințe de lemn, cu pivniță, ce ființa în jurul anului 1390²⁹.

Aceste prezențe impun constatarea că în a doua jumătate a sec. al XIV-lea sistemul de încălzire prin sobe cu cahle - modalitate de origine central europeană - se va extinde contribuind la sporirea confortului. Soba romanico-gotică, cum este cunoscut în literatura de specialitate acest tip de sobă cu cahle-oală³⁰, se răspîndește, deci, în țările române, în forme asemănătoare cu cele pe care le cunoaște centrul Europei, într-un interval de timp foarte scurt, dovadă a strînselor contacte pe care societatea românească la întreține cu artele de cultură învecinate, dar și a permeabilității sale față de cîștigurile europene în materie de confort.

Nu putem încheia acest prim raport privitor la cercetările noastre din cuprinsul așezării de la Curtea de Argeș fără a sublinia acele concluzii ce se desprind în actualul stadiu de investigații. Încă de pe acum se poate constata că pe parcursul unui secol, de la sfîrșitul celui de al XIII-lea pînă la finele celui următor, tehnica de construcție a locuințelor evoluează, proces ilustrat de trecerea de la semibordeiul cu o structură lemnoasă ușoară și pereți de nuiete lipiți cu argilă la locuința cu o structură complexă, cu două niveluri, ce presupunea o temeinică cunoaștere a meșteșugului și implicit existența unei categorii de meș-

teșugari specializați în arta de a construi.

Alături de aceasta se observă o evoluție corespunzătoare a sistemului de încălzit, de la vatra simplă la cuptorul cu boltă plasat pe un seclu și, în sfârșit, la soba cu căhle, dovadă a nivelului de dezvoltare atins de societatea orășenească de la Argeș, dar nu numai de aici, ci și din întreg teritoriul românesc.

În sfârșit, aceeași idee de progres se desprinde din analiza materialului ceramic în cuprinsul căruia se remarcă aceeași evoluție de la formele simple, de execuție tehnică modestă, la cele mai elaborate beneficiare a unui decor bogat și variat

NOTE

- * Din partea Muzeului din Curtea de Argeș la săpături a participat Nicolae Moiescu, directorul muzeului.
- 1 Bibliografia cu privire la orașul Curtea de Argeș și monumentele sale vezi la NICOLAE STOICESCU, Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească, vol.1, 1979, p.236-251.
- 2 VIRGIL DRĂGHICEANU, Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice, București, 1923, p.9-76.
- 3 NICOLAE CONSTANTINESCU, Cercetarea arheologică de la Curtea domnească din Argeș, în "Studii și comunicări", I, Pitești, 1968, p. 123 și urm.; idem, La residence d'Argeș des Voievodes roumains des XIIIe et XIVe siècle. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques, în RESEE, VIII, 1970, 1, p. 5-31; idem, Curtea de Argeș. Probleme de geneză și evoluție, în BMI, 3, 1971, p.14-23; idem, Curtea de Argeș - străvechea vatră voievodală după 1150, în "Magazin istoric", 1, 1978, p.27-33.
- 4 Biserica Sf. Nicolae a fost cercetată de Virgil Drăghiceanu, Nicolae Constantinescu, Dinu V. Rosetti și Nicolae Moiescu. Recent a apărut un prim raport de săpături întocmit de NICOLAE MOISESCU, Biserica Sf. Nicolae în lumina ultimelor săpături arheologice, în vol. "Studii și comunicări", Curtea de Argeș, 1980, p.35-39.
- 5 NICOLAE CONSTANTINESCU, Curtea de Argeș..., p.24.
- 6 Materialul l-am putut consulta prin bunăvoința colegei Mariana Marcu de la Muzeul de istorie din Brașov, căreia îi mulțumim și cu acest prilej.
- 7 Deși inițial am optat pentru o datare ceva mai timpurie a acestui complex, analiza integrală a materialului arheologic ne-a condus la încadrarea cronologică menționată mai sus. (v. Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, Locuințe din veacurile al XIII-lea și al XIV-lea de la Curtea de Argeș, în "Studii și comunicări", Curtea de Argeș, 1980, p.24.
- 8 RADU POPA și GHEORGHE BALTAG, Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, în SCIVA, 1, 1980, p.33-51.

- 9 EUGENIA NEAMȚU, VASILE NEAMȚU și STELA CHEPTEA, Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII, Iași 1980, p.21; LIA BATRÎNA și ADRIAN BATRÎNA, Contribuții arheologice cu privire la așazarea de la Baia în epoca anterioară întemelerii statului feudal Moldova, în SCIVA, 4, 1980.
- 10 M.D.MATEI și EM.EMANDI, O casă de orășean din secolul al XV-lea de la Suceava, în SCIVA, 4, 1977, p.553-576; RADU POPA și MONICA MĂRGINEANU-CĂRSTOIU, Mărturii de civilizație medievală românească, București, 1979, p.14-26 și 31-39; EUGENIA NEAMȚU, VASILE NEAMȚU, STELA CHEPTEA, op.cit., p.21-22; LIA BATRÎNA și ADRIAN BATRÎNA, op.cit. Un studiu monografic cu privire la diferitele categorii de locuințe medievale vezi la CORINA NICOLESCU, Case, conace și palate vechi românești, București, 1979.
- 11 ELENA BUSUIOC și MONICA MĂRGINEANU-CĂRSTOIU, Mittelalterliche Kachelofenarten in den rumänischen Fürstentümern (XIV-XV Jahrhundert), în "Dacia", N.S., XXIII, 1979, p.275-306; N.CONSTANTINESCU și CORNEL IONESCU, Asupra habitatului urban de la Tîrgoviște înainte de 1394. Repere din viața curții domnești, în SCIVA, 1, 1980, p.53-74.
- 12 NICOLAE CONSTANTINESCU, Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, București, 1972, p.110, nota 130.
- 13 Pentru atribuirea acestor piese fragmentare unor sfeșnice vezi: SONIA GHEORGHEIEVA, "Arheologija Sofia", 8, 1960, 4, p.8, iar unor capace vezi: NICOLAE CONSTANTINESCU, op.cit., p.123 și pl. XXXVII; SILVIA BARASCHI, Despre capacele de lut de la Păculul lui Soare, în SCIV, 4, 1972, p.609-617, PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, Păculul lui Soare, H, București, 1977, p.55.
- 14 RADU POPA, O sobă cu cahle oală în secolul al XIV-lea de la Cubea Maramureș, în SCIV, 4, 1973, p.676.
- 15 ELENA BUSUIOC și MONICA MĂRGINEANU-CĂRSTOIU, op.cit., p.287, fig.9/b, c și fig.10.
- 16 Material inedit rezultat din cercetările noastre.
- 17 RADU POPA, op.cit., p.672-675, fig.2/a-f.
- 18 NICOLAE CONSTANTINESCU și CORNEL IONESCU, op.cit., p.63, fig.8/1.
- 19 ELENA BUSUIOC și MONICA MĂRGINEANU-CĂRSTOIU, op.cit., p.278, fig.1/9, 11 și p.280, fig.2.
- 20 GHEORGHE CANTACUZINO, Cetatea Polenari, în SCIV, 2, 1971, p.282.
- 21 Într-o locuință cercetată parțial cu câțiva ani în urmă, plasată în imediata vecinătate a L4, s-au descoperit numeroase cahle de acest tip aflate acum la Muzeul Orășenesc din Curtea de Argeș.
- 22 DORIN POPESCU și colaboratori, Șantierul arheologic Tîrgșor, în Materiale, VI, 1959, p.732-735.
- 23 LIA BATRÎNA și ADRIAN BATRÎNA, Evoluția ansamblului fostei mănăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice, în "Revista mu-

- zeelor și monumentelor", seria Monumente istorice și de Artă", 1, 1974, p.20, 26 și fig.8.
- 24 NICOLAE CONSTANTINESCU și CORNEL IONESCU, op.cit., p.65.
- 25 PANAIT I.PANAIT, Contribuții arheologice la cunoașterea satului în secolul al XV-lea pe teritoriul de azi al Bucureștiului, în "Materiale de istorie și muzeografie", (MM) București, 1964, p.226, fig.4; idem, Inceputul orașului București în lumina cercetărilor arheologice din București, în MM, București, V, 1967, p.21; ARISTIDE ȘTEFĂNESCU, Cercetări arheologice din cartierul Vitan, în "București", VIII, 1971, p.79.
- 26 PANAIT I.PANAIT și MIOARA TURCU, Cercetările arheologice de la Tînganu, în "București", VI, 1968, p.88, fig.3/1.
- 27 LUCIAN CHIȚESCU și colaboratori, Cercetări arheologice la Pîna Petrii (Orașul de Floci), jud.Ialomița, în "Cercetări arheologice", III, București, 1979, p.220, 223 și fig.13.
- 28 Cele mai vechi sobe cu căhle de pe teritoriul țării noastre sînt semnalate în Transilvania, la Sighișoara, la sfîrșitul sec.al XIII-lea (Radu Popa și Gheorghe Baltag, op.cit., p.41), în Moldova, la Tîrgu Neamț în ultimele decenii ale sec.al XIV-lea (cercetări personale, inedite), iar în Țara Românească, la Curtea de Argeș în jurul anului 1340 (Nicolae Constantinescu și C.Ionescu, op. cit., p.70, nota 28).
- 29 Ibidem.
- 30 ROSEMARIE FRANTZ, Der Kachelofen. Entstehung und kunsthistorische Entwicklung von Mittelalter bis Zum Ausgang des Klassizismus, Graz, 1969, p.16-19.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES EFFECTUÉES EN 1979
SUR L'ÉTENDUE DE L'ÉTABLISSEMENT DE CURTEA DE
ARGES, DÉP.D'ARGES.

Résumé

Les recherches archéologiques entreprises en 1979 à Curtea de Argeș ont mené à l'identification et l'investigation de quatre habitations, deux d'entre celles-ci appartenant au type des huttes à demi enfoncées dans le sol (L₁ et L₂), les autres deux étant des habitations de surface (L₃ et L₄). L'analyse de l'inventaire archéologique nous a permis aussi bien l'encadrement chronologique de chaque ensemble séparément que l'énoncé de certaines conclusions en ce qui concerne l'évolution de la poterie et de la technique de construction sur l'étendue du dit établissement entre la fin du XIIIe siècle et l'achèvement du siècle suivant.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig.1.**.-Profil de la paroi ouest de la Section 1 (habitation 1). 1) Terre vierge, argile sablonneuse; 2) plancher de l'habitation de la première phase de fonctionnement; 3) plancher de l'habitation de la seconde phase de fonctionnement; 4) socle du fourneau; 5) humus médiéval; 6) argile contenant des fragments céramiques; 7) couche compacte de brûlure; 8) sol brun-châtain pigmenté de charbon, fragments céramiques et os d'animaux; 9) sol châtain; 10) argile sablonneuse; 11) sol châtain et les traces d'un pavé; 12) sol châtain pigmenté de fragments de briques et morceaux de cailloux; 13) fragments de cailloux et de briques; 14) sol châtain ameubli; 15) mortier; 16) sol végétal; 17) couche de mortier(XIVe siècle).
- Fig.2.**.-Plan de l'habitation no.1 de Curtea de Argeş.
- Fig.3.**.-Céramique de la première phase de fonctionnement (XIIIe-XIVe siècles) de l'habitation no.1 (1-4); applique pour le vêtement(5); céramique de la deuxième phase de fonctionnement, première moitié du XIVe siècle) de l'habitation no.1 (6-8).
- Fig.4.**.-Céramique de la deuxième phase de fonctionnement de l'habitation no.1 (1-7).
- Fig.5.**.-Plan des habitations nos.2,3,4 de Curtea de Argeş.
- Fig.6.**.-Profil de la paroi sud-ouest de la Section 3 (habitation 4). 1) Terre vierge, argile sablonneuse; 2) gravier; 3) cailloux. 4) bois carbonisé; 5) fosses; 6) plancher de la cave en planches carbonisées; 7) remplissage formé de torchis, carreaux de poêle, briques, argile; 8) remplissage existant entre les parois de la fosse et le mur de la cave; 9) argile violâtre mêlée de morceaux de torchis; 10) argile violâtre pigmentée de charbon et de cailloux; 11) sol châtain-rougeâtre; 12) argile violâtre pigmentée de charbon; 13) argile jaune - aménagement de l'entrée de la cave de l'habitation no.2; 14) argile pigmentée de charbon; 15) sol brun contenant de l'argile, charbon et cailloux; 16) sable; 17) sol grisâtre pigmenté de charbon, briques et argile; 18) couche de torchis; 19) couche grisâtre aux lentilles d'argile jaune; 20) argile pure; 21) sol brun pur; 22) sol châtain aux lentilles d'argile; 23) sol brun-grisâtre; 24) argile jaune pigmentée de cendre; 25) sol végétal; 26) poutres carbonisées; 27) grains carbonisés.
- Fig.7.**.-Fragments de pots qu'on a trouvé dans le remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.8.**.-Pot à l'anse; broc au bord trilobé (2); cruche au bord trilobé (3) provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle),

- Fig.9.-Vase-bocal (1); coupe à l'anse (2); gobelet (3) pot au bord trilobé (4) provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.10.-Vase-bocal (1) couvercles (2,5); chandelier; bol (4)provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.11.-Fragments de vases au décor incisé, poli (1-4) ou avec des taches de couleur (5) provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.12.-Anses de vases au décor incisé (1) ou poli (2); écuelle émaillée (3); poêle (4)- du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.13.-Assiette (1) écuelles au pied annulaire (2,3), ornées par incision et émaillées - provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).
- Fig.14.-Carreaux de poêle on forme de pots (1,2) et un autre en forme de disque (3) - provenant du remplissage de l'habitation no.4 (deuxième moitié du XIVe siècle).

ETAPE DE CONSTRUCȚIE ÎN CUPRINSUL ANSAMBLULUI "MĂNĂSTIREA" DIN VĂLENI DE MUNTE, JUD. PRAHOVA, ÎN LUMINA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DIN 1979

de LIA BATRÎNA
și ADRIAN BATRÎNA

În luna iulie 1978 s-au executat sonde arheologice la biserica "Mănăstirea" din Vălenii de Munte, jud. Prahova, în contextul lucrărilor de restaurare de care va beneficia lăcașul afectat de cutremurul din 4 martie 1977. Monumentul a fost prezentat în mai multe rânduri de Nicolae Iorga, de fiecare dată fiind discutate probleme ce țin de trecutul¹ sau decorația sa interioară². Mai recent a văzut lumina tiparului un studiu amănunțit datorat lui Emilian Vlaiculescu³.

Din datele de ordin istoric trebuie reținute în primul rând acele ce rezultă din analiza celor două pisanii ale bisericii, prima - fără a fi și cea mai veche - datînd din 4 iunie 1746, iar cea de a doua din 8 iulie 1809⁴. Privit acestora, primul lăcaș mănăstiresc este ridicat în anul 1680 de către clucerul Hagi Stolan și soția sa Iluca, ce însoțesc așezămintul cu toată averea lor și fi închină - ca metoh al mănăstirii Cotrocenilor - mănăstirii Iviriilor de la Muntele Athos⁵. Lipsită de pietară interioară și sloană (pridvor) dintru început, biserica va primi aceste podeabe prin grija ceașului de aprozi Nicolae Buzăianu, nepot al Ilucăi, la o dată anterioară anului 1737, probabil la începutul deceniului al X-lea al sec. al XVII-lea⁶. Marele cutremur din 3 mai 1737 "a surpat" această mănăstire, ce a fost apoi refăcută "din temelie în straze" și ridicat un turn olopotaie, prin grija egumeaului kir Zaharia și prin substanțiala participare materială a aceluiași boier Nicolae Buzăianu, lucrările fiind terminate la 4 iunie 1746⁷. Dar după o jumătate de veac, în dimineața zilei de 14 octombrie 1802, un nou cutremur a dărâmat... biserica și olopotnița, înnoirea "cu totul, din temelie", făcîndu-se în timp ce erau egumeni la Cotroceni, Visarion, iar la Văleni, Gherasim, atît prin contribuția anoriașilor de rînd, cît și a poboavnicului Moise și a ginereului său Mirza Medelnicerul ce se află reprezentați - alături de alți membri ai familiei - pe perețele de sud a pronaosului⁸.

Cu prilejul secularizării averilor mănăstirești (1864) mănăstirea va fi desființată, lăcașul de cult fiind transformat în biserică parohială. Ultimele modificări, ce afectează structura monumentului, au loc la începutul veacului nostru, atunci cînd sînt înfolosite scadrasentele ferestrelor și sistemul de boltire al pronaosului. Tot acum se adosează două coloane la limita dintre naos și pronaos și se adaugă pe latura de vest un mic pridvor⁹.

În anul 1925, din inițiativa Comisiunii Monumentelor Istorice, se înălțură pridvorul și pictura în ulei realizată în 1906 de către pictorul

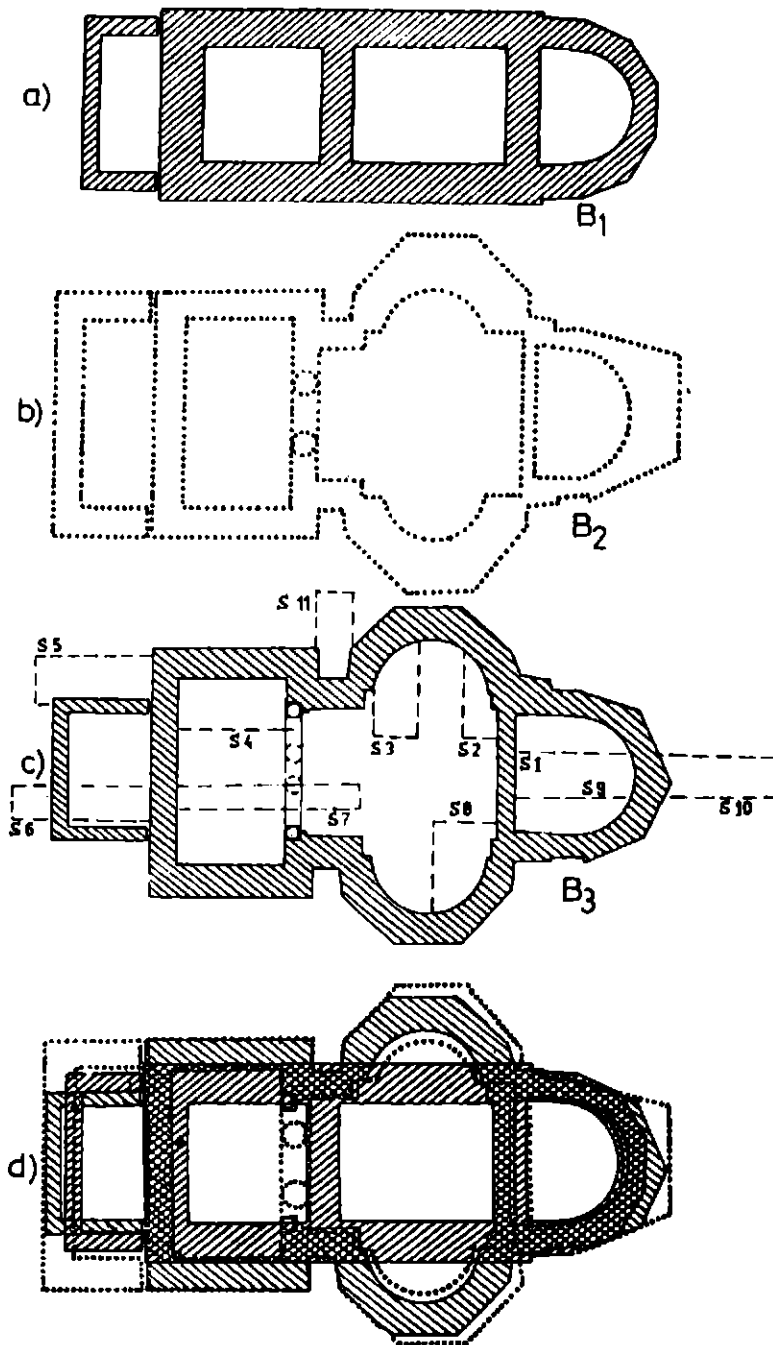

Fig. 1.- Planurile lăcașurilor de cult ce se succed în corpul ansamblului „Mănăstirea” din Vălenii de Munte. a. B₁ - 1680; b. B₂ - 1746; c. B₃ - 1809; d. suprapunerile celor trei faze de construcție.

Toma Vintilescu¹⁰.

Cutremurul din 1940 afectând pereții și sistemul de boltire, se execută noi lucrări de consolidare de către aceeași Comisiune a Monumentelor Istorice¹¹.

Această fișă, în linii generale, datează de sâmbătă istorică cu privire la "Mănăstirea" din Vălenii de Munte, a revenit cercetărilor arheologice sarcina de a preciza în ce au constat etapele de construcție și de refacere ale monumentului, menționate după cum s-a văzut de către izvoarele scrise dar considerate, fără excepție, mai ales atunci când semnalau modificări radicale ("din temelie") ale edificiului, drept exagerări și puse pe seama orgoliului otteriorului. Din aceste motive s-a îndrăznit părerea că actualului monument, cu unele mici transformări, ar fi fost cel ridicat la sfârșitul sec. al XVII-lea¹².

De la bun început trebuia spus că cercetările arheologice au constatat că cele două mari cutremure mai sus amintite au distrus de fiecare dată în întregime lăcașul de cult, acțiunile de refacere fiind integrale, așa după cum menționează însăși planurile. Astfel, după cutremurul din 1737 se adoptă o nouă structură arhitectonică, iar în urma celui din 1802 se refolosesc o bună parte din fundațiile monumentului anterior, în condițiile în care întreaga elevație este refăcută, motiv pentru care edificiul actual nu poate fi atribuit decât constructorilor de la începutul sec. al XIX-lea¹³, acestei epoci aparținându-i și cel mai vechi strat de pictură. Totodată unele intervenții se datoresc constructorilor din voacul nostru.

Monumentul a fost cercetat prin executarea unui număr de 11 secțiuni și casele plasate atât în interiorul, cât și în exteriorul său (fig. 1/c). Cele trei lăcașuri de cult pe care le-a cunoscut ansamblul au fost denumite în mod convențional de către noi: B₁ - monumentul construit la 1680, B₂ - cel ridicat după cutremurul din 1737 și B₃ - edificiul ridicat în urma cutremurului din 1802, și de la care s-a pornit cercetarea.

Stratigrafia zonei cercetate nu este unitară, cauza rezidând în numeroasele acțiuni de răzuire și nivelare pe care le-a cunoscut terenul. Totuși principalele momente constructive au putut fi stabilite prin coroborarea datelor furnizate de profilele mai multor secțiuni, cele mai edificatoare în acest sens fiind profilul de sud al S₁ (fig. 2/b) și profilul de est al S₃ (fig. 2/a). Potrivit acestora solul viu, reprezentat de argila vineție, care apare la o adâncime de 1,40 m față de nivelul actual de călcare, este suprapus de un strat de pământ brun ce conține în partea sa inferioară fragmente ceramice. Aceste materiale, databile la sfârșitul sec. al XIV-lea și începutul celui următor, constituie dovada existenței unei așezări omenești la Vălenii încă din această epocă¹⁴. Unei perioade imediat următoare îi aparțin două morminte - M₂ și M₃ - suprapuse fie de fundația B₁, fie de nivelul său de construcție și deci anterioare primului lăcaș de cult ridicat aici în 1680. Mormintele au aparținut fără îndoială unei necropole ale cărei limite și capelă, ce nu va fi lipsit, nu au putut fi reperate în stadiul actual al cercetărilor. Fără îndoială

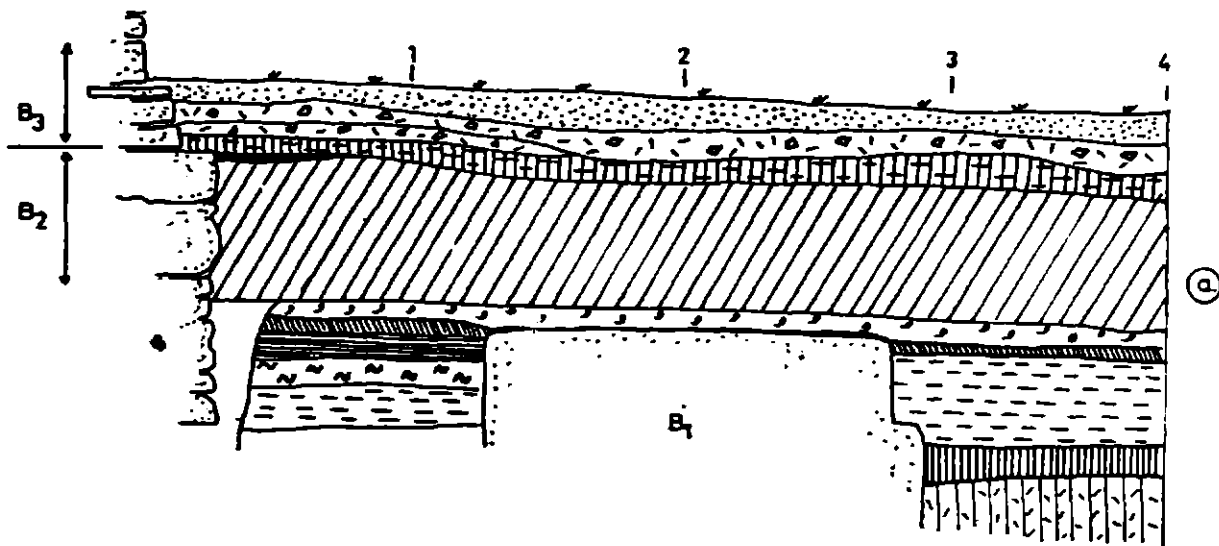

Fig. 2. - a. Profilul peretelui de est al secțiunii S₃; b. Profilul peretelui de sud al secțiunii S₁. Legenda : 1. argilă provenită din șanțurile de fundație ale B₁ ; 2. mortar provenit din procesul de construcție al B₁ ; 3. pământ brun cu pigment de mortar și cărămidă ; 4. moloz provenit din demantelarea B₁ ; 5. pământ brun cu pigmenti de argilă provenit din șanțurile de fundație ale B₂ ; 6. moloz rezultat din dezafectarea B₁ și întrebuințat la ridicarea nivelului interior al B₂ ; 7. mortar rezultat din procesul de construcție al B₃ ; 8. pământ brun ; 9. moloz ; 10. moloz cu cărămidă ; 11. nisip ; 12. pământ brun cu fragmente ceramice datate în sec. XIV-XV ; 13. strat de mortar reprezentând nivelul de construcție al B₂ ; 14. 15. moloz, 16. sol viu - argilă vineție ; 17. strat de argilă - suport al pardoselii B₁ ; 18. suport de cărămidă aparținând unui pavaj din dale de piatră ; 19. pardoseală din lespezi de piatră aparținând B₁.

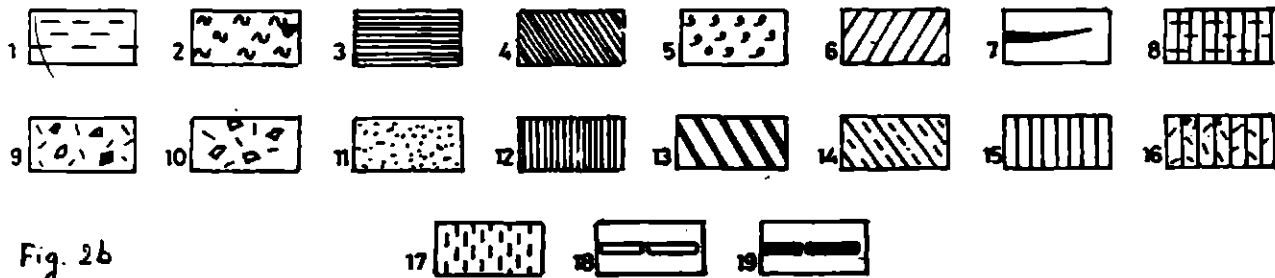
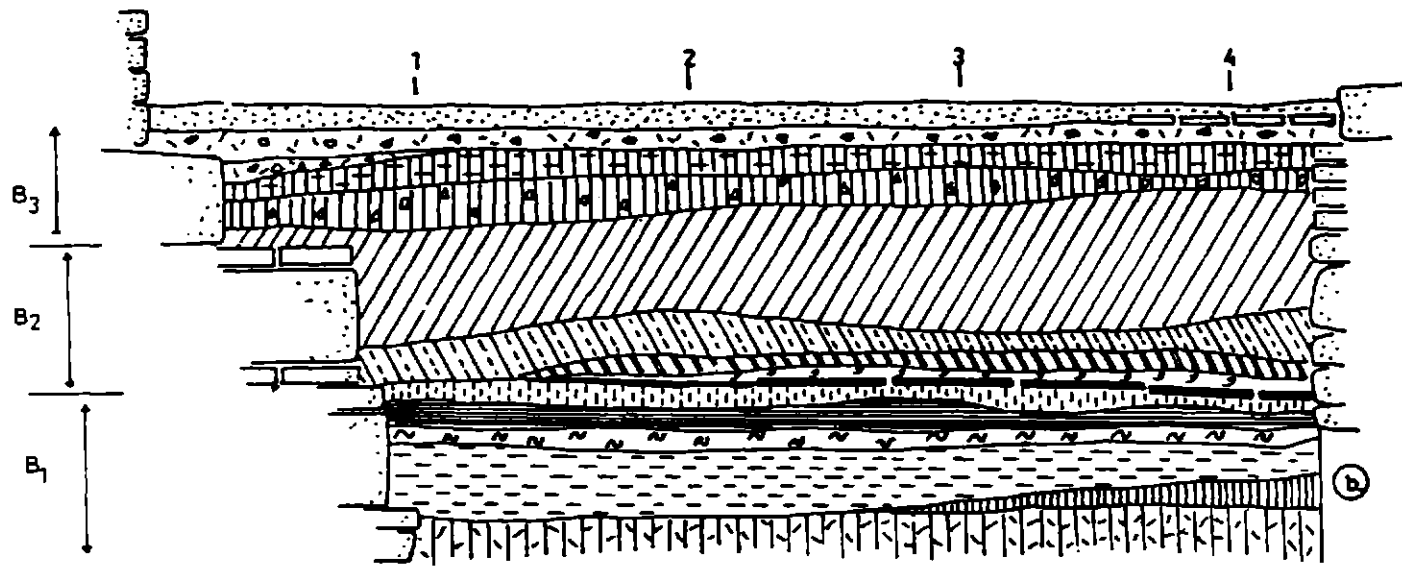

Fig. 2b

că lăcașul de cult, în jurul căruia s-a organizat această primă necropolă, va fi fost din lemn, la această încheiere conducându-ne absența din umplutura gropilor de morminte a granulelor de mortar, care în cazul unei construcții de zid ar fi trebuit să existe.

Urmărind în continuare succesiunea depunerilor arheologice, se constată prezența unui strat de pământ puternic pigmentat cu argilă galbenă provenit din săparea șanțurilor de fundație ale primului edificiu de zid (B₁), strat suprapus de o lentilă de mortar ce reprezintă nivelul de construcție al acestuia. Depunerile rezultate din procesul de construcție și amenajare al B₁ s-au conservat mai bine în zona altarului, unde (în S₁) - la adâncimea de 1,04 m față de nivelul actual de călcare - s-a descoperit in situ o porțiune din pardoseala realizată din lespezi de piatră așezate pe o umplutură de pământ castaniu bine bătătorit. În rest procesul de demantelare - consecință a cutremurului din 1737 - a afectat în bună măsură atât zidurile, cât și nivelurile de construcție sau de funcționare ale edificiului. Totodată, ca urmare a unei acțiuni de îndepărtare a molozurilor rezultate din demantelarea B₁, acestea nu au mai putut fi surprinse decât sub forma unor granule de mortar prezente la fața nivelului până la care s-a realizat această operație.

Edificiul nou construit (B₂) - după 1737 -, adoptând o structură arhitectonică diferită, va suprapune doar parțial fundațiile lăcașului anterior. Pământul rezultat din săparea noilor șanțuri de fundație va fi utilizat la nivelarea terenului și totodată suprapus de un strat de mortar scurs în timpul procesului de construcție. În cursul amenajărilor interioare se procedează la ridicarea nivelului cu ajutorul unei apreciable cantități de moloz provenit din dărâmarea lăcașului B₁, moloz în componența căruia se întindesc și numărăse fragmente din frasa ce înlocuise odinioară pereții primei biserici. Materialele arheologice legate de existența B₂ au fost îndepărtate odată cu molozurile rezultate în urma dezafectării sale petrecută în anul 1802.

În sfârșit, edificiul (B₃) ridicat după cutremurul din 1802, respectând în bună măsură planimetria celui anterior, prezintă limitele interioare și exterioare ale zidurilor - în special în zona altarului și a incusului -, ușor retrase față de cele ale B₂. Acțiunile ce țin de realizarea și funcționarea acestui ultim monument sînt bine reprezentate stratigrafic. Astfel, nivelul de la care se ridică elevația apare marcat printr-un strat de mortar ce suprapune zidurile demantelate ale B₂, urmînd apoi un strat de pământ brun închis peste care s-a amenajat o pardoseală. Cîteva straturi de moloz, diferențiale prin consistență și culoare, ilustrează reparațiile sau transformările cunoscute de edificiu în diferite momente ulterioare.

Odată prezentată stratigrafia suprafeței cercetate, precum și succesiunea principalelor monumente ce au înflăcărat în acest loc, ne vom opri pe scurt asupra elementelor de tehnică constructivă, planimetrie și decorație ridicate de fiecare din acestea. Deși zidăria primului edificiu (B₁) a fost demantelată în bună măsură, n-a putut constata că temelia sa - cu

o adâncime de 1,00 m - este alcătuită din piatră de rfu de dimensiuni destul de mari, zidită ordonat în șanțul de fundație. Ea apare decroșată cu 10 cm la interior și 20 cm la exterior față de elevație. Aceasta din urmă este realizată din blocuri de piatră ecarisată (cu dimensiunile medii de 45 x 25 x 30 cm) ce alternează cu șiruri din piatră de rfu. Grosimea zidurilor este de 1,50 m pentru altar și naos, de 1,70 m în pronaos și de 1,30 m pentru zidurile transversale.

Cât privește planul celui mai vechi lăcaș de cult al mănăstirii (B₁), acesta este drept și compus din cele trei compartimente de bază: altar, naos și pronaos (fig. 1/a), având lungimea totală de 18,10 m la interior și 21,10 m la exterior. Altarul semicircular la interior și, probabil, poligonal cu șapte laturi la exterior¹⁵ - masa din urmă s-a putut fi precizat deoarece a fost înglobat în zidăria edificiilor următoare - are o lățime de 4,90 m și adâncime de 3,80 m. La limita dintre altar și naos a fost descoperită o fundație profundă ce a susținut, fără îndoială, tîmpla de zid a bisericii. Naosul, ușor decroșat în raport cu altarul - o altă caracteristică a monumentelor ce adoptă acest plan în sec. al XVII-lea, prezintă la biserică din Coleni-Mironaști (1668)¹⁶ sau la cea a Doamnei (1683)¹⁷ din București -, cu lungimea de 6,40 m și lățimea de 5 m, trebuia să fi fost acoperit cu o calotă. Acest sistem de boltire se putea realiza prin reduceri succesive: a dreptunghiului - printr-un sistem de arce sprijinite pe console - la un patrat și a acestuia la o bază circulară prin intermediul pendentivelor, cu atât mai mult cu cât sistemul de boltire "în leagăn" este practic inexistent în această epocă. Pronaosul, de formă cvasi-patrată (5,30 x 5,50 m), va fi fost încununat cu un turn - clopotniță¹⁸ de felul celui întâlnit la biserică din Bărbuleț (1650-1670), la biserică festei mănăstiri Strehala (1645) sau la cea din Vlădești (1667)¹⁹.

În jurul bisericii, încă dintr-o primă epocă, a fost amenajat un pavaj din bolovani de rfu interceptat în S₆ la o adâncime de 0,80 m față de nivelul actual de călcare.

Deși sec. al XVII-lea este o epocă în care pridvorul - în special cel deschis - reprezintă o componentă aproape nelipsită a lăcașurilor de cult, monumentul din Văleni (B₁) nu a beneficiat dintru început de acest compartiment, care însă va fi adăugat într-o etapă ulterioară, așa după cum ne arată cercetările arheologice și ne precizează pisania din 1746. Dimensiunile sudice ale fundațiilor - cu lățimea de 0,60 m pe latura de vest și de 0,80 m pe laturile de nord și sud și totodată cu o adâncime de numai 0,25-0,30 m, ce poate fi apreciată ca superficială - ne determină să apreciem că zidul a fost realizat dintr-o zidărie ușoară sau chiar din lemn, într-o formă simplă și nu după moda vremii, cu stlpi și arcade.

Nu avem nici o mărturie asupra modului în care a fost rezolvată corespondența dintre naos și pronaos. Aceasta putea fi reprezentată de un zid plin străpuns de o ușă plasată în ax, așa după cum se obișnuiește până în sec. al XVII-lea, sau - mai probabil - prin trei deschideri în formă de arcade sprijinite pe stlpi de zidărie sau de piatră. Oricum, însă, stlpii de piatră refolosiți în cuprinsul ultimului edificiu prezintă ele-

mente de decor caracteristice secolului al XVIII-lea.

Deși elevația acestui monument nu ni s-a mai păstrat decât în foarte mică măsură, materialele de construcție recoltate din straturile de moleze ne permit unele aprecieri cu privire la aspectul său interior și exterior. Astfel, fragmentele de frescă pledează pentru existența la interior a unei decorații pictate a cărei tehnică și calitate artistică sînt dintre cele mai bune. Cele cîteva blocuri de piatră refolosite în cuprinsul edificiului următor (B₂), păstrînd și ele în situ suprafețe de tencuială pictată de aceeași factură și bună calitate, vin să întărească afirmațiile noastre de mai sus.

Cît privește aprecierile ce se pot face în legătură cu aspectul exterior al monumentului, acestea se bazează pe unele materiale de construcție - în special cărămizile de format special realizate în forme anume sau cioplite²⁰ - descoperite în aceleași molozuri mai înainte menționate sau în cuprinsul edificiilor ulterior ridicate. Fațadele par a fi fost realizate cu mijloacele și în spiritul epocii²¹, adică tencuite și împărțite prin intermediul unui tor în două registre ritmate cu arcaturi și ciubuce. Cel superior trebuia să fi fost terminat cu o cornișă în formă de dinți de fierăstrău, iar cel inferior printr-un soclu ușor decroșat și o profilatură convexă la partea sa superioară. În sfîrșit, un ultim aspect ce trebuie menționat este acela referitor la necropola așezată primului lăcaș de la Văleni. Din cauza gravelor fisuri ale zidăriei nu am putut secționa decât jumătatea de nord a pronaosului (S₄), dar și aici observațiile noastre au fost îngreuiate de seria de săpături executate în scopul verificării structurii fundației sau pur și simplu de jefuitoarii de morminte. Numeroasele oseminte umane și cele cîteva piese de inventar scăpate privirii profanatorilor - 4 năsturași globulezi, fragmente de țesături sau broderie cu fir de argint, uneori aurit, precum și o monedă emisă de împăratul Leopold în 1703 - constituie singurele materiale descoperite în suprafața pronaosului. La exterior, datorită volumului mic de săpătură, nu a putut fi surprins și cercetat decât un singur mormînt aparținînd unui adult și conținînd drept inventar 4 nasturi globulari din argint.

Cutremurul petrecut în 1737 va avea o consecință dusestrupase, impunînd ridicarea din temelie a unui nou lăcaș de cult (B₂). De această dată comanditarul și constructorii vor face apel la o nouă structură arhitectonică și anume tricencuă cu pronaos supralărgit (fig.1/b). Materialul de construcție utilizat a constat în bună măsură din piatră și cărămida recuperată din cuprinsul edificiului anterior. Fundațiile sînt din punct de vedere tehnic mai puțin îngrijit realizate decât cele ale primului edificiu, în șanțurile de fundație aruncîndu-se în mod dezordonat piatră și cărămizi fragmentare legate cu mortar. Grosimile variază de la o încăpere la alta, atîngînd 2,25 m în zonele centrale ale abakurilor și numai 1,30 m în cazul pronaosului. În condițiile în care s-a optat pentru o nouă structură arhitectonică, traseul noilor fundații diferă în bună măsură față de cel al primului edificiu, chiar dacă în cazul absidei altarului sau a limitelor de vest a pronaosului se pot observa reîntrebuințări parțiale a vechilor temelii.

Deși elevația edificiului B₂ nu s-a păstrat decât în mică măsură, am putut constata aspectul său îngrijit cît și faptul că a fost realizată, în general, din blocuri de piatră de carieră recuperate din B₁ și dispuse în șiruri orizontale ce alternează cu cărămizi. În unele zone, precum cea a altarului, cărămida este dispusă în poziție verticală, despărțind între ele blocuri de piatră ni dînd astfel naștere unei zidiri casețate-sistem de construcție de veche tradiție bizantină ce se întindește în țara noastră pînă spre mijlecul sec. al XVIII-lea.

Cît privește dispoziția planimetrică, B₂ este compusă dintr-un altar, semicircular la interior și poligonal cu cinci laturi la exterior, un naos cu lățimea în axul absidelor de 10,25 m și adîncimea de 8,50 m, avînd abacurile semicirculare la interior și poligonale la exterior, și un pronaos lat de 7,80 m și adînc de 4,60 m. Sistemul de boltire poate fi lesne reconstituit pe baza informațiilor oferite de pisanie; cele trei turle amintite trebuie să fi fost astfel repartizate; una încununînd naosul, iar celelalte două, despărțite printr-un arc dublou, pronaosul.

Tîmpla, realizată din cărămidă, se sprijinea pe o fundație neșesută de zidurile de nord sau de sud ale naosului.

Zidul despărțitor dintre naos și pronaos, alipit în fundație de cel al primei biserici, deși nu se mai păstrează în elevație, bănuim a fi fost străpuns de trei goluri, despărțite prin două coloane și terminate la partea superioară, prin arcade, rezolvare întîlnită în mod frecvent în această epocă²².

Din datele existente se constată că această structură arhitectonică este destul de rar întîlnită în arhitectura ecleziastică a sec. al XVIII-lea. Pronaosul supraîngrit, precum și cele trei turle - dintre care una încununînd naosul, iar celelalte două pronaosul - ne determină să plasăm lăcașul de la Văleni (B₂) în grupa a douăzeci și cincea din tipologia stabilită de N. Ghika-Budești pentru arhitectura Țării Românești din sec. al XVIII-lea, grupă în cadrul căreia se află și binecunoscuta biserică Toți Sfinții (1764) din Rîmnicul Vlcea²³.

Absența dintru început a pridvorului se cuvine a fi menționată cu atît mai mult cu cît în această epocă el reprezintă o componentă obligatorie a unei atari construcții. Totuși, așa după cum ne-au relevat secțiunile arheologice practicate pe latura de vest a bisericii, la o dată ulterioară anului 1737 se poate vorbi de adosarea unui pridvor ale cărei laturi de nord și de sud sînt în continuarea zidurilor pronaosului. Deși nu putem face precizări cu privire la aspectul compartimentului adăugat, unele date referitoare la structura fundației acestuia pot fi prezentate pentru a sta la baza unor ipoteze de lucru. Astfel, adîncimea superficială a fundației pridvorului (0,35 m), realizată din trei asize de cărămidă legată cu un mortar friabil, ne determină să opinăm că ea va fi susținut la vremea respectivă o elevație ușoară, din lemn.

Dar pentru completarea imaginii asupra aspectului interior și exterior al monumentului se ispun a fi aduse în discuție și alte elemente, dintre care cele litice prezintă un interes sporit²⁴. Trebuie arătat,

Însă, că piesele de sculptură monumentală ce pot fi aduse în discuție, deși destul de puține - ounoașterea lor datorându-se împrejurării de a fi fost refolosite în cuprinsul ultimului edificiu (B₃) - conțin o serie de motive ornamentale ce ne-au permis unele încadrări stilistice, cît și aprecierea că în cadrul ansamblului sculptura a ocupat un loc dintre cele mai importante în condițiile în care piatra a fost utilizată din belșug. Este vorba de motive ornamentale barocizante - precizare ce se cuvine a fi făcută de la bun început - aplicate atît portalului, cît și coloanelor, capitulelor sau baselor de colene.

Pe talul, prezent pe latura de vest a pronosului (fig.3) apare organizat astfel; ancadramentul ușii este dreptunghiular, montanții cît și lintelul beneficiind de un bogat aparat ornamental; lintelul este aprapus de o cornișă, decorată și ea, pe care odihnește pisania flancată și încununată și ea de un motiv decorativ; vrejul meandrei și motivul frunzei și florii de acant, ambele frecvent utilizate în sculptura monumentală și artele aplicate din epoca brîncovenească și post-brîncovenească (la Hurez Văcărești, Stavropoleos sau Doicești). Dar în afară de motivele florai-vegetale intervin și elemente figurative, la cîlna două extremități ale lintelului; mai precis este vorba de prezența simbolurilor a doi dintre evangheliști, nefiind exclusă posibilitatea ca celelalte două să fi fost reprezentate la partea inferioară a montanților (așa cum apar în cuprinsul portalului bisericii Colțea), această zonă nefiind accesibilă observațiilor noastre în momentul cercetării. Astfel, în colțul din dreapta apare redată imaginea unui înger cu aripi și aîmb, simbolul evanghelistului Matei, iar în colțul din stînga, imaginea unui vultur cu aîmb, simbolul evanghelistului Ioan. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că cele două simboluri sînt înșeșite, în lipsă evangheliștilor, de înșeși evangheliile pe care le țin deschise - îngerul în mîini, în locul inelului²⁵, iar vulturul în gheare²⁶.

Oricum, prezența acestor simboluri în compoziția de ansamblu a portalului de la Văleni credem că reprezintă un ecou al acelei apariții, socotită pe bună dreptate drept remarcabilă, „a sfinților evangheliști (biserica Colțea) în care trebuie să recunoaștem primele manifestări de valoare ale sculpturii românești cu subiect antropomorf”.²⁷

Urmărind în continuare compoziția portalului observăm că lintelul este despărțit de pisanie printr-o cornișă profilată și decorată cu același motiv al frunzei de acant.

În sfîrșit, pisania săpată pe o lespede dreptunghiulară a beneficiat și ea de o tratare artistică, fiind flancată de frunze de acant a căror compoziție sugerează motivul tradițional oriental al „vasului cu flori” înfîlnit încă din prima jumătate a sec. al XVII-lea, iar apoi frecvent în stilul brîncoveneasc.

La partea superioară pisania este încununată de același repertoriu de motive - frunza și floarea de acant, și spirala - ce se succed ritmat,

Așa după cum se prezintă parțialul, chiar dacă nu egalează în măiestrie pe cele din cuprinsul marilor ctitori din epoca brîncovenească și

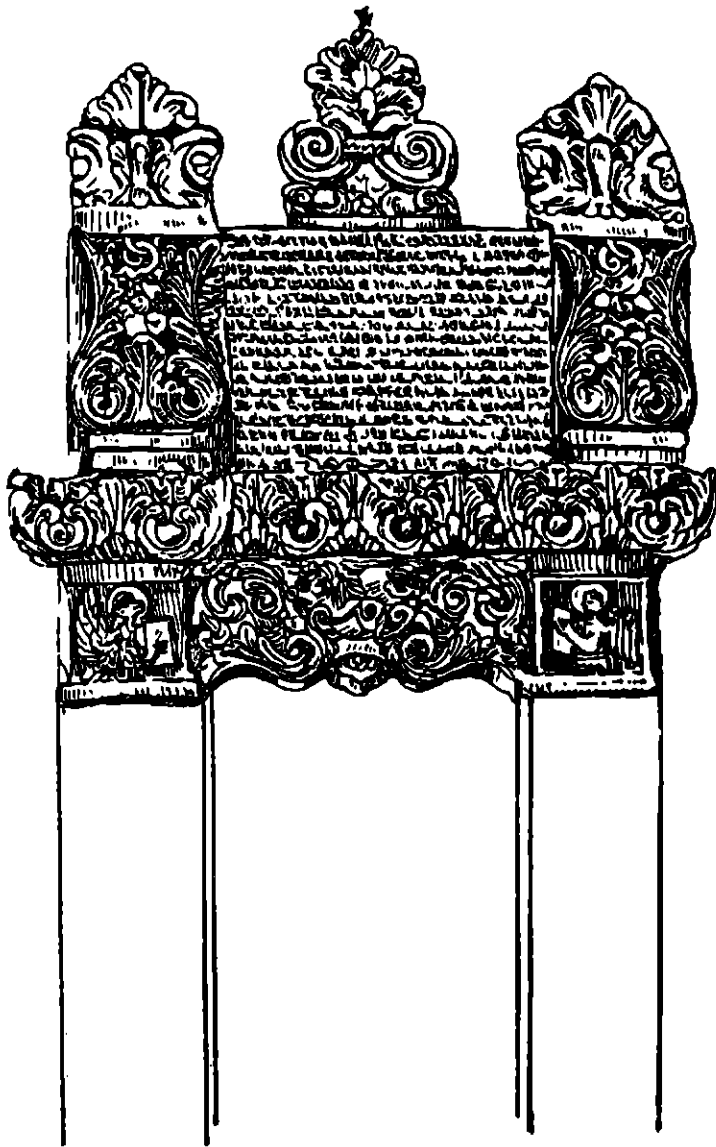
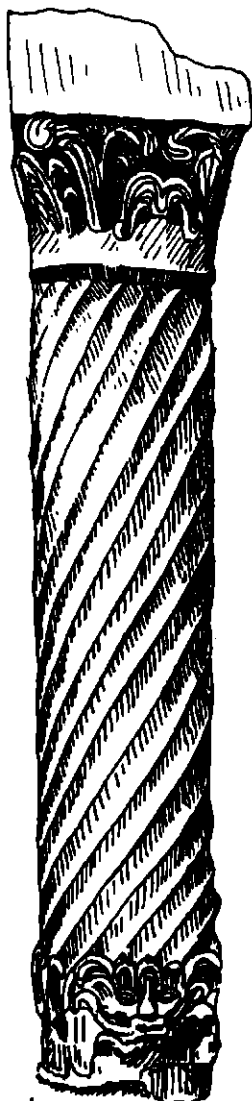

Fig. 3.- Portalul celui de al dollea lăcaș de cult (B2) al ansamblului „Mănăstirea” din Vălenii de Munte (1746).

a.

b.

Fig. 4.- Bază de coloană (a) și coloană cu capitel (b) aparținând celui de al doilea lăcaș de cult (B2) al ansamblului „Mănăstirea” din Vălenii de Munte (1746).

post-brncovenească, el se înscrie în seria unor reușite realizări sculpturale datorate uneia dintre acele școli locale ce iau naștere și se dezvoltă în această vreme.

Din celelalte elemente sculpturale se mai păstrează doar cinci coloane, un capitel și o bază de coloană. Aceasta din urmă, fără îndoială nu singura, are laturile decorate cu frunze de acant ce încadrează imaginea stilizată a soarelui redată astfel: în centru un cap grotesc de om înconjurat de elemente vegetale ce sugerează razele solare (fig.4a). Într-o manieră diferită, același simbol și soarelui este înfățișat în cuprinsul unor biserici sau ansambluri, precum cele de la Stavropoleos, Sfântu Gheorghe, Antim și Văcărești, toate din București. Bazele susțineau coloane cu fusuri tonse, cu înălțimea de 1,85 m, dintre care două s-au păstrat întregi (fig.4b), iar restul în stare fragmentară. Două dintre coloane au fost adosată extremităților de nord și de sud ale zidului despărțitor dintre naos și pronaos al ultimului edificiu (B3), putând fi folosite inițial la realizarea celor trei goluri ce îngăduiau comunicarea între amintitele compartimente ale lăcașului B2. Celelalte trei coloane, păstrate în stare fragmentară, au fost refolosite și ele: una ca picior al mesei altarului, iar celelalte două la parterul turnului clopotniță. Cât privește amplasamentul acestor coloane, nefindole nicăieri alături de altele, în cuprinsul ansamblului ridicat după anul 1737, deși ne vine greu să ne pronunțăm cu certitudine, bănuim a se fi realizat în contextul unei locuințe ce va fi beneficiat de un foisor.

Decorul acestor coloane, de evidentă inspirație barocă, specific repertoriului de forme al arhitecturii brncovenești și post-brncovenești, este destul de simplu, constând din caneluri răsucite la care se adaugă, însă, la bază o brățară în care vrejurile de acant se împletesc cu unul dintre elementele împrumutate din ornamentația Renașterii și Barocului, și anume așa-numitul mascheron - cap fantastic înfățișat și în compoziția pridvorului bisericii de la Văcărești, tot la baza unei coloane, esu împodobind consolele aparținând palatelor de la Potlogi (afiată actualmente în lapidarium-ul bisericii Stavropoleos) și Mogoșoaia.

În sfârșit, ultimul dintre elementele arhitectonice ce ne revine a fi adus în discuție este capitelul care, în mod firesc, este de tip compozit fiind înfățișat în frunze de acant.

Toate aceste elemente decorative, deși puține la număr, ne dau dreptul să apreciem că sculptura în piatră a ocupat un loc important și în cuprinsul mănăstirii de la Văleni, integrând ansamblul într-o epocă în care „se reiau ca insistență forme arhitectonice și decorația monumentală brncovenească”²⁸. Numai și din aceste motive credem a fi justificată continuarea cercetărilor în cuprinsul ansamblului de la Văleni în vederea recuperării celorlalte elemente sculpturale se pot contribui numai la reconstituirea formelor și decorației complexului din sec. al XVIII-lea, ci și la o mai bună cunoaștere a creației artistice din această epocă.

Întrucât cutremurul din 1802 a adus prejudicii serioase acestui

monument, pînă în 1806 el cunoaște ample lucrări de refacere, în cuprinsul cărora planimetria este respectată în linii generale, și deci fundațiile refolosite, modificări intervenind doar în cazul traseului exterior al absidei altarului care acum prezintă șase laturi, deci o muchie în ax (fig.1/c). Dintr-o imagine de ansamblu existentă într-o gravură realizată în anul 1860 de către Begescu²⁹ reținem că la această dată biserica avea naosul încununat cu o turleă patrată, pronaosul fiind lipsit de acest element.

La limita dintre naos și pronaos întâlnim același sistem de coloane și arcade, dispus ca și în cazul B2, adosarea coloanelor la zidurile de nord și de sud realizându-se abia la începutul secolului nostru³⁰. Tot acum pe latura de vest a pronaosului se adaugă un mic pridvor, dezafectat în urma lucrărilor de restaurare întreprinse în anul 1925 și ale cărui fundații au fost descoperite tot cu prilejul cercetărilor noastre.

Același moment de construcție de la începutul sec. al XIX-lea îi aparține și pictura murală din interior executată de zugravul grec Nicolae din Enos³¹. Cele mai valoroase imagini ale acestuia se păstrează încă pe pereții de sud și de vest ai pronaosului, reprezentând într-o armonioasă suită pe toți ctitorii ce au ostentat întru ridicarea celor trei lăcașuri, începînd cu cel de la 1680 și terminînd cu acela din 1802, tabloul acestora din urmă, prin veridicitatea ce o deține, fiind un document de primă importanță pentru cunoașterea și studiul costumului boieresc de la începutul sec. al XIX-lea.

Prin ultimii săi ctitori, Moise Polcovnicul și Mihail Madanicerul - reprezentanți ai păturii boierilor mici și mijlocii -, edificiul ridicat între anii 1802-1806 se înscrie în rîndul acelor monumente ce dau măsură artei provinciale care la această dată se dorea, încă, a fi la înălțimea prestigioaselor ctitorii ale marilor boieri din sec. XVII-XVIII.

N O T E

- 1 NICOLAE IORGA, Mănăstirea din Vălenii de Munte, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” (=BCMI), 1924, f.41, p.99-106.
- 2 Idem, Nouă știri asupra bisericii Mănăstirea de la Vălenii de Munte și asupra altor antichități religioase locale, în BCMI, 1926, f.48, p.49-53.
- 3 EMILIAN VLAICULESCU, Biserica „Mănăstirea” din orașul Vălenii de Munte, partea I-a, în „Glasul Bisericii”, nr.7-8, 1971, p. 847-861 și partea a II-a, în nr.7-8, 1972, p.874-886.
- 4 Pisanza din 4 iunie 1757 (1746) menționează: „... s-a zidit această sfîntă mănăstire din temelie, care se cinstește cu hramul Uspeniei Bogorodița, de dumnealui clucerul Stoian Hagi și jupneasa dumnealui Ilina. Începutu-s-au în zilele Domnului nostru Io Șerban Cantacuzino Voevod, la leat de la Hristos 1680 și au închinat-o la mă-

năstirea Cotroceni și fiind nezugrăvită și neavând slomn, îndemnatu-
s-au dumnealui jupfnul Nicolae Buzăianu, ceauș sa aprozi, de au
zugrăvit-o și au făcut slomnul, iar când a fost la leat 7245 (1737) mai,
31 pol., jumătate ceasuri din zi, fost-a outremur mare și s-a surpat
această sfntă mănăstire. Deci și cu ajutorul Maicii Precistii, în-
demnatu-s-au părintele egumen chir Zaharia sionsh,.... și a zidit
această mănăstire din temelie în strane și cu trei turnuri și cu clo-
potniță pe poartă precum se vede. Care această sfntă mănăstire s-a
nceput în zilele prea luminatului Demn lo Constantin Nicolae Voevod
și s-a săvârșit în zilele prea luminatului Demn lo Mihail Racoviță Vo-
evod, fiind mitropolit chir Neofit la leat 7257 (1746), iunie, 4ⁿ. (Ibi-
dem, partea I-a, p.860, aneaza 6). Cea dia 1809, redată pe tenuală
și căzută în urma cutremurului din 1940, arată că : „ La anul 1802...
la 14 ale lunii octombrie ... cutremur mare s-a făcut în părțile Ță-
rii Românești... și vestita biserică... cum se arată aici de față în
locul Vălenilor... s-a zguduit, s-a tulburat și la urmă s-a dărâmat,
cu toate că nu trecuse mult timp de când se clădise... Acum însă se
înnoiește cu totul dia temelii... sub cuviosul, fericitul, prea sfîn-
țitul Visarion, egumen al Cotrocenilor ... și s-a zugrăvit oudestule
cheltuieli ale domniei sale Moise Polcovnicul cu mna mea smeritul
Nicolae dia vestitul oraș al Greciei, Enos, la 1809, iulie 8, s-a is-
prăvit” (ibidem, partea I-a, p.861, aneaza 8).

- 5 Pentru textul actului de închinare vezi la : EM. VLAICULESCU, op. cit., p.856, aneaza 2.
- 6 Ibidem, p.850.
- 7 Vezi nota 4 și N.IORGA, Mănăstirea din Vălenii de Munte..., p. 103, fig.8.
- 8 Ibidem, p.104, fig.9.
- 9 Ibidem, p.105 ; EM.VLAICULESCU, op.cit., partea a II-a.p.874.
- 10 EM.VLAICULESCU, op. cit., p.875. Stratul de frescă apărut în urma înlăturării picturii în ulei a fost considerat la vremea respectivă (N.IORGA, Nouă știri asupra bisericii Mănăstirea ..., p.49-53) și chiar mai recent (EMILIAN VLAICULESCU, op. cit., p.875-877) ca aparținând sec. XVII-XVIII și al XIX-lea.
- 11 EM.VLAICULESCU, op.cit., p. 875.
- 12 Ibidem.
- 13 Pisania din anul 1746 a fost refolosită în cuprinsul edificiolului ridicat la începutul sec. al XIX-lea, fiind încastrată pe latura de vest a pronaosului.
- 14 NICOLAE IORGA apreciază că Cetatea Teleajenului, arsă de către Ștefan cel Mare în anul 1473, se afla pe locul actualei așezări, biserica cetății găsindu-se tocmai pe dealul pe care în 1680 clucerul Stoian își va înălța ctitoria sa (vezi N. Iorga, Mănăstirea din Văleni ..., p.99).

- 15 Majoritatea monumentelor, ce prezintă acest tip de plan în sec. al XVII-lea, dispun de o absidă poligonală, cu șapte laturi (vezi N.Ghica-Budești, Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia. Veacul al XVII-lea, Vălenii de Munte, 1933).
- 16 Ibidem, fig.120.
- 17 Ibidem, fig.69.
- 18 Potrivit pisaniei, un turn clopotniță de sine stătător a fost ridicat abia după 1737.
- 19 Ibidem, p.13, pl.XXIV, LIX-LXV și LXVI-LXVII.
- 20 Marea majoritate a cărămizilor speciale au fost realizate în tipare de format diferit, după cum urmează : 1.pentagonale, 2.dreptunghiulare, dar cu o latură mică rotunjită, 3.sfert de cerc, 4.dreptunghiulare, dar rotunjite la un colț. O singură formă a fost realizată prin cioplire și anume aceea de semicerc.
- 21 Vezi în acest sens la N.Ghica-Budești, op.cit., p.16,19.
- 22 Idem, Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia. Noul stil din veacul al XVIII-lea, Vălenii de Munte, 1936, p.21.
- 23 Ibidem, p.46.
- 24 Nu dispunem de nici o mărturie cu privire la pictura interioară care, fără îndoială, va fi decorat pereții acestui lăcaș.
- 25 Vezi în acest sens la Sever Mureșianu, Iconologia creștină occidentală și orientală, București, 1893, p.304-306.
- 26 Ibidem, p.312-314.
- 27 Vasile Drăguț și Nicolae Sîndulescu, Arta brâncovenească, București, 1971, p.21.
- 28 Ibidem, p.22.
- 29 Nicolae Iorga, Mănăstirea din Vălenii de Munte, fig.3.
- 30 Ibidem, p.105.
- 31 Vezi nota 4.

ÉTAPES DE CONSTRUCTION AU CADRE DE L'ENSEMBLE
"MANASTIREA" DE VALENI DE MUNTE, DÉP. DE PRAHOVA,
A LA LUMIÈRE DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES
DE L'ANNÉE 1978

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées en 1978 au cadre de l'ensemble "Mănăstirea" de Vălenii de Munte (dép. de Prahova) ont mis en évidence primum l'existence de certains traces de vie qu'on peut dater aux XIVe-XVIe siècles. En ce qui concerne l'ensemble monumental, les fouilles ont relevé les étapes de construction connues par celui-ci, la planimétrie et aussi certains éléments ornementaux des trois édifices qui se succèdent sur la même étendue; celui de 1680, celui de 1737-1746 et celui de 1802-1809.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Les plans des églises qui se succèdent au cadre de l'ensemble "Mănăstirea" de Vălenii de Munte. a) B₁ - 1680; b) B₂ - 1746; c) B₃ - 1809; d) la superposition des trois phases de construction.

Fig.2.-Profil de la paroi est de la section S₃; b) Profil de la paroi sud de la section S₁. Légende: 1) argile provenant des fossés de fondation de B₁; 2) mortier provenant du processus de construction de B₁; 3) sol brun pigmenté de mortier et de briques; 4) débris provenant de la démolition de B₁; 5) sol brun pigmenté d'argile qui provient des fossés de fondation de B₂; 6) débris provenant de la mise hors-fonctionnement de B₁, utilisé pour élever le niveau intérieur de B₂; 7) mortier provenant du processus de construction de B₃; 8) sol brun; 9) débris; 10) débris mélangés de briques; 11) sable; 12) sol brun pigmenté de fragments céramiques datés aux XIVe-XVe siècles; 13) couche de mortier qui représente le niveau de construction de B₂; 14, 15) débris; 16) terre vierge-argile violâtre; 17) couche d'argile - support du plancher de B₁; 18) support de briques d'un dallage en pierres; 19) dallage en pierres appartenant à B₁.

Fig.3.-Portail de la deuxième église (B₂) de l'ensemble "Mănăstirea" de Vălenii de Munte (1746).

Fig.4.-Base d'une colonne (a) et colonne pourvue d'un chapiteau (b) appartenant à la deuxième église (B₂) de l'ensemble "Mănăstirea" de Vălenii de Munte (1746).

II, STUDII ȘI NOTE

UN CIOPLITOR DIN PALEOLITICUL INFERIOR DES- COPERIT LA BECHET, JUD. DOLJ

de AUGUSTIN ULANICI

Zona ce urmează a fi afectată de lucrările complexului hidroenergetic Turnu Măgurele - Nikopol a fost supusă în cursul anului 1978 unor cercetări sistematice, perieghese și sondaje arheologice.

În contextul celor de mai sus, în august 1978 pe teritoriul comunei Bechet, jud. Dolj, la punctul "Ghețarie - I.C.I.L.", pe un grind aflat la circa 1,5 km N de Dunăre s-a practicat o săpătură de sondaj. Cu acest prilej a fost identificat un strat remaniat care a însumat material arheologic specific perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, respectiv culturile Cernavodă III-Celei și Coțofeni.

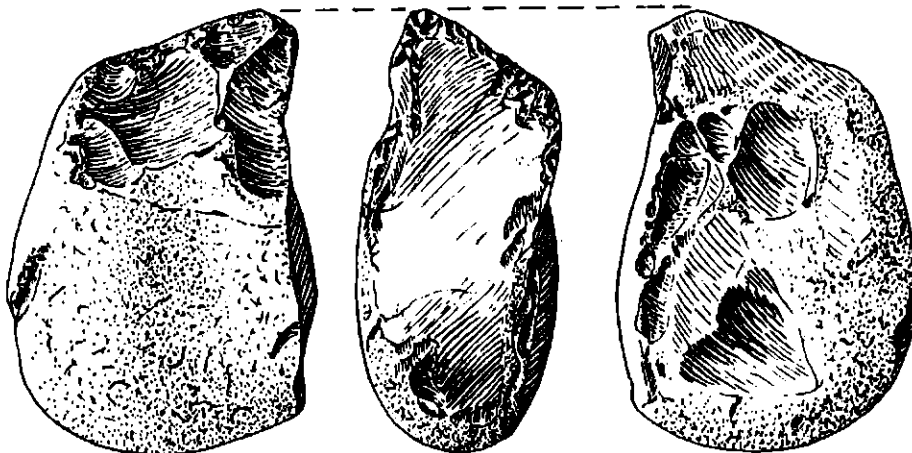

Fig. 1.-Bechet, jud. Dolj - ciorlitor din silix cafeniu,
Paleoliticul inferior.

În porțiunea sudică terminală a grindului, prin taluzarea unui mal, s-a descoperit un ciorlitor unifacial caracteristic prin elementele sale tipologice culturii de prund din paleoliticul inferior¹.

Ciorlitorul (cu dimensiunile: 6,5 x 4,3 x 3 cm) este din silix maroniu-deschis și a fost lucrat pe un galet de formă trapezoidală-aplatizată, cu secțiunea transversală ovoidală. Partea proximală este rotundă, iar cea distală (activă) păstrează negativele a patru desprinderi mai largi, din care una laterală prelungă. Muchea activă este ușor vîrfuită ,

dar prezintă știrbituri rezultate în urma rulării în perioadele de "transport", piesa nefiind descoperită în poziția "primară".

Prezența uneltei de la Bechet lărgeste și completează aria răspândirii culturii de prund de pe teritoriul României². De asemenea, acest cioplitor marchează și una dintre cele mai sudice descoperiri de acest fel, legându-se de cele de la Ciuperceni, jud. Teleorman³.

Prin prezenta notă semnalăm existența obiectului de la Bechet cu rezervele cuvenite. Eventuale noi descoperiri în zonă ar putea să confirme pe deplin dovezile existenței unui paleolitic inferior și în această parte a României.

NOTE

- 1 Arheologul Alexandru Păunescu de la Institutul de Arheologie din București nu opinează pentru ca piesa în discuție să fie încadrată în paleoliticul inferior în zona respectivă.
- 2 Harta cu descoperirile paleolitice, vezi la ALEXANDRU PĂUNESCU, Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, Edit. Academiei R.S.R., București, 1970, p.232-233 fig. 1; vezi și ION NANIA, în Studii și comunicări, Pitești, 1968, p.17-22.
- 3 VASILE BORONEANȚ, ION VLAD, în Materiale și cercetări arheologice, a XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1979, p.25-27.

UN "CHOPPER" DU PALÉOLITHIQUE INFÉRIEUR DÉCOUVERT À BECHET, DÉP. DE DOLJ

Résumé

Sur un promontoire situé dans le territoire de la commune Bechet, dép.de Dolj, à 1,5 km Nord du Danube, dans le talus d'un virage, on a découvert un "chopper" en silex marron (fig.1).

Par sa typologie l'outil a été attribué au Paléolithique Inférieur, étant en même temps une des plus méridionales pièces de ce type de la Roumanie.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.-Un "chopper" en silex découvert à Bechet, dép.de Dolj.

FORMAȚIUNI UNIONAL-TRIBALE SAU FORMAȚIUNI STATALE ?

de dr. LUCIAN CHIȚESCU

Este acum pe deplin cunoscut faptul că pe fondul blocului etnic, cultural și lingvistic nordtracic ce dezvoltase pe teritoriul României, începând aproximativ cu anul 2000 f.e.n., mai întâi civilizația epocii bronzului și mai apoi pe aceea a primei epoci a fierului, prin sec. VII-VI f.e.n. se manifestă pe vastul teritoriu de la nord de Balcani civilizația unitară a geto-dacilor, care prin cultura Basarabi¹ se disting pentru prima dată din punctul de vedere al culturii materiale și spirituale proprii, ca ramură nordică și distinctă a marelui neam al tracilor². În același timp cu civilizația proprie, cunoscută bine pe cale arheologică în ultima vreme, numele și faptele geto-dacilor încep a fi consemnate și de izvoarele scrise. Părintele istoriei relatează că, în anul 514 f.e.n., singurii dintre traci care s-au opus cu armele puternicei oștiri a regelui persan, Darius I, au fost geții de la sud de Dunăre, considerați a fi, de aceea, "cei mai viteji și mai drepți dintre traci"³. Ștașa apăsătoare a lui Tucidide că în anul 429 f.e.n. regele odrisilor, Sitalces, a ridicat împotriva Macedoniei o oaste de 150.000 de luptători în care, după odrisii, cei mai numeroși erau geții de la nord de Balcani⁴. Geții suddunăreni și conducătorul lor "Rex hlytrianorum" sînt menționați în izvoare și în anul 340-339 f.e.n., cu prilejul expediției lui Filip al II-lea al Macedoniei la gurile Dunării împotriva aceluiași sciți conduși de regele Atlas⁵. În anul 335 însă, cînd Alexandru cel Mare trase Dunărea, constituind expansiunea macedoneană, sînt menționați pentru prima dată de izvoarele scrise, geții norddunăreni și organizarea lor politico-militară. Potrivit știrii transmise de Arrian, cel mai de seamă conducător al Macedoniei a fost întîmpinat la nord de Dunăre de oastea geților compusă din 10.000 pedestri și 4.000 călăreți⁶. În fine, la începutul sec. al III-lea f.e.n. (anii 300 și 292), două puternice oștiri macedonane, prima condusă de Agatocles, fiul regelui Lisimach, iar cea de a doua de Lisimach însuși, au fost înfrînte consecutiv la nord de Dunăre de către geții conduși de regele Dromichete, ambii conducători de oști macedonene fiind luați prizonieri, pe rînd, de oastea lui Dromichete și duși în reședința acestuia din cetatea Helis⁷. În perioada captivității regelui macedonean la geți au loc tratative între cei doi conducători în urma cărora prizonierul este eliberat, iar pacea între cele două popoare este întărită prin căsătoria lui Dromichete cu fiica regelui macedonean. O dată cu cele dintîi victorii răsunătoare obținute asupra unor oștiri puternice și invadatoare, așadar de la începutul sec. al III-lea f.e.n., s-a demonstrat că geto-

dacii au emis monedă proprie prin copierea și imitarea pe loc, în ateliere oficiale, a monedei macedonene a lui Filip al II-lea și a altor prototipuri grecești mai înfri (sec. III-II î.e.n.), a celei romane republicane mai apoi (sec. I î.e.n.-sec. I e.n.) și a celei romane imperiale în cele din urmă (sec. I-III e.n.). Important este faptul că prin studierea diferitelor tipuri de emuluni monetare geto-dace, făcute după originale macedonene, s-au putut stabili pentru sec. III-II î.e.n. patru organisme politice de emisie și circulație a acestor monede locale: unul în Banat, altul în Transilvania, cel de al treilea în Muntenia, iar al patrulea în partea centrală și nordică a Moldovei⁸. În a doua jumătate a sec. al II-lea și în primele decenii ale sec. I î.e.n. se cunosc în Dacia tot patru formațiuni politice ce emit tipuri monetare proprii și distincte una față de alta. Una a fost localizată, pe baza tipului monetar specific, Vîrteju-București, în partea vestică a Munteniei; alta, pe baza tipului monetar Aninoasa-Dănești, în Oltenia; cea de a treia, pe baza tipului monetar Inotești-Răcoasa, în centrul și estul Munteniei și sudul Moldovei; cea de a patra formațiune a fost localizată în Dacia Intracarpatică⁹. Începînd cu primele decenii ale sec. I î.e.n. geto-dacii nu închează activitatea monetară proprie, ci schimbă numai tipul monetar, înlocuind moneda proprie de pînă atunci, de tip macedonensă și cu putere de circulație limitată la aria fiecăreia din cele patru formațiuni politice emittente, cu una unică pentru întregul teritoriu locuit de geto-daci, moneda proprie de tip roman republican¹⁰. În felul acesta, atât moneda originală a Romei-dețiarul roman republican cu putere de circulație universală, ce începuse să pătrundă în Dacia la sfîrșitul sec. II î.e.n. -, cât și moneda proprie geto-dacă de tip roman republican, ambele cu egale putere de circulație pe întregul teritoriu locuit de geto-daci, au contribuit decisiv la unificarea economică internă a lumii geto-dace în ansamblu, premergînd cu pașin și impunînd decisiv pe cea politică, pe care o va înfrînta Burebista în anii 78-70 î.e.n. Sub Burebista, socotit de Camille Julian, în opoziție cu Ariovist, drept "reformatorul inspirat și organizatorul înțelept"¹¹, emisia monedei proprii de tip roman republican s-a intensificat, vastul teritoriu condus de marele rege avînd nevoie, între altele, de multă monedă. După dispariția marelui conducător în anul 44 î.e.n., statul dac centralizat a fost divizat iarăși în patru părți, se pare aceleași care fuseseră centralizate de Burebista, ai căror conducători, urmînd exemplul predecesorului lor, au continuat să emită monedă proprie și să intervină în războaiele civile de la Roma, unul în favoarea lui Octavianus (Cotloc), alții în a lui Marcus Antonius (Dîcomes). Aceste intervenții ale regilor daci, urmași ai lui Burebista, în treburile interne ale Romei și desește tratative purtate de ei cu cei mai străluciți cemonuhanți romani, unele vizînd chiar înfrîntiri directe (Cotiso cu Octavianus), atestînd menținerea pe mai departe a organizării statale la geto-daci, i-au făcut pe Vasile Pârvan să considere că începînd cu epoca lui Augustus existau în Dacia "destui localnici care cunoșteau literele latine, precum de altfel și destui romani în serviciul

dacilor spre a le compune scrisorile în latinește¹². Influența romană asupra geto-dacilor, care a făcut să "nu mai existe nici un daco-get care să nu știe ce e Roma"¹³, crește progresiv după Burebista și Cezar pe cele mai variate căi, moneda romană originală și emisiunile monetare geto-dace de tip roman reprezentând una dintre cele mai importante. Remarcăm aici faptul că moneda proprie a geto-dacilor, ca și a altor popoare de altminteri, a funcționat numai în perioadele și în zonele în care stăpânirea străină nu s-a instaurat efectiv niciodată. Teritoriile de la sud de Dunăre, ocupate de romani mai devreme decât altele, nu cunosc moneda proprie, iar populațiile celtice, belgice sau iberice, care imitaseră ea și geto-dacii moneda romană în perioada dănelărilor lor iberice, își încetează definitiv activitatea monetară odată cu cucerirea lor de către romani. Cât privește poporul geto-dac, acesta emite, după cum am văzut, în sec. III-II f.e.n. monedă proprie de tip macedonian, după care, începând cu primele decenii ale sec. I f.e.n., emite monedă proprie de tip roman republican și apoi de tip roman imperial. Începând cu sec. al III-lea f.e.n. geto-dacii nu și-au încetat aici o clipă activitatea monetară proprie, ei schimbându-și numai tipul monetar propriu. Și este demnă de reținut aici constatarea recentă că după anul 106, când regatul dac al lui Decebal este cucerit de Traian și transformat în provincie romană, dacii decuceriți și în special dacii liberi de la est de Carpați continuă pe mai departe activitatea monetară proprie până spre mijlocul sec. al III-lea e.n.¹⁴.

Din cele relatate până aici, pe scurt, s-a desprins, credem, cu suficientă claritate răspunsul nostru la întrebarea inițială, în sensul că, după opinia noastră, începând încă cu anul 300 f.e.n. poporul geto-dac depășise în totalitate ca etapa organizării unional-tribale și intrase hotărât în etapa organizării statale propriu-zise. Organizarea unional-tribală, specifică orfănirii comunei primitive și apărută, se pare, în perioada mijlocie a epocii bronzului¹⁵, evoluase și se desfășurase pe teritoriul României, ajungând la apogeu în prima parte a mileniului I f.e.n., în timpul primelor rezistențe organizate ale geto-dacilor împotriva atacurilor externe. În anul 335 f.e.n., când geții norddunăreni opun lui Alexandru cel Mare un efectiv de 14.000 de luptători dar sînt înfrinți, putem încă, eventual, admite la geto-daci o formațiune unional-tribală extrem de puternică. Începînd însă cu anul 300, cînd geto-dacii conduși de regele Dromichete înfrîng de două ori consecutiv oștile macedonene, îi iau prizonier pe regele Lisimach, duc tratative diplomatice și matrimoniale cu acesta, emit monedă proprie în patru formațiuni politice bine delimitate și ridică cetăți puternice, dintre care unele de sud, după o concepție originală ca gîndire și realizare în Moldova, Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Transilvania, socotim că poporul geto-dac depășise definitiv și pentru totdeauna organizarea unional-tribală și se afla efectiv în etapa organizării statale propriu-zise și avea deja patru formațiuni statale separate și distincte. Nu vedem rațiunea pentru care regatul odrizilor lui Teres și Sitalkes (480-431 f.e.n.) este socotit drept unul din

cele mai timpurii organizații statale de tip negrecesc din întreaga Europă¹⁶, iar formațiunile politice geto-dace unificate de Burebista doar uniuni de triburi. Toate acestea și în primul rând stadiul înaintat și caracterul unitar al civilizației create de poporul geto-dac, arta princiară somptuoasă, cetățile ridicate după o concepție originală, forțele militare organizate pe care le-a opus invadatorilor, victoriile obținute, tratativele purtate cu alte state, păstrarea autonomiei politice, și mai cu seamă emiterea permanentă de monedă proprie, ca atribut fundamental al organizării superioare independente, ne determină să socotim drept state geto-dace toate cele patru formațiuni politice dinaintea de Burebista ce emit monedă proprie începând cu aproximativ anul 300 î.e.n. și ridică cetăți din pământ și de tîc ca centre politico-administrative. Iată de ce au vedem cum "primul stat din istoria spațiului românesc l-a avut în frunte pe «cel dintîi și cel mai mare rege din Tracia»¹⁷. Burebista a realizat, după cum este îndeobște cunoscut, primul stat centralizat geto-dac și nicidecum cel dintîi stat din istoria strămoșilor noștri. De la formațiuni unional-tribale nu vedem cum se poate trece direct la statul centralizat, ci numai de la mai multe formațiuni statale cu tradiția îndelungată, tot așa cum nici de la statul centralizat nu vedem cum se poate regresa înapoi la formațiuni unional-tribale, de multă vreme depășite. Aceasta ni se pare a fi realitatea istorică în general, a geto-dacilor și a românilor în cadrul istoriei noastre naționale în particular. La geto-daci, ca și la români, constatăm o continuitate firească de la mai multe state la statul centralizat, după cum realizăm aceeași transiție directă de la geto-daci la români a organizării social-politice prin permanența obștilor teritoriale¹⁸.

După ce o parte a teritoriului dacic a fost cucerită de romani în 106 e.n. și transformată în provincie romană, prin desființarea regatului lui Decebal, statul geto-dac n-a dispărut complet, cum s-a crezut, continuînd să existe pe mai departe, statul dacilor liberi de la răscărit de Carpați, care continuă activitatea monetară proprie pînă spre mijlocul sec. al III-lea e.n. și, paralel cu romanizarea sa, duce necontenit lupta pentru alungarea ocupanților romani din Dacia. "Dacii - arhii Vastie Pârvan - ca națiune politică n-au acceptat niciodată stăpînirea romană; cei care n-au căzut în cele două mari răboaie s-au retras în Dacia septentrională, sare n-a fost niciodată atînat de cucerirea romană, și de acolo - ca "daci liberi" - au invadat necontenit provincia, fie singuri, fie în tovărășia germanilor migratori, pînă ce la urma romanii, sub Aurelian, s-au retras din nou pe malul drept al Dunării¹⁹. Mai departe, cel mai de seamă arheolog român adăuga că "Romanii au influențat și au fost influențați și a întregă cultură deosebită, romanismul danubian, diferit de cel gallic sau spaniol, a luat naștere"²⁰, iar, recent, istoricul american Paul Mackendrick constata că după anul 106 e.n. "populația geto-dacă a continuat să trăiască, dovedind o forță neobișnuită de adaptare la influențele din afară, fără a-și pierde însă individualitatea care caracterizează România pînă în zilele noastre"²¹. Deplin romanizat sta-

tul dacilor liberi de la est de Carpați a emis monedă proprie pînă în sec. III e.n., a dus pînă la capăt lupta împotriva stăpînirii romane, a contribuit decisiv la retragerea autorităților romane din provincia Dacia și apoi, prin răspîndirea membrilor săi în fosta provincie abandonată de autoritățile romane, și-a adus aportul la deplina unificare culturală și lingvistică dacoromană pe tot teritoriul Daciei vechi, la cristalizarea poporului român pe întregul spațiu dacic. Obștile teritoriale sătești, de străveche tradiție dacică, ce s-au menținut atît în fosta provincie romană cît și în Dacia liberă, s-au revitalizat și generalizat pe întregul spațiu dacic, după retragerea aureliană, contribuind decisiv la destrămarea internă a statului dacilor liberi, la încheierea civilizației sale și la cristalizarea poporului român și a civilizației sale pe tot spațiul dacic și în deplina libertate transmisă de strămoșii săi.

Așadar, pentru întreaga perioadă a sec.III f.e.n.-III e.n. un singur răspuns pomdii, din punctul de vedere, și aceea: formațiuni statale geto-dace și nicidecum formații unional-tribale.

NOTE

- * Comunicare prezentată la Sesiunile științifice din iunie 1980 organizate de muzeele din Ploiești și Suceava și consacrate împlinirii a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent condus de Burebista.
- 1 CONSTANTIN PREDĂ, New aspect of early Latène epoch in Dacia discovered at Alexandria, în "Dacia", N.S., III, 1959, p.179-194 ; mai nou, DUMITRU BERCIU, Formarea limbii și poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii, în "Era socialistă", an.LVIII, nr.23, 5 decembrie, 1978, p.32.
- 2 DUMITRU BERCIU, loc.cit., p.34.
- 3 HERODOT Istoriile, IV, 93, București, 1961, p.345.
- 4 TUCIDIDE, Războiul peloponesiac, II, 98, București, 1966, p.299.
- 5 VASILE PÂRVAN, Getica, București, 1926, p.51.
- 6 ARRIAN, Anabasis, I, 3-4.
- 7 DIODOR din Sicilia, XXI, 11-12.
- 8 CONSTANTIN PREDĂ, Monedele geto-dacilor, București, 1975, p.408-409.
- 9 CONSTANTIN PREDĂ, op.cit., p.427-429; MARIA CHITESCU, Moneda getică de tip Instești-Răcoasa din așezarea de la Dulcedoana, jud. Teleorman, în SCIVA, 30, 4, 1979, p.501-
- 10 MARIA CHITESCU, Copii și imitații după denarii romani republicani în Dacia, în Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț, III, 1971, p.209-258; idem, Tezaurul de la Poroschia (jud. Teleorman) și unele probleme privind monedele geto-dace de tip roman republican, în SCN, VII, 1980, p.53-70.
- 11 CAMILLE JULLIAN, Histoire de la Gaule, III, p.152, apud VASILE PÂRVAN, Getica, p.80.

- 12 VASILE PÂRVAN, *Dacia. Civilizațiile antice din Țările carpato-danubiene*, București, 1967, p.136.
- 13 Ibidem
- 14 Informație Maria Chițescu.
- 15 ALEXANDRU VULPE, *Puncte de vedere privind istoria Daciei pre-romane*, în "Revista de istorie", t. 32, nr.12, 1979, p.2268-2269.
- 16 ION HORĂȚIU CRIȘAN, *Statul geto-dac*, București, 1971, p.61.
- 17 Ibidem, p.7.
- 18 LUCIAN CHIȚESCU, *Permanență și unitate în istoria poporului român în sec.III-XIII*, în "Revista de istorie", t. 31, nr.7, 1978, p.1177 și urm.; același, *Continuitate pe același teritoriu, de la organizarea statală geto-dacă la statele feudale românești*, în "Revista muzeelor și monumentelor", seria muzeu, nr.7, 1979, p.59 și urm.
- 19 VASILE PÂRVAN, *op.cit.*, p.150-151.
- 20 Ibidem, p.155.
- 21 PAUL MACKENDRIK, *Piatrele dacilor vorbesc*, București, 1978, p.40.

FORMATIONS DU TYPE DE L'UNION TRIBALE OU FORMATIONS DU TYPE DE L'ÉTAT ?

Résumé

L'auteur présente, brièvement les principales sources écrites qui se réfèrent à l'organisation politico-militaire des Gêto-Daces aux VIe-IIe siècles av.n.è. De même, on expose les résultats des recherches numismatiques conformément auxquels les Gêto-Daces frappent leur propre monnaie, de type grec, depuis le début du IIIe siècle av.n.è. jusqu'aux premières décennies du Ier siècle av.n.è. au cadre de quatre formations politiques bien délimitées. En corroborant ces deux catégories de sources, l'auteur conclut que vers l'an 300 av.n.è. (règne du roi Dromichaites) les Gêto-Daces avaient dépassé la phase de l'union tribale et se trouvaient déjà dans la phase de l'organisation du type de l'Etat proprement dit. La défaite consécutive des armées de Macédoine dont le chef était le roi Lysimach, les négociations politiques et les relations matrimoniales entamées avec celui-ci et spécialement, les émissions de monnaie propre frappées au cadre de quatre formations politiques différentes, déterminent l'auteur de considérer ces quatre formations comme étant des Etats gëto-daces et non pas des formations d'unions tribales, tel qu'on pensait jusqu'à présent. Burebista a créé l'Etat dace centralisé par la centralisation de quatre formations d'état et nullement d'unions tribales. Après la mort de Burebista en 44 av.n.è. son Etat centralisé s'est divisé de nouveau en quatre formations du type de l'état qui ont continué à exister séparément encore un bout de temps, quelques unes étant conquises par les romains, les autres jamais. Après la conquête du

royaume dace de Décébale en 106 n.è. par Trajan, l'Etat gôto-dace n'a pas disparu puisqu'à l'est des Carpathes continuait son existence l'Etat des Daces libres (les Carpes) qui émet sa propre monnaie jusqu'au IIIe siècle et lutte jusqu'à la retraite du pouvoir romain de la Dacie conquise. Les Daces libres (les Carpes) ont constitué donc un Etat et nullement une union tribale.

C'est ainsi que, selon les opinions de l'auteur, aux IIIe siècle av. n.è.-IIIe siècle n.è., ont existé des formations du type de l'état gôto-daces, qui ont été encadrées dans l'Etat dace centralisé de Burebista des années 70-44 av. n.è. et pas du tout de formations d'unions tribales.

CERCETARILE ARHEOLOGICE DE LA CERNICA-MĂNĂSTIRE

de **GHEORGHE CANTACUZINO**
și **GEORGE TROHANI**

Săpăturile arheologice efectuate pe teritoriul satului Căldăraru, comuna Cernica, S. A. Ilfov în punctul numit Vorniceasa, au dus la identificarea fostului sat Mărcăineni și a complexului monahal Ierusalim, fondat de jupanii Chiajna, soția marelui vornic Cernica, la începutul sec. al XVII-lea, pe locul unei mai vechi biserici¹.

Rezultatele deosebit de fructuoase ale acestor cercetări se-cu în-demnat, în perioada 1967-1969, să efectuăm săpături arheologice și în cuprinsul actualei mănăstiri Cernica².

Prima mențiune documentară a acestei mănăstiri datează din 6 mai 1603, când domnitorul Radu Șerban, printr-un hrisov, întărește lui Cernica vornicul și soției sale Chiajna ocina de la Cătrunestii (azi satul Cătrunestii, com. Sinești, jud. Ialemița cu vechii, pe care sibi amțtia e dau „la sfânta mănăstire de la Brănești, care este hramul arhierarhu-lui Nicolae făcătorul de minuni, ca să fie pomani lor și lui Mătreia vornic și cu jupanii lui Neaga, în vecl și oălugărilor de hrană și de întă-rire”³.

Într-un alt document, din 29 mai 1608⁴, sînt enumerate meșile cumpărate de vornicul Cernica - Florești pe Colectina, Oallești, Zgă-riata pe Pasărea, Lămetoști, Papești, Aninșul, Clincaeni, Măgura, Pre-dealul, Sărari, Văleni, Berivoaști, Curești - printre care și „Moșia Floreștii de Jos unde pîă Sfînta mănăstire pîă acel lac”, mănăstirea pe-menită tot în acest document sub numele de „sfînta și dumnezeiasca mănăstire ot Grădiștea, unde este hramul sfîntului ieraru făcător de mi-nuni Nicolae”.

Din aceste documente, prin care Radu Șerban întărește detaliile fă-cute mănăstirii de către vornicul Cernica, reiese că respectiva mănăstire este anterioară anului 1603⁵. Problema se se pune eita quin urmare dacă vornicul Cernica este constructorul biserii Sf. Nicolae sau doar marele ei binefăcător, transformat apoi de tradiția în otiter, iar mănăstirea și satul din apropiere luându-i chiar numele⁶.

Pentru rezolvarea acestor probleme, ghidîndu-ne după un fragment din textul pisaniei actualei biserici Sf. Nicolae, care spune că „la leat 1802 oca (anșie) 14 înămplîndu-se un grecesco cutremur s-a se stricat a-cest vechi schit”, s-a „sădit aceeașă sfîntă biserică.... unde se cin-tește și se prăznuiește iărăși hramul sfîntului și făcătorului de mi-nuni, marele ieraru Nicolae”, s-au efectuat săpături arheologice în aca din interiorul și exteriorul bisericii Sf. Nicolae. Aceste săpături au dus la identificarea, în colțul de sud-vest al actualei biserici, a vechii

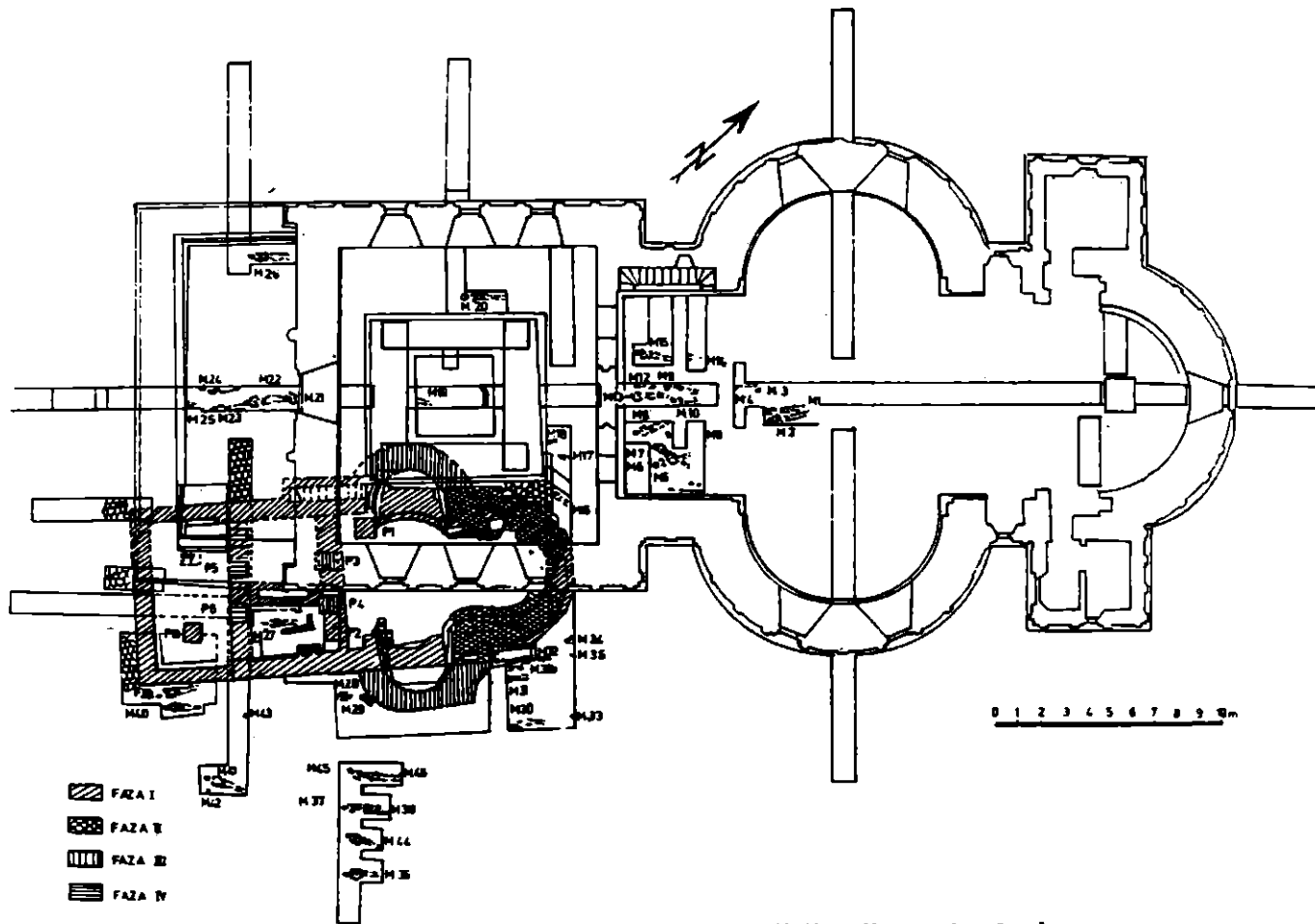

Fig. 1.- Planul general al săpăturilor arheologice.

biserici aflată cu jumătatea ei de nord în interiorul bisericii actuale, iar cu jumătatea de sud în afară (fig.1).

De asemenea, este de menționat numărul relativ mare de morminte descoperite în secțiunile trasate, morminte ce fac parte din cimitirul situat în jurul vechii biserici.

Înainte de a prezenta pe monumente descoperirile făcute se cuvine a desfășura observațiile stratigrafice. Ele au constatat că pe locul bisericii noi Sf. Nicolae și în jurul ei nu există straturile de loess galben cu concreții mici de calcar și de loess castaniu. Absența acestor straturi geologice, cât și absența oricăror straturi arheologice mai vechi decât cel mai timpuriu strat feudal, arată că aici a avut loc o răsuire a solului ce s-a făcut până la straturile de argilă nisipoasă nr.1 și 2, care au rămas pe loc (fig.2-5).

Stratul 1 de argilă nisipoasă cenușie-castanie este viu, iar stratul 2 de argilă nisipoasă cu insule de pământ roșu conține bucăți rare de cărămizi și de mortar, el formând nivelul pe care a fost construită cea mai veche biserică. Stratul 2 a constituit deci un prim nivel de construcție și de călcare. Straturile 3 (3a, 3b și 3c) s-au format în cursul fazelor de evoluție ale bisericii vechi, iar straturile 4-13 în timpul funcționării bisericii celei noi, ele fiind alcătuite dintr-un pământ adus și amestecat cu nisip, cărămizi și mortar.

BISERICA VECHIE. Compusă din altar, naos, pronaos și pridvor, orientată 226° VSV, are o lungime totală la exterior de 19,60 m, iar la interior de 18,35 m. Ea a cunoscut în evoluția sa patru faze bine stabilite din punct de vedere stratigrafic și arhitectonic.

În cele ce urmează vom trece la prezentarea pe faze a fiecărui element component.

Faza I-a. Altarul era prevăzut cu o absidă poligonală (cu șapte laturi) la exterior și rotundă în interior.

Fundația zidului, a cărei groapă de săpătură pornește din stratul 2, a fost dezvelită doar fragmentar pe latura de nord, pe o înălțime de 0,23 m ce corespunde la 3 rânduri de cărămizi, este prevăzută în partea superioară cu un soclu, lat de 0,10 m, ce corespunde cu nivelul de construcție (nivelul I de călcare din curtea bisericii).

Deasupra soclului se înalță zidul propriu-zis păstrat pe înălțimea a 2 rânduri de cărămizi și al cărui perete exterior era acoperit cu o tencuială pictată (fig.2/1).

Zidurile, late de 0,50/0,95 - 0,75/1,05 m, sînt făcute din rânduri de cărămizi (25-26 x 13,5-14 x 3,5-4 cm), așezate orizontal și suprapuse de rosturi groase cu o cărămidă (3,5-4 cm), bine umplute cu mortar și netezite. Lungimea fiecărei laturi exterioare, de la nord de sud, este de 1,60-1,40-1,40-1,50-1,40-1,40-1,60 m.

Dimensiunile interioare ale altarului sînt de 4,75 m pe direcția nord-sud și de 3,90 m pe est-vest.

La împreunarea cu zidurile laterale ale naosului, spre sud și respectiv nord, absida altarului făcea oțte un colț monumental (S.A. și S.B.),

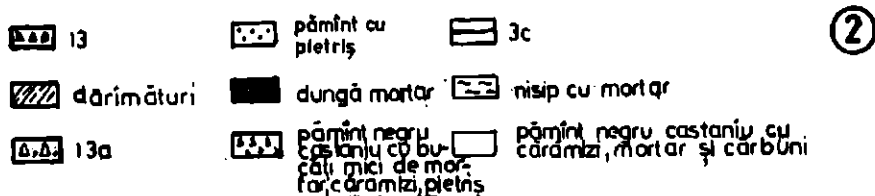
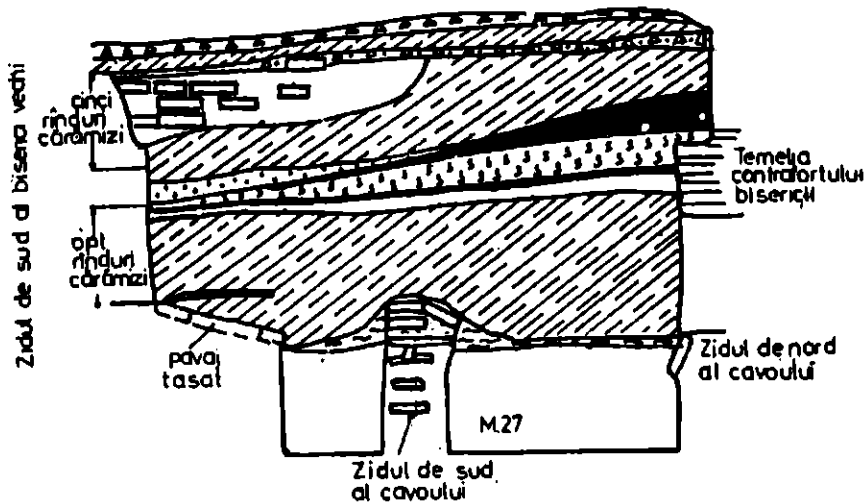
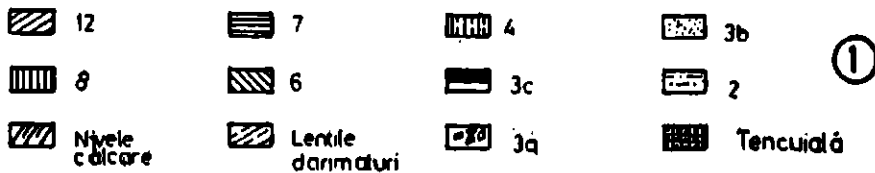
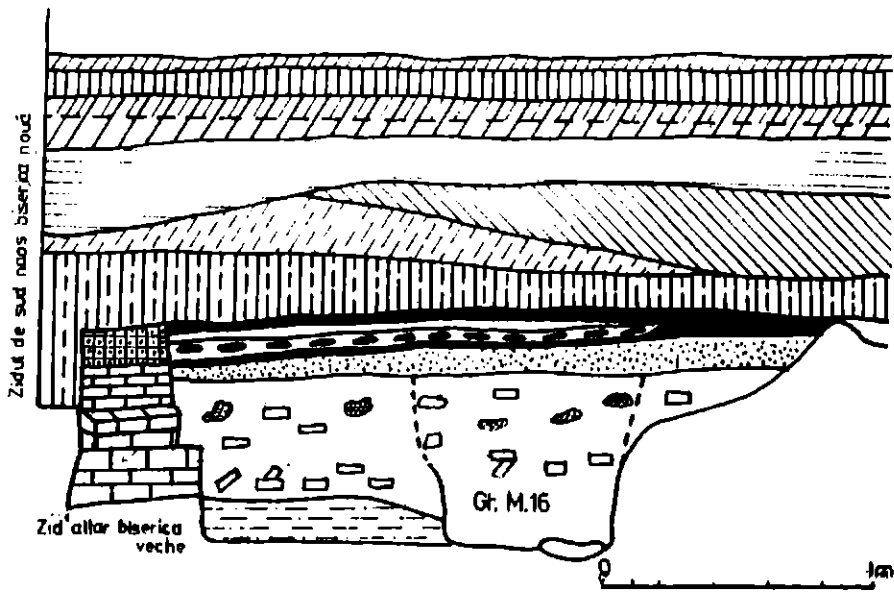

Fig. 2. - 1. Profilul peretelui de vest al S. XIV în zona altarului și a monumentului 16 ; 2. Profilul peretelui de vest al S. XXIII în zona cavoului din interiorul bisericii.

construit din cărămiși și mortar. Aceste colțuri constituiau la exterior limitele altarului, din acest loc pornind pe o direcție creșterii est-vest zidurile laterale ale navei sau simplu în formă de navă.

Naosul, lung de 5,60 (nord)-5,85 (sud) m și lat de 6,07 (vest) m, deși în formă de navă, are pereții interiori ai zidurilor de nord și sud curbaji. Acest fapt dă zidurilor respective o lățime de 0,99-1,28 m.

Mai bine studiat a putut fi zidul de sud, care are la exterior de o parte o fundație mai reușită spre nord cu 8 cm, iar în partea cealaltă o fundație cu soclu preexistențat de 8 cm cu 4 rânduri de cărămiși. Bunde soclului s-au păstrat 5 rânduri de cărămiși înalte de 0,36 m. Zidurile sînt alcătuite din cărămiși (26 x 13,5-14 x 4 cm) cu resturi (2,5-3 cm) ce conțin un mortar gălbui, fără piatră, afărnicios.

Pe zidurile de sud (s.3a) și nord (s.2a) ale naosului se află, țesute cu ele, doi stâlpi-semipilaștri (P.1 și P.2), ce sînt sub forma unor legături. Cel din nord (P1), cu dimensiunile de 0,66 (est-vest) x 0,50 m (nord-sud), are pe laturile de est și sud urme de tencuială și este țesut de zidul de nord al naosului (s.2), datînd prin urmare din această fază I. El s-a păstrat pe o înălțime de 0,60 m.

Stîlpul de sud (P2), cu dimensiunile de 0,61 (nord-sud) x 0,55 m (est-vest), a fost dezvelit pe o înălțime de 1,04 m corespunzînd la 17 rânduri de cărămiși.

Acești doi stâlpi-semipilaștri susțineau probabil un arc semicilindric care a putut face parte dintr-un grup de arcuri ce sprijineau, peste naos, o turlă.

Partea de vest a naosului se compunea dintr-un zid (s.6), țesut de zidul de nord (s.2) și de sud (s.3), cu o fundație lată de 0,90 m și dezvelită pe înălțimea de 0,63 m cu corespunzînd la 10 rânduri de cărămiși (26 x 14,5-15 x 4 cm). Resturile (3 cm) sînt compuse dintr-un mortar gălbui cu var, nisip, fără piatră, rezistent. Partea superioară a fundației este prevăzută cu un soclu lat de 0,19 m, după care se înalță zidul propriu-zis lat de 0,71 m. El este alipit de zidul de sud (s.3) al naosului, fiind alcătuit din rânduri de cărămiși (25-26 x 15 x 3,5-4 cm) pricisite cu mortar. Resturile (2 cm) conțin un mortar cu piatră, gălbui, afărnicios.

La vest de absida nordică se constată în unca o mare îngroșare a zidului de nord (s.2) spre partea de nord, care atinge aici o lățime de 1,52 m. Într-un loc, pe perețele de est al acestui zid (s.2), se observă urme de tencuială care dovedesc că în acest loc era intrarea în casa unei scări drepte, orientată est-vest, încastrată în zid. Scara trecea din naos în pronaos tăind zidul de vest al naosului (s.6) și duceînd la o elepotniță situată, în fazele I-II, peste partea de vest a naosului și cea de est a pronaosului.

Pronaosul avea la interior dimensiunile de 3,35 m est-vest și de 6,05 m sud-nord. Zidurile de sud și nord ale naosului se continuă spre vest, pe 4,30 m, formînd laturile sudice și nordice ale pronaosului. Late de 0,87-0,90 m (nord)-0,96 m (sud) se compun dintr-o fundație

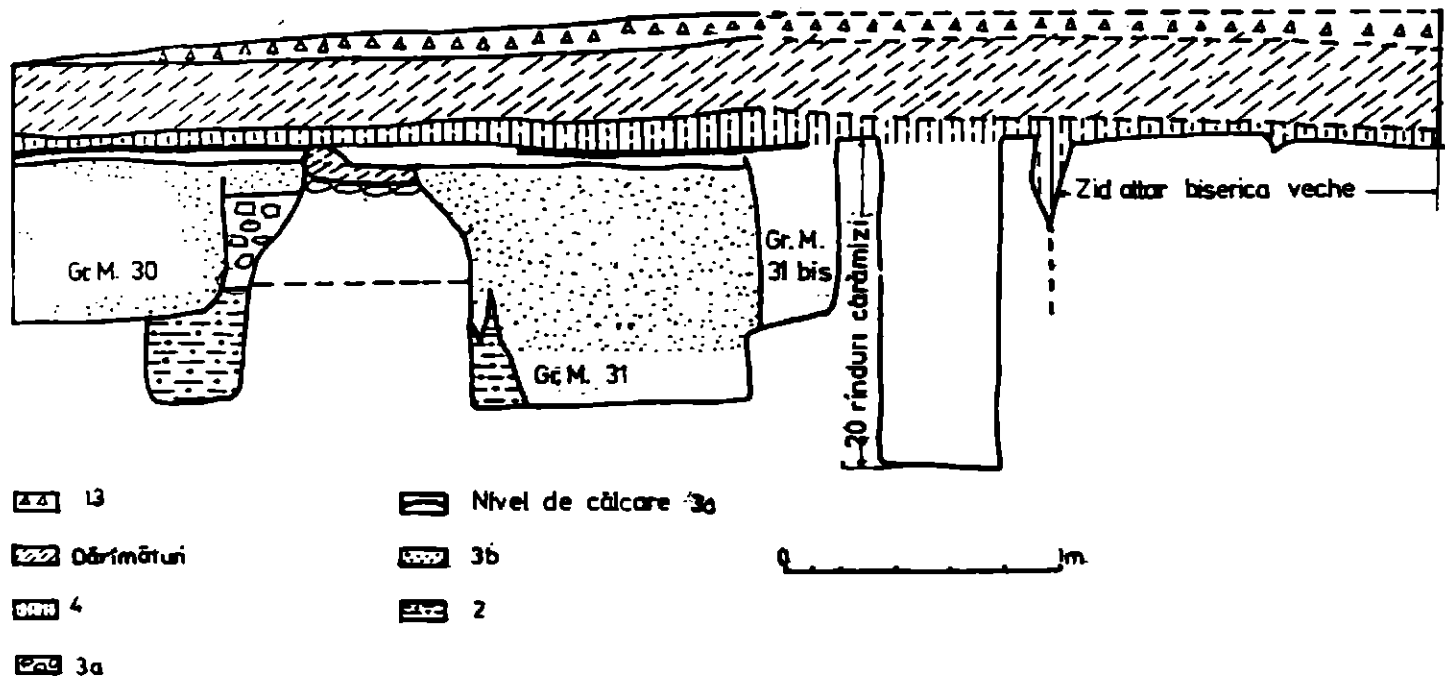

Fig. 3.- Profilul peretelui de vest al S.XXIV. Zona de la sud de altar; mormintele 30, 31 și 31 bis.

dezvelită, pe sidul de sud, pe o înălțime de 0,54 m. corespunzând la 8 rânduri de cărămizi acoperite, în multe locuri, cu mortar leșit dintre cărămizi. Partea superioară a acestei fundații formează un scela lat de 0,12-0,23 m, după care se înalță zidul propriu-zis înalt de 0,59 m cu 8 rânduri de cărămizi.

Pronaosul se închidea spre vest, despărțindu-l de pridvor, cu un zid (s.7) lung de 6,12 m și lat de 0,90 m. Fundația acestui zid, dezvelită pe înălțimea de 0,49 m, ce corespunde cu 8 rânduri de cărămizi, se continuă cu zidul propriu-zis ca, în această țesătură, se înalța probabil până la acoperiș și era prevăzută la mijloc cu o trecere cu ușă, al cărui prag s-a găsit și mai observat.

Pridvorul, cu dimensiunile interioare de 3,42 (est-vest) x 6,53-6,59 m (nord-sud), are zidurile de nord și sud în continuarea celor ale pronaosului cu care sînt țesute. Dar prin faptul că ele sînt mai înalte (0,65 m), sînt și prin acela că la exterior fac un mic colț în afară, interiorul este mai lat decît pronaosul.

Fundația zidului de sud a fost dezvelită pe înălțimea a 4 rânduri de cărămizi ce măsoară 0,28 m. După un scela lat de 0,05 m se înalță zidul propriu-zis, din care s-au mai păstrat 8 rânduri de cărămizi (26 - 29 x 13,5-15 x 4-4,5 cm) înalte de 0,53 m. Rosturile (2-4 cm) conțin un mortar de mlașcă cenușie-gălbui, cu var și piatră, de o rezistență mijlocie.

Zidul de vest al pridvorului (s.8), care este totodată și al bisericii, lat de 0,83 m, are o fundație dezvelită pe o înălțime de 0,76 m cu 11 rânduri de cărămizi fragmentare. Aceste cărămizi, diferite în dimensiune ca lungime și lățime, groase de 4 cm, sînt așezate orizontal. Rosturile dintre rânduri (2-3 cm) conțin un mortar gălbui, cu nisip și piatră, afărnicios.

Zidul propriu-zis, înalt de 0,32 m, cuprinsînd 5 rânduri de cărămizi (27 x 13-13,5 x 4,5-5 cm), are rosturile (2-3 cm) dintre un mortar gălbui cu insule albe de var și piatră, puțin rezistent.

În interiorul pridvorului se aflau doi stîlpi-pilăștri (P.7 și P.8) cu secțiunea pătrată (0,82 x 0,82 m). Cel de sud (P.8) a fost dezvelit pe o înălțime de 0,50 m ce corespunde la 8 rânduri de cărămizi. Pe latura sa de nord se află o concavitate tronconică înaltă de 0,24 m, răversată, avînd deschiderea de 0,20 m jos și 0,22 m sus. Neîntreținută, concavitatea putea servi drept un piedestal.

Acești doi stîlpi trebuie să fi susținut o turcă (sau două mai mici), ce se sprijinea și pe arcuri înfundate în zidul dintre aridauer și pronaos.

Faza a II-a este marcată prin aducerea unor modificări bisericii. Stratigrafic se constată că deasupra stratului 2, care la partea sa superioară a constituit nivelul de construcție al bisericii din faza I-a, se află stratul 3a, compus din pământ negru sau negru-castaniu, cu bucăți de mortar și cărămizi ce provin din distrugerile și refanările bisericii. Din acest strat părăsesc gropile fundațiilor zidurilor bisericii ce

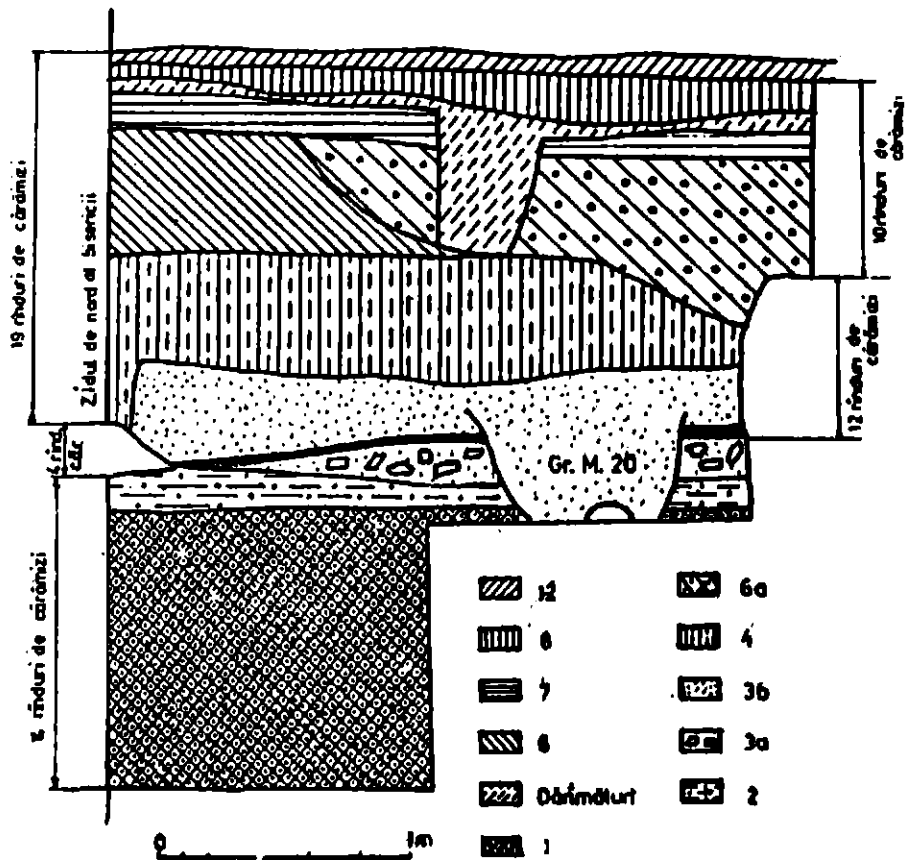

Fig. 4.- Profilul peretelui de est al S. XVIII. Mormântul 20.

aparțin acestei faze. Partea superioară a noului strat 3a devine nivel (II) de călcare.

În această fază lungimea totală a bisericii la exterior este de 18,70 m, iar la interior de 17,10 m.

Altarul își scurtează conturul exterior al absidei, având în această fază doar 5 laturi (1,65-1,65-1,70-1,60-1,65 m), ce se vor păstra astfel până la sfârșitul folosirii bisericii. Fundația noului zid, înălțat și deasupra zidului din faza I-a și mai retrasă spre interior, conține doar 2 rânduri de cărămi (7 x 14 x 3,5-4 cm) înalte de 0,13 m. Rosturile (3,5 cm) conțin un mortar gălbui, cu piatră, relativ rezistent.

Partea superioară a fundației formează un scoc lat de 0,10 m peste care se înalță zidul propriu-zis, păstrat cu 6 rânduri de cărămi (27 x 14,5 x 3,5-4 cm) înalte de 0,38 m. Rosturile (2,5-3 cm) au un mortar asemănător cu acela al fundației, dar mai sfărâmițos (fig.2/1).

Micșorarea de la 7 la 5 a laturilor exterioare ale absidei altarului a însemnat și o reducere a lungimii pe axa longitudinală est-vest a altarului (2,65 m) și nord-sud (3,90 m), deci și a lungimii totale a bisericii (18,70 m la exterior și 17,10 m la interior, după cum am mai spus). Este de menționat că dacă conturul exterior al absidei altarului continuă să fie poligonal în faza a II-a, dar cu 5 laturi, conturul său interior a rămas rotund ca și în faza I-a.

O altă modificare importantă a constituit-o îngroșarea substanțială a absidei altarului, care a ajuns să aibă în partea centrală o grosime de 0,80-0,90 m, iar la capete 1,30 m. Aceasta s-a făcut prin adăugarea unei zidării alipite la peretele interior al absidei.

După adăugarea acestei îngroșări, peretele interior al absidei altarului a fost acoperit cu o tencuială pictată, cuprinsând trei elemente orizontale, paralele, în culorile albastru, cenușiu-maroniu și alb.

Aceste lucrări de îngroșare au fost determinate de faptul că zidul absidei din faza I-a era prea subțire și prea puțin rezistent pentru a sprijini o boltă cu, probabil, o turle.

În brațul de nord al absidei, în această fază se deschide, chiar în zidăria adăugată, un locaș de lăcămă timpeloidică (0,51 x 0,52 x 0,51 x 0,54) ce a servit drept diaconicon. Peretele său de vest este tenacit cu o sugrăveală cenușie, groasă de 1 cm, iar jos se află un pervaz.

Naosul are la exterior aceeași ziduri drepte în formă de navă ca și în faza I-a, iar în interior ele sînt puțin arcuite.

În pronaos, la împreunarea zidului de sud (s.3a) cu cel despărțind pronaosul de pridvor (s.7), se află un suport prismatic (0,50 x 0,80 m), alipit de zidurile menționate. Acest suport cuprinde 3 rânduri de cărămi (24,5 x 4; 2,5-3 cm) suprapuse, înalte de 0,185 m, peste care se află astăzi o placă de marjar, grosă de 2,5 cm. Rosturile sînt dintr-un mortar cenușiu-gălbui cu nisip, var, piatriceale, rezistent.

Zidul de sud al pronaosului (s.3a) este reparat, el avînd dintr-un anumit loc o altă orientare. Această reparație s-a făcut comutata pe peretele lui de nord pe o lungime de 2,10 m și de la 0,75 m sub creștetul

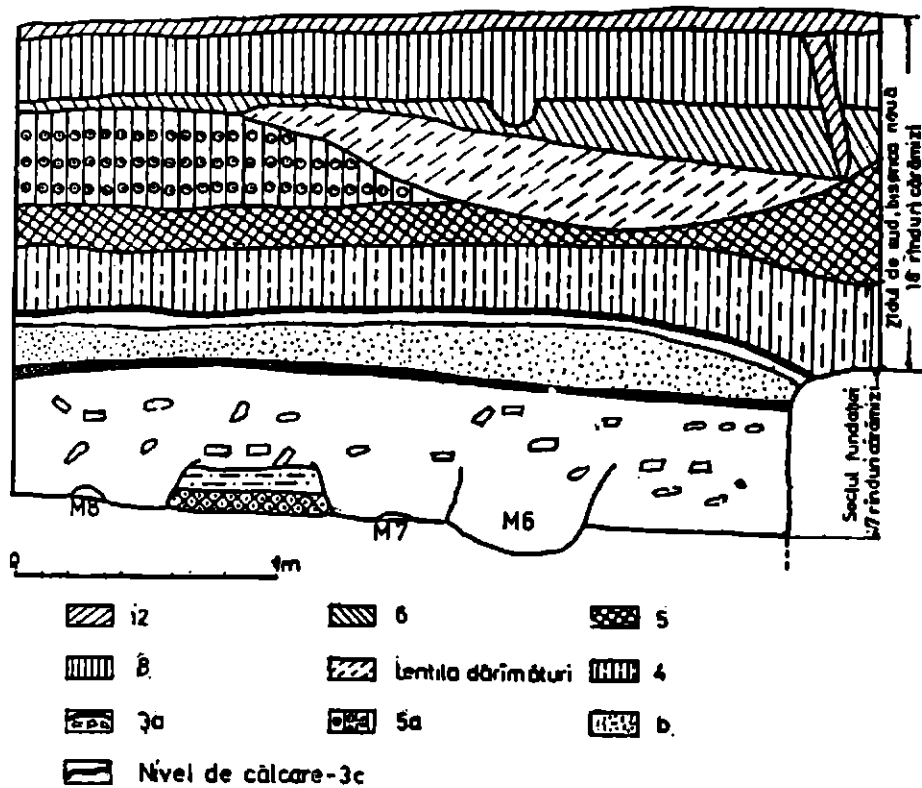

Fig. 5.- Profilul peretelui de est al S.XII. Mormintele 6,7 și 8.

supraînălțat al sidului. Reparația, prilejuită de o crăpare a sidului datorată evenimentelor ce au marcat sfârșitul fazei I-a, a dus la logarea lui de suportul sitat lângă împingerea stărilor 3a și 7.

Nivelul de călcare din interiorul bisericii datează încă din faza I-a, el fiind identic în interiorul altarului, naosului și pronaosului. El este reprezentat printr-un pavaj de cărămidă situat lângă capatul pronaosului din pronaos, apoi lângă peretele de vest al brațului de est al absidei meridionale din naos și pe pragul trecerii de pe sidul dintre naos și pronaos (s.6). Cărămizile pavajului (30 x 14,5-15 x 4 cm) sînt legate între ele prin resturi (3 cm) dintr-un mortar cu pietriș mărunt și mijlociu, puțin rezistent.

Acum nivel de călcare numai fațelor I și II constituite nivelul I de călcare din interiorul bisericii. În schimb, în curtea bisericii se constată un nivel II de călcare care corespunde cu nivelul fundației absidei altarului, reamenajată și transformată la începutul fazei a II-a. Burta superioară a noului strat 3a, fermat după cum s-a mai spus în această fază, constituie totmai acest nivel II de călcare.

În pronaos, pe centru, lângă sidul de sud al bisericii actuale și sub fundația unui contrafort alipit peretelui sudic al sidului de sud al pridvorului bisericii actuale, s-a descoperit cavoul nr. 1. Pereții acestuia sînt din cărămidă (26-27 x 13-14 x 3,5-4 cm) cu resturi (2,5 cm) dintr-un mortar cenușiu-gălbui cu nisip, var, piatricele, destul de rezistent. Datorită sidurilor bisericii actuale, din cei patru pereți nu s-au păstrat decât cei de est, vest și sud (fig.2/2).

Săpîndu-se în interiorul cavoului s-a constatat lipsa capacului, el fiind distrus din trecut. Cavoul era umplut cu cărămizuri și cu pămînt adus. Nu s-au găsit osuiri și nici un cîmăș în afara unui piros. Aceasta dovedește jafuirea respectivului cavou la data construirii noii biserici.

Lungimea cavoului în interior atîna de 2,42 m, iar lățimea de 0,47 m. Fundul este indicat prin 3 rînduri de cărămidă paralele și distanțate. Peretele de est are o grosime de 13,5 cm, iar cele din vest și sud de 13 cm; la aceste grosimi se adaugă încă a nordului de circa 9 cm în fiecare latură, ajungîndu-se la o grosime totală de circa 18 cm.

Cavoul era acoperit cu o boltă de cărămidă, care a dispărut, și din care s-au păstrat rămășițe pe cîrmire înțesă, dar mai ales pe cele din est și sud.

Pe fund, după cum s-a mai spus, sînt 3 rînduri de cărămidă distanțate, și anume: a) primul rînd de cărămidă este alipit de peretele de vest al cavoului; b) al doilea rînd de cărămidă este situat la 0,83 m est de primul, cam pe mijlocul fundului cavoului; c) al treilea rînd de cărămidă este alipit de peretele de est al cavoului.

Fiecare rînd este compus din două cărămidă, vizibile, puse în lung, și dintr-o a treia tăiată, ca și cavoul, de sidul de sud al bisericii actuale. De aceea, în situația actuală, cavoul este pămîntat cu o lățime de numai 0,60 m, însă inițial el era mai lat și se continua spre nord.

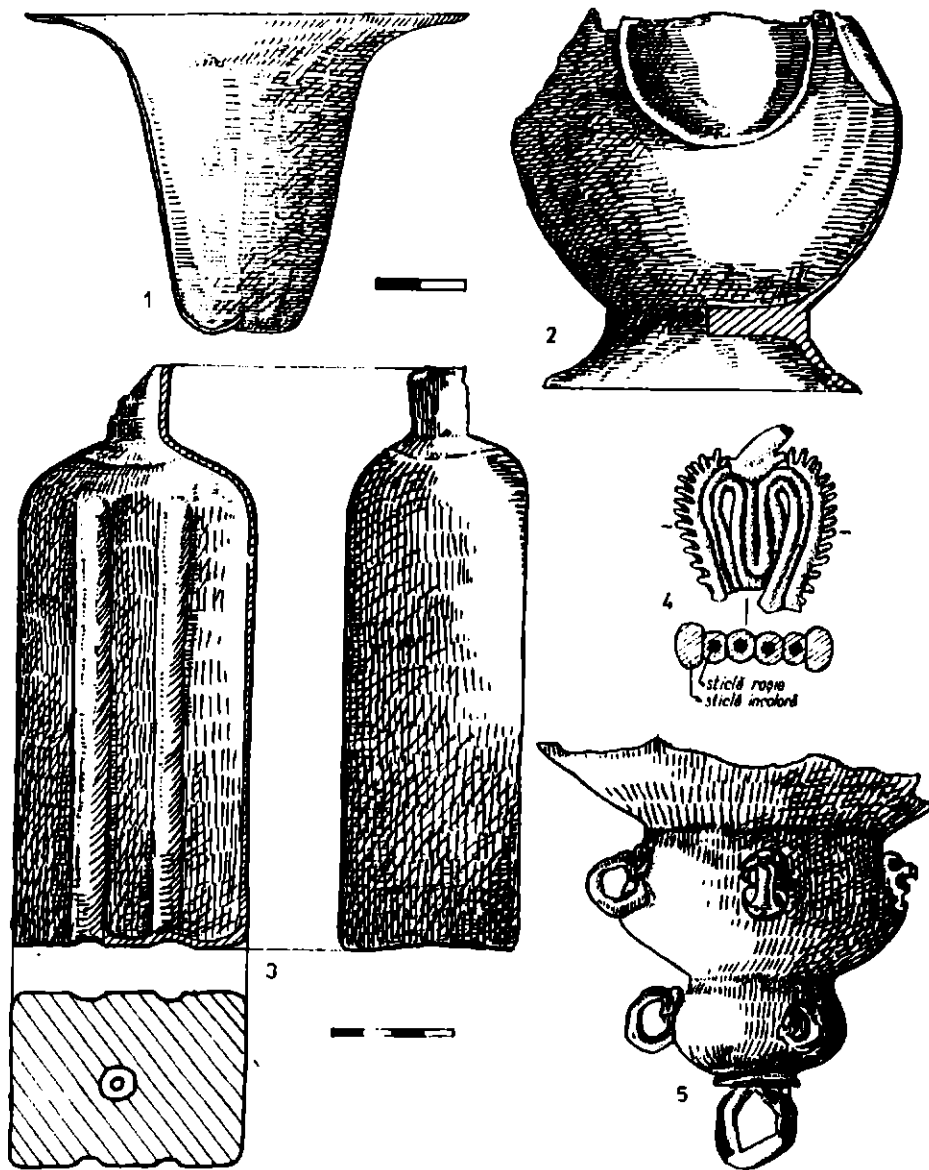

Fig. 6.- Vase de sticlă descoperite în „tainiță”.

Cavoul este situat cu bolta sa ceva mai jos deoft pavaul de pe fundația din fazele I-a și a II-a ale zidului dintre naos și pronaos (s.6). Prin urmare el aparține fazelor I-a sau a II-a, mai degrabă fazei a II-a. Prin poziția sa în sud-estul pronaosului el putea conține osemintele unui membru din familia ctitorului, poate chiar pe cele ale marelui vornic Garaica.

Alipit de peretele de sud al cavoului nr.1 se află cavoul nr.2 din care, în afara peretelui de nord (2,24 la exterior/1,94 la interior x 0,14 m), se mai păstrează fracțiuni din zidurile de vest (0,84 x 0,18) și est (0,30 x 0,17) pe o înălțime de 0,60 m corespunzând la 9 rânduri de cărămiși.

În spațiul din sud-estul pronaosului se construiește în aceeași fază cavoul nr.3, cărula i s-a conservat, în întregime, doar zidul de sud (1,48 la exterior/1,24 la interior x 0,22 m) înalt de 0,55 m cu 9 rânduri de cărămiși (27 x 14 x 3,5 cm) prinse cu resturi (3,5 cm) dintr-un mortar albicios, fără pietriș, foarte rezistent. Zidurile de vest (0,12 x 0,14 m), cu 6 rânduri de cărămiși, și de est (0,60 x 0,16 m), cu 8 rânduri de cărămiși, înalte de 0,35 m, s-au păstrat parțial.

Fundul cavoului este indicat prin 3 rânduri paralele de cărămiși situate pe direcția nord-sud.

Osemintele scheletelor aflate inițial în caverurile nr.2 și 3 au fost ulterior reînchumate, dar tot în faza a II-a, în partea de vest a cavoului nr.2. În restul spațiului cuprins între zidul de sud al cavoului nr.3 și zidul de nord al cavoului nr.2 a fost înstrământat un personaj care, probabil, a aparținut aceleiași familii. Respectivul mormânt - mormântul 27 - conține osemintele unui individ în decubit dorsal (235° VSV), cu mâna dreaptă pe piept, iar stînga pe umăr. Scazetele are o lungime de 1,46 m și o lățime de 0,34 m. În zona cranialului, de ambele părți, se află depuse oase îngrămădite provenind de la doi indivizi. La mâna dreaptă s-a descoperit un inel de argint (?) surt cu găteasă decorat. Pe lângă 3 piereane de fier au mai fost descoperiți 8-9 bumbi de cupru, decorați în tehnica „au repoussé”, cu cîte o stea în opt colțuri și puncte-clerchine în spațiul dintre vîrfurile colțurilor stelei (fig.12).

Tot acestei perioade îi aparține și mormântul 27 bis descoperit lângă zidul de sud al pronaosului. El constituie o reînchumare.

Dovada efectării tuturor acestor înstrămîntări în faza a II-a a constituie faptul că, stratigrafic, caverurile și mormintele aflate acoperite de un strat de nisip ce se află sub nivelul de călcare din interiorul bisericii folosii în faza a III-a. Acest fapt este și mai evident în cazul mormîntului 27 bis, care este suprapus de pavaul de cărămiși ce va funcționa în faza a III-a.

Faza a III-a se caracterizează, ca și cea anterioară, prin numeroase și însemnate transformări ce au avut drept scop mărirea considerabilă a spațiului interior al bisericii.

Naosul suferă cele mai importante transformări. Cele două ziduri laterale (s.2 și s.3) sînt parțial demantelate pînă la nivelul de călcare

din acea vreme, iar pe porțiunea dărnă se adaugă două abside, una pe latura de nord și o a doua pe cea de sud. Astfel biserica devine de plan treflat, având în interior a lungimea de 6,25 m (est-vest) x 4,80 m (nord-sud).

Demantelarea a afectat și cei doi stâlpi-semipilaștri P.1 și P.2, care sînt acum suprapuși de oște un capăt al absidelor naosului. La peretele interior de sud și vest al P.1 se adaugă, pe o lungime de 0,80 m (est-vest) și o lățime de 0,25 m (nord-sud), o zidărie păstrată astăzi pe o înălțime de 0,27 m cu 5 rînduri de cărămizi (? x 13,5 x 4 cm). Rosturile (3,5-4 cm) sînt dintr-un mortar ca în casele de var, nisip și foarte puține pietricele, de culoare gălbui, foarte rezistent. La baza zidăriei, așezată pe un șirat, gros de 0,13 m, de pămînt adus peste fundația stîlpului 1 și proeminent spre sud, se află o placă de piatră dreptunghiulară (81 x 15 x 3,5 cm) suprapusă de o altă piatră (34 x ? x 5 cm) așezată vertical.

Această zidărie a avut drept scop să formeze oștia sau brațul estic al absidei nordice a naosului. Situația este asemănătoare și pentru stîlpul 2 din colțul opus al împreunării absidei altarului cu absida sudică a naosului.

Absida de sud are o deschidere, între capetele brațelor, de 3,23 m (est-vest) x 2,84 m (nord-sud, pe axă). Grosimea ei maximă, în centru, este de 1,06 m, pentru ca spre sate ea să scadă. Peretele interior, vizibil, era tencuit și împodobit cu sugrăveli ornamentale.

Fundația, deosebită pe o înălțime de 0,68 m, este compusă din cărămizii fragmentare, așezate neregulat, cuprînduși și pietre, toate fiind acoperite cu un mortar compact și rezistent.

Peste fundația s-au păstrat doar 2 rînduri de cărămizii (23 x 14 x 4 cm), cu rosturi (2,5 x 3 cm), dintr-un mortar cu piatră, albicios, sfîrșicios.

În cuprinsul brațului de est s-a găsit o amenajare patruinteră (0,68 m sud-nord x 0,65 m est-vest) formînd o cameră mică (tăină). Pentru realizarea ei fundația zidului naosului în formă de navă a fost tăiată de peretele de sud (exterior), pe o porțiune de 0,65 x 0,10 m. În marginea demantelării au fost apoi fixați și împreunați pereții spre est, sud și vest al fundațiilor susținînd cei trei pereți ai camerei.

Camera, săpată pînă la o adîncime de 1,74 m sub solul actual (1,34 m sub nivelul actual al demantelării zidului absidei), a servit probabil drept tăină. Pătrunderea se făcea printr-o deschidere amenajată în peretele ei spre sud.

Ea era umplută cu numeroase vase ceramice aproape întregi - oșni și străchini -, altele fragmentare, o mare cantitate de sticlărie - pahare, cupe, candelă, sfeșnice - din care oștea provia din import, de la Murano. Toate aceste obiecte se datează între sfîrșitul sec. al XVII-lea și cel al sec. al XVIII-lea (fig. 6; 7/1-8, 10-12; 8).

Absida de nord are între brațe distanța de 3,37 m măsurată de la est la vest, fiind prin urmare puțin mai mare decît cea sudică. Din cauza ea a fost în mare parte distrusă de construcția bisericii noi, cu l s-a

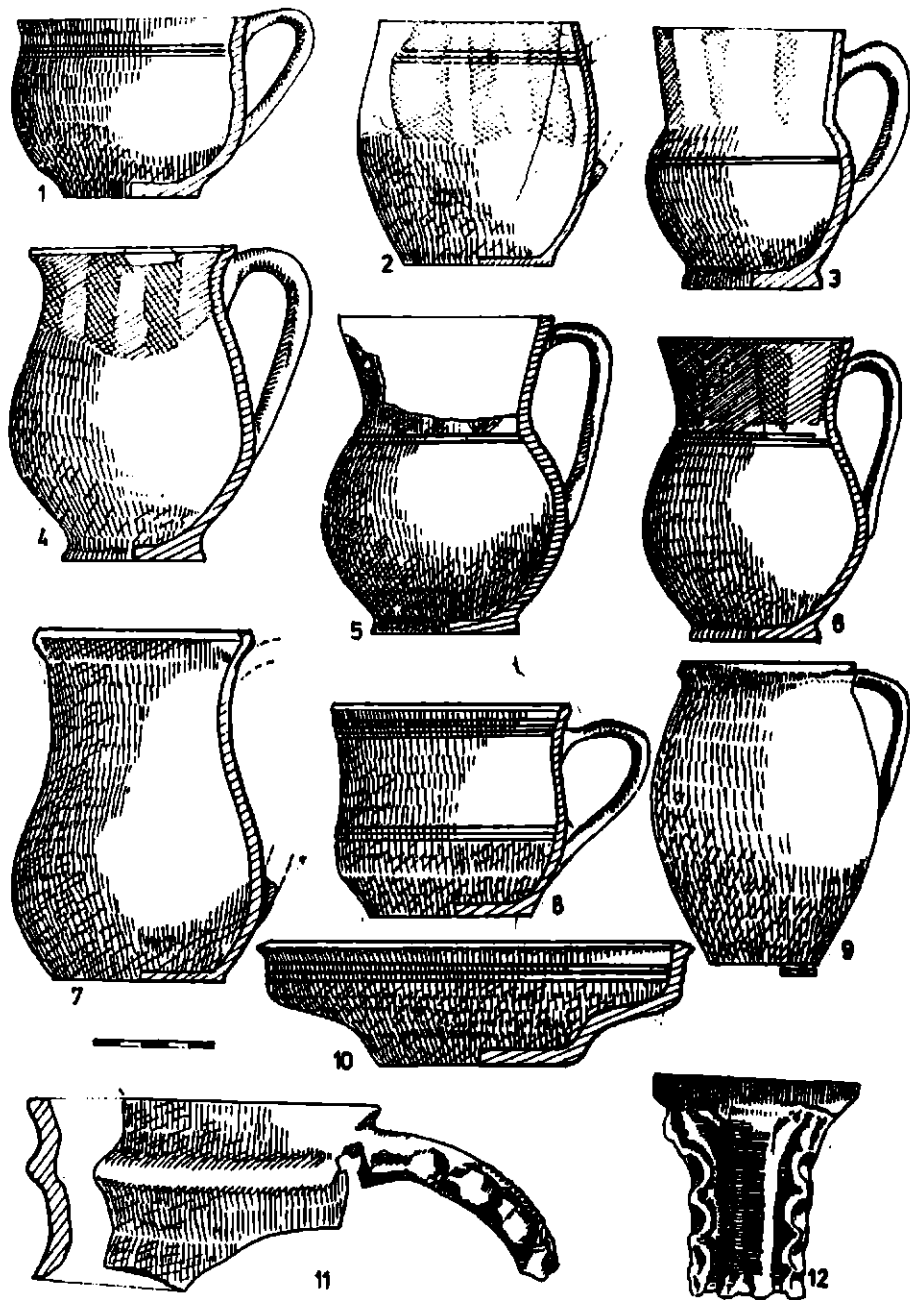

Fig. 7.- Vase ceramice descoperite în „tâlniță” (1-8, 10-12) și în grupa de la nord-vest de altar (9).

putut stabili lungimea pe direcția nord-sud, iar grosimea a putut fi măsurată doar la atingerea cu zidul naosului (1,15 m).

Fundația, pătrată pe o înălțime de 0,35 m, este formată din cărămizi (? x 13,5 x 3,5 cm) cu resturi dintr-un mortar cenușiu - gălbui, cu var și nisip, fără pietriș. Cărămizile sînt așezate neregulat și acoperite cu un strat de mortar.

Peretele interior este retencuit și acoperit cu sugrăveli ornamentale pe fond cenușiu-albastru. Motivul decorativ este reprezentat de triunghiuri cu laturile reșii, jumpece, unele cu vîrfurile în sus, altele cu el în jos. Aceste triunghiuri au în centru este un motiv floral albastru.

Demantelat în această perioadă este și zidul dintre naos și pronaos (s.6). Această demantelare, eficientă pînă la nivelul I de călcare utilizat și în faza a II-a în interiorul bisericii, n-a executat în scopul ușurării trecerii din naos și pentru mărirea spațiului disponibil.

Pe zidul astfel demantelat s-au înălțat doi stîlpi -stîlpi de susținere (P.3 și P.4), dintre care s-a păstrat doar alii de sud (P.4). De formă „pătrată” (0,90 x 0,68 x 0,84 x 0,72 m), ei s-a păstrat pe o înălțime de 0,36-0,56 m, cuprinsînd 7-11 rînduri de cărămizi (29 x 14,5 -5 x 4 cm) prinse prin resturi (3 cm) de mortar gălbui, cu pietricele, nisip, relativ rezistent. Fețele esticele sînt tencuite și acoperite cu sugrăveli ornamentale (motive florale) în reșu și negru. Colțul de nord-vest al stîlpului are o concavitate romboidală (0,14 x 0,14 m) tencuită și acoperită cu sugrăveli avînd motive lianare.

Este de menționat faptul că acest stîlp a fost așezat peste trecerea inițială amenajată în zid, fapt pentru care s-a depus, peste pragul trecerii, un pămînt adus, peste care s-a ridicat apoi stîlpul.

De asemenea, este de menționat faptul că acest stîlp a fost amenajat astfel încît depășește cu 0,20 m spre vest zidul dintre naos și pronaos (s.6), pătrunzînd puțin în spațiul pronaosului.

Pronaosul are pereții de nord și sud acoperiți pe fețele interioare cu o tencuială sugrăvită : bandă de rosuri cu vîrfurile în jos, un romb reșu alterat cu unul albstru.

Probabil că în această fază are loc și pictarea fețelor de vest, est și sud ale P.8.

Taste speciale transformări sînt la constituirea unui nou nivel (II) de călcare în interiorul bisericii, reprezentat prin pavajul situat la est de peretele de est al brațului de vest din absida sudică a naosului. El este alcătuit din cărămizi (26 x 13-13,5 x 4 cm) prinse între ele cu rosuri (2 cm) dintr-un mortar albicios, cu nisip, fără pietriș, sfărîmicios.

Alte pavaje așternute în această fază s-au identificat peste demantelarea zidului dintre naos și pronaos (s.6), pronaos și peste zidul dintre pronaos și pridvor (s.7).

Tot acum pe fața de nord a zidului de sud al pridvorului și a absidei sudice a naosului se face o bandă de cărămizi (26-26,5 x 13-14 x 3,5-4 cm) cu resturi (2-3 cm) dintr-un mortar cu mult nisip și

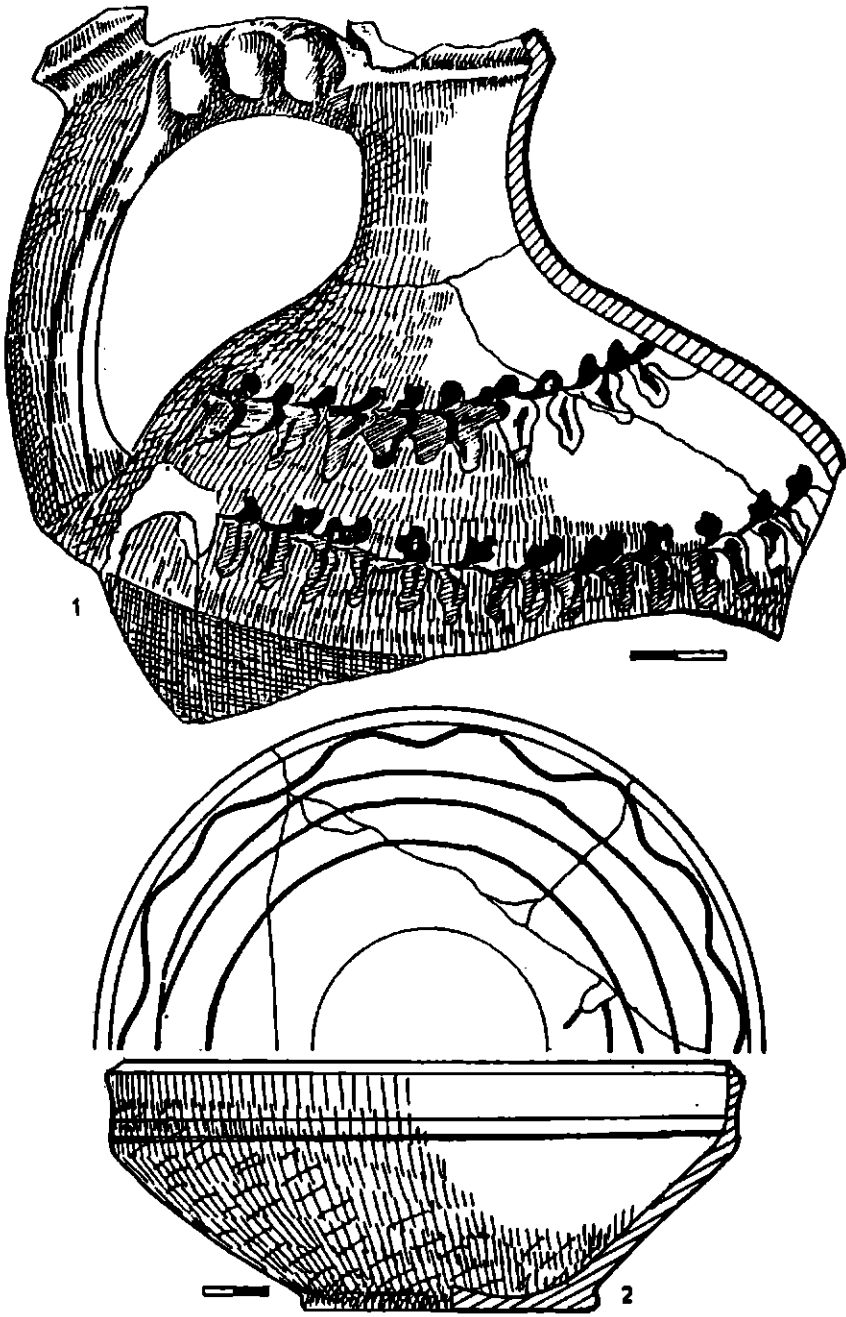

Fig. 8.- Vase ceramice descoperite în „tainiță”.

pietris, albicios-gălbui, sfărâmișor. Aceste borduri au o lățime de 0,26-0,30 m.

În fașa a III-a este probabil că a fost reparată și turla sau bolta ce exista din trecut deasupra naosului, precum și cea de pe pronaos sprijinită pe cei patru pilăștri.

La sud de altar și alipit lui se ridică o construcție mică din cărămidă (26-27 x 14 x 3,5-5 cm), cu rosturi (2,5-3 cm) dintr-un mortar cu mult pietris, albicios, sfărâmișor. De formă trapezoidală, ea are la exterior o lungime de 1,98 m (est-vest) și o lățime de 0,70 (est) - 0,77 m (vest). Lățimea zidurilor este de 0,14 m, adică lățimea unei cărămizi. Adâncimea ei este de 1,23 m. Restul acestei construcții nu a putut fi precizat, dar s-ar fi exclus ca ea să fi servit drept orizant (fig.3).

În această fașă partea exterioară, vizibilă, a zidurilor bisericii s-a ținut în alb (fig.2/1).

Tot acum a fost adus stratul 3 în formă din pământ castaniu, cuprinsând puține bucăți de cărămidă și de mortar. Stratul respectiv a constituit nivelul III de călcare din exteriorul bisericii, el îngropând fundații a zidurilor până la punctul unde începe tencuiala albă (= rândul 5 de cărămidă).

Fașa a IV-a - bisericii i se aduc câteva modificări, care-i dau o lungime totală la exterior de 18,85 m, iar la interior de 17,25 m.

În acest sens se constată că zidul dintre pronaos și pridvor (s.7) se dărâmă până la nivelul de călcare din fașa a III-a, peste el ridicându-se doi stâlpi-pilăștri (P.5 și P.6). Dintr-ei s-a păstrat doar cel de sud (P.6), care are o formă pătrată. Suprafața sa exterioară este acoperită cu o tencuială ornamentată cu motive decorative în vuleri.

În urma unor modificări lungimea est-vest a pronaosului devine de 4,85 m.

Pridvorul suferă însă cele mai importante transformări. El se închide cu ziduri înconjurătoare ce se înalță până la boltă, delimitând astfel biserica spre vest, sud și nord. În același timp lungimea lui se mărește la 3,50 m.

Cauza închiderii pridvorului se datorește demantelării zidului dintre pronaos și pridvor (s.7). De aceea pare curioasă înfățișarea chivotului bisericii, păstrat în muzeul mănăstirii Cornica, datat 14 mai 1793, care conține un pronaos-pridvor deschis și prevăzut de jur împrejur cu 12 stâlpi. În schimb, prezența celor cinci turlă pare a fi justificată: o turcă peste naos existentă probabil încă din fașa I-a, dar refăcută de mai multe ori; o turcă mică deasupra pridvorului; probabil (nu este sigur) o turcă mică peste altar; două turlă mici deasupra pronaosului înălțate în această fașă a IV-a.

Pe lângă parca, conform chivotului, ferestrele naosului erau înșterate cu un traforaj de metal cuprinsând ochiuri romboidale prevăzute cu sticlă colorată. Lumina era astfel filtrată din afară în naos, devenind albastru-variant. Accentele întemnite a ferestrelor bisericii aparțin arhitecturii islamice și este răspândită, în epoca medievală, în Orientul

Fig. 9.- Fragment de fresc.

Apropiat și Egiptul musulman⁷, de unde a fost introdusă și în Tara Românească.

Peste zidul dintre pronaos și pridvor (s.7) se așterne un pavaj de cărămizi, care este legat și continuat, prin pavajul II de cărămizi, de nivelul de călcare din interiorul pronaosului și pridvorului. Pavajul este în legătură și cu o bordură de cărămizi alipită de zidul sudic al pridvorului (s.3a) (26-27 x 13,5 x 4 cm ; rosturi de 1-1,5 cm) și care a acoperit parterul de jos a tencuielii pictate de pe zidul interior al bisericii.

În curtea din jurul bisericii este adus în față de formă dintr-o pătură subțire de argilă nisipoasă, castanie sau gălbui, conținând mici bucați de mortar (3c1) suprapuși de o dungă de nisip gălbui (3c2).

Aceste două pături (3c1 și 3c2) aduse au ridicat nivelul solului din acea vreme față de rîndurile cele mai de jos din zidul bisericii, care în faza a III-a fuseseră vopsite, au fost îngropate. Deasupra lor a fost născută, în majoritatea locurilor, o dungă roșie de cărămidă pisată (1-3 cm grosime) sau, în alte locuri, o dungă albă de mortar (2-4 cm grosime). Dunga aceasta, roșie sau albă, a constituit nivelul IV, ultim, de călcare din curtea bisericii vechi.

În zona din imediata apropiere a lăcașului s-a constatat însă și existența unui pavaj din cărămizi hexagonale (15-13-13-15/15,5-13-13 x 4 cm). Limita sa exterioară este marcată printr-o bordură de cărămidă lată de 0,16-0,18 m. Se întâlnesc însă și cărămizi pătrate (28 x 28 x 3,5 cm) sau dreptunghiulare (27,5 x 13,5 x 3,5 cm). Rosturile dintre cărămidă-dale, groase de 1-2 cm, sînt umplute cu mortar albicios, fără pietriș, foarte rezistent și aderent. Toate aceste cărămizi (pătrate, dreptunghiulare sau hexagonale) au o culoare roșă, mai deschisă decît a celorlalte cărămizi.

Peste acest ultim nivel de călcare din curtea bisericii vechi s-a făcut dărîmarea bisericii și apoi zidirea unei noi, astfel că s-a constituit și un nivel de construcție pentru noua biserică Sf. Nicolae.

În încheierea tuturor acestor date privitoare la tehnica și fazele ridicării zidurilor bisericii vechi Sf. Nicolae se cuvine a referi și la structura lor internă. Astfel, s-a putut constata că în toate cele patru faze ale evoluției bisericii, zidurile au cuprins locașuri interioare în care erau introduse grinzi așezate în lungul zidurilor sau stîlpilor. Grinzile au constituit inițial o scheletă ce sprijinea alăturarea în timpul tasării mortarului, iar după aceea ele putrezeau, locașul rămînd gol. Această tehnică, destinată să consolideze construcțiile, a fost suprimată de arhitectura munteană de la arhitectura bizantină și a fost utilizată pînă la începutul sec. al XIX-lea.

Locașuri de acest fel, a căror lățime și înălțime diferită în funcție de dimensiunile grinzii, au fost constatate în zidul sudic al absidei alterului (s.1) din faza I-a (8,5 x 8,5 cm) și a II-a (12 x 21 cm), în zidul sudic al naosului (s.3) (10 x 14 cm), în stîlpul P.2 din naos - care cuprinde o singură locașuri, unul orientat est-vest (11 x 17 cm), unul alt nord-sud (10 x 14 cm) -, în stîlpul P.6 etc.

În ceea ce privește aspectul interior al bisericii este de remarcat faptul, amintit de altfel și în rîndurile de mai sus, că în toate părțile componente ale bisericii s-au găsit, în mari cantități, fragmente de cărămizi diferite de tonurile cuprinzînd sugrăvele în culori care, în trecut, acopereau pereții interiori. Din examinarea lor se constată următoarele:

- Pereții interiori ai altarului, naosului și, probabil, ai pronaosului au avut inițial o sugrăveală de culoare cenușie-albăstrui ce conținea fână și pietrușe mici. Pe acest fână este reprezentat, printre altele, un cap de sfînt dezvoltat pe o înălțime de tonuri (fig.9).

- Urme bine păstrate de pictură în diferite culori s-au găsit pe pereții interiori ai altarului și pe pereții interiori ai naosului. Decorația constă din motive florale în fână de trînci - ramuri cu frunze stilizate, pictate în roșu-gîlbui sau în negru, cuprinse într-un dublu chenar negru și roșu al unui rînd (fig.10).

- Alte motive, sugrăvite în culori variate, se înfățișează pe pereții interiori ai zidurilor laterale ale naosului și pe pereții stîlpilor P.4, P.6 și P.8 din naos, pronaos și pridvor. Decorul cuprinde o bandă de romburi cu vîrfurile în jos, cîntărind unul pînă în roșu cu unul în albastru.

Pe stîlpul P.4 de pe zidul dintre naos și pronaos (n.6) sugrăvelele reprezentau motive florale în culorile roșu și negru. Motive în culori s-au identificat și pe zidurile de vest, care și azi ale stîlpului din pridvor (P.8). Prin faptul că o parte din tonurile este acoperită de pavajul ce formează nivelul II de încălzire din fașa a III-a reiese că pictarea stîlpului respectiv s-a făcut în fașele I-II.

Tehnica tuturor acestor picturi este cea a frescei.

ALTE CONSTRUCȚII. În timpul săpăturilor arheologice, în secțiunile tranșee, a fost identificată și prezenta altor construcții. Majoritatea sînt însă păstrate fragmentar și de aceea nu a putut fi bine stabilită destinația lor.

Amplasat în S.XIII, sub penntalele său de vest, a fost la început un fragment de zidărie format dintr-un rînd de cărămizi subțiri situate între două straturi grease de mortar rezistent. Afla la adîncimea de 1,52 m, pe stratul 2, zidăria are o lungime de 0,52 m și o lățime de 0,14 m.

Lîngă această zidărie este prăvălit un bloc de cărămizi, lung de 0,42 m și înălțime de 0,17 m. Mai spre nord, tot pe stratul 2, se află în situ un alt fragment de zidărie lung de 0,36 m, înălțime de 0,21 m, format din cărămizi (? x 13,5 x 4 cm) cu resturi (3,5 cm) dintr-un mortar albicios, fără pietrușe, foarte aderenți și rezistenți.

Toate aceste fragmente de zidărie par a proveni dintr-o construcție contemporană cu biserica din fașa I-a. Dărîmăturile lor au contribuit la formarea stratului 3a.

În fi. XIV, lîngă absidea altarului și înconjurînd mîna fașei I-a, la adîncimea de 1,07 m, s-a găsit un zid înalt de 0,23 m format din 4 rînduri de cărămizi. Lungimea sa este de 1,44 m, iar lățimea de 0,30 m. Este format din cărămizi fragmentare (? x 14,5-15 x 4 mm) primate cu resturi (2 cm) dintr-un mortar albicios-gîlbui, cu pietrușe, rezistent.

Fig.10.- Porțiune din frescă.

Fiind suprapusă de stratul 3a zidul aparține fazei I-a. Destinația sa nu este bine precizată, s-ar putea însă să fi servit drept zid de incintă.

Existența unei împrejurări în jurul bisericii pare a fi existat în faza a II-a din evoluția bisericii. Urmele ei s-au descoperit la sud de altarul vechi. Zidul respectiv (s.10 B), aflat la adâncimea de 1,90-2,35 m, situat pieșig, în S.XXIV, are o lungime de 3,15 m și o lățime de 0,30-0,32 m. Este format dintr-un singur rând de cărămizi (30 x 15 x 4,5-5 cm), puse în lat, prinse cu rosturi (3,5-4 cm) dintr-un mortar cu mult var, cu pietriș, foarte rezistent.

Acest zid continuă și în S.IX, unde are o lungime de 4,12 m, atingând pereții sudici ai absidei naosului și continuând spre vest. Este format aici din 2 rânduri de cărămizi așezate pe lat, care-i dau o lățime de 0,25-0,26 m.

Un zid identic s-a descoperit și în S.XIV, deși la nord de altar.

Datarea acestei împrejurări în faza a II-a se bazează pe faptul că zidurile sînt situate pe stratul 3a și aflat suprapuse de stratul 3b. Situația este identică și în cazul fracțiunii de zidărie din S.X, de lângă zidul de sud al naosului. Lungă de 0,90 m, lată de 0,23 și înaltă de 0,22 m, ea este formată din 3-4 rânduri de cărămizi (7 x 14 x 3,5 cm) prinse cu rosturi (1-1,5 cm) dintr-un mortar albicioș-gălbui, fără pietriș, rezistent. Această zidărie, situată la adâncimea de 1,43-1,56 m, este așezată pe un strat de mortar înalt de 0,10 m.

Mijlocul lui S.XIV este străbătut oblic de către un zid (s.10A) lung de 1,28 și lat de 0,30 m. Aflat cu baza sa la adâncimea de 1,34 m, s-a păstrat pe o înălțime de 0,20 m cu 3 rânduri de cărămizi (28 x 14 x 3,5 cm) despășite prin rosturi (4 cm) dintr-un mortar albicioș, cu pietriș, rezistent.

Construit pe stratul 3a el este suprapus de pavajul hexagonal din faza a IV-a a bisericii. Prin urmare se datează din fazele II-III din evoluția bisericii.

Tot acestei perioade îi aparține și zidăria descoperită în colțul de nord-est al S.XIV. Ea are o înălțime de 0,18 m, o bișime de 1,10 și o lățime de 0,40 m, și este compusă din 3 rânduri de cărămizi (7 x 12-13 x 3,5-4 cm) cu rosturi (2-2,5 cm) dintr-un mortar albicioș-gălbui, fără pietriș, rezistent.

În partea de est a S.I E s-a găsit un fragment de arcadă prăvălită pe stratul 2 și acoperită de 3 a. Alcătuită din cărămizi (28 x 14-15 x 3,5-4 cm) trebuie să provină de la o zidărie distrusă.

Din rândul complexelor de altă natură se remarcă identificarea la nord-vest de absida altarului, a unei gropi de formă circulară avînd diametrul maxim de 0,86 m. Stratigrafic groapa a porat de la un subnivel posterior nivelului II de călcare, dar anterior celui din faza a III-a a evoluției bisericii. Prin urmare groapa respectivă se datează în faza a II-a, probabil se pe la mijlocul sau al XVII-lea. La ea există dinarm concură și oala mare descoperită în această groapă. Oala are corpul

arcuit, este prevăzută cu o toartă și are interiorul amăluțit. În interiorul ei se aflau doar câteva fragmente de sticlă (ghea) în coloră (fig.7/9).

CIMITIRUL. În secțiunile traversă au fost descoperite 47 morminte. 45 din ele fac parte din cimitirul aflat în jurul bisericii (mormintele 27 și 27 bis fiind descoperite în interiorul bisericii). În cele ce urmează vom trece la o prezentare pe scurt a fiecărui mormânt în parte, dăruind în același timp și obiectele de inventar.

Mormântul nr.1 aflat în S.I A, sub groapa mormântului nr.2, care l-a atins casele terasei și mîna dreaptă. Lungimea scheletului este de 1,42 m. Adîncimea la care se află : 2,07 m capul, 2,10 m baziul, 2,14 m calcaneul. Orientarea : 220° - 226° SSV. Mîna stîngă pe umăr.

Pe craniu se aflau bucle de cărămidă, iar sub el un fragment de cărămidă. Un fragment de cărămidă se afla și la baza teracei. La mîna stîngă s-a descoperit o monedă otomană - aspru - de argint, perforată de două ori, cîntărind 0,26 g. Pe avers se află turana sultanului Ahmed III (1703-1730), iar pe revers legenda „duriba fi Isambel 1115" (1703).

Groapa mormântului pornind din stratul 3a ei aparține fazei a II-a din evoluția bisericii.

Mormântul nr.2 - situat în caseta S.I A, suprapuse parțial mormântul 1. Lungimea scheletului este de 1,65 m, iar lățimea la umeri de 0,43 m. Adîncimea față de sol : 2 m la cap, 2,04 m la bazi și 3,03 m la calcaneu. Orientarea 218° - 223° SSV. Mîna dreaptă pe abdomen, iar stînga pe clavicula stîngă.

La mîna stîngă s-a descoperit o monedă otomană - paun - de argint, cîntărind 0,38 g. Pe avers se află turana sultanului Ahmed III, iar pe revers legenda „duriba fi Konstantinie 1115" (1703).

Groapa mormântului pornind din stratul 3a ei aparține fazei a II-a.

Mormântul nr.3 - situat în S.I A, reprezintă o reînnoire a unui tînar de 18-19 ani. Groapa pornește din stratul 3a, deci aparține fazei a II-a.

Mormântul nr.4, situat în S.I A, a fost parțial desvelit. Conține, la adîncimea de 2,10 m, scheletul unui senil orientat 230-236° VSV. Groapa, pornind din stratul 3a, aparține fazei a II-a.

Mormântul nr.5, aflat în S X, a fost distrus în parte de zidul sudic al bisericii actuale. Casele răvășite ab află la adîncimea de 2,06 m. Groapa pornește din stratul 3a, deci din faza a II-a.

Mormântul nr.6 se află în S.X-XII. Scheletul, lung de 1,46 m și orientat 217° SSV, se află la adîncimea de 1,99 m capul, 2,10 m baziul și calcaneul. Humerusul drept lipsește. Mîna dreaptă este scurseă pe abdomen, iar stînga pe umăr.

La cotul stîng s-a descoperit un dinar unguresc de argint, cîntărind 0,24 g, emis la Kremnits în 1626 de către Ferdinand II (av. FER. II.D.). Scut despicaț : primul cartier fasciat, în al doilea crucea dublă. Deasupra scutului : 1626. În câmp : K/B ; rv. [PAT] RONA VNGARIE, înalca Domaului cu Isus în brațe.

Groapa mormântului pornește din stratul 3a, dar și prin monedă

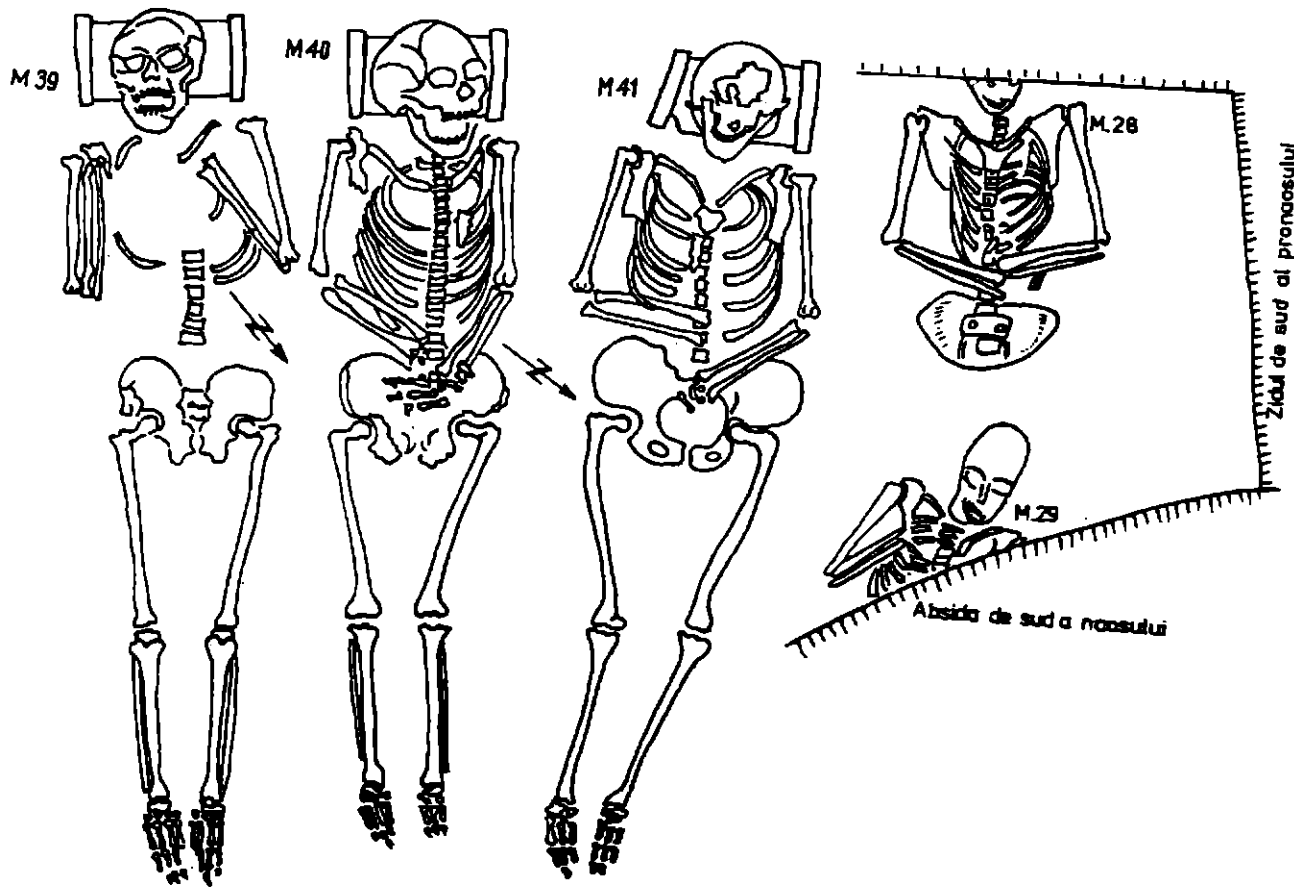

Fig. 11.- Mormintele 28, 29, 39, 40 și 41.

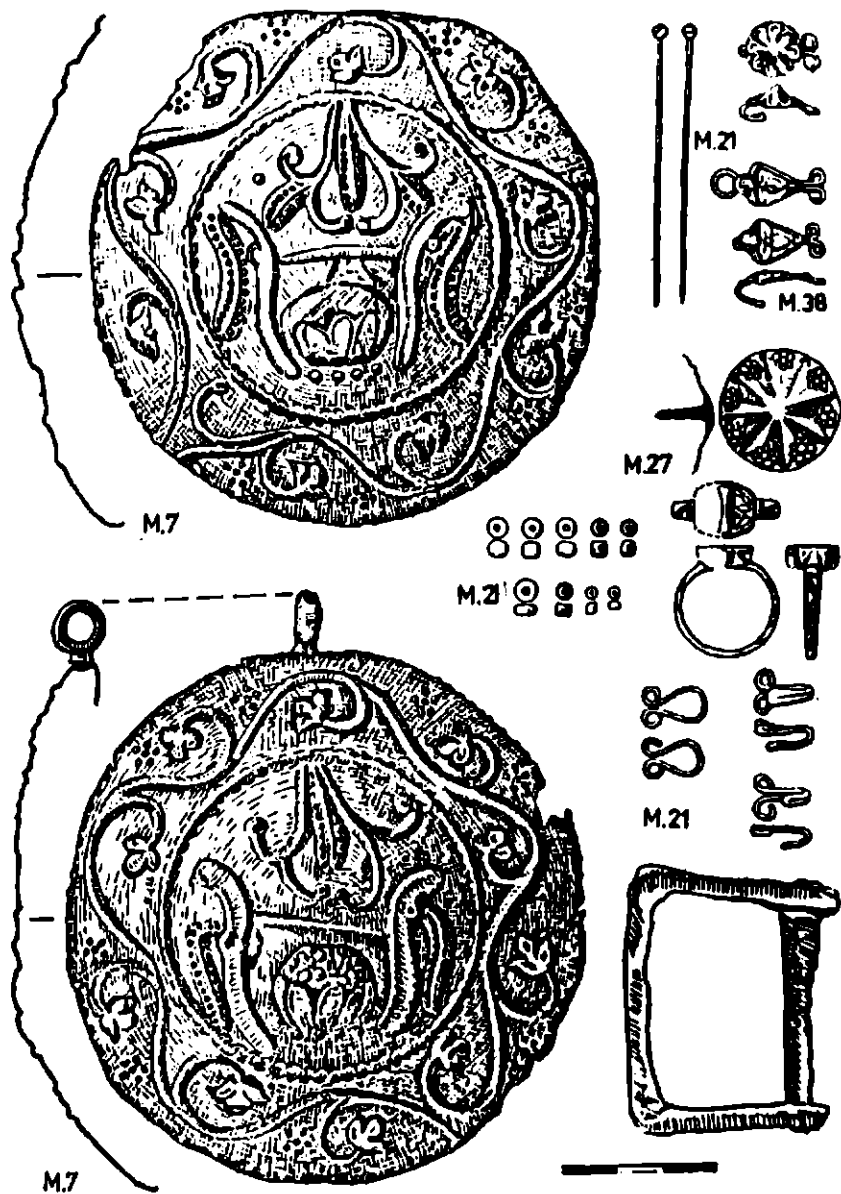

Fig. 12.- Obiecte descoperite în morminte.

mormântul aparține fazei a II-a. Este suprapus de mormântul nr.7 (fig. 5).

Mormântul nr.7 este situat în S.X-XII. Scheletul are o lungime de 1,50 m și o lățime la umeri de 0,37 m. Orientarea este de 255-261° VSV. Adâncimea la care se află : 1,85 capul, 1,92 m bazinal și 1,97 m cal - caneele. Măinile sînt depuse pe abdomen, stînga fiind mai sus.

La mîna stîngă s-a descoperit o monedă ce s-a distrus la contactul cu aerul. Pe abdomen, deasupra unui fragment de schimb din piele, erau depuse două păfale, ornamente florale, din cupru suflat cu argint și coșitor (fig.12).

Groapa mormântului pornește din stratul 3, și aparținînd deci fazei a II-a (fig.5).

Mormântul nr.8 este situat în colțul de nord-vest al S.XII, dar nu i s-a desvelit decât craniul. Aflat la adâncimea de 1,84 m, groapa se pornește din stratul 3a, aparținînd deci tot fazei a II-a (fig.5).

Mormântul nr.9 a fost descoperit în S.XII. Scheletul, lung de 1,50 m și lat la umeri de 0,32 m, este orientat 216-217° SSV. Adâncimea la care se află : 1,90 m capul și bazinul, iar calcaneele la 1,91 m. Măinile sînt pe abdomen și împreunate. Groapa se pornește din stratul 3a, faza a II-a.

Mormântul nr.10 se află în S.I C. Scheletul are o lungime de 1,67 m și o lățime în regiunea umerilor de 0,39 m. Orientarea este de 242-246° VSV. Adâncimea la care se află : 1,90 m capul, 1,93 m bazinul și 1,98 m calcaneele. Măinile sînt împreunate pe stern. Groapa se pornește din stratul 3a (faza a II-a) și distruge mormântul nr.11.

Mormântul nr.11, aflat în S.I C, este în parte distrus de m.10. Scheletul are o lungime de 1,63 m și o orientare de 238-242° VSV. Adâncimea la care se află este de 1,77 m la cap, 1,90 m la bazin și 1,83 m la calcaneae. Jumătatea sa dreaptă, pînă la genunchi, este distrusă de groapa m.10, iar humerusul drept a fost identificat în groapa m.13.

El trebuie să dateze din faza a II-a, deoarece este suprapus de m.10 și suprapune la rîndul său m.12, morminte ce datează din aceeași fază.

Mormântul nr.12 se află în S.I C și nu a fost decât parțial desvelit (doar jumătatea stîngă). Lungimea de la craniu la sacru este de 0,78 m. Adâncimea la care a fost descoperit : 1,78 m la cap și 1,87 m la bazin. De la jumătatea femuralor în jos este distrus de groapa m.11. Humerusul și iliacul drept sînt tăiate de groapa m.13. Antebrațul drept se află pe abdomen.

Deși este cel mai vechi mormînt dintre m.10-13, el datăm tot în faza a II-a prin faptul că groapa sa de săpătură pornește din stratul 3a.

Mormântul nr.13 se află tot în S.I C. Scheletul are lungimea de 1,57 m, iar lățimea la umeri de 0,41 m. Orientarea : 228-234° VSV. Adâncimea descoperirii : 2,01 m la cap, 1,99 m la bazin și 2,03 m la calcaneae. Măinile sînt depuse pe stern și împreunate.

Paralel cu tibia stîngă sînt depuși doi humerusi dreapți ce provin

de la m.11 și m.12.

Groape pornește din stratul 3a (faza a II-a).

Mormântul nr.14 este situat în S.XI și S.XIII. I s-au descoperit doar craniul, aflat la adâncimea de 1,92 m, femurele și tibiile, situate la 1,96 m adâncime. Este mormântul unui tânăr de 15-17 ani, iar groapa sa aparține fazei a II-a.

Mormântul nr.15 este situat în S.XIII. Scheletul are lungimea de 1,55 m, iar lățimea la umeri de 0,39 m. Orientarea este de 243-245° VSV. Adâncimea la care se află: 1,93 m craniul și basinal, iar calcaneele la 1,95 m. Măinile sînt pe abdomen și împreunate. Groapa pornește din stratul 3a (faza a II-a).

Mormântul nr.16, situat în S.XIV, a fost parțial desvelit (doar picioarele). El este situat la 1,83 m adâncime. Tibia dreaptă a fost fracturată și consolidată cu catos vicios (alipire greșită). Orientarea aproximativă este de 258-260° VSV. Nu s-a putut observa cu precizie dacă groapa pornește din stratul 3a (faza II) sau 3b (faza III) (fig.2/1).

Mormântul nr.17, situat în S.XIV, este al unui infans I. Lungimea scheletului este de 0,60 m. Adâncimea la care a fost descoperit este de 1,84 m. Măinile sînt pe piept. Groapa pornește din stratul 3b din faza a III-a.

Mormântul nr.18, situat în S.XIV, a fost parțial desvelit - doar picioarele, care au o lungime de 0,80 m și se află la 1,87 m. Groapa pornește din stratul 3a din faza a II-a.

Mormântul nr.19, situat în S.I F, a fost de asemenea doar parțial desvelit, și anume picioarele pe o lungime de 0,63 m și aflate la 1,79 m adâncime. Lîngă femurul sîng s-a descoperit o tibie ce provine de la un alt individ. Groapa pornește din stratul 3a, faza a II-a.

Mormântul nr.20 este situat în S.XVII. Lungimea scheletului este de 1,32 m, iar lățimea la umeri 0,38 m. Orientarea este 235-237° VSV. Adâncimea la care se află: 1,74 m craniul, 1,75 m basinal și 1,72 m calcaneele. Capul este culcat pe temporalul drept, iar măinile sînt pe abdomen și sînt împreunate. Groapa pornește din stratul 3b cu urme materiale din faza a III-d (fig.4).

Mormântul nr.21, situat în S.XIX, a fost desvelit doar în partea sa superioară pe o lungime de 0,66 m. Craniul se află la o adâncime de 1,54 m, iar toracale la 1,68 m. Măinile erau depuse pe stern (piept).

Lîngă craniul s-au descoperit 9 ace cu gămălie, din cupru; lîngă măinile, oinci perechi de copci (babă și moș), iar lîngă coloana vertebrală patru bucati prîngi de bucăți de pînă, din cupru, și o peneană de copci (babă și moș) al căror corp este în formă de floare cu 8 petale. De asemenea, s-a mai descoperit și un colier din mărgelile mici, sferoidale, din sticlă (fig.12).

Groapa mormântului pornește din stratul 3a, el aparținînd prin urmare fazei a II-a.

Mormântul nr.22 este situat în S.XIX. Lungimea scheletului este de 1,54 m, iar lățimea în zona umerilor de 0,41 m. Orientarea sa: 232-

234° VSV. Adâncimea la care a fost descoperit : 1,34 m la craniu, 1,43 m basinal și 1,40 m calcaneele. Mîna dreaptă este pusă pe umărul drept, iar cea stîngă este paralelă cu corpul.

La mîna stîngă avea depus un piron și o monedă puternic oxidată.

Grupa mormîntului pornește din stratul 3a din faza a II-a.

Mormîntul nr.23, situat în S.XIX, aparține unui copil. Lungimea scheletului este de 0,95 m, iar lățimea de 0,22 m. Orientarea : 219-226° SVS. Adâncimea descoperirii : 1,51 m craniul, 1,47 m basinal și 1,46 calcaneele. Mîinile erau înfrunzite pe abdomen.

La mîna stîngă s-a descoperit o monedă de argint, perforată, cîntărind 0,09 g. Este un dinar unguresc din 1575 emis de Maximilian II (av. deteriorat : MAX. II..... Sont țtara avînd deasupra anul 1575; rv. : PATRONA [VNGARIE], Maica Domnului cu Isus în brațe).

Mormîntul, conținînd una dintre cele mai vechi monede descoperite, aparține tot fazei a II-a, grupa se pornește din stratul 3a. Aceasta dovedește faptul că înmormîntările în jurul bisericii au început a fi practicate în faza a II-a din evoluția bisericii, după refacerea ei de către marele vornic Garzina.

Mormîntul nr.24 este situat în S.XIX. Lungimea scheletului este de 1,63 m, iar lățimea de 0,38 m. Orientarea sa : 227-232° VSV. Adâncimea descoperirii : 1,60 m la craniu și basinal și 1,63 m la calcaneele. Mîinile sînt depuse pe abdomen. Grupa pornește din stratul 3a din faza a II-a.

Mormîntul nr.25, situat în S.XIX, a fost parțial dezvoltat - deșchizările (L=0,68 m) aflate la 1,75 m adâncime. Grupa pornește din stratul 3a ce aparține fazei a II-a.

Mormîntul nr.26 este situat în S.XXII A. Lungimea scheletului este de 1,55 m, iar lățimea de 0,37 m. Orientarea : 237-240° VSV. Adâncimea descoperirii : 1,55 m craniul, 1,63 m basinal și 1,67 m calcaneele. Mîinile sînt depuse pe stîrn (piept) și înfrunzite. Grupa pornește din stratul 3a (faza a II-a).

Mormîntul nr.27 și mormîntul nr.27 bis, descoperite în interiorul bisericii, au fost descoperite mai sus.

Mormîntul nr.28 se află la sud de pronos, în S.XXIII. Jumătatea sa inferioară a fost tăiată de grupa m.29. Orientarea sa : 234° VSV. A fost descoperit la adâncimea de 1,22 m. Mîinile sînt depuse pe piept (fig.11).

Mormîntul nr.29, situat în S.XXIII la sud de pronos, a tăiat grupa m.28 și este tăiat la rîndul său de abrida sudică a naosului din faza a III-a. Prin urmare atât m.29 cît și m.28 aparțin fazei a II-a din evoluția bisericii (fig.11).

În situ s-a păstrat doar o porțiune din jumătatea superioară a corpului. Mîinile sînt depuse pe piept. Pe craniu se afla un cui de fier.

Mormîntul nr.30 se află în S.XXIX, la sud de altar. Mîinile erau depuse pe umeri.

La mîna dreaptă s-a descoperit un dinar unguresc de argint, per-

1

ПОМЕНА
 ГДЪИ
 ТЕР
 СМЪ
 МОНУХ

2

ПОМЕНИ ГДЪИ
 ПАВЕИЕ МОНА
 ЛЪЗСА

3

МОНА ВИСАРИИ

Fig.13.- Cărămizi cu inscripție descoperite în morminte.

ferat, emis în 1703 de împăratul Leopold I și cântărind 0,99 g. (av. : LEOPOLD.D.G.R.I.S.A.G.A.B.REX. Bustul laureat al împăratului. rv. : Maica Domnului cu Iesus în brațe. POLTURA/1703).

Groapa pornește din stratul 3b din faza a III-a, mormântul marcând prin urmare începutul acestei faze (fig.3).

Mormântul nr.31, situat în S.XXIX, a fost parțial desvelit. Măinile sînt depuse pe stern (piept).

Lîngă mîna stîngă s-a descoperit o pară otomană de argint, perforată (D=16 mm, G=0,60 g), emisă de sultanul Mahamed IV (1648-1687).

Mormântul aparține fazei a II-a (fig.3).

Mormântul nr.31 bis se află la sud de construcția trapezoidală de la sud de altar. Reprezintă o reînnoire. Groapa pornește din stratul 3c din faza a IV-a (fig.3).

Mormântul nr.32 se află în dreptul colțului de sud-est al construcției de la sud de altar. Este un mormânt răvășit din care s-au păstrat doar picioarele.

Mormântul nr.33, din S.XXIV, a fost parțial desvelit (doar craniul). Groapa pornește din stratul 3b din faza a III-a.

Mormântul nr.34, situat de asemenea în S.XXIV, nu a fost desvelit. I s-a sesizat doar groapa, care pornește din stratul 3a din faza a II-a, tăiată la rîndul ei de groapa mormântului nr.35. Nicol această din urmă mormânt nu a fost desvelit. Groapa lui pornește însă din stratul 3b din faza a III-a.

Mormântul nr.36 este situat în S.XXIII B. Lungimea scheletului este de 1,54 m, iar lățimea de 0,37 m. Orientarea este de 244° VSV. Adîncimea descoperirii : 1,08 m craniul, 1,13 m basinal și 1,06 m calcaneele. Mîna dreaptă este depusă pe coasă femural drept, iar stînga este îndoită peste abdomen ajungînd cu degetele la cotul drept.

Pe craniu s-a descoperit o monedă de argint de 0,44 g. Moneda este o jumătate de gros palouss din timpul regelui Cemînir (1444-1492) (av. : + MONETA KAZI [MURI] Acvîla Poloniei ; rv. : în cerc perlat un arbore și o cruce. REGIS POL[ONIE]). Deși această monedă este cea mai veche descoperită, mormântul aparține însă fazei a III-a prin faptul că groapa sa pornește din stratul 3b.

Mormântul nr.37 este situat în S.XXIII. Lungimea scheletului nu a putut fi calculată, în schimb lățimea este de 0,31 m. Orientarea sa este de 239° VSV. Adîncimile : 1,37 m craniul, 1,30 m basinal și 1,33 m calcaneele. Măinile sînt depuse pe abdomen.

Pe femurul drept s-a descoperit un craniu provenind de la o reînnoire. Groapa mormântului pornește din stratul 3b din faza a III-a, fiind suprapusă la rîndul ei de con a mormântului nr.38. Aceasta din urmă aparține unui copil, lungimea scheletului fiind de 0,98 m, iar lățimea de 0,23 m. Orientarea este de 235° VSV. Adîncimea descoperirii : 1,20 m la craniu și basinal și 1,18 m la calcaneae. Măinile sînt pe abdomen și împreunate.

Pe piept s-au descoperit două copii (babă și moș) din cupru, cu

corpul trapezoidal și decorat cu patru frunse dispuse în cruce, în relief. De asemenea s-a descoperit și o monedă - aspru otoman - de argint, perforată emisă în timpul sultanului Osman III (1754-1757) (av.: turca sultanului ; rv.: duriba fi Konstantanye 1168 (=1754).). Prin urmare și acest mormânt aparține tot fazei a III-a.

Mormântul nr.39 a fost descoperit chiar în colțul de sud-vest al bisericii, lângă zid. Lungimea scheletului este de 1,69 m, iar lățimea de 0,38 m. Orientarea : 227° VSV. Adâncimea : 1,26 m craniul, 1,22 m bazinul și 1,17 m calcanele. Mîna dreaptă este depusă pe mîna dreaptă, iar stînga sub bărbie.

Capul se află între două cărămizi puse pe cant, o a treia aflîndu-se dedesubt. Pe aceasta din urmă este înscrisă inscripția slavonă - "pomeneste doamne pe Gherasim monahul". Mormântul aparține prin urmare unui călugăr (fig. 13/1).

Groapa mormîntului pornește din stratul 3b aparținînd fazei a III-a (fig.11).

Mormântul nr.40 este de asemenea situat în colțul de sud-vest al bisericii. Lungimea scheletului este de 1,59 m, iar lățimea de 0,35 m. Orientarea : 233° VSV. Adâncimea : 1,16 m craniul, 1,18 m bazinul și 1,31 m calcanele. Mîinile sînt depuse pe abdomen, dreapta fiind puțin mai sus.

Și acest mormânt aparține unui călugăr, capul fiind între două cărămizi așezate pe cant, iar o a treia cărămidă, cu inscripția "pomeneste doamne pe Partenie monahul 7254 (1746)", aflîndu-se deasupra (fig. 11 ; 13/2).

Mormântul nr.41 este situat în S.XXI B. Lungimea scheletului este de 1,64 m, iar lățimea de 0,37 m. Orientarea : 254° VSV. Adâncimea descoperirii : 1,14 m craniul, 1,24 m bazinul și calcanele. Mîna stîngă este depusă pe abdomen, iar dreapta pe piept (fig.11).

Și acest mormânt aparține unui călugăr, capul fiind situat între trei cărămizi, dintre care una cu inscripția - "monah Visarion" (fig.13/3).

Groapa mormîntului pornește din stratul 3b din faza a III-a.

Mormântul nr.42, situat într-o nisă a S.XXII B, a fost doar parțial dezvelit (craniul).

Mormântul nr.43, situat în S.XXII B, în apropierea zidului de sud (z.3a) al pronaosului, aparține unei soplil. Mîinile sînt depuse pe piept.

Mormântul nr.44 a fost descoperit în S.XXIII B. Lungimea scheletului este de 1,40 m, iar lățimea de 0,34 m. Orientarea : 252° VSV. Adâncimea : 1,30 m la craniu și bazin și 1,29 m la calcanele. Mîinile sînt pe piept și împreunate.

Groapa pornește din stratul 3b din faza a III-a.

Mormântul nr.45 se află în S.XXIII B. Lungimea scheletului este de 1,55 m, iar lățimea de 0,39 m. Orientarea : 245° VSV. Adâncimea : 1,42 m craniul și 1,36 m bazinul și calcanele. Mîinile sînt pe piept.

Groapa mormîntului pornește din stratul 3b din faza a III-a, fiind în parte suprapusă de groapa nr.46, care a și deranjat parțial (piciorul

drept) m.49.

Mormântul nr.46 a fost descoperit în caseta estică a S.XXIII B. Lungimea scheletului este de 1,50 m, iar lățimea de 0,38 m. Orientarea: 237° VSV. Adâncimea: 1,27 m craniul, 1,31 m bazinul și 1,23 m cal-canele. Mâinile sînt depuse pe abdomen și împreunate.

Groapa pornește din stratul 3b din faza a III-a.

Din prezentarea tuturor acestor morminte descoperite în timpul săpăturilor arheologice rezultă că înmormîntările au început a fi practicate în jurul bisericii doar din faza a II-a, după refacerea mănăstirii de către marele voievod Cornică. Ele au continuat pe toată durata fazelor a II-a și a III-a, însoțind spre sfîrșitul acelei din urmă - 1746 moaștul Partenie (m.40) și 1754 (copilul din m.38). Probabil că la sfîrșitul fazei a III-a și în faza a IV-a cimitirul se mută pe locul unde se va înălța în 1804 biserica Sf. Leănăr (cimitir ce este folosit și în prezent). Sîngurul mormînt din faza a IV-a (m.31 bis) este de fapt o reînhumare a unui decedat din faza a II-a sau, mai probabil, a III-a.

În altă ordine de idei este de remarcat faptul că cimitirul a servit în majoritate îngrăpării unor mireni, numărul călugărilor fiind foarte redus, și accepția doar pentru perioada tîrzie a utilizării bisericii.

În ceea ce privește aria de răspîndire a mormintelor, se constată că în faza a II-a ele se grupează la nord și est de biserică. Foarte puține (trei la număr - m.28, m.29 și m.31) sînt situate la sud, dar în apropierea zidurilor mîosului și altarului.

În faza a III-a înmormîntările se fac cu predilecție la sud de biserică, doar două morminte (m.17 și m.20) fiind situate în partea de nord.

Este de remarcat și faptul că cele trei morminte de călugări (m.39, m.40 și m.41) sînt grupate în zona de la sud-est de biserică.

După natura obiectelor de inventar se constată că majoritatea decedaților erau de origine modestă, excepție făcîndu-se carcium m.7, care avea două pastale de cupru suflate cu argint și cositor. Mormintele bogate erau probabil cele din interiorul bisericii - veni în acest sens m.27 -, aparținîndu-le călugărilor, care însă au fost distruse de construcția noului biserici.

În privința circulației monetare se constată, ca și în cazul altor necropole¹⁰, utilizarea exclusivă a monedelor central-europene (iugoslavice, Polonia) în sec. XVI și XVII, pentru ca în sec. al XVIII-lea să predomină cele otomane.

CONCLUZII, DATE. În privința datării începutului construirii bisericii s-a văzut că pe baza documentelor ea este anterioară anului 1603. Din punct de vedere arheologic s-a constatat că, după aspectul exterior al absidii altarului, compusă dintr-o zidărie din cărămizi subțiri cu resturi bine umplute cu mortar gros și bine netezit, se aseamănă cu construcțiile din sec. al XVI-lea¹¹. De aceea zidăria bisericii din faza I-a trebuie să se fi petrecut în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, ca și în cazul primei biserici din satul vecin Mărăcineni, de către

Radu Captariu, proprietarul moşiei din acest loc în perioada respectivă.

Sfârşitul primei faze a bisericii trebuie să se fi petrecut la sfârşitul sec. al XVI-lea, poate chiar în timpul domniei lui Mihai Viteazul, când biserica suferă mari distrugereri. Altarul şi naosul sînt puternic degradate. Turla iniţială, existentă probabil peste naos, s-a prăbuşit. Toate acestea impun o refacere radicală; petrecută în primul deceniu al sec. al XVII-lea, efectuată de marele vornic Cernica, noul proprietar al moşiei.

Toate aceste refaceri, care marchează începutul fazei a II-a, sînt prin urmare opera mareului vornic Cernica, care, dacă nu a construit o ctitorie nouă, a refăcut într-adevăr o veche biserică din temelii.

Cela mai multe şi mai apropiate analogii în privinţa planului şi altor elemente de arhitectură se observă în ceea ce priveşte biserica din faza a II-a cu biserica din satul Siliştea Snagovului (fost Turbaţi) din judeţul Ilfov¹². Aceste analogii constau în următoarele date : 1) absida altarului are conturul, la exterior, poligonal, iar în interior rotund ; 2) forma de navă a naosului, cu zidurile laterale drepte, fără abside laterale la exterior, însă cuprinsă în interior de mici abside uşor curbate în forma unui segment de cerc ; 3) două legături legate de zidurile laterale ale naosului şi situate în partea sa de vest. Ele sînt atestate în biserica Sf. Nicolae de la Cernica prin legăturile notate P1 şi P2. În biserica din Siliştea Snagovului se văd patru legături de acest fel, împreunate câte două de fiecare zid lateral al naosului ; ele sprijină patru arcuri semicirculare pe care se rezemă o turleă mică deasupra naosului. Găseşte două legături trebuie să fi fost la Cernica stîlpii A şi B de la împreunarea altarului cu naosul ; 4) zidul care desparte naosul de pronaos are o trecere. La biserica din Siliştea Snagovului ea măsoară 0,90 m. În Cernica ea a fost fusă înălţurată şi modificată prin demantelarea acestui zid şi amenajarea a doi stîlpi (P3 şi P4) pe el în faza a III-a ; 5) existenţa unei turlă peste naos ; 6) existenţa unui pridvor deschis prevăzut la Siliştea Snagovului cu 6 stîlpi octogonali şi 2 semipilaştri angajaţi în zidurile laterale. La Cernica pridvorul din faşele I-III era tot deschis şi avea 8 coloane libere şi 2 angajate în zidurile laterale, printr-un arc chivotul de argint din 1793 ; 7) scara din zidul nordic al naosului ce duce la o clopotniţă.

În privinţa sfârşitului fazei a II-a şi începutului fazei a III-a trebuie coroborate datele arheologice cu documentele. Din acestea din urmă reiese că la 2 august 1685 mănăstirea Cernica este închisă de metoh Mitropoliei Ţării Româneşti de către urmaşii mareului vornic Cernica, adică Cernica comisul şi Dragomir Iuşbaşa¹³. Causa acestei închinerii reiese dintr-o scrisoare mai tîrzie, din septembrie 1750, a mitropolitului Neofit către patriarhul Chiril al Constantinopolului - "deoarece mănăstirea Cernica rămăsese săracă şi era prost îngrijită"¹⁴.

Prin această scrisoare mitropolitul Neofit răspundea cererii, tot din septembrie 1750, trimisă de patriarhul Chiril către mitropolitul şi boierii Ţării Româneşti, prin care întreba de ce mănăstirea Cernica în-

chinată Patriarhiei de Constantinopol în 1719 nu-i mai este închinată¹⁵.

Prin numărare, între scenie două date, 2 august 1685, când este închinată Mitropoliei Țării Românești, și 1719, când este dată Patriarhiei de Constantinopol, trebuie să se fixeze sfârșitul fazei a II-a și începutul celei a III-a.

Din punct de vedere stratigrafic se constată însă un fapt interesant, și anume că gropile mormintelor nr.1 și 2, cu monede din 1703 pornește din stratul 3a, ele spartîndu-se prin uscare fazei a II-a, în schimb groapa mormîntului nr.30, tot din 1703, pornește din stratul 3b, deci din faza a III-a.

Tîndu-se seama și de penicela de circulație a monedelor, coroborată cu faptul că m.2 suprapune parțial m.1, se poate considera că în anii deceniului întîi din sec. al XVIII-lea are loc trecerea de la faza a II-a la faza a III-a. Este de altfel vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu când, după cum se știe, se ridică sau se înfrumusețează numeroase monumente.

Referitor la sfârșitul fazei a III-a se comită din nou o careență neconcordanță între documente și datele arheologice. Astfel se știe că în 1738 a izbucnit o puternică ciumă care a pustit țara, ea scorfînd numeroase vieți omenești.

La 14 septembrie 1750 are loc a doua închinare a mănăstirii Cernica către mitropolia Țării Românești de către divanul țării¹⁶, pentru ca mai apoi, un document de la Grigore Marel Ghica, din 1751, să arate că „au fost rămas sfînta mănăstire la multă lipsă, încă și pustie de nîd un preot n-a fost avînd să alujească”.¹⁷

Iar Cassian monahul, în a sa „Istoria sfîntelor mănăstiri Cernica și Căldărușani” (București, 1870), spune că „a rămas sfîntul locașul acesta cu totul pustiu și nelocuit de nimeni mai bine de 70 ani” (față de anul 1751)¹⁸.

Arheologic însă se constată o continuitate de locuire. În acest sens stau mărturie mormintele călugărilor Gherasim (m.39), Partenie (m.40), mort în 1746, și Vizarion (m.41), precum și cel al unui copil (m.38) ce avea deasupra pe pîpt o monedă otomană din 1754 (sultanul Osman III, 1754-1757).

Faza a IV-a a bisericii vechi Sf.Nicolae constituie ultima sa etapă. Începutul ei este marcat de venirea stareșului Gheorghe la 1 septembrie 1781 pe aceste locuri, când așa, cum pomenește Ieromonahul Protasie¹⁹, locul era pustiu și în ruină, pictura căsută și pardoseala stricată. Lucrările de reparație au fost repede executate astfel însoțit, la 6 iunie 1788, domnitorul Nicolae Mavrogheni (1786-1790), într-un hrisov dat mănăstirii Argeș, are cuvinte de laudă pentru stareșul Gheorghe și „cel 100 frați călugări”, care, „mînsînd și lucrînd ei înșiși cu înfîlăle lor, au deschis și au împodobit acel loc ce rămăsese pustiu”²⁰.

Este de menționat în acest sens descoperirea, pe pavajul II al absidei sudice a naosului, a unei monede otomane, de o para, emisă în Egipt în anii 10-15 de domnie ai sultanului Abdul Hamid I (1773 -1789).

Ea ar putea marca prin urmare perioada de tranziție între biserica din faza a III-a și cea din faza a IV-a, perioadă de executare a reparațiilor din timpul starețului Gheorghe, cîmîi arse lec o refacere a pavajului II din interiorul bisericii.

Sfîrșitul fazei a IV-a și implicit al utilizării acestei biserici trebuie să fi fost provocat de evenimentul pînăreut „la leat 1802, octombrie 14”, oînd întîmplîndu-se un groasnic cutremur, s-au stricat acest vechi schit²¹.

Pe acest lec, noul stareț Timotei va ridica între 15 august 1809 și 27 iulie 1815 actuala biserică Sf. Nicolae. Prin dimensiunile ei - 43 m lungime, 11 m lățime și 15 m înălțime -, cu altar, naos, pronaos și pridvor, ea este una dintre cele mai mari biserici din Muntenia.

După dezafectarea și dărîmarea bisericii vechi a fost adus și depus, în curtea din jurul ei, stratul 4 format din pămînt negru-gălbui. Peste el a fost așternut un pietriș ce a fermat nivelul de călcare al curții din jurul noii biserici. În schimb, în interiorul bisericii noi, desupra dungii roșii 3 c, s-au adus mai multe straturi de pămînt (5-12) care au făcut ca actualul nivel de călcare din biserică (12) să fie cu mult mai sus decît cel din exterior (13).

În afara mărimii, noua biserică, de plan treflat, se remarcă în interior prin valcarea densă a picturii. Dăruirea ei, datînd de sumară pînă în prezent²², ar necesita un studiu separat. În cele de față ținem a menționa doar cîteva date de ordin istoric.

Astfel, deasupra ușii diaconiconului se iscălește „Făcîndu sagraf, 1815 : mai : 29:”, iar pe peretele din dreapta amvonului este trecută data executării picturii (frescă) - „iunie 1815”. Însă dintr-un document din 20 mai 1815 reiese că ea nu era încă terminată - cum venia de trei scrisori, identice și trimise concomitent de starețul Timotei negustorilor, mitropolitului și domnitorului Moldovei, prin care se cere ajutor pentru terminarea sgrăvirii bisericii, ea mîlînd pînă în acest „pînă mai a treia parte”²³. Acest lucru se va desăvîrși în 1821 în timpul stareției Sf. Calinic, așa cum rezultă din pisană pictată în interiorul bisericii, deasupra intrării, peste fronsa veche²⁴.

Această nouă pisană trebuie să dateze încă de prin anii '30 ai sec. al XIX-lea, ea fiind opera lui Nicolae Polcovnicul. Cu acest prilej el pictază în tempera deasupra frescei, la dreapta și la stînga pisaniei, portretele celor doi noi ctitori²⁵ : la stînga „G(h)eorg(h)ie arhimandrit întă(i)/stareț/ în silile / acestul / stareț / s(-)au încep/et acias/tă op/ște”, iar la arșipia „Timoteiu arhimandrit al deliei / stareț/ în silile / acestu s/tarețu s(-)au / sidit a/ciastă bi/serică”.

Prin toate acestea sperăm să fi seen mai bine în lumina istoria și evoluția unui important monument istoric și de artă din preajma Bucureștilor, situat pe una din des utilizatele artere de intrare în capitala țării. Este vorba de drumul Turcucaia-Olhanța-Negolești-Izvoști Pîl-tărești-Frunzănești-Tînganu-Ieșărul-Cernica-Pantelimon-Mărouța-Fun-

NOTE

- * O primă prezentare, într-o formă prescurtată, a acestui articol a fost făcută în „Glasul Bisericii”, XXXVIII, 1979, 9-10, p.1015-1023.
- 1 GH. CANTACUZINO SCIV, XIV, 1963, 2, p.361-387.
 - 2 Săpăturile arheologice, efectuate cu fonduri puse la dispoziție de către Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, Muzeul de Istorie a Municipiului București și Institutul de Arheologie din București, au fost conduse de către regretatul prof.dr.doc.Gheorghe Cantacuzino. La săpături au mai participat studenții George Trohani (1967-1968), Radica Ancuța - Cercasov (1967) și Milena Dumitrescu - Pretepopescu (1969). Ridicările topografice, precum și lămurirea unor probleme de arhitectură s-au făcut cu sprijinul lui Eusebie Mirenesou și Adriana Mihai (Institutul de Arheologie).
 - 3 DIR, B, Țara Românească, veac. XVII, vol.I, București, 1951, doc.96
 - 4 Ibidem, doc.289
 - 5 Vezi în acest sens A.MIRONESCU, Istoria Mănăstirii Cernica, București, 1930, p.59-61; I.L.GEORGESCU și ROMAN STANCIU, Mănăstirea Cernica, București, 1969, p.8-9, care, referindu-se la documentul din 1608, scootesc biserica anterioară acestei date.
 - 6 I.L.GEORGESCU și ROMAN STANCIU, op.cit., p.7-9.
 - 7 Informație MARIA COSTINESCU.
 - 8 Adâncimile sînt luate față de solul actual. De aceea pentru a se afla adâncimea față de nivelul antic de călcare trebuie scăzut 0,30-0,50 m pentru mormintele din curte și 0,90 pentru cele din interiorul bisericii actuale. Resultanta va fi în jurul a 0,60 m sub solul antic.
 - 9 În unele cazuri apar două date privind orientarea, deoarece s-au folosit două busole.
 - 10 GH. CANTACUZINO și G.TROHANI, Cercetări arheologice, III, MI RSR, București, 1979, p.319.
 - 11 Vezi în acest sens descoperirile de la mănăstirea Ienărul, of. GH. CANTACUZINO, op.cit., și Cătălin - Căscioarele of. GH. CANTACUZINO și G.TROHANI, op.cit.
 - 12 N.GHICA-BUDEȘTI, Evoluția arhitecturii în Muntenia, III, București, 1933, p.72, pl. CCI, fig.373.
 - 13 Arh. St. Buc., Indice cronologic nr.1, vol. I, București, 1961, p.240, doc.2797; Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom., D. XXXIII/20 și ms. 128, f.50 v.
 - 14 Arh. St. Buc., Indice cronologic nr.1, vol. I, București, 1961, p.478, doc.5655; Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom., orig. grecească, D. XXXIII / 17.

- 15 Arh.St.Buc., Indice cronologic nr.1, vol.I, București, 1961, p. 478, doc.5656; Arh.St.Buc., Mitrop. T.Rom., orig.grecesc, D.XXXIII / 16.
- 16 Art.St.Buc., Indice cronologic nr.1, vol.I, București, 1961, p. 478, doc.5657; Arh.St.Buc., Mitrop. T.Rom., orig.grecesc.D.CCXCVII/3
- 17 I.L.GEORGESCU și R.STANCIU, op.cit., p.9.
- 18 CASSIAN CERNICANUL, Istoria Sfințelor Mănăstiri Cernica și Căldărușani, București, 1870; vezi însă și AT.MIRONESCU, op.cit., p. 104, unde amintește danurile către „papa Timotei călugărul” din 1771, care poate fi „ca o varigă de unire” între biserica veche și cea nouă a mănăstirii.
- 19 Protasie ieromonah, Insemnări din viața stareșului Gheorghe, ms. din 1782, Bibl.Măn. Cernica; I.L.GEORGESCU și R.STANCIU, op. cit., p.10; B.Acad., Ms Rom, 2042 ; vezi și AT.MIRONESCU, op.cit. p. 128.
- 20 AT. MIRONESCU, op.cit., p.137-138 ; I.L.GEORGESCU și R.STANCIU, op.cit, p.10.
- 21 Cf. Pisania bisericii.
- 22 I.L.GEORGESCU și R. STANCIU, op.cit., p.14-19 ; Idem, „ Biserica Ortodoxă Română,” XCI, 1973, 11-12, p.1290-1294.
- 23 Bibl.Acad., Ms Rom. 5678 - Pomelnicul mănăstirii Cernica, 1 iunie 1836, f. 3-5.
- 24 Pisania, azi deteriorată în mare parte, avea următorul text : „ Fostau dintru început acest Sfânt lăcaș zidit de răposatu întru fericire Vornicu Cernica, de la care s(-)au luat a se numi Cernica, și dat spre chinovie de părinți în care au stătut multă vreme viață de opște apoi după vreme rămăisă pustit mulți ani pînă când prin pronic Dumnezeiască au venit întru acest loc răposatu stareșu G(h)eorg(h)ie, prin a cărua osfrdie s(-)au adus în starea cea mai din nai(n)te. După cum deosebi pă larg este scris și apoi înzplîndu(-)se Sfinții sale a trece din această viață, rămăind diadoh kir Timotei ucenicul Sfi(n)ții sale cerele răvnind preorocescului cuvânt ce zice rîvna casii tale m(-)au supus și lăcașul Mării tale l(-)am lubit, văzînd lăcașul cel mai din naînte zidit, cu totul stuucinat de un groasnic cutremur ce s(-)au făcut la leat 1802. Cu mărime de sflet au surpat cea mai din naînte și au zidit aceasta ce să vede. Nu sădăjdu(n)d sp(r)e vreun avut, ei în mila lui Dumnezeu, și în evlavia pravoslavniceilor creștini bisuindu(-)se, cere lucru învrednicindu(-)se a(-)l săvârși au sugrăvit, și o parte din biserică însă nu au putut lua cea denăvrșit împodobire cu trecerea Sfinții sale dintru această viață, și rămăind diadoh Dorotei arhimandritu nimio n(-)au mai adaos la împodobire fiindu(-)i zile puține. Iar acum leat 1821 în zilele Smeritului arhimandrit kir Calinde, diadohul arhimandrit Dorotei, cu toate că au fost mare turburare în multe părți și aici în Țara Rumânească nevoe mare. Începătorului zidirii urmând au sugrăvit biserică desăvârșit împodobire cum se cade, iar pentru ctitorii care nu s(-)au sugrăvit pricina este aciasta căo (i)

mulți fi(1)nd cu deopotrivă dară, n(-)au stăut mijloc a încăpea toți, ci numai l(-)i s(-)au treent cinsutele nome în piatra la Sfântul jertvelnic, a fi pomeniți vadicnic refăcetat la Sfintele alujbe de părinți aici jos, iar sus de fingeri în naintea scaunului lui Dumnezeu, de a căruia vedere să ne învrednicească pre toți milostivul Dumnezeu pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și ale Sfântului Ierarhu Nicolae în vecl Amin".
25 I.L.GEORGESCU și R.STANCIU, B O R, XCI, 1973, 11-12, p. 1291-1292.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE CERNICA-MONASTÈRE

Résumé

Il s'agit des fouilles effectuées à l'église St. Nicolas située sur l'emplacement d'une plus ancienne.

Les premières mentions documentaires datent du 6 mai 1603 et 29 mai 1608. Mais d'elles il ressort que le monastère est antérieur à la première date. A cause de cela les fouilles ont eu comme objective aussi la découverte de l'ancienne église et l'étude des différentes phases de construction.

La première église, d'après les données archéologiques et d'architecture, a dû être construite pendant la deuxième moitié du XVe siècle.

En forme de nave elle souffre à la fin du XVe siècle des grands dommages. Celui qui refait, au cours de la première décennie du XVIIe siècle est le vornic Cernica, le nouveau propriétaire du terrain. Et c'est lui qui deviendra ainsi le fondateur de l'église et du monastère.

La deuxième phase refait, comme architecture, l'église initiale, mais naturellement avec des transformations. C'est maintenant qu'on enterre à l'intérieur de l'église plusieurs personnages qui doivent être les fondateurs (les caveaux 1-3 et les sépultures 27 et 27 bis).

La fin de la deuxième phase et le commencement de la troisième a lieu pendant les années de la première décennie du XVIIIe siècle. C'est d'ailleurs l'époque du règne de Constantin Brancovan, quand ont lieu des constructions et des embellissements de nombreux monuments.

Maintenant l'église est construite en forme de croix, le naos ayant deux absides. Dans celle du sud on a trouvé une petite chambre -caveau remplie de vases en terre cuite et en verre.

La fin de cette phase est marquée par les sépultures des moines Gherasim (s.39), Partenie - 1746 (s.40) et Visarion (s.41) ainsi que d'un enfant (s.38) qui avait sur sa poitrine une monnaie de 1754.

La quatrième phase commence avec l'arrivée du prieur Gheorghe-1 septembre 1781 - qui refait l'église. Mais le tremblement de terre du

14 octobre 1802 détruit complètement l'édifice. A sa place sera construite, entre le 15 août 1809 et le 27 juillet 1815, l'actuelle église qui est une des plus grandes églises de Valachie (43 x 11 x 15 m).

A part la multitude des tourelles - pour l'extérieur - l'ancienne église était recouverte - à l'intérieur - par des peintures en fresque, découvertes autant dans les débris que sur les murs cassés.

Lors des fouilles on a pu identifier aussi d'autres constructions aux alentours de l'église, ainsi qu'une fosse et 45 sépultures.

Dans le cimetière ont été enterrés des paroissiens; les tombes de moines sont rares. D'après les objets découverts - surtout des monnaies hongroises et polonaises (XVIe-XVIIe siècle) et turques (XVIIIe siècle) - il ressort que la population était d'origine modeste.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.- Le plan des fouilles archéologiques.
- Fig. 2.- 1. Profil de la S. XIV, le mur d'ouest. La zone de l'autel et la sépulture 16; 2. Profil de la S. XXIII, le mur d'ouest. La zone des caveaux de l'intérieur de l'église.
- Fig. 3.- Profil de la S. XXIV, le mur d'ouest. La zone du sud de l'autel (S. 30, 31, 31 bis).
- Fig. 4.- Profil de la S. XVIII, le mur de l'est avec S. 20.
- Fig. 5.- Profil de la S. XII, le mur de l'est avec s. 6, 7, 8.
- Fig. 6.- Vases en verre découverts dans „le cachoir“.
- Fig. 7.- Vases en terre cuite découverts dans „le cachoir“ (1-8, 10-12), et dans la fosse du nord-ouest de l'autel (9).
- Fig. 8.- Vases en terre cuite découverts dans „le cachoir“.
- Fig. 9.- Fragment de fresque.
- Fig. 10.- Portion de fresque.
- Fig. 11.- Les sépultures 28, 29, 39, 40 et 41.
- Fig. 12.- Objets découverts dans les sépultures.
- Fig. 13.- Briques à inscription découvertes dans les sépultures.

CERCETARI ARHEOLOGICE PE VALEA GLAVACIOCULUI

de GEORGE TROHANI
și ALEXANDRU OANCEA

În primăvara anului 1976 Muzeul Național de Istorie al R.S.Româ-
nia a avut în plan cercetarea unei zone mai puțin cunoscute de pe cursul
superior și mijlociu al Glavaciocului, precum și de pe cel inferior al
Sericului, un mic afluent al celui dintâi. Zona cercetată cuprinsă între
localitățile Glavacioc (jud. Argeș) și Fotăchești-Videle (jud. Teleorman),
măsurând circa 30 km, străbata de la nord la sud o porțiune din jumă-
tatea de răsărit a Câmpiei Găvanul Burdea¹.

Glavaciocul, un pârâu ca o luncă puțin întinsă în această porțiune,
are malul drept în general înalt, în timp ce malul stâng cuprinde porți-
uni înalte, alternând cu altele mai joase.

Astăzi, cvasitotalitatea localităților (12 din 13) se află înșirate
pe malul stâng al râului viețuirii, care prin alternanța locurilor în-
alte cu cele joase, precum și prin pantele mai domoale și întinse este
ascuns vînturilor de nord-est ce predomină.

Această preponderență a așezărilor pe malul stâng s-a constatat și
pentru epocile anterioare, deși nu puține sînt și cele situate pe malul
drept.

În cele ce urmează vom trece la prezentarea pe puncte a desco-
peririlor făcute (fig. 1):

1. Mănăstirea Glavacioc, situată pe o înălțime apărată natural, a
fost din totdeauna un bun loc de așezare. Săpăturile arheologice afec-
tuate în acest loc (de către Muzeul din Pitești) au dus la identificarea
unor așezări aparținînd culturilor Boian și Gumelnița din neolitic, cul-
turii Glina din epoca bronzului, precum și a unui bogat material feudal
(sec. XIV-XIX). Acesta din urmă este strîns legat de ființarea fostei
mănăstiri.

2. La circa 2 km sud de Mănăstirea Glavacioc, pe malul drept, vi-
zavi de centrala electrică, se află un loc cu mult chirpic și cîteva frag-
mente ceramice aparținînd culturii Tei, fazele IV-V (?).

3. Mai la sud de punctul precedent se află o zonă cu materiale ar-
heologice geto-dace și feudale.

4. Și mai la sud, pe o terasă, se află foarte multe fragmente ce-
ramice aparținînd culturilor Glina și Tei din epoca bronzului, precum și
din perioada geto-dacă, sec. II-I f.e.n.

5. La sud-vest de satul Glavacioc, pe malul stîng al apei, pe o te-
rasă relativ joasă, s-au descoperit urme sporadice aparținînd culturii
Tei și numeroase fragmente ceramice feudale.

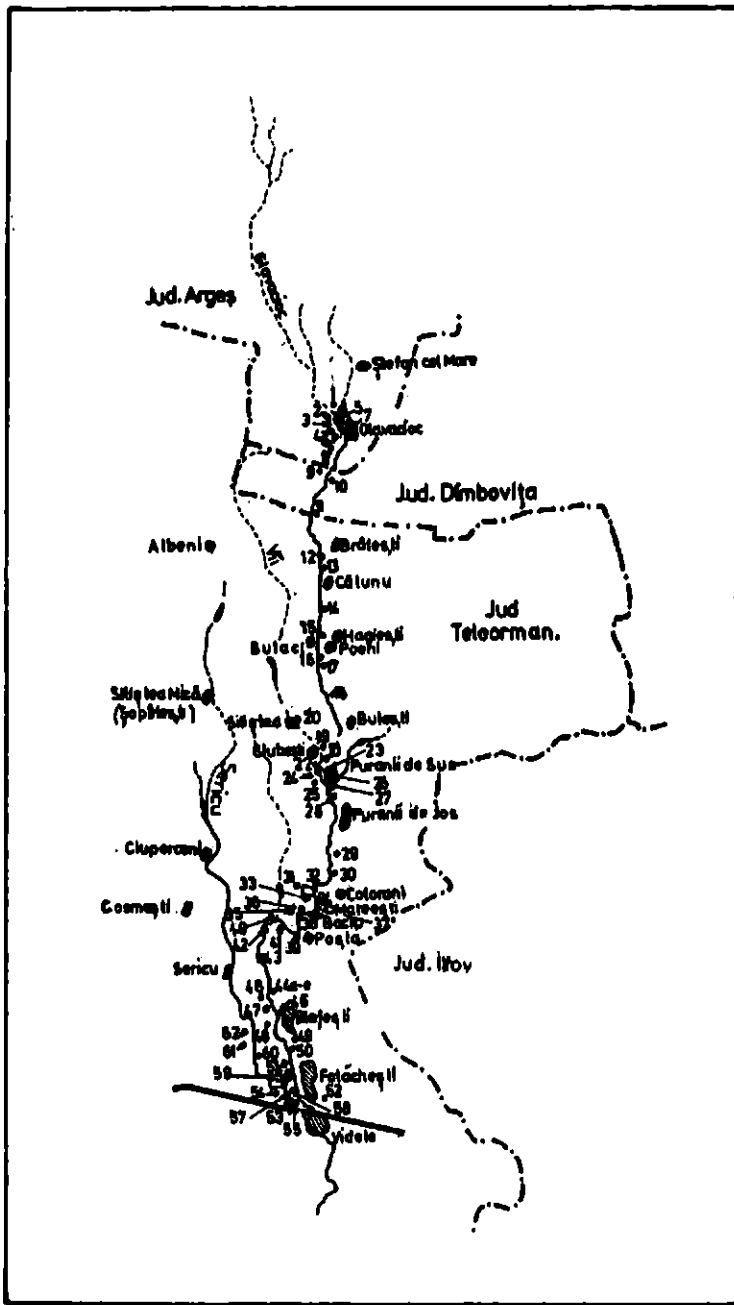

Fig.1.-Harta descoperirilor arheologice de pe cursul superior și mijlociu al Glavaciocului.

6. La circa 500 m sud de grădinița de copii și vizavi de S.M.A., pe malul drept, se află o așezare aparținând culturii Tei faza V. Inventarul pare a fi bogat, descoperindu-se în arătură mai multe fragmente ceramice, fusaiole și unelte din silex (fig.3/1).
7. În colțul de sud-est al satului Glavacioc, pe malul stîng al rîului, pe o terasă, au apărut fragmente ceramice atipice atribuite epocii neolitice, epocii bronzului (?) și Hallstattului tîrziu sau Latèneului timpuriu.
8. La circa 2 km sud de primul pod peste rîu, după ieșirea din satul Glavacioc, după prima lizieră de pădure, se află o așezare din sec. al IV-lea e.n. suprapusă de una din sec.IX-X aparținând culturii Dridu (fig.4/2).
9. La 2,7 - 3 km sud-vest de satul Glavacioc, pe malul drept, într-un loc plantat cu molizi, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice ce par a data dintr-o fază tîrzie a culturii Dridu sau dintr-o fază timpurie a feudalismului dezvoltat (fig.4/1).
10. La sud de hotarul dintre județele Argeș și Dâmbovița, pe malul stîng al rîului, în dreptul unui rezervor de petrol aflat însă mult la est de șoseaua Negrași-Videle, într-o zonă de circa 150 x 50 m, s-au descoperit relativ numeroase fragmente ceramice atribuite Latèneului timpuriu (sec.IV-III f.e.n.).
11. Mai la sud de punctul precedent, dar în special la 100 m sud de linia de înaltă tensiune, pe o lungime de circa 1 km, au fost identificate numeroase cenușare (16-20) înșirate pe două rînduri paralele. Pe baza analogiilor din alte zone și ținînd seama de latitudinea și longitudinea punctului, le atribuim culturii Tei din epoca bronzului. De asemenea, în zonă s-au descoperit și cîteva fragmente ceramice feudale.
12. La sud-vest de satul Brătești, pe o terasă cu pante lungi ce se apropie mult de rîu, fapt ce determină îngustarea pădurii din lunca Glavaciocului, pe o lungime de 800 m, la sud de un drum ce pornește din șoseaua județeană, sînt risipite fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului (cultura n-a putut fi precizată) și probabil sec.al IV-lea e.n.
13. Mai la sud de punctul precedent, într-o zonă asemănătoare în ce privește configurația terenului, la sud de un pod peste rîul Glavacioc, pe aproape 1 km lungime, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice atribuite epocii geto-dace și numeroase perioadelor feudale, sec.XVII-XVIII.
14. Între satele Cătunu (menționat prima dată la 10 aprilie 1604²) și Hagiești-Poleni, la 150 m vest de un transformator electric, pe malul stîng, s-au descoperit fragmente ceramice atipice aparținînd probabil epocii bronzului.
15. Pe panta terasei de la vest de școala și CEC-ul din Hagiești (fost Prejba de Sus) (menționat pentru prima dată la 8 febr.1580³) se află o bogată așezare aparținînd culturii Tei.
16. La sud-est de Poleni, între două sonde aflate la 200 m una de alta, situate la sud-est de drumul de peste rîul Glavacioc, pe malul stîng, s-au găsit fragmente de unelte din silex și ceramică atipică atribuită

însă epocii bronzului. Cîteva fragmente aparțin sec.al IV-lea e.n.

17. Mai la sud-est de punctul precedent, pe o distanță de circa 400 m, pînă la următoarea sondă, au apărut fragmente ceramice din epoca bronzului.

18. La 100 m sud de km 17 al șoselei Videle-Negrași și la circa 800 m nord-vest de satul Butești (Buteasca de Jos - menționată pentru prima dată la 14 mai 1441⁴), pe o terasă relativ joasă de pe stînga rîului s-au descoperit fragmente de unelte din silex și ceramică decorată cu brfuri alveolare. Așezarea trebuie să aparțină epocii bronzului, probabil culturii Tei.

19. Pe malul drept al rîului, între Butești și Purani, la nord-est de drumul spre Ciubești, lîngă via lui Dan D.Ion, se află a așezare din sec. IV e.n.

20. În satul Siliștea se află un tell gumelnițean⁵.

21. În Puranii de Sus (menționat pentru prima dată la 8 febr.1580⁶), pe dreapta drumului Purani-Ciubești, se află o movilă mare din nisip și pietriș. Pe ea nu s-a descoperit nici un fragment ceramic.

22. La sud de satul Ciubești, pe malul stîng al apei, sînt numeroase fragmente ceramice feudale din sec.XVII-XIX.

23. În satul Puranii de Sus, la sud de bifurcația șoselei spre Poieni și Ciubești, într-o livadă, se află o întinsă așezare geto-dacă din sec.II-I f.e.n. S-au găsit și fragmente ceramice feudale din sec. XVIII-XIX.

24. Pe malul drept al rîului, vizavi de terenul de fotbal al satului Puranii de Sus, s-au descoperit cîteva microlite de silex care ar demonstra o locuire mezolitică sau, în cazul că se vor afla ulterior și fragmente ceramice, neolitică timpurie.

25. Vizavi de satul Puranii de Sus, aproape de pădure, pe malul drept, apar rare urme de locuire din epoca bronzului și perioada geto-dacă.

26. În Puranii de Sus, imediat la est de biserică se află o așezare geto-dacă din sec.II-I f.e.n. S-a constatat chiar prezența unei locuințe cu o vatră dreptunghiulară. În același loc au mai apărut și cîteva fragmente ceramice din sec. al XVIII-lea.

27. Aproape de marginea de sud-est a satului Puranii de Sus, în luncă, lîngă confluența unui pîrîu ca Glavaciocul, se află un tell aplatizat cu numeroase urme materiale aparținînd culturii Gumelnița.

28. Între cele două sate Purani (de Sus și de Jos), în zona podului de pîste un pîrîu s-au descoperit cîteva fragmente ceramice atribuite epocii bronzului și numeroase geto-dacilor din sec.II-I f.e.n.

29. În dreptul drumului de schelă petrolieră de peste rîul Glavacioc, pe malul stîng, între satela Puranii de Jos și Baciú-Cotărani, s-au descoperit materiale arheologice aparținînd epocii bronzului, culturii Dridu (?) și epocii feudale (sec.al XVII-lea).

30. La 1,5 km nord-vest de Baciú (fost Olănescu B., Grăjdănescu, Baciul de Sus), pe malul drept, în dreptul unei sonde, la schimbarea

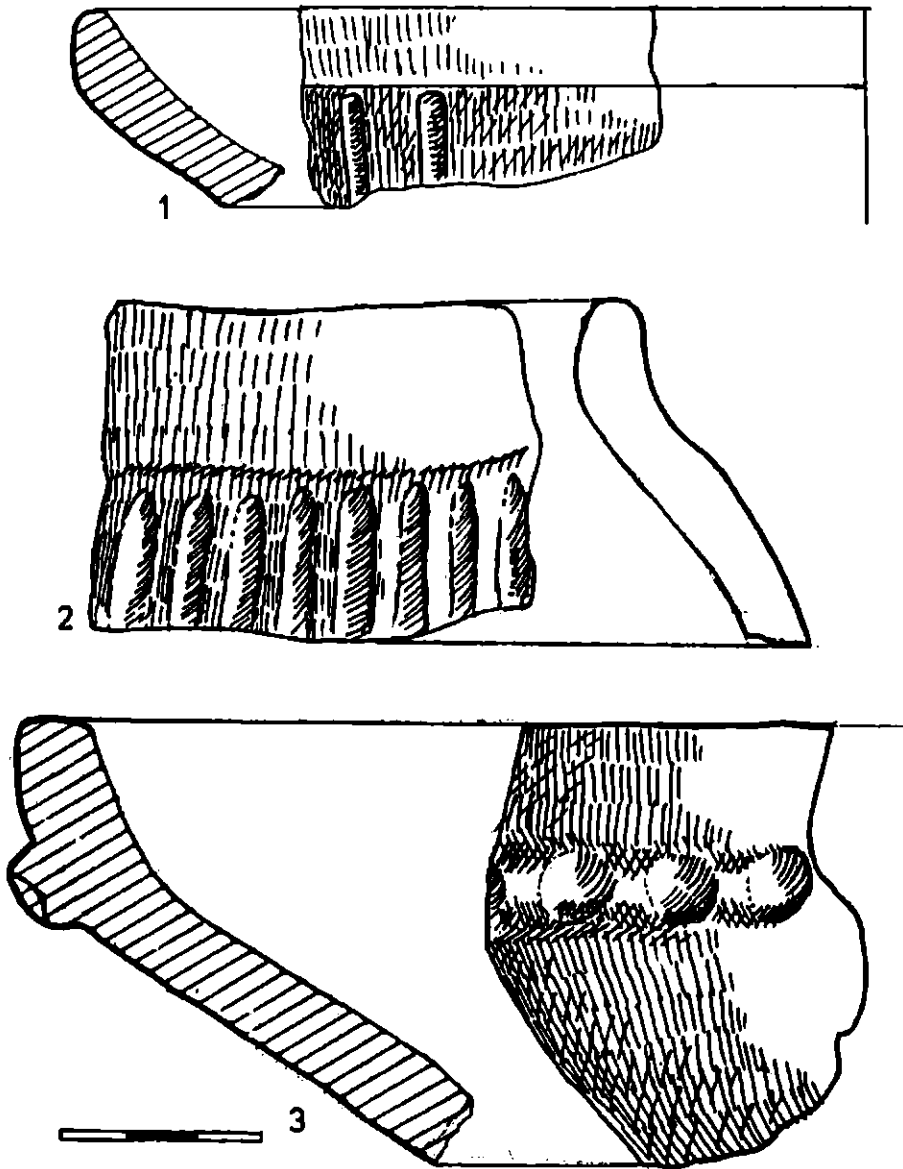

Fig. 2. -Ceramică de tip Gumelnița (punctul 36).

pantei în luncă, pe o suprafață de 200 x 100 m se întîlnesc mult chirpic. Cele câteva fragmente de vase descoperite au fost atribuite geto-dacilor din sec.II-I f.e.n. și perioadei primelor secole din e.n.

31. Vizavi de intrarea în Baci, pe malul drept, s-au descoperit materiale aparținînd culturilor Gîlna, Tei și perioadei geto-dace (fig. 3/2).

32. La vest de Baci, într-o zonă în care Glavaciocul face o mare buclă, pe panta de sud-vest a terasei s-a descoperit un fragment de seceră din fier asemănător cu cele de bronz de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului (fig.4/3). Pe platoul terasei s-au descoperit mai multe fragmente ceramice atipice din epoca feudală.

33. La vest de Baci, pe malul drept, între o conductă și o punte ce traversează râul, se află o întinsă așezare Tei V suprapusă de o mică locuire geto-dacă (fig.3/3-6).

34. Într-o mică vie situată la nord-vest de Baci, precum și în zona liniei de înaltă tensiune, pe o suprafață restrînsă, s-au descoperit urme materiale aparținînd geto-dacilor, sec.al IV-lea e.n., culturii Dridu și epocii feudale.

35. La vest de Baci, pe malul drept, la circa 300 m sud-est de CAP, s-a descoperit o așezare geto-dacă cu material din sec.III-II și II-I f.e.n.

36. La vest de Baci, pe malul drept, se află un mare tell gumelnișean cu urme materiale și din perioada de sfîrșit a neoliticului, din perioada geto-dacă și din sec.III-IV e.n. (fig.2 și 4/4-5).

37. La nord-vest de Baci, pe pantele terasei opuse satului, pe malul stîng, s-au descoperit mai multe fragmente ceramice aparținînd culturii Tei, sec.al IV-lea e.n. (?) și epocii feudale.

38. La nord de Baci, în dreptul bisericii, pe panta de sud a terasei din dreptul cotului apei, s-au descoperit urme materiale din sec. al IV-lea e.n., sec.IX-X (cultura Dridu) și din epoca feudală.

39. La vest de satul Poșta (numele provine de la faptul că aici era a treia poștă pe fostul drum București-Craiova¹), pe o distanță de 1-1,5 km, paralel cu apa, se întîlnesc obiecte aparținînd culturilor Gîlna și Dridu, precum și epocii feudale.

40. La sud-vest de Poșta, pe malul drept al Glavaciocului, se află un tell relativ mare (diametru circa 100 m) denumit Măgura Pantelimon. De pe suprafața acestui loc s-au cules numeroase fragmente ceramice specifice culturii Gîlna.

41. În curtea și la est de SMA Poșta se află o așezare din epoca bronzului și una feudală.

42. La vest de SMA Poșta, în dreptul crescătoriei de porci, s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului (cultura nu a putut fi precizată).

43. La sud de satul și SMA Poșta, în zona stîlpilor de înaltă tensiune, în apropierea păduricii, au fost identificate mai multe așezări ce aparțin epocii bronzului (probabil culturii Tei).

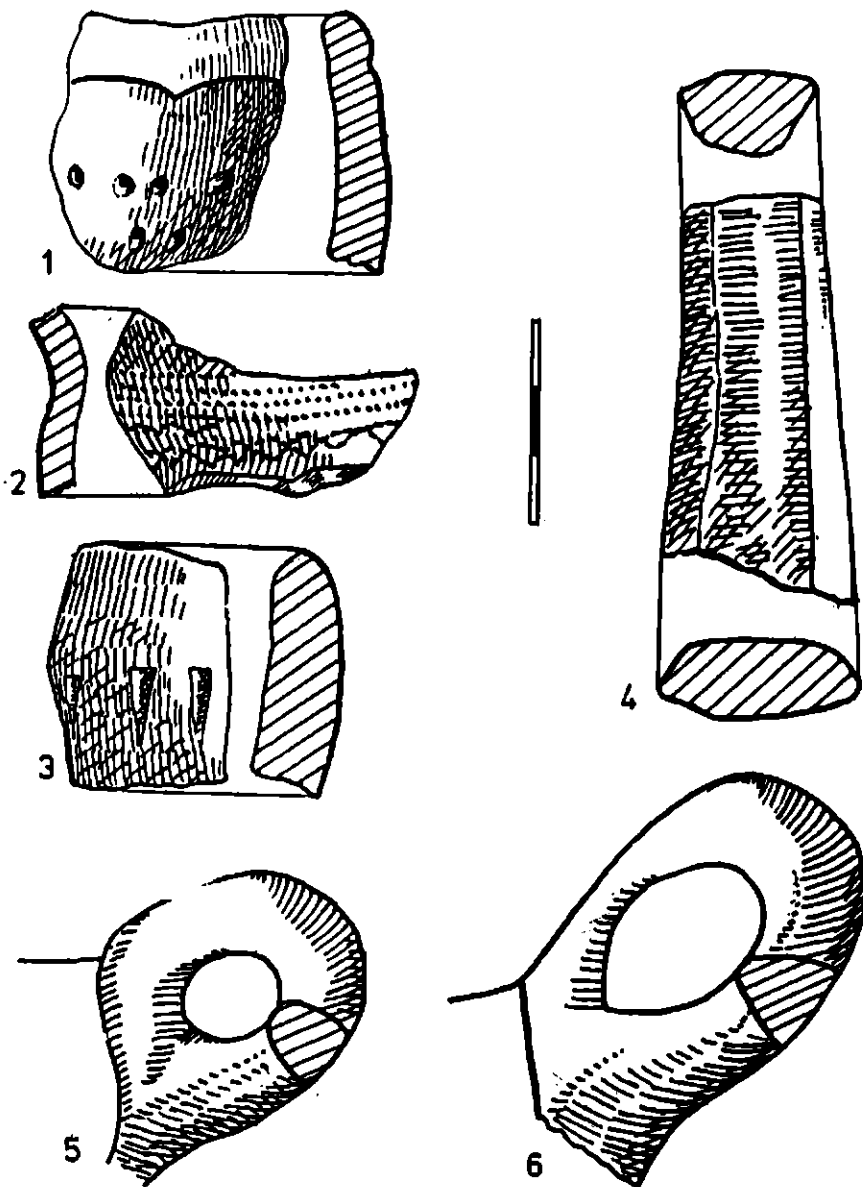

Fig.3.-Ceramică de tip Tei (1-punctul 6; 2-punctul 31; 3-6-punctul 33).

44. La nord-vest de satul Blejești, pe o distanță relativ mică, se află mai multe puncte arheologice:

a) un ostrov-tell ce a servit drept așezare purtătorilor culturilor Boian și Gumelnița din epoca neolitică. În partea de nord a ostrovului s-a descoperit cu ani în urmă un mormânt hallstattian⁸;

b) la nord de ostrov și la sud de drumul ce trece peste apă, pe o terasă, se observă în arătură o mare cantitate de chirpic. Neîntâlnindu-se însă nici un fragment ceramic nu s-a putut stabili apartenența culturală a punctului respectiv (n-ar fi exclus să fie o fostă cărămidărie);

c) la est de ostrov, pe o distanță de 200 m, pe panta de sud a terasei, s-au descoperit mai multe fragmente ceramice din sec.XVIII-XIX;

d) pe islazul situat mai la sud de punctul precedent au apărut fragmente ceramice geto-dace (sec.II-I f.e.n.), din sec.al IV-lea e.n. (?) și din epoca feudală;

e) chiar în marginea de nord-vest a satului, în zona de curbură a terasei, s-au descoperit mai multe fragmente de chiupuri geto-dace din sec.II-I f.e.n.

45. La nord-vest de Blejești, pe malul drept, în dreptul unui pod de piatră, se află o siliște feudală din sec.al XVII-lea.

46. În partea de nord a satului Blejești (menționat pentru prima dată în documente la 23 aprilie 1527⁹), pe un loc viran dintre două gospodării, se află o așezare geto-dacă din sec.II-I f.e.n.care poate fi în directă legătură cu descoperirile făcute mai la nord-vest.S-au mai găsit câteva fragmente ceramice din sec.al IV-lea e.n. (?) și Dridu.

47. La nord-vest de Blejești, pe malul drept, lângă un rezervor de petrol, se află un loc cu materiale Gumelnița.

48. Pe malul drept al râului Glavacioc, vizavi de senele din Blejești, la 150 m nord-vest de SMA, se află o așezare din epoca bronzului.

49. În colțul de sud-est al satului Blejești, pe dreapta șoselei Videle-Blejești, se află un bot de deal cu urme materiale Gumelnița, Dridu și feudale.

50. În colțul de sud-vest al satului Blejești, în luncă, se află un mic tumul.

51. La circa 2 km sud-vest de Blejești, pe malul drept, s-au descoperit câteva fragmente ceramice aparținând culturii Glina și epocii feudale.

52. La sud-est de satul Fotăchești, pe dealul bisericii, s-au descoperit resturile unei așezări din epoca bronzului și a uneia Dridu.

Pe cursul inferior al Sericului a fost cercetată doar porțiunea cuprinsă între calea ferată Videle-Roșiori și drumul rural Sericu (fost Osebiți Blejești)-Blejești. Râul, curgând în multe meandre, are malurile relativ joase și cu pante domoale. Urme arheologice au fost descoperite în următoarele puncte:

53. Pe malul drept al râului, imediat la nord de calea ferată, se află o așezare Glina.

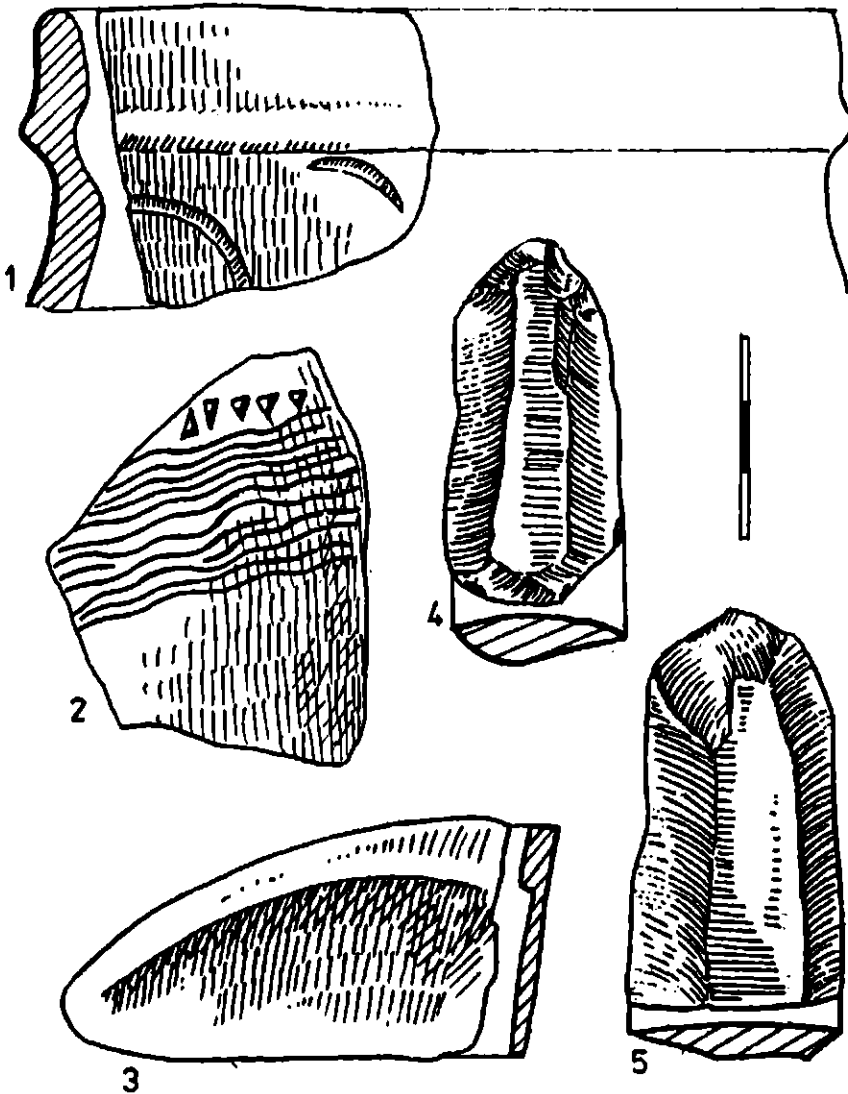

Fig.4.-Ceramică de tip Dridu (1-punctul 9; 2-punctul 8); seceră de fier hallstattiană (3-punctul 32); răzuitoare din silex, cultura Gumelnița (4-5-punctul 36).

54. După prima buclă a râului, venind dinspre calea ferată, s-au descoperit mai multe materiale arheologice aparținând geto-dacilor, precum și un fund de vas din sec. al VI-lea e.n. (?).

55. La circa 500 m nord de calea ferată, între al doilea și al treilea cot al apei, pe malul stâng, pe un teren jumătate arat și jumătate cultivat cu trifoi, s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului, probabil cultura Tei.

56. Pe terasa situată la nord de punctul precedent, în partea de est, s-au descoperit câteva fragmente ceramice din epoca bronzului și mult chirpic. Materialele sunt răspândite pe 4-5 pete de pământ negru cu diametrele de 15 m.

57. Pe aceeași terasă, dar în zona ei de sud-est, unde panta coboară domol, se află de asemenea urmele unei așezări din epoca bronzului.

58. La circa 500 m mai la nord, în dreptul unui saivan, s-au descoperit urme materiale din epoca bronzului și fragmente ceramice geto-dace lucrate cu mîna (sec. al II-lea f.e.n.).

59. La circa 500 m mai la nord-est de punctul precedent s-au constatat urmele unei așezări din sec. III-IV e.n. și a unei Dridu.

60. La circa 600 m sud de podul de peste râu, între livadă și sud CAP Blejești, au fost descoperite câteva fragmente ceramice geto-dace (sec. II-I f.e.n.) și Dridu.

61. Pe malul drept al râului Sericu, în dreptul barajului situat la circa 1 km de CAP, s-au descoperit câteva fragmente ceramice ce se datează în sec. al IV-lea e.n.

62. La sud-est de drumul Sericu-CAP Blejești, pe malul drept al râului, lângă podeț, au apărut materiale arheologice geto-dace și din sec. al VI-lea e.n. (amfore).

Sintetizînd cele spuse mai sus se poate constata că în zona cercetată au fost descoperite 66 puncte arheologice cu 96 urme de locuire. Dintre acestea, cele mai vechi au fost identificate pe malul drept al râului vizavi de satul Puranii de Sus. Fragmentele de silix și microlitele descoperite aici ne-au făcut a atribui așezarea din acest loc unei locuiri tardenoisienne din perioada mezoliticului.

Din epoca neolitică s-au identificat 7 așezări, dintre care 5 sînt tell-uri (Glavacioc, Siliștea, Puranii de Sus, vest Baci, nord-vest Blejești), iar unul pare a fi o locuire de scurtă durată, dar tot pe o înălțime ce seamănă cu un tell (colțul de sud-est al satului Blejești). Fragmentele ceramice și uneltele de silix sînt specifice culturii Gumelnița. Singurele descoperiri mai vechi, aparținînd culturii Boian, au fost făcute pînă în prezent doar pe locul mănăstirii Glavacioc de către colegii din muzeul din Pitești și la Blejești. N-ar fi exclus însă ca și pe celelalte tell-uri eventuale viitoare săpături să ducă la constatarea unor astfel de locuiri.

Epoca bronzului este marcată prin numeroase descoperiri (26). O parte din ele au fost atribuite culturilor Glina (8) și Tei (11).

Culturii Glina îi aparțin câteva unelte de silex și numeroase fragmente de vase decorate cu găuri-buton. Dintre așezări se remarcă cele de la mănăstirea Glavacioc și cele de pe tell-ul de la vest de Baci.

Așezările Tei sînt mai numeroase, dintre ele remarcîndu-se cele de la Hagiești și de pe cursul inferior al Sericului. Este de remarcat însă și faptul că în numeroase puncte (7) fragmentele ceramice descoperite sînt atipice, încadrarea loc culturală fiind greu de realizat. Oricum însă ele aparțin epocii bronzului.

În câteva puncte, cure este cal de la sud de hotarul dintre județele Argeș și Dîmbovița, au fost identificate numeroase cenușare (circa 20), înșirate pe două rînduri paralele foarte bine delimitate în teren. Din păcate însă în zonele respective n-a putut fi descoperit nici un fragment ceramic pentru a le încadra din punct de vedere cultural. Pînă la eventuale noi cercetări le atribuim unei faze tîrzii a culturii Tei.

Din prima epocă a fierului descoperirile de pînă acum sînt incerte. Fragmentele ceramice, atipice, par a se încadra în perioada tîrzie a Hallstattului sau în cea timpurie a Latînului.

Trebuie să reamintim cu această ocazie și mormîntul de incinerare în formă de puț descoperit pe latura de nord a tell-ului ostrov de la nord-vest de Blejești.

În schimb o descoperire, din păcate întîmplătoare și unică, a fost făcută la vest de Baci (punctul 32) în preajma mai sus-menționatei locuiri Tei. Este vorba de un fragment de fier ce pare a face parte din vîrfurile unei seceri de tipul celor cu numărul în formă de cîrlig. Muchia este îngroșată, iar tăișul grosolan făcut, ceea ce pune un semn de întrebare asupra acestei descoperiri.

În cazul că piesa respectivă va fi, în cele din urmă, identificată cu o seceră ea va trebui datată în perioada Ha B, fiind cel mai vechi obiect de fier hallstattian descoperit în Muntenia. Ea este prin urmare contemporană cu celălalt fragment de seceră descoperit la Babadag în stratul mijlociu (II) din sec. X-IX î.e.n.¹⁰ și cu ceramica canelată de tip Medlaș ce pătrunde acum în Muntenia¹¹.

Relativ numeroase (18) sînt așezările geto-dace din sec. II-I î.e.n., deși întinderea lor nu este prea mare. Excepție par a face cele din Purani de Sus și Blejești cu urme de locuire sesizate în mai multe puncte printre gospodăriile satelor actuale. La Puranii de Sus s-a descoperit, lângă biserică, chiar o locuință cu o vatră dreptunghiulară.

Din mileniul I e.n. mai multe așezări aparțin sec. IV e.n.¹², remarcîndu-se prezența relativ numeroasă a fragmentelor de amfore.

Din secolele următoare au fost identificate câteva fragmente ceramice databile în sec. al VIII-lea (1) la sud-est de Baci și numeroase de tip Dridu (10).

Într-o cantitate destul de mare sînt și fragmentele ceramice feudale descoperite însă pe teritoriul și în preajma actualelor sate (15), fapt ce dovedește pendularea vetrelor de sat pe un spațiu relativ identic cu cel de astăzi (14).

De altfel însăși denumirile satelor nu s-au modificat aproape deloc, cele mai vechi, în ordinea menționării lor în documente, fiind Glavacioc (1441), Butești (1441), Blejești (1527), Purani (1576), Hagiști (1580), Cătunu (1604) etc. Iar din sec. al XIX-lea până astăzi satele au rămas aceleași, singura așa-zisă excepție făcând-o cele din jurul confluentei Sericului cu Glavaciocul și care au format orașul Videle.

Prin toate acestea studiul microzonei prezentate în cele de față contribuie la o cunoaștere mai aprofundată a unei regiuni situată la interferența a trei județe: Argeș, Dâmbovița și Teleorman.

NOTE

- 1 Pentru unele date geografice vezi: GEORGE I. LAHOVARI, *Marele Dicționar geografic al României*, vol. III, fasc. I, București, 1900, p. 567-569.
- 2 DIR, B, sec. XVII, vol. I, p. 113, doc. 121.
- 3 DIR, B, sec. XVI, vol. IV, p. 453-454, doc. 449.
- 4 DHR, B, I, doc. 94.
- 5 D. POPESCU, SCIV, 17, 1966, 4, p. 712, nr. 17.
- 6 Vezi nota 3.
- 7 G. I. LAHOVARI, op. cit., p. 569.
- 8 D. BERCIU, Studii, 2, 1949, 1, p. 99.
- 9 DIR, B, sec. XVI, vol. II, doc. 29, p. 31-32.
- 10 A. LASZLO, SCIVA, 26, 1975, 1, p. 17-38.
- 11 S. MORINTZ, "Revista de istorie", 27, 1974, 6, p. 897-905.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES SUR LA VALÉE DU GLAVACIOC

Résumé

Entre la commune Glavacioc (ancien village auprès du monastère omonime) et la ville Videle, sur une distance d'environ 30 km, aux bords du cours supérieur et moyen du ruisseau Glavacioc, ainsi que sur le cours inférieur du Sericu, les recherches archéologiques de surface et les quelques sondages effectués auparavant, ont portés à la découverte de 66 points avec 96 traces d'habitats.

Les découvertes se divisent comme il suit: 1 tardenoisienne, 2 Borian, 7 Gumelnița, 8 Glina, 11 Tei, 7 non précisées mais appartenant à l'âge du bronze, 4 du Hallstatt récent ou Latène ancien, 18 géto-daces, 12 du IVe siècle n.è., 1 du VIIIe siècle, 10 Dridu et 15 féodales (aujourd'hui il y a 14 villages).

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1.**-La charte des découvertes archéologiques de sur le cours supérieur et moyen du Glavacioc.
- Fig.2.**-Céramique du type Gumelnița (p.36).
- Fig.3.**-Céramique du type Tei (1-p.6; 2-p.31; 3-6-p.33).
- Fig.4.**-Céramique du type Dridu (1-p.9; 2-p.8); faucille en fer hallstattienne (3-p.32); grattoirs en silex, civilisation Gumelnița (4-5-p.36).

EVOLUTIA CETĂȚII TĂRĂNEȘTI DE LA VISCRI, JUD. BRAȘOV, ÎN LUMINA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE ȘI DE ARHITECTURĂ

de MARIANA DUMITRACHE

Localitatea Viscri¹ este așezată la 17 km nord-vest de orașul Rupea, lângă izvoarele unui pârâu ale cărui ape se varsă în râul Valea Mare, afluent al Homorodului. Deși retrasă de la drumul de circulație ce leagă valea Târnavei Mari de valea Oltului, ea dispune de o puternică cetate ridicată în jurul unei bisericiuțe romanice, plasată pe o colină care domină teritoriul sătesc dinspre nord-vest. Cetatea închide între zidurile ei o suprafață de mică întindere, oferind însă privirilor o imagine impresionantă prin numeroasele turnuri ale incintei (fig. 1).

Înălțată pe pământul cel mai ridicat al colinei, biserica se compune dintr-o navă dreptunghiulară, legată printr-un arc triumfal cu traseu semicircular de un cor trapezoidal, încheiat spre răsărit cu o absidă semicirculară. La exterior corul are două tipuri de contraforturi, cele inițiale sînt scunde, iar cele adosate într-o fază ulterioară sînt înalte, legate între ele prin arce pentru guri de pîcură. Aceste arce au purtat inițial un drum de strajă, ce a fost însă demontat în sec. al XIX-lea. Pe latura de nord a corului se află o sacristie de mici dimensiuni, iar spre sud-est o încăpere în care este adăpostit mecanismul orgii, aceasta fiind montată în absida nordică. Nava este înconjurată de contraforturi masive. La vest se ridică un turn voluminos, în care accesul se face din interiorul bisericii printr-o intrare mică, cu ancadrament simplu de factură gotică. Turnul a fost zidit din piatră de cașieră cu colțurile întărite prin blocuri de piatră nefășuite, de dimensiuni mari; are șase nivele, cel inferior a fost boltit în semicilindru, avînd aici o deschidere spre exterior, în afară de intrarea menționată mai sus; la etajul întâi se mai păstrează numai resturile dintr-o boltire asemănătoare; ambele au fost realizate din piatră de tuf. Comunicarea între parter și etajul I și II se face printr-o scărișă amenajată în proeminența zidurilor. În peretele estic al etajului I se păstrează o intrare cu arc semicircular, care în prezent nu mai are nici o funcționalitate, fiind astupată. Celelalte etaje au avut planșee și scări de lemn. Nivelele II-IV prezintă guri de tragere înguste și lungi. La penultimul nivel (al cincilea) se mai păstrează pînă astăzi drumul de strajă. Șarpanta din lemn este acoperită cu țigle.

Pe latura de sud biserica dispune de trei intrări. cea principală, aflată în jumătatea de est, are un ancadrament de piatră din blocuri simple fășuite și așezate în arc semicircular, în prezent tenacuite. Acest element romanic de arhitectură nu a fost menținut pînă acum, trecînd neobservat din cauza contraforturilor masive care îi acoperă parțial². Celelalte două intrări, secundare, aflate spre capătul de vest al bisericii,

sînt rezultatul unor intervenții tîrșii. Una a fost practicată pentru a se ajunge, cu ajutorul unei scări de lemn, la tribunele - tot de lemn - situate pe laturile de nord, vest și sud ale navei. O altă intrare în biserică se află pe latura de nord a corului, prin sacristia. Lăcagul este luminat de ferestre aflate toate pe latura sa de sud, toate fiind intervenții tîrșii.

În biserică se află trei capitele romanice³, unul dintre acestea, împreună cu un fragment de colcană, este fatelat drept cristelniță, iar celelalte două - de dimensiuni mai mici - sînt păstrate în cor. Pe latura de sud a corului se află o nișă care are partea superioară realizată dintr-un bloc de piatră în care este tăiat un arc semicircular prevăzut în partea interioară cu un tor.

Corul are un tavan de lemn cu decor din stuc, iar sala un tavan de lemn casetat. O șarpantă unică, a navei și a corului, poartă învelitura din țigilă. Cu excepția turnului, biserica este tenacută și vîrșită în alb atît la interior, cît și la exterior⁴.

Accesul în cetate se face printr-o intrare plasată pe latura de sud-est a zidului de incintă, unde panta colinei este mai lină. Intrarea este simplă, avînd un arc semicircular. Deasupra ei, spre interior a fost amenajat turnul de poartă, în care sînt adăpostite olepotele. În imediat apropierea pe latura de sud, spre vest, se află un turn pătrat. La vest de acesta, ca și pe latura de est a incintei, se ridică ofte un turn dreptunghiular. Pe vest și nord se înalță două turnuri pătrate, construite în prima jumătate a sec. al XVII-lea, conform inscripțiilor pintate cu culoare neagră pe tenaculala de peste aceste turnuri⁵.

Ceea ce reprezintă nota de originalitate a acestei cetăți este culeșorul ce înconjoară intruaga incintă pe partea interioară: acesta constă din tronsoane de zidărie de diferite lungimi (3-5 m), înalte de circa 1,50 m, plasate în medie la 2 m de zidul incintei și purtînd un scoperis, cu panta de la zidul de incintă spre partea interioară. Tronsoanele de zidărie din dreptul turnurilor de E, N, V și S aveau inițial rolul de a proteja intrările spre primul nivel al acestora, care acum sînt însă inaccesibile din cauza umpturilor. Culeșorul respectiv a fost folosit de către membrii comunității pentru adăpostirea bunurilor.

Întregul ansamblu este înconjurat de o a doua incintă din piatră legată cu lut, datînd probabil din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pătrat pe o înălțime de circa 1,00 m.

Ipoteze privind datarea bisericii romanice. Întrucît de a prezenta rezultatele săpăturilor arheologice desfășurate în anul 1970-1971 în cetatea din satul Viscri, este necesar să menționăm ipotezele cele mai importante privind datarea celui mai vechi nucleu al ansamblului de arhitectură de la Viscri, biserica romanică,

În descrierea sa privind biserica din Viscri, Walter Horwath menționa ca elemente romanice arcul triumfal cu traseu semicircular, precum și un capitel romanic de piatră aflat în cor. Presupunînd existența unui cor pătrat cu absidă semicirculară, autorul considera că după

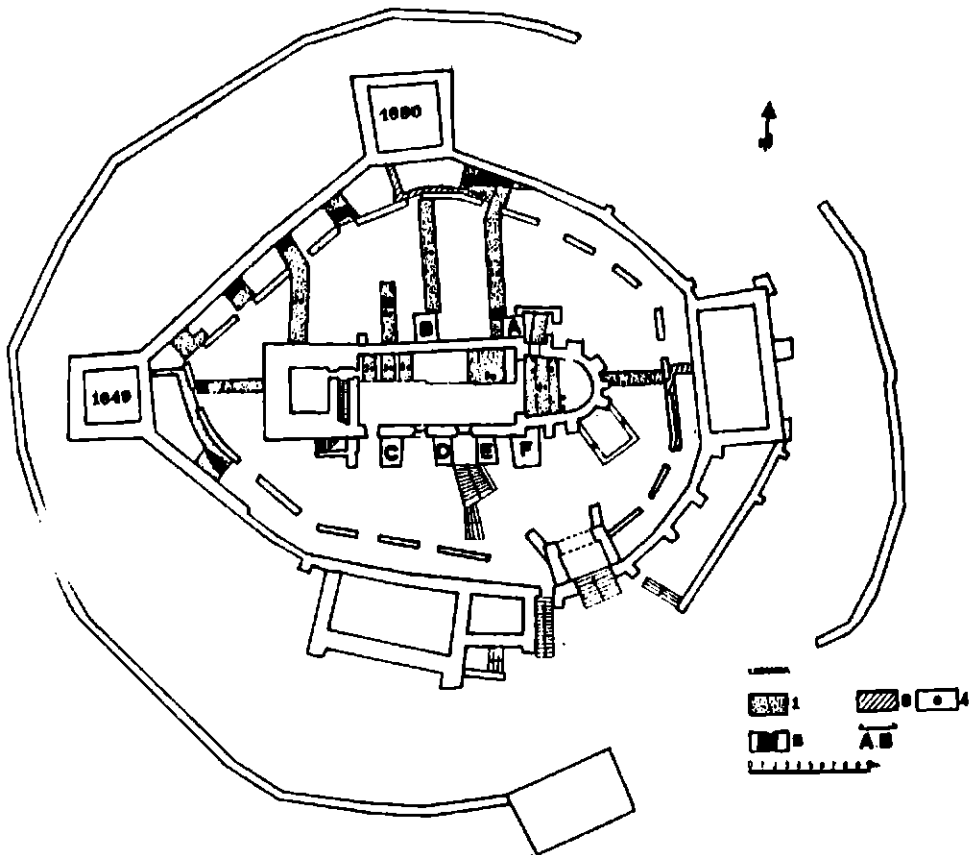

Fig. 1.- Planul cetății țărănești din Viscri : 1. secțiuni arheologice (1970-1971) ; 2. fundații descoperite ; 3. siduri de sprijin în fața turnurilor ; a-b, c-d, e-f, profile înregistrate în cur ; A, B - Contraforturi adosate ; Morminte cu inele de timpică și monede.

distrugerile provocate de invasiile turcești din sec. al XV-lea, corul ar fi fost scurțat și încheiat cu o nouă absidă semicirculară nedeoroșată.⁶

Pentru verificarea acestei ipoteze Erhard Antoni a efectuat în 1942 săpături în jurul corului, fundațiile acestuia fiind dezvelite până la pământul viu. Autorul a constatat cu avel prilej că în această parte a bisericii nu au avut loc schimbări de planimetrie, în afară de adosarea unor contraforturi. De asemenea, săpături au fost întreprinse de același autor și pe latura nordică a bisericii pentru a verifica dacă actuala biserică-sală este de fapt nava principală a unei basilici inițiale. Astfel a fost degajată pe o lungime de 7 m o fundație paralelă cu sala (între contrafortul „A” și „B”), constatându-se că aceasta este mai veche decât actuala sacristie. Această fundație nu a putut fi însă atribuită unei colaterale de basilică, deoarece, așa cum menționează autorul, lipsesc urmele unor arcade pe perețele de nord ai sălii bisericii, unde însă se poate observa numai a intrare fără ancadrament, actualmente astupată. De asemenea, pe latura de sud autorul nu a putut constata prezența vreunei fundații paralele cu biserica⁸.

O scurtă descriere a bisericii și cetății o găsim în lucrarea privind bisericile cetății din Transilvania a lui George Oprescu⁹. Autorul era de părere că actuala biserică conservă resturile unei construcții romane (arcuț triumfal, un fragment de coloaună).

În lucrarea sa monumentală Istoria artei feudale în țările române, Virgil Vătășlanu rezervă un loc aparte bisericii din Viscri, considerând-o o excepție în rândul bisericilor construite de sași în prima jumătate a sec. al XIII-lea, tipul de biserică adoptat de coloniști fiind biserică-basilică prin excelență¹⁰. Același autor consideră că „biserica pare a păstra însă vechiul altar romanic... în altar se află azi agăsat un capitel care se compune dintr-un cor trunchiat, scund și inversat, prevăzut la colțuri cu cîte un clubuc cilindric și încercuit la bază de o astragală. Partea superioară a capitalului are forma de șabou, prevăzut pe fiecare latură cu cîte 4 segmente de cerc. Face parte din familia capitulelor cu clubuce (Pfeifenkapitell) și este singurul exemplar cunoscut pînă acum din Transilvania. Filiația capitulei cu clubuce a îndepărtată: provenind poate din Anglia, el se răspîndește, în cursul secolului XII, în Germania și ajunge și în Austria, dar dispăre curînd. Pe baza acestui capitel, biserica din Viscri trebuie amputat datată însă în prima jumătate a secolului al XIII-lea”¹¹.

În anii 1970-1972 s-au efectuat lucrări de restaurare ale incintei cetății și bisericii din Viscri sub conducerea arhitectului Harmanu Fabini. Pentru prima dată s-a făcut observația că partea de răsărit a bisericii se compune dintr-un cor trapezoidal și o absidă semicirculară nedeoroșată, datîndu-se aceasta împreună cu cele trei capitule menționate în prima jumătate a sec. al XIII-lea¹². H. Fabini a atras de asemenea atenția asupra necesității unor cercetări arheologice pentru stabilirea planului inițial al bisericii, precum și pentru precizarea etapei inițiale de construcție și a transformărilor suferite de monument.

În ceea ce privește existența celor trei capitele este necesar să ne oprim asupra lor : într-adevăr, nu este vorba de capitele cu olubuce, ci de capitele cubice, cum a precizat H. Fabian¹³, și nici nu poate fi vorba de bazele unor coloane de arc triumfal cum a precizat E. Anton¹⁴, deoarece acestea sînt lucrute pe toate cele patru fețe. Dintre cele trei capitele unul este mai mare, avînd dimensiunile 49 x 49 x 36 cm ; este compus dintr-un cub teșit, decorat pe cele patru părți ale sale cu cîte un semicerc mijlociu (un scut), mărginit de sferturi de cerc ; canturile cubului sînt teșite și se conțin în partea inferioară a capitalului în toruri semicirculare alipite unei semisfere. La bază capitelul prezintă o astragală. Celelalte două capitele cubice, de dimensiuni mai mici (44 x 44 x 30 cm), se deosebesc de cel descris mai sus prin aceea că au pe una din părți, în loc de trei semicercuri mici (scuturi), patru semicercuri identice.

Rezultatele cercetărilor arheologice din biserică (fig. 2, 3). Înanii 1970-1971 s-au desfășurat cercetări arheologice în cor, în sacristie și în jumătatea de nord a sălii, care au adus la lumină urmele unei biserici-sală mai vechi. În cor, în secțiunea S.1, ulterior lărgită, s-au surprins fragmentele unei fundații ce aparținut unei abside cu traseu semicircular, iar în zăvă în S.9 a fost descoperită pernița zidului de vest al acestui edificiu. S-a constatat astfel că laturile de nord și de sud ale primei construcții s-au conservat în pereții laterali ai bisericii actuale, care este de fapt rezultatul unor modificări și transformări succesive ale edificiului inițial. La efectuarea unor lucrări de parament¹⁵ s-a descoperit în spatele piciorului de nord și de sud al arcului triumfal decroșul nordic și sudic al absidei, păstrat pe ambele părți pînă la o înălțime de circa 2 m, prezentînd o bază simplă tocanală, realizată din piatră fășuită. În ceea ce privește coluțurile exterioare ale sălii a putut fi dezvelit de sub un strat gros de tencuială numai cel de nord-est (în sacristie), realizat de asemenea din blocuri de piatră fințate, cel de sud-est este acoperit de un contrafort masiv, adosat într-o față tîrzie.

Pe baza acestor descoperiri a putut fi reconstituit planul unei biserici de dimensiuni relativ reduse, constînd dintr-o sală și o absidă semicirculară decroșată. Lungimea totală a fost de 13,50 m, din care lungimea sălii era de 9,80 m, în timp ce înălțimea alături de est era de 8 m, iar la cel vestic de numai 7,80 m. În medie grosimea zidurilor a fost de 0,75 m - 0,80 m. Talpa fundației acestei biserici prezenta o amenajare specială : a fost realizată din piatră mărunțită de carieră, agățată pe o latură, ușor înclinată și legată cu mortar. La așezarea următoare ale fundației și ale elevației s-a folosit piatră de carieră de dimensiuni mai mari, legată cu mortar¹⁶.

Stratigrafia legată de acest edificiu, precum și raportul acestuia cu unele amenajări ulterioare s-au putut analiza mai amplu numai în profilele pereților secțiunii S.1 (fig. 4), excavată, cum am menționat, în corul bisericii. În nava bisericii au avut loc răsuniri ocliar din prima

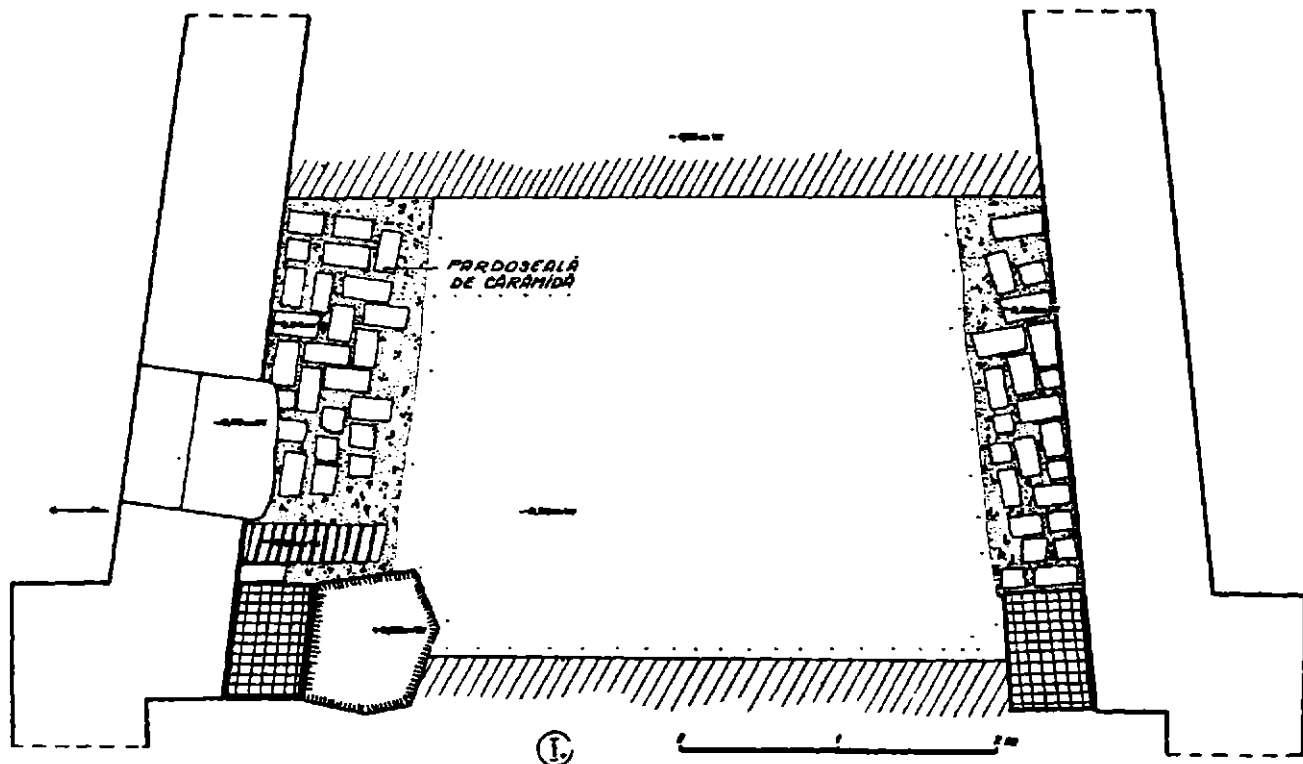
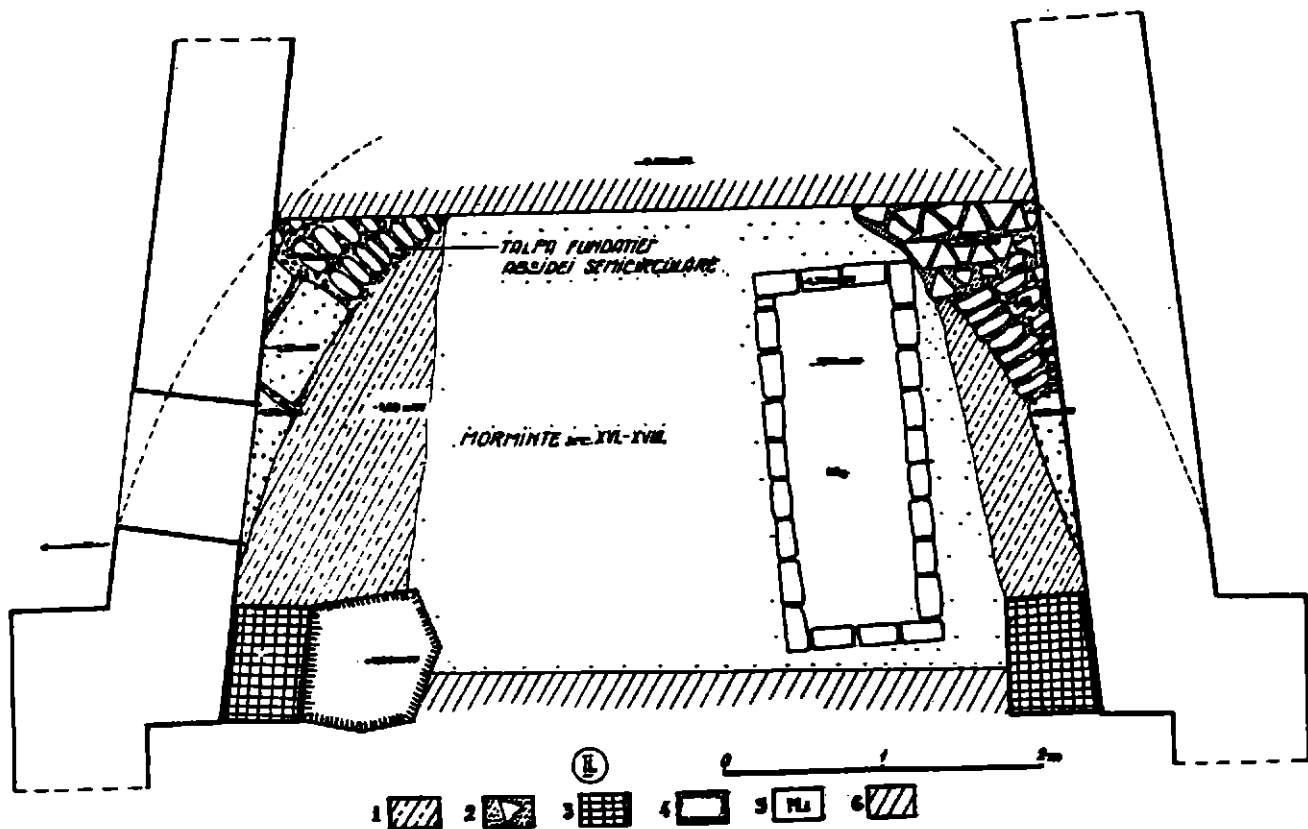

Fig. 2.- Cetatea ȃrănească din Viscri, I și II. Rezultatul săpăturilor în cor : 1. pământul viu ; 2. pardoseală din cărămizi triunghiulare pe strat de mortar ; 3. arc triumfal adosat ; 4. fundația amvonului actual ; 5. criptă ; 6. podea.

fașă de construcție, precum și cu ocazia intervențiilor ulterioare, pentru că terenul pe care a fost zidită această biserică este în pantă, se urcă de la est spre vest. Astfel în secțiunile arecitate în partea vestică a sălii pământul viu a apărut la adâncimea de 0,30 m.

Șanțul de fundare a fost săpat de la suprafața unui strat de pământ castaniu închis (humus vechi) și s-a săfinat la sudul viu (pletriș sau nisip roșcat). În timpul construcției pe humusul vechi s-a depus un strat subțire de mortar de zidărie. Peste acesta meșterii constructori au așternut un strat pentru nivelarea terenului din interiorul absidei, sitat compus din pământ castaniu deschis și granule de mortar, apoi au întins un strat subțire uniform de lut galben, acesta fiind destinat să joace probabil rolul unui pedale. Nu a fost surprinsă aici o urmă de pandanul care să poată fi atribuită primei faze de construcție a bisericii.

Pe peretele de nord al sălii, la 4 m de arcul triumfal, s-a descoperit cu prilejul unor cercetări de parament o nișă având la partea superioară un arc semicircular (lungime 1,80 m, înălțime maximă 1,40 m) (fig. 5).

Resumând cele expuse până aici, putem presupune că în grinză etapă de construcție a fost ridicat un lăcaș de dimensiuni mici, cu următoarele caracteristici : o sală simplă tăvănită, cu absidă semicirculară decroșată, probabil acoperită cu o emnicubetă ; pe partea sudică avea o intrare, iar în peretele nordic era amenajată o nișă, ambele cu arc semicircular. Singurul element de decor al acestui edificiu modest trebuie să fi fost piatra înșurubată înșurubată la ansamblul intrării, la colțurile exterioare ale sălii, la deosecul absidei ; nu este exclus ca și ferestrele să fi avut ancadrame din piatră prelucrată. Foarte probabil biserica a fost atît în interior, cît și în exterior temuită și vîruiată. De asemenea, constăturăm că de la această construcție inițială provine piatra lucrată, refolosită la nișa ce se află în prezent în peretele de sud al corului. În ceea ce privește însă cele trei capitale văzute de părere că nu își aveau locul în acest edificiu, ci provin de la o etapă ulterioară de transformări.

Aceste caracteristici de plan și elevație corespund stilului romanico și înscărnază astfel arect edificii (o capată, datată dîmansiunilor sale reduse) în rîndul celor mai vechi construcții medievale din Transilvania. Apariția sa într-o sală cum este vechiul scaun Cîncu și Rupea, în care la începutul are. al XIII-lea s-au înălțat de către coloniștii sași numai basilici romanice¹⁷, ridică întrebarea : cine a ctitorit acest edificiu ? Este o problemă asupra căreia vom reveni mai jos.

O primă emmificare a planului inițial al bisericii o constatăm în partea estică : absida semicirculară a fost demolată și înlocuită cu un cor legat direct de o absidă semicirculară, înconjurat la exterior cu contraforturi. A fost sîrpuina stratul de temelare al absidei care tăia stratul de lut și stratul de nivelare din vechea absidă. Forma aparte, trapezoidală, a corului a putut fi astfel explicată datorită cercetărilor arheologice : în timp ce au păstrat deosecul de nord și de sud al vechii abside, constructorii au zidit latura nordică și sudică a corului parțial pe

fundațiile vechii abside și au prelungit în linie dreaptă porțile acesteia, încheind spațiul de formă trapezoidală, astfel croșat, nu o cază semicirculară. În timp ce contrafortul din axul bisericii este ținut în fundație și elevație cu fundația noului absidă, fundația contrafortului descoperită în saaristic (actualmente demolat) este numai adosată fundației vechii abside.

După ridicarea zidurilor corului, în interiorul noului spațiu a fost întins un strat de pământ castaniu-gălbui, amestecat cu nisipuri, ca acțiunea și multe fragmente de oase umane provenind de la mormintele deranjate de șanțul de fundare al corului. Peste acest strat de pământ a fost depus un strat de mortar de egalizare, având o grosime mai mare pe latura de sud. Pentru o pardoseală de cărămidă triunghiulară cu latura de 20 cm, groasă de 3-4 cm, a fost folosit însă ca suport un alt strat de mortar, mai fin din punct de vedere al compoziției sale decât cel folosit la egalizare. Această pardoseală a fost surprinsă numai pe latura de sud, iar pe latura de nord s-a descoperit pe unci porțiuni numai patul de mortar-suprastăruite de cărămidă triunghiulară imprimată în acesta (fig. 2/II).

Traseul semicircular al arcului triumfal a determinat pe toți cercetătorii care s-au ocupat cu studierea acestui monument să considere această parte a sa un element romanic de arhitectură. Cum am arătat mai sus, piciorarele arcului triumfal au fost adosate în zona de croșul de sud și nord al vechii abside, situație verificată și în fundație. În sădria lor s-au observat și pietre de talie refolesite, fiind amenajate probabil o tăie cu corul actual. Arcul însuși, care este realizat din cărămidă, presupunem să datează dintr-o epocă târzie, eventual din cea a XVIII-lea.

Din faza inițială de construcție a corului datează cele două ferestre descoperite cu prilejul unor cercetări de parament: cea care se află în axul bisericii prezintă un arc semicircular, iar a doua se află pe latura de sud a corului și prezintă un arc semicircular, cu tendință de frângere.

În privința boltărilor corului din prima fază de construcție nu există indicații certe. În interior se observă însă o supraînălțare a sădriei, la absidă aceasta fiind poligonală.

Caracteristicile corului trapezoidal (absidă semicirculară, contraforturile, ferestrele inițiale menționate)¹⁹ indică epoca de construire sau XIII-XIV, epocă în care în mediul transilvănean era posibilă înlocuirea unor elemente romanice cu cele gotice (în cazul de față contraforturile neavând un rol funcțional, ci doar unul estetic, de „modă”).

Cercetările arheologice desfășurate pe latura de nord a navei au scos la lumină mai multe amenajări și modificări intervenite de-a lungul existenței acestui monument. Astfel în colțul nord-estic al sălii s-a descoperit o fundație superficială (un postament), constând dintr-un singur rând de pietre, aparținând probabil anului amen. Lăsat în această s-a surprins un fragment dintr-o pardoseală de cărămidă, așezată în sistem „ace de brad”. După demontarea acestora s-a delimitat în pământul

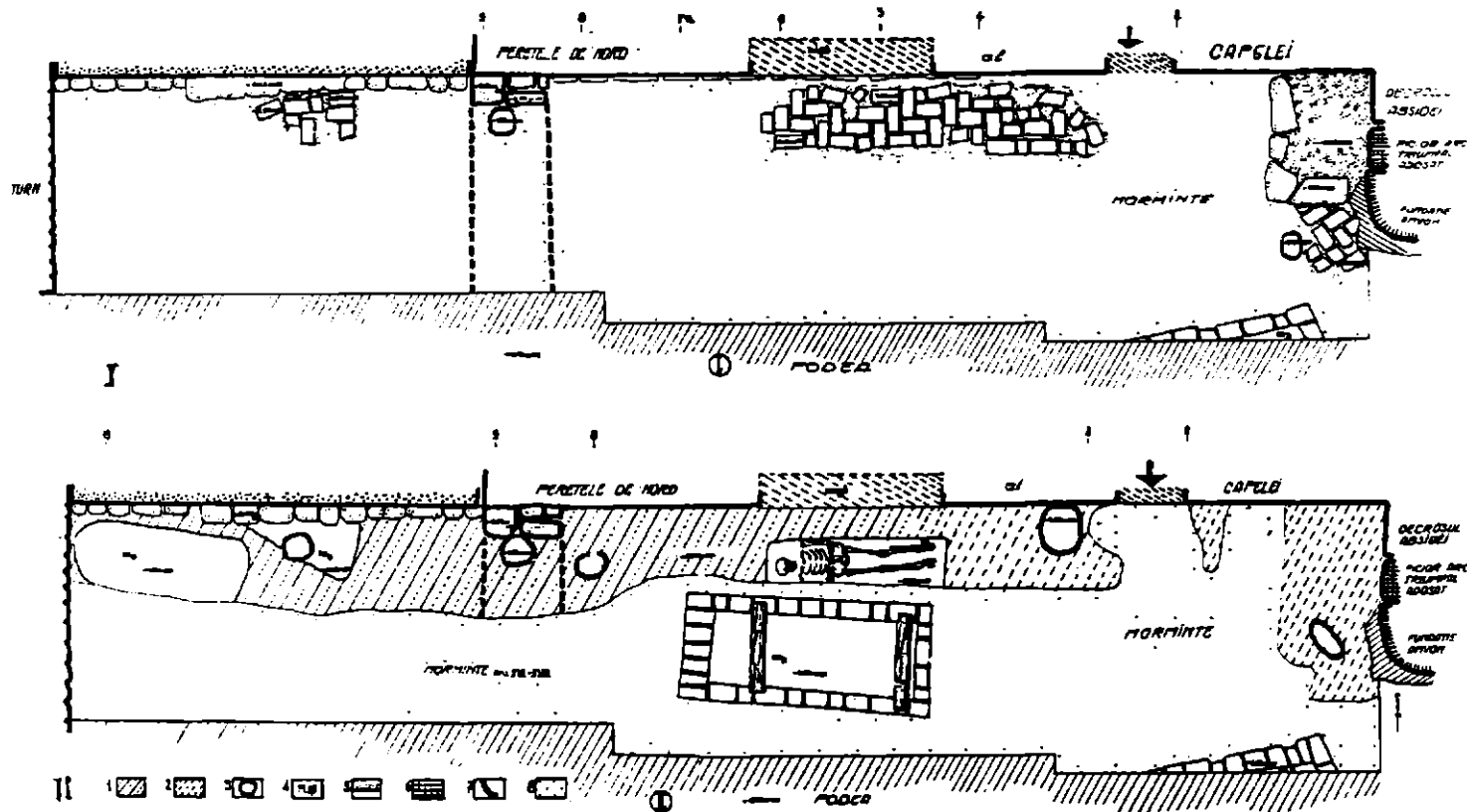

Fig. 3.- Cetatea țărănească din Vizeri, I și II. Resultatul săpăturilor din sală : 1.pământ viu ; 2.pământ bruc ; 3.gropl de schelă ; 4. cripte ; 5. porțiunea prelungită a sălii ; 6. arc triumfal adosat ; 7. fundația amvonului actual ; 8. pământ răvășit.

castaniu o groapă de schelă în care s-a aflat un dinar falsificat al lui Sigismund de Luxemburg (1427-1437)²⁰ datând astfel amenajările menționate cel mai devreme la mijlocul sec. al XV-lea.

O etapă importantă de transformări privește demolarea laturii de vest a capelei romane și prelungirea pereților laterali până la turnul de vest, construit anterior la 4,20 m distanță de capelă, într-o fază mai veche. De-a lungul peretelui de nord s-au conservat fragmente dintr-o pardoseală de cărămidă (38 x 14 x 4,5 cm) așezată în sistem „parchet”. Pe baza monedelor descoperite pe pardoseală (Weisspfennig - Ferdinand de Habsburg, 1527-1564 ; dinar - Maximilian II, 1574 ; dinar - Gabriel Bethlen, 1625), amenajarea acestora poate fi datată în prima jumătate a sec. al XVI-lea. Moneda descoperită în amplitura mormintului M.6, care a spart pardoseala (un dinar Maximilian II, 1569) sprijină această datare.²¹ Așezarea pardoselii a încheiat o etapă de importanță transformării a capelei : legarea de fostul donjon, menționat mai sus, modificat acum în turn de biserică, supraînălțarea corului și adosarea contraforturilor înalte pentru drumul de strajă și guri de păcură, toate aceste măsuri privind creșterea rolului de ancrare al edificiului central din cetate, etapă ce s-a desfășurat într-o epocă de fortificare a celor mai multe biserici din sud-estul Transilvaniei, în prima jumătate a sec. al XVI-lea²².

Tot în această etapă, sala a fost probabil acoperită cu o boltă gotică (stelată sau în plasă), pornirile nervurilor gotice păstrându-se pe pereții vechi. Baza a cămăruții înaltă a supraînălțării a pereților laterali ai vechii capele, inițial doar tăvănită, ceea ce a dus la înclinarea acestora spre exterior. Pentru a se evita o prăbușire a boltilor s-au construit în jurul sălii contraforturi masive (1715), în cele din urmă a fost însă necesară demontarea boltilor, fiind amenajat un tavan casetat (1743)²³.

Mormintele. Atât în spațiul din cadidul cerului, cât și fațel al sălii s-au practicat, așa cum indică monedele, din sec. al XVI-lea până la sfârșitul sec. al XVIII-lea atât înmormântări în groapă simplă, cât și în cripte din cărămidă. Un mormânt ocupă un loc deosebit, și anume cel descoperit în fața nișei (M.4), sub pardoseala datată în prima jumătate a sec. al XVI-lea. Cu ocazia scaterii ampliturii gropii, ce se compunea din pământ castaniu, lut galben, prăpălit și gazele de mortar, la adâncimea de 40 cm față de nivelul surprinderii gropii, s-a descoperit un strat de cărămidă dispuse neregulat, pe un pat subțire de mortar. Doar o singură cărămidă s-a păstrat întregă, având dimensiunile 20 x 10 x 3,5 cm. Pe fundul gropii s-a găsit schelatul, păstrat în bune condiții²⁴, ce a aparținut unui adult fată pe spate, cu antebrațele îndoit și așezate paralel deasupra bazinului. Unele puternice de învernire s-au aflat pe maxilarul interior și pe vertebrele superioare, provenind de la un obiect metalic complet descompus în momentul descoperirii. Prin poziția stratigrafică mormântul datat în această etapă de înălțare a capelei anterioară sec. al XVI-lea.

În cimitirul organizat în jurul bisericii s-au descoperit două morminte cu inventar, parțial deranjate de înmormântări ulterioare. Astfel în secțiunea 4 s-a surprins partea de vest a unui mormânt ; lângă craniu s-a aflat un inel de tîmplă confecționat din sfermă de bronz, avînd diametrul de 1,5 mm, diametrul maxim al inelului 28 mm, capătul lătit prin bătăre și răsucit de două ori era alăturat rupt. Pe maxilarul inferior s-a descoperit de asemenea o monedă, un dinar al regelui arpadian Coloman Cărturarul (1095-1114). În secțiunea 5 s-a descoperit un schelet, din care s-a păstrat numai maxilarul inferior, partea superioară a coloanei vertebrale și a humerusului drept ; lângă maxilar se afla un obol din secolele XI-XII. De asemenea în secțiunea 6 s-a descoperit un inel de tîmplă în șanțul de fundație al turnului de vest ; inelul a fost lucrat din sfermă de bronz cu diametrul de circa 2 mm, diametrul inelului de 30 mm, un capăt al sfermei este lătit (4,9 mm) și răsucit spre exterior, dar deteriorat din vechime.

Mormintele descrise mai sus s-au aflat în apropiere de capelă, adîncite în pămîntul viu. Se poate presupune că făceau parte dintr-un cimitir mai mare, care a fost puternic deranjat de înmormântările ulterioare. Pe baza observației că fundațiile capelei (absida semicirculară, latura de nord și latura de vest pe porțiunea păstrată) nu suprapun și nici nu taie morminte mai vechi, emitem ipoteza că biserica -sală descoperită a fost o capelă de cimitir a cărei etapă de construcție, prin monedele descoperite și prin caracteristicile arhitectonice, o putem stabili în prima jumătate a sec. al XII-lea, probabil 1110-1120.

Turnul de vest. Deoarece șanțul de fundare al turnului a deranjat un mormînt care a avut ca inventar un inel de tîmplă, construirea lui a avut loc dintr-un timp ulterior zidirii capelei. De asemenea, trebuie menționat că diferă materialul de construcție folosit : la turn predomină un basalt cenușiu, iar la zidăria capelei s-a întrebuintat în exclusivitate o piatră calcareasă de nuanță varșule ; la talpa fundației turnului nu s-a constatat același mod de așezare a pietrei ca la talpa fundației capelei.

Caracteristicile sale deosebite : lipsa unui portal de vest, bolți cilindrice la nivelul 1 și 2, scara în grosimea zidurilor, intrarea aflată în peretele estic de la nivelul 2, care a fost accesibilă din exterior printr-o scară de lemn într-o etapă cînd capela nu fusese încă prelungită, încadrarea turnului de la Visoari în rîndul turnurilor locuț. În general se consideră că aceste turnuri s-au amenajat în special în a doua jumătate a sec. al XIII-lea, ulterior invaziei tătarilor²⁵. După prelungirea sălii capelei pînă la turn, acesta pierzîndu-și rolul de turn-locuință (denjon), intrarea de la nivelul 2 a fost astupată, deschizîndu-se o intrare îndreptul treptei inferioare a scării ce duce de la primul nivel la al doilea, montîndu-se și un ancadruș simplu de factură gotică.

Cercetările arheologice din incintă. În secțiunea S.2 trasată între biserică și incintă s-a descoperit în apropiere de biserică o fundație²⁶, realizată din piatră de rîu legată cu mortar, care aparține cel mai probabil unei sacristii adosată capelei. Accesul din biserică se făcea

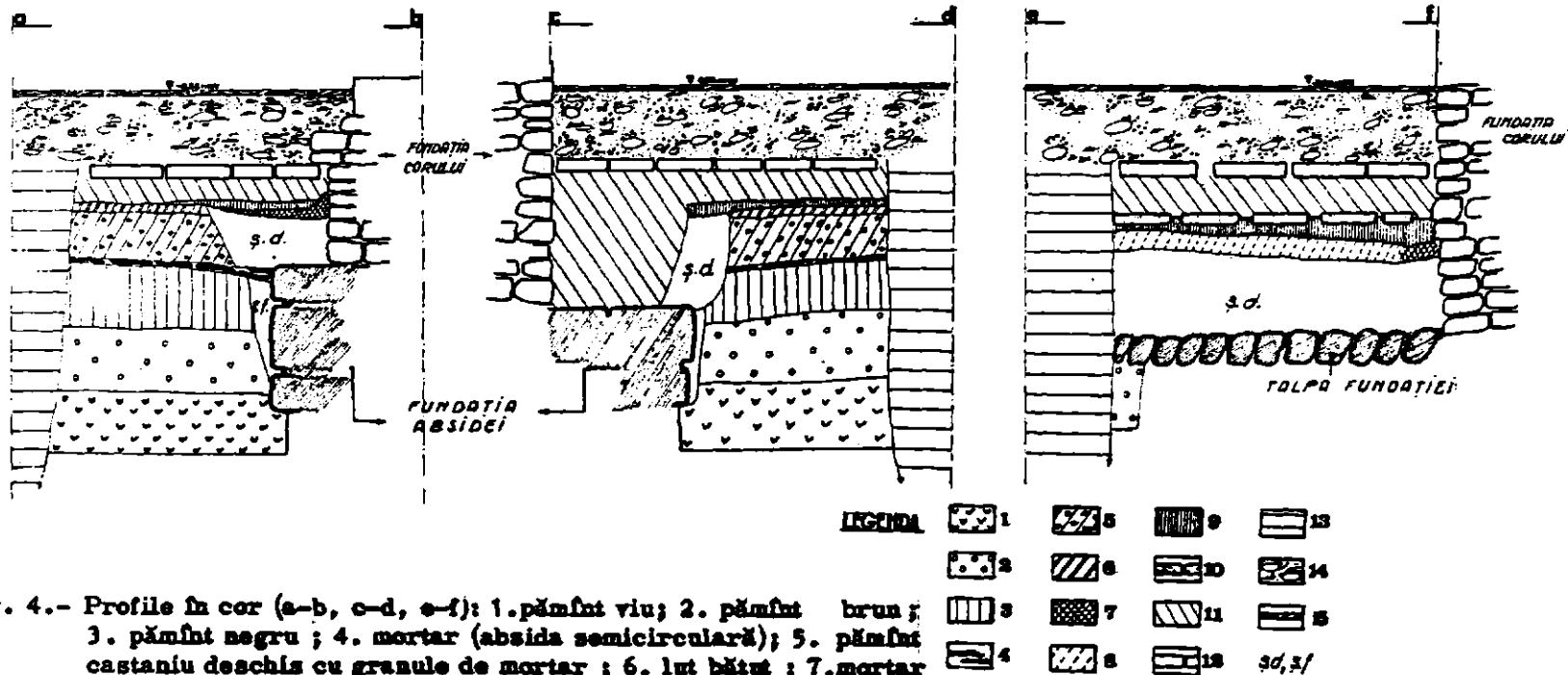

Fig. 4.- Profile în cor (a-b, c-d, e-f): 1.pământ viu; 2. pământ brun; 3. pământ negru; 4. mortar (absida semicirculară); 5. pământ castaniu deschis cu granule de mortar; 6. lut bătut; 7. mortar de la fundația corului; 8.pământ amestecat; 9.mortar fin pentru pardoseala de cărămidă; 10. cărămizi triunghiulare; 11. umplutură; 12. cărămizi dreptunghiulare; 13. morminte sec. XVI-XVIII; 14. moloz și nisip; 15. podea actuală; ș.d.-șanț demolare; ș.f.-șanț fundare.

prin intrarea spartă în acest scop în peretele ei de nord. Latura de est a acestei încăperi a fost suprapusă în întregime de contrafortul masiv, amenajat în 1715, de unde putem deduce că sacristia a funcționat până în preajma construirii acestuia. În ceea ce privește însă etapa de construire a sacristiei, aceasta trebuie să fi avut loc înainte de prelungirea bisericii spre est, altfel sacristia ar fi fost adosată noului cor. Actuala sacristie trebuie să fie o amenajare de după 1715, zidăria fiind realizată din piatră de râu legată în parte cu lut.

Fundația descoperită în secțiunea S.4 a aparținut probabil bazei altei încăperi, adosată bisericii cel mai devreme la mijlocul sec. al XVI-lea, după prelungirea acastela spre vest.

Cea mai importantă descoperire din curtea cetății privește surprinderea pe latura de vest și nord a unor fundații ce au aparținut primei incinte. Din această incintă s-au păstrat, în elevație, unele porțiuni, înglobate în incinta actuală: porțiunea de nord-est, de sud-est și sud-vest. Incinta a avut un traseu oval, iar acolo unde înclinația terenului o cerea, s-au amenajat și contraforturi, în special în zone de răscărit. Șanțul de fundare (în punctele unde s-a cercetat) a străbătut straturi de pământ eteril din punct de vedere arheologic, fiind adâncit în pământul viu. Zidăria a fost realizată din piatră de râu, legată cu mortar dur. Inițial această incintă a avut o înălțime de circa 3 m, ulterior efectuându-se o supraînălțare vizibilă, atât printr-o îngroșare a zidăriei la cota menționată, cât și prin folosirea unui alt material litic. Și în vechiul intrare în incintă se pare că a fost tot cea actuală. Din prima fază de existență a incintei ovale nu datează nici unul din turnurile actuale, iar în cursul cercetărilor arheologice nu s-a descoperit fundația vreunui turn mai vechi. Majoritatea turnurilor sunt construite în epoca fortificării cetății, în sec. al XVI-lea.

În sec. al XVII-lea incinta suferă o modificare esențială: în afara zidului de incintă vechi se zăresc turnurile de nord (1630) și cel de vest (1649); pentru racordarea acestora la zidurile vechii incinte se demolează întreaga porțiune de nord-vest și se zăresc tronsoane noi cu traseu rectiliniu. Între aceste două turnuri noi se mai păstrează pe partea interioară urme clare ale drumului de strajă.

Terenul foarte înclinat a determinat în momentul construirii, atât a celor două turnuri dreptunghiulare, cât și a celor două turnuri construite în sec. al XVII-lea, necesitatea degajării intrărilor la parter (în prezent parțial astupate) prin amenajarea unor platforme protejate cu ziduri de sprijin. Acest sistem a dus prin extindere, după asfințirea drumului de strajă, la formarea unei galerii în jurul zidului de incintă, obținut prin execuția unor tronsoane de zidărie ridicate parțial de zidurile de sprijin, dar în majoritatea cazurilor pe fundații independente de mică adâncime. Astfel tronsoanul cercetat în secțiunea S.2 prezintă o fundație de numai 40 cm, fiind așezat pe stratul de demolare al zidului primei incinte. Șanțul de fundare al acestuia a străbătut straturi după ultima etapă 1630. Materialul de construcție folosit la aceste tronsoane a

fost piatra de rfu și cărămidă, legată cu mortar foarte slab, în multe cazuri folosindu-se ca liant și lutul. Pe latura de est s-au descoperit și porțiuni ale galeriei construită din fragmente de nervuri gotice de cărămidă, ce provin de la bolțile bisericii, desființate în 1743. Această galerie a primit apoi un acoperiș într-o singură pantă, resemnat de înclintă. Folosind anul 1743 ca dată „post quem”, considerăm că acostaia galeriei originală și foarte pitorească a fost amenajată cel mai devreme la mijlocul sec. al XVIII-lea.

În ultima parte a articolului vom încerca să conștientizăm conjunctura istorică din Transilvania care a condiționat apariția și evoluția în continuare de-a lungul secolelor a acestui monument aflat în atenția noastră.

În vremea apariției triburilor maghiare în Cîmpia Pannonică harta răspândirii focurilor-omenesti pe teritoriul Transilvaniei înregistrează numeroase așezări ale unei populații stabile și sedentare, ale populației autohtone românești, alături de care se conștientizează și grupuri etnice migratoare în curs de sedentarizare (este vorba în primul rând de slavi). În spațiul intracarpatic s-au putut delimita anumite concentrări de așezări, cea mai importantă fiind cea din centrul Transilvaniei (compusă din două grupări mai mici, una cu centrul eventual la Dăbâca, cea de-a doua la Alba Iulia - Sibiu), iar grupări mai mici sînt cele de la izvoarele Tîrnavelor, izvoarele Mureșului și Oltului, ori cea din sud-est, din Făgăraș și Bîraș, subliniindu-se faptul că aglomerarea în anumite zone geografice prielnice este o condiție esențială a evoluției procesului de organizare politică, statală²⁷.

Afla-te în această epocă de sffrșit de mileniu pe drumul centralizării statale, formațiunile politice prestatate românești, înregistrate de izvoarele scrise, se vor strădui să-și păstreze autonomia în fața unor atacatori - pecenegii ori maghiarii. Dacă primii se vor limita doar la o dominație de natură politică - fiind în cele din urmă asimilați de populația autohtonă, maghiarii, după succesele treabătorilor expedițiilor - din vremea primului lor rege Ștefan (1002-1003), oînd au învins pe voievodul Gyula cel tînăr care stăpînea întreaga țară a Transilvaniei („totius Ultra Silvam regni gubernacula possidebat”)²⁸, vor trebui să depună eforturi susținute și îndelungate pentru ocuparea „țării de peste păduri” (Trans-alva). Au trebuit astfel să distragă mai întâi puterea pecenegilor, așezați în Transilvania, eveniment petrecut în vremea regelui arpadian Solomon (1063-1074), probabil în anul 1068²⁹.

În această vreme populația păștinagă și-a continuat viața în vechile forme obștești pe văile rîurilor³⁰ ori în regiuni naturale mai întinse, în cea mai mare parte a Transilvaniei. Se presupune faptul că sec. X - XIII au cunoscut, din cauza șocurilor violente provocate de cuceririle, perturbării demografice substanțiale care au determinat anumite deplasări ale populației, în primul rând o mișcare centrifugă a românilor înspre părțile mai ferite de la periferia Transilvaniei³¹.

Ca 20 de ani în urmă Kurt Haređt stabilea pe baza toponimicelor legate de prisăci maghiare din Transilvania (sistem de apărare a granițelor

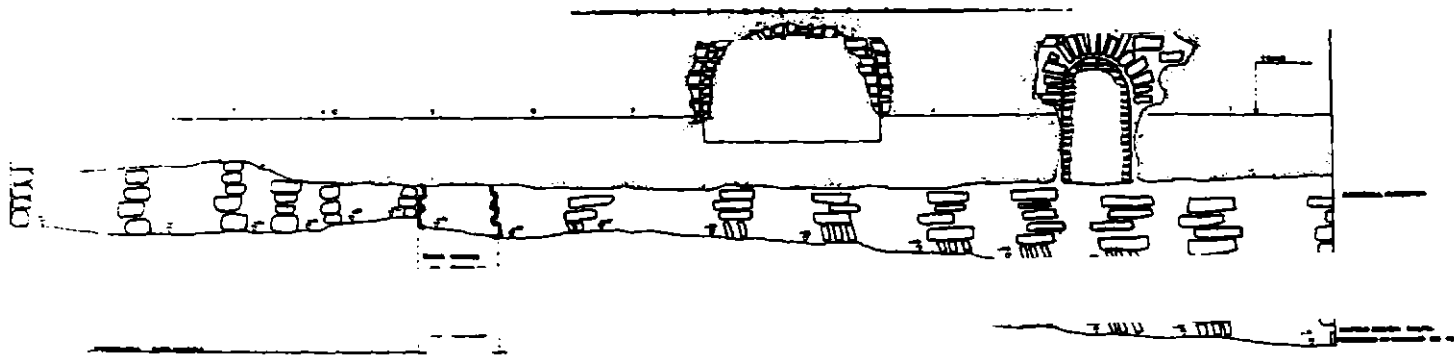

Fig. 5.-- Cetatea ȕrănească din Viscri. Desfăşurarea peretelui de nord al sălii bisericii.

caracteristic secolelor X-XIII pentru popoarele din răsăritul Europei³², pe baza lucrărilor scrise și celor arheologice, că procesul de encercitate a Transilvaniei de către unguri a cunoscut mai multe etape. Astfel, în cadrul etapei a treia, spre sfârșitul sec. al XI-lea, are loc o nouă înaintare a regatului maghiar, fiind etimică Tîrnava Mare, pe valea căreia se organizează o nouă linie de prisăci³³. Înaintarea regilor arpadieni spre sudul și estul Transilvaniei s-a produs din două direcții, atât din nord cât și din vest, din valea Mureșului mijlociu, în forma nouă încorporată în statul maghiar, care ajungea în vest pînă la poalele munților Sebeșului și Cibinului, iar în est de-a lungul Tîrnavei Mari, fiind așezați secuii, direct subordonați regalității, pentru a păși șesul³⁴. Această situație se oglindește în câteva nume de locuri, care se reflectează mai tîrziu în sud-estul Transilvaniei, în depresiunea Tîrsei Scaune (unde au fost mutați ulterior secuii) : numele secolului Saenohis, aflată la sud-est de Sighișoara (județul Mureș), Kénd, se reflectează în secolul secolului Kézdi, la fel numele comunei Gîrbova (județul Alba) Orbo, în numele secolului Orbai, iar numele localității Sebeș (județul Alba), Sebus, în cel al secolului Sepel („terra Siculorum terrae Sebus“)³⁵.

K. Horedt a făcut totodată și precizarea că frontiera propriu-zisă a teritoriului învedere în jurul anului 1100 regatul maghiar trecea probabil de-a lungul cumpenei apelor între valea Tîrnavei Mari și a Hîrtiba-ciului³⁶, respectiv a Tîrnavei Mari și a Oltului.

În momentul primului contact cu Transilvania, în sec. IX-X maghiarii erau purtătorii unei culturi de factură răsăriteană, specifică unei populații de călăreți³⁷. În evoluția culturii lor materiale, ei vor adopta forme ale culturii populațiilor pe care le-au întâlnit în Pannonia în momentul așezării lor aici. Această cultură, în esență slavă, este cunoscută și sub denumirea de Bjelo-Brdo³⁸, după un cimitir din Slovenia. După adoptarea creștinismului se constată că inventarul mormintelor acestui culturi devine tot mai sărac, se mențin încă o vreme numai inelele împletite, inelele de tîmplă, precum și monedele. Din sec. XI - XII aceste obiecte apar în jurul bisericilor³⁹, dar treptat, din sec. al XIII-lea, inventarul funerar dispare.

Astfel, din punct de vedere arheologic, pentru zona menționată mai sus într-o etapă imediat premergătoare colonizării săsești, se constată apariția unui orizont maghiar-secuic sau elocant de tip „Bjelo-Brdo“ suprapunându-se așezărilor populației băștinase din sec. VIII-X⁴⁰. Cu prilejul cercetărilor arheologice desfășurate la ruinele bisericii romane din Gîrbova s-au descoperit inele de tîmplă de tip Bjelo-Brdo provenind din straturi anterioare construirii bisericii romane de către sași⁴¹. De asemenea, cu prilejul cercetărilor arheologice din biserica Sf. Margareta din Medias s-au descoperit sub fundațiile celui mai vechi monument, datînd din sec. al XIII-lea, 9 inele de tîmplă (dintre care 3 provin din morminte neateranșate, iar restul din amplaturile unor morminte mai noi, datînd din sec. al XII-lea⁴²).

Totodată este necesar să menționăm descoperirile făcute cu

prilejul cercetărilor sistematice ce s-au desfășurat la monumentul din Streisfingurgiu din Țara Hațegului. Numeroase inele de timpică, inele din sferă răsuclită ori oarcei simpli s-au descoperit ca inventar al mormintelor din cimitirul organizat în jurul bisericii cu altar pătrat. Acest inventar, precum și descoperirile monetare datează construirea edificiului de cult în prima jumătate a sec. al XII-lea, precedat fiind de un monument anterior realizat din lemn, dovedindu-se că elemente de tip Bjelo-Brde au fost purtate și de români în sec. XI-XIII. Auterul cercetării subliniază că înaltele de timpică nu sînt altceva decît produse meșteșugărești care s-au răspândit în cadrul unor anumite granițe teritoriale și cronologice, reprezentînd un „fenomen de modă”⁴³.

Astfel o deosebită atenția ar impune în cazul interpretării unor descoperiri izolate de acest tip, fiind necesară o analiză amplă a tuturor condițiilor locale.

Inelele de timpică⁴⁴ și monedele datează cimitirul descoperit la Viscri în prima jumătate a sec. al XII-lea. Deși descoperirile sînt reduse la număr, considerăm că cimitirul identificat a avut o întindere mai mare, dar a fost distrus în parte de furtușiturile ulterioare⁴⁵.

Acest cimitir este prima descoperire datînd din prima jumătate a sec. al XII-lea în zona vechiului scuan săsesc Rupea, totodată avînd și un spațiu mai larg, egalat la est de lacuarele rîului Hîrtibaciu, între valea Tîrnavei Mari și Olt. În acest spațiu, în afară de numele localității Saschiz, amintit mai sus, și alte denumiri atestă eventuale întărituri sau prisăci; astfel este localitatea saxonă a satului Viscri, spre nord-est, Fișer, unde se află trecătoarea care face legătura între bazinele Tîrnavei Mari și cel al Oltului; denumirea germană Schweischer, la 1488 Schowisser⁴⁶, este preluată din cuvîntul unguresc (respectiv secoliesc) Sővényeség, sővény avînd sensul de „gard”⁴⁷.

Descoperirea de la Viscri confirmă ipoteza lui Kurt Horedt privind extinderea graniței regatului maghiar în jurul anului 1100 de-a lungul cumpenei apelor între Tîrnava Mare-Hîrtibaciu și Olt și deci depășirea acestei linii după 1100, proces petrecut în continuare destul de lent. Capela și cimitirul de la Viscri au început probabil să funcționeze între anii 1110-1120. În stadiul actual al cercetărilor considerăm că atît capela cît și cimitirul se pot atribui unui grup restrîns de secol, eventual o ramură aparținînd neamului saxonilor cu esență la Saschiz (Kézd)⁴⁸. A fost surprins astfel aici un moment din procesul smulgerii spre Olt, unde se vor amenaja apoi câteva puncte întărite - prisăci -, menționate la începutul sec. al XIII-lea cu prilejul cedării Țării Bîrsiei Cavalerilor teutoni⁴⁹.

În situația demografică a Țării Bîrsiei se vor reflecta astfel tulburările provocate de smulgera graniței regatului maghiar în sec. al XII-lea. Pînă la începutul acestui secol se constată arheologic o continuitate neîntreruptă a așezărilor românești, care însă în cursul sec. al XII-lea se retrag cîm sîmple spre locuri mai ferite, unde se vor amenaja cetăți de pămînt (pe Lempeș, Sprengli, Tellu), încetîndu-și existența o

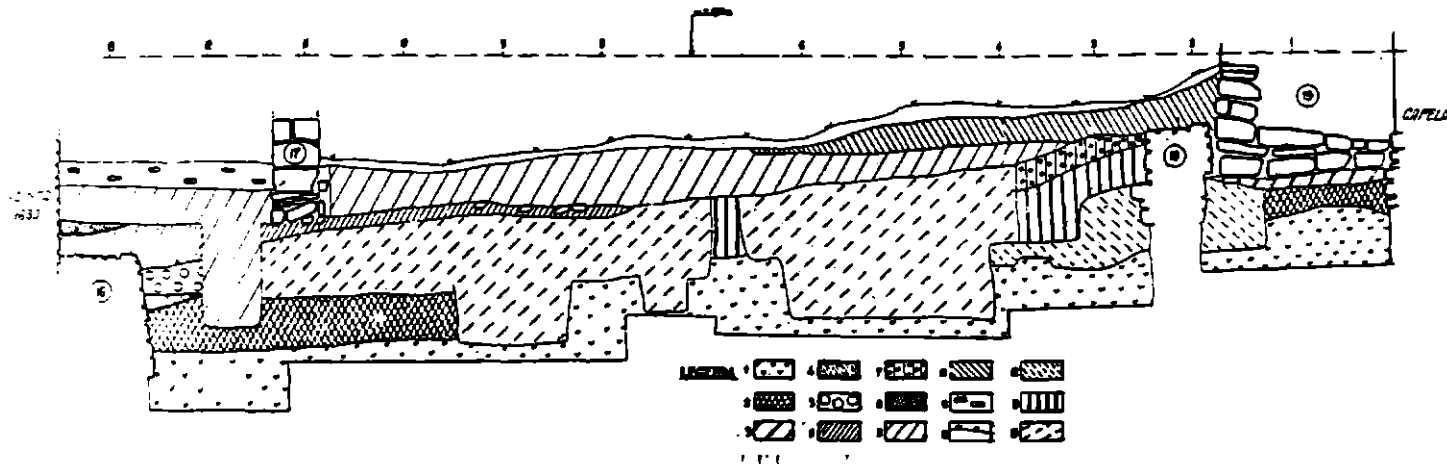

Fig. 6.- Cetatea Țărănească din Viscri. Profilul peretelui de est al secțiunii S.3:1.pământ viu ; 2. pământ brun; 3.lut ; 4. mortar al incintei ovale; 5.pământ castaniu cu pietre ; 6.strat de demolare al incintei ovale ; 7.strat de demolare al sacristiei vechi ; 8.mortar al incintei 1630 ; 9. pământ castaniu deschis cu granule de mortar ; 10. pământ amestecat cu piatră ; 11. pământ amestecat cu fragmente de țiglă ; 12.humus actual ; 13.pământ brun și nisip ; 14.pământ brun, nisip și granule de mortar;15. morminte din sec.XVI-XVIII ; 16. fundația incintei ovale ; 17. fundația unui tronson de zidărie al gangului acoperit ; 18.fun- dația sacristiei vechi ; 19.contrafortul A.

dată cu sosirea Cavalerilor teutoni⁵⁰.

Cea de-a patra etapă începută în jurul anului 1150 cuprinde îndeosebi așezarea primilor coloniști sași în jurul Sibiului și în valea Hărți-baciului și Oltului (vâltoarele soaune săsești Sibiu, Nocrich și Cincu), pe un teritoriu cedat de regele Geza II acelor sași⁵¹.

În cadrul acestei etape, deci după atingerea văii Oltului⁵², va avea loc probabil și pătrunderea dinspre sud-vest a statului maghiar în văile celor două Homorode, așa cum demonstrează recentele descoperiri din cetatea Drăușeni, așezată pe valea Homorodului Mare⁵³. Sub basilica din sec. al XIII-lea s-a descoperit o capelă romanică înconjurată de un cimitir, datate ambele prin inventarul mormintelor și prin monede (predomină cele ale regelui arpadian Ștefan III, 1162-1172, doar una singură de la regele Geza II, 1141-1162) în a doua jumătate a sec. al XII-lea.

Prin diploma andreiană din 1224 sașii obțin a extindere a teritoriului inițial de colonizare, în vest „terra Syculorum terrae Sebus”, iar în est „terra Daraus”⁵⁴. Cercetarea istorică consideră în genere că și în zona Drăușenilor, anterior așezării sașilor, au fost colonizați tot grănicerii seculi⁵⁵.

Între mutarea grănicerilor seculi, probabil după mijlocul sec. al XII-lea, de la Viscri și pătrunderea unui grup pe valea Homoroadelor, în a doua jumătate a sec. al XII-lea, putem presupune un raport direct, în sensul că procesul de cucerire al teritoriului sud-transilvănean de către statul arpadian s-a petrecut lent, în etape.

Cum am arătat în prima parte a lucrării, la Viscri se constată prezența unei capele de cimitir ale cărei fundații nu au suprapus morminte mai vechi. Și în casni bisericilor descoperite la Drăușeni, cimitirul a fost organizat în jurul unei capele, aceasta fiind construită cu destinația de capelă de cimitir. În cadrul acțiunii de cucerire a Transilvaniei, se poate presupune faptul că biserica catolică, în strânsă legătură cu puterea centrală, a jucat și ea un rol destul de activ. Primul episcop catolic al Transilvaniei, împreună cu cel de la Cenad, apare menționat în anul 1111, anterior obținerii instituțiilor administrative, a comitatelor, care apar documentar abia în a doua jumătate a sec. al XII-lea⁵⁶. Căci în întemeierea de lăcașe de cult, ce trebuiau sfințite de episcopie, biserica era direct interesată, fiind beneficiara unor încesări de dări. Dar în înălțarea de biserică trebuie văzute în primul rând simboluri ale puterii centrale, ale regalității, ele reprezentând o consacrare pe plan religios a realizării cuceririi de către curtea arpadiană.

Aceste edificii, de dimensiuni reduse, capela de cimitir, sînt asemănătoare celor din Cîmpia Pannonică⁵⁷. O construcție de acest fel, de plan dreptunghiular cu absidă semicirculară alungită, a fost descoperită la Morești-Citfalău, a cărei fundație însă a distrus morminte mai vechi, dintr-un cimitir a cărui dată de început a fost stabilită în vremea regelui Bela II (1131-1141)⁵⁸.

Grupul de grăniceri seculi au staționat din ordinul regalității în zona localității Viscri probabil 40-50 ani. În ceea ce privește însă mormîn-

tul descoperit în fața nișei este greu de atribuit unui membru al acestei comunități în fruntea căreia se afla un șef militar („primus inter pares”)59.

Singura fișie a colonizării săsești în care anterior nu au locuit secul se pare că a fost teritoriul din jurul Sibiului și din valea Hârtibaciului. În celelalte locuri, prin mutarea mai spre răsărit a graniței regatului maghiar, se va crea acel „terra deserta” menționat în documente, fiind un teritoriu părăsit de secui și deci din punctul de vedere al cancelariei regale liber pentru ocuparea lui de către sași.60

Partea vestică a văilor Rupea, din care va face parte și Viscri, a fost ocupată de sași în etapa a III-a -după periodizarea colonizării sașilor în Transilvania, stabilită de Karl-Kurt Klein -deși spre sfârșitul sec. al XII-lea, cu așa numite „nachgeysanische Gruppen”61. Drumul de circulație între Trnava Mare-Olt (pe care se află localitățile Saschiz, Fișer) însă va rămâne ocupat de secui încă mai bine de 100 de ani, păstrându-și un rol strategic și după mutarea graniței pe Olt, localitățile menționate fiind colonizate cu sași abia în a doua jumătate a sec. al XIII-lea62. Deși satele Viscri și Drăușeni vor face parte din scaunul Rupea, din punct de vedere al organizării bisericești Viscri va fi cuprins în capitlul de Kosd, format încă la sfârșitul sec. al XII-lea în timp ce Drăușeni va intra în capitlul de Klad, ulterior format. Colonizarea săsească în etape diferite, în funcție de mutarea grupurilor de secui, este evidentă.

Celeniștii sași sosiți la Viscri, probabil între anii 1170-1180, vor afla aici o capelă de cimitir, văruiată în alb, de la care foarte probabil va proveni și numele satului, așa cum am menționat mai sus63.

Cunoscut este faptul că sașii de pe pământul liber regal, într-o etapă imediat ulterioară așezării lor, au construit edificii de cult corespunzătoare necesităților și pretențiilor lor sociale. Acestea au fost de regulă basilici, fiind considerate o caracteristică a arhitecturii săsești din sec. XII-XIII din sudul Transilvaniei. S-au constatat două excepții: Homorod și Viscri64. În ceea ce privește biserica din Homorod se pare că a fost inițial tot o basilică65, însă trunchiată de-a lungul secolelor, așa cum s-a întâmplat cu majoritatea basilicilor.

Într-un sat cum este Drăușeni, colonizat după 1200, sașii, deși au găsit o capelă de cimitir mai veche, nu au transferat-o, ci au demolat-o și au construit din temelii o basilică.

La Viscri cercetările arheologice nu au descoperit urmele vreunei basilici, nici urmele vreunei încercări de a transforma capela într-o basilică, se constată însă construirea unui turn-locuință și acuma, ori într-o etapă ulterioară, a unei incinte ovale. Acest nou ansamblu zidic pe drept probabil a fost patronat de o anumită așezare.

Astfel de ansambluri (capelă cu donjon) sînt caracteristice familiilor de nobili ori greavilor sași, al căror rol a fost adesea subliniat în introducerea și răspîndirea sceler construcțiilor defensive66. În ceea ce privește turnurile de biserică, acestea au apărut încă înainte de

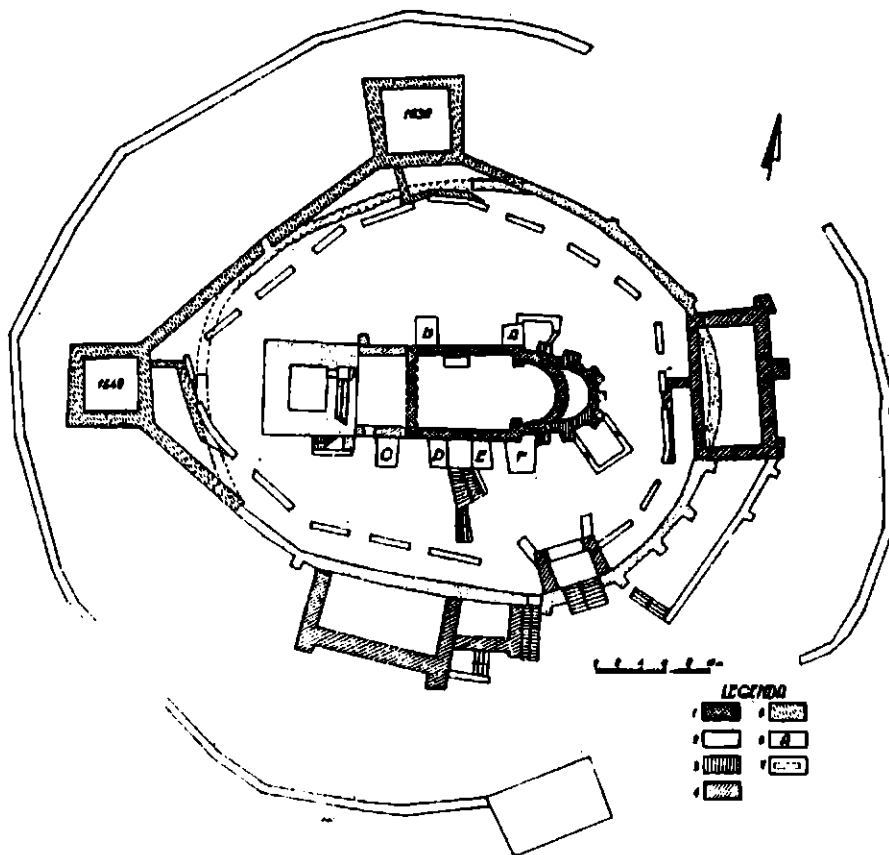

Fig. 7. - Etapele de construcție ale Cetății țărănești din Viscri : 1. capela - sec.XII ; 2. turnul, empora și incinta ovală -sec.XIII ; 3. corul cu contraforturi - pe la 1300 ; 4. contraforturi pentru drumul de strajă ; turnuri din prima jumătate a sec.XVI ; 5. turnul de nord și vest (1630-1649) ; 6. contraforturi adosate -1715 ; 7. adosări târzii.

Invazia mongola din 1241-1242⁶⁷. Astfel se poate presupune că și turnul de locuit ca o amenajare obișnuită pentru păturile sociale mai înalte să fi fost cunoscut și construit anterior acestor ani, apariția lor netîind legată de vreun pericol extern, acesta reprezentînd eventual numai un impuls pentru ridicarea acestora mai frecvent și cu o succedare mai mare în anumite zone în a doua jumătate a sec. al XIII-lea.

Cîtorul donjonului de la Viscri credem că nu a dat numai dispoziția pentru construirea acestuia la vest de capelă, dar și pentru transformarea acestei capele, potrivit pretențiilor sale, prin introducerea la capătul de vest a unui balcon-emporcă⁶⁸, susținut probabil de 3 coloane cu capitele romane, capitelele aflate actualmente în scutul bisericii fiind singura dovadă a acestei presupuse amenajări. Pînă în prezent toate ipotezele elaborate privind proveniența acestor capitele au presupus existența unei bazilici la Viscri.

Stilistic aceste capitele se încadrează în prima jumătate a sec. al XIII-lea⁶⁹; astfel, amenajarea emporiei de vest, legată eventual printr-un pod de lemn de primul etaj al donjonului, precum și ceastuirea acestuia considerăm că au avut loc înainte de invazia mongolă, numai ridicarea incintei ovale a fost eventual condiționată de pericolul extern, inițial turnurile locuiești fiind adesea înprejmulte cu șanț și val de pămînt⁷⁰.

Cîtorul acestei amenajări a fost probabil o familie de greavi. Concluzia este sprijinită de slăunja bisericească a satului Viscri, care, nefiind niciodată în proprietate privată⁷¹, a făcut parte din capitulul de Kosd, dependent de episcopia de Alba. Ca singură dovadă a unei situații deosebite la Viscri a rămas amenajarea acestui ansamblu: inițial capelă întemeiată de grăniceri seculi, ulterior a fost preluată de o familie de greavi, care, probabil, a jucat un rol conducător în timpul colonizării, și care apoi a încercat să se ridice în sfîrul comunității, eventual chiar încercînd să o aservească⁷². Desprinsîndu-se de comunitatea săsească, și-a ales ca loc de reședință un punct dominant, din afara vîtrei satului, pe care se afla deja o capelă.

Din nou revenim asupra problemei mormîntului descoperit în fața nișei, considerînd că datează cel mai probabil din această etapă de existență a capelei, în vremea cînd s-a aflat la posesia unei familii de greavi. Această probabilitate s-a stîm spre sfîrșitul secolului, deoarece documentele⁷³ înregistrează următoarea situație:

În documentul din 24 februarie 1297 aflăm că regele Andrei III poruncește conventului cruciferilor Sf. Treime din Hoghia săbetărnicească niște moșii, astfel: „Magistrul Akus, fiul lui Mihail, ne-a cerut să-i dăm niște pămînturi deșerte și lipsite de locuitori, numite Viscri (Feyereghaz) și Hendorf (Heen). Dar noi, fiindcă nu sîntem lămurii asupra felului și întinderii numitelor pămînturi, vă poruncim fidelității voastre să trimiteți un om al vostru potrivit ca martor, în feja căruia omul nostru, Fabian, fiul lui Tywan, de față fiind megleșii și vecinii, să hotărînicească (reambulet) pomenitele pămînturi iarăși în vechile hotare

dintru început și să atribuie numitele pământuri aceluia Akus, dacă nu se va ivi vreo împotrăvire".⁷⁴

Prin scrisoarea din 7 martie a aceluiaș an, conventul cruciferilor Sf. Treime din Hoghis raportează regelui Andrei III asupra hotărnicirii: "...după ce au fost chemați magistrii și vecinii sus-siselor pământuri, între care a fost de față personal, patru toți Nicolae, fiul lui Petru, omul vostru și omul nostru, au hotărnicit în hotarele vechi și dintru început pământurile numite Viscri (Feyereghas) și Hendorf (Heen) de lângă pârful Criș, în care pământuri se află 3 biserici, adică în Hendorf aceea în cinstea Sf. Nicolae, apoi biserica Sfântului Apostol Andrei la mijloc, între pământurile numite Hendorf și Viscri, și aceea din Viscri și au atribuit aceste pământuri aceluia magistru Akus împreună cu toate folosințele lor și cu sus-numitele biserici, nevindându-se aici o împotrăvire, vecinii pomenitelor pământuri afirmând că numitele pământuri și de dreptul de danie al regelui."⁷⁵

Un al treilea document din 18 aprilie 1297, în care se face trecerea în revistă a celor două documente menționate, prin care regele Andrei întărește dania, este însă un fals și nu poate fi luat în considerare.⁷⁶

Presupunerea noastră este că afirmația din primul document privind acele "pământuri deșerte și lipsite de locuitori", în ceea ce privește Viscri, se referă eventual la stângerea familiilor de greavi, care a măpănit mica cetate, și niciodată la depopularea satului. Dacă magistrul Akus a încercat totuși să intre în posesia acestor pământuri nu aflăm din documentele menționate. În ciuda afirmației din cel de-al doilea document, credem însă că sașii s-au opus unei astfel de încercări, dreptul de împotrăvire față de orice nobil care ar încerca să cîștige sate ori pământuri în teritoriul acordat lor, fiindu-le asigurat prin privilegiul obținut de ei la 1224⁷⁷. Astfel comunitatea de sași liberi va fi cea care va prelua, probabil în jurul anului 1300, acest ansamblu. Dacă comunitatea a avut anterior evenitului o bazilică, numai cercetări viitoare în vatra satului vor putea preciza acest lucru. Dar nu este exclus ca sașii să-și fi construit potrivit obiceiului lor (corespunzând sec. al XIII-lea) o biserică romanică, în timp ce pe deal, la marginea satului, se dezvoltase o cetate în proprietate particulară⁷⁸. Biserica sâtească a căzut eventual pradă invaziilor tătarăști din sec. al XIII-lea, ceata de pe deal rezistînd mai bine în fața acasuar atacurilor. La-ademîna aflămur a fost astfel mult mai ușoară preluarea acestei cetăți decît ridicarea din temelie a unei noi în vatra satului, în jurul edificiului probabil distrus. Fiind la acea dată și puținii la număr, dimensiunile edificiului de cult din cetate corespundeau întrutotul necesităților comunității, aducîndu-se doar unele modificări- cele constatate a fi avut loc în sec. al XIV-lea.

Pe parcursul sec. XIV-XV localitatea Viscri nu va dezvoltă, astfel că la sfîrșitul sec. al XV-lea satul va apărea cu mențiunea de "Grobgemeinde", numărîndu-se printre cele mai mari ante ale scaunului Rupea, fiind intrat în ceea ce privește numărul de gospodării doar de localitățile Cața, Drăușeni și Rupea⁷⁹. Astfel, potrivit creșterii nevoii

unui spațiu tot mai mare, pe de o parte, iar pe de altă parte creșterii necesității apărării împotriva pericolului turcesc, biserica a fost alungită spre vest, haltită, iar corul înscăpat cu un șrum de strajă, devenind un al doilea turn al bisericii.

În încheiere, vom rezuma pe scurt etapele principale ale dezvoltării cetății din Viscri (fig.7) :

1. În prima jumătate a sec. al XII-lea (1110-1120) se construiește o capelă de cimitir de un grup de grăniceri seculi, aparținând probabil neamului secolesc cu centrul la Saschis.

2. În prima jumătate a sec. al XIII-lea la capătul de vest al capelei se amenajează o emporă, iar la 4 m vest de acest edificiu un turn-locuință. Întregul complex își schimbă funcția din capelă cimiterială în curte feudală, aparținând foarte probabil unei familii de grevi.

3. La începutul sec. al XIV-lea ansamblul intră în posesia comunității libere săsești, fiind transformată potrivit noilor cerințe : capela devine biserică parohială, fiindu-i adosată o sacristie, apoi se alungește corul spre est.

4. Prolungirea bisericii spre vest și alipirea zidurilor de turn-locuință, transformat astfel în turn de biserică, întărirea corului sînt transformări care au loc în prima jumătate a sec. al XVI-lea.

5. Lărgirea incintei cetății prin construirea turnurilor de nord și vest (1630, 1649).

6. În sec. XVIII-XIX, prin modificări mai mici sau mai mari, cetatea dobîndește aspectul actual.

Prezentarea noilor informații privind această cetate, mai ales a celor obținute prin cercetări arheologice, datarea fiecărei etape de construcție a cetății din Viscri, alături de încercarea de a oferi noi interpretări a datelor mai vechi sau a celor recente a fost scopul articolului de față, care dorim să reprezinte o contribuție la cercetarea istoricului bisericilor-estăți din sudul Transilvaniei.

N O T E

* Acest articol a apărut într-o formă restrînsă în revista "Forschungen zur Volks- und Landeskunde", București, vol.21, nr.2, 1978, sub titlul Archäologische und beugeschichtliche Forschungen in der Repser Gegend (Viscri-Deutschweisskirch).

1 În germană Deutsch-Weisskirch, vezi C. SUCIU, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. II, 1968, p.251. În evul mediu localitatea a făcut parte din scaunul săsesc Rupea și ecleziastic din capătul Kosd (Rupea).

2 Contraforturile notate „D” și „E”.

3 În general, în literatura menționată mai jos, a fost discutat numai un

- singur capitel. De asemenea, V. Drăguț, Dicționar enciclopedic de artă medievală românească, București, 1976, p.315.
- 4 Numele satului provine evident de la monumentul acesta. Cea mai veche mențiune documentară certă datează din 1488, unde localitatea apare cu numele săsesc Wuestkirchin, cf. Albert Berger, Volkskundung in den 7. und 2. Stübken, im Bistritzer und Kronstädter Distrikt vom Ende des XV. und Anfang des XVI Jahrhunderts, în „Korrespondenzblatt“, XVII, 1894, 5-6, p.58.
 - 5 Turnul de vest a fost ridicat de arhitectul Johann Hartmann în 1630, iar turnul de vest în 1649 ; cf. dr. H. Müller, Zur Geschichte des Repser Stuhls, în „Archiv“, 37, p.432-433, de asemenea W. Horwath, Die Deutsch-Weisskirchener Kirchenburg, in Siebenbürgisch-sächsische Kirchenburgen, 1940, Sibiu, p.93. Ultimul autor consideră însă că datele respective privesc unele renovări.
 - 6 W. HORWATH, op.cit., p.90.
 - 7 E. ANTONI, Wer weiss noch vom Königinentass ? Deutsch-Weisskirch mit den Augen des Kunsthistorikers und Volkskundlers, în „Neuer Weg-Kalender“, 1971, p.107-108.
 - 8 Ibidem.
 - 9 G. OPRESCU , Biserițele cetăți ale sașilor din Ardeal, București , 1956, p.61.
 - 10 V. VĂTĂȘIANU, Istoria artei feudale în țările române, vol.I, București, 1959, p.24.
 - 11 Ibidem, p.80.
 - 12 H. FABINI, Die Kirchenburg von Deutsch-Weisskirch, în „Neuer-Weg“, 8 mai, 1970.
 - 13 Ibidem.
 - 14 E. ANTONI, op.cit. p.108.
 - 15 Autorul cercetărilor este H. FABINI.
 - 16 Acest mod de realizare a tălpii fundației s-a descoperit și la alte monumente din Transilvania : Medias, Biserica Sf. Margareta sau la Drăușeni, la capela descoperită sub fundațiile basilicilor.
 - 17 W. HORWATH, Die Landnahme des Altlandes im Lichte der Kirchenbauten, în „Siebenbürgische Vierteljahresschrift“, 59, 1936, p.178. Autorul menționează în zona Cincou-Rupea doar două biserici sălci : Viscri și Homorod. V. VATAȘIANU, op.cit., p.24 și 80.
 - 18 Deasupra arcului triumfal, spre sală, se află o inscripție în care se vorbește probabil și despre această transformare : „Fornix autem quae erat rimarem un-/dique plena pericoulumque minans Genti/Albanis jussu ampl. Sedis Patrum de-/ sumpta et hoc erectum est tabernaculum./ Anno MDCCXXXIII“. Cf. W. Howarth, Die Deutsch-Weisskirchener..., p.92.
 - 19 O datare pe baza cărămizilor triunghiulare nu este posibilă în stadiul actual al cercetărilor (de asemenea Gustav Treiber, Alte Kronstädter Ziegelmasse- Zur Frage de Datierung der Brașovia-Burg auf der Zinne bei Kronstadt, în Sieb. Vjsch, 59, 1936, p.183). Cărămizii tri-

- unghulare (cu latura de 19 cm) s-au descoperit în capela din cetatea regală Brasovia de pe Tîmpa. Capela a fost datată secolul XI-XII, idem, Ausgrabungen der Burgkirche der Brasovia Burg auf der Zinne bei Kronstadt, în Sib. Vjsch., 57, 1934, p.39-41, și Al.Ferenczi, Die Bauperiode der Burgkirche der Brasovia Burg auf der Zinne bei Kronstadt, în Sib. Vjsch., 58, 1935, p. 85. V.Vătășianu, op.cit., p.12, este de părere că această capelă datează abia din a doua jumătate a sec. al XIII-lea.
- 20 Toate identificările de monede aparțin Cabinetului Numismatic al Academiei RSR, condus de Octavian Iliescu, cărui mulțumim și pe această cale.
 - 21 În umplutura mormintelor din mijlocul sălii s-au mai descoperit următoarele monede : un obol falsificat, Ludovic Postumul (1516-1526), un dinar, Rudolf II, 1576-1612, un dinar Matei II (1613), un dinar Gabriel Bethlen (1625), un Kreuzer (1762).
 - 22 În literatura dedicată acestui monument (și V. Vătășianu ; op. cit., p. 596) se consideră că fortificarea acestuia a început încă la sfîrșitul sec. al XV-lea, pe baza unei însemnări din anul 1494 din Registrul de socoteli al primarului sibian Johann Agatha : „pro structura ecclesiae Vyszkiroh, flor 8”, suma fiind o contribuție a Celor Sapte Scapane pentru această cetate (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven, Bd. I, 1880, p. 176). Paul Niedermair a atras însă atenția asupra faptului că aceste contribuții indicate în Registrul menționat erau în genere foarte mici și insuficiente pentru finanțarea vreunei acțiuni de fortificare, deci o datare a începerii întăririi bisericilor săsești pe baza anilor indicați în Registrul sibian este imposibilă (Siebenbürgische Wehranlagen, în „Die Woche” nr.456; 10.IX.1976 p.6). După cum am arătat, descoperirile numismatice, în cazul cetății de la Viscri, indică desfășurarea unei etape de mari transformări în prima jumătate a sec. al XVI-lea.
 - 23 W.HORWATH, op. cit., p.91-192.
 - 24 Scheletul a fost predat Institutului Antropologic - București, pentru cercetare.
 - 25 RADU POPA, Die Burgen der Terra Hatszeg, în „Dacia”, N. S., XVI, p.257; Gheorghe Anghel, Cetăți medievale din Transilvania, București, 1972, p.28,30 și 39; Hermann Fabini, Tursuri de patrieni în Sibiu la sfîrșitul evului mediu, în „Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă, nr.1, 1974, p. 50; autorul eșușeră printre altele turnuri-locuință și pe cel de la Viscri.
 - 26 Fundația a fost dezvelită de E.Antoni, vezi nota 7.
 - 27 ȘTEFAN OLTEANU, Realități demografice în Transilvania (secolele VIII-X), în „Revista de istorie”, 28, 1975, p.1836-1846.
 - 28 ȘTEFAN PASCU, Voievodatul Transilvaniei, vol.I, Cluj, 1971, p.67.
 - 29 Ibidem, p.84-85.
 - 30 Cronicarul Nicolae Bethlen scrie în sec. al XVIII-lea : „Românii din timpuri in memoriale locuiesc în Transilvania, formînd mici republici,

- care fiecare dintre ele se află pe o vale", citat după Stefan Moteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, ed. a II-a, București, 1977.
- 31 RADU POPA, *Tara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, 1970, p.52; de asemenea, Ion Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *RRd'H*, 3, 1964, p. 420 ; Radu Popa, *Recherches sur la formation des Etats roumains*, în *RRd'H*, 1, 1973, p.56 ; idem, *Streisungeorgiu. Ein Zeugnis rumänischer Geschichte des 11-14. Jahrhunderts im Süden Transilvaniens*, în „*Dacia*”, N.S., 20, 1976, p.64 ; LUCIAN CHITESCU, *O formațiune politică românească la nord și la sud de Munții Făgărașului în secolul al XIII-lea*, „*Revista de istorie*”, 28, 1975, p. 1059-1060, 1063.
 - 32 Si formațiunile politice românești s-au folosit de aceste întărituri din lemn și pământ, fiind ridicate împotriva năvălitorilor maghiari. Întărituri de acest fel sînt menționate de Anonymus în descrierea luptelor între Gelu și Tuhutum la Porțile Meseșului (Sf.Pasou, op.cit., p. 42).
 - 33 Kurt Horedt, *Etapela de pătrundere a feudalismului maghiar în Transilvania*, în *Contribuții la istoria Transilvaniei, secolele IV -XIII*, Biblioteca Istorică, VII, București, 1958, p.117 (toponimicele Copșa Mică (Kiskapus), Copșa Mare (Nagykapus), Sighișoara (Segesvar). De asemenea Karl-Kurt Klein, *Schönsburg im Kisder Kapitel*, în *Transsylvania*, 1963, p.176-177.
 - 34 Pentru apărarea granițelor, regii maghiar s-au folosit și de alte neamuri : pecenegi, cumani, cabari, uzi, lazigi - vezi Karl-Kurt Klein, *Grenzwüstung und Siedlung : Gyepü und Gyepüvorland*, în *Saxonia Septemcastrensis*, Marburg, 1971, p.117-118; Ernst Wagner *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, 1977, Köln-Wien, p.22.
 - 35 Karl-Kurt Klein, *Szekler und Sachsen in der Siedlungspolitik der ersten ungarischen Könige, și Terra Syculorum terrae Sebus*, în *SaxSept*, p.136-140, p.144 ; Thomas Nögler, *Așezarea sașilor în Transilvania și aportul lor la dezvoltarea societății feudale românești*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, vol.I, București, 1976, p.19.
 - 36 K.Horedt, op.cit., p.122 (toponimice ca Agărbiciu - Egerbegy; Arbegen ; Archita - Erked, Arkeden). Trebuie menționat, de asemenea, că sporadic în această zonă se întîlnesc și toponimice care atestă probabil grupuri de pecenegi sedentarizați (Henn- Hennedorf, actualmente Brădeni, Coriolan Sacoju, op.cit., vol.I, p.103).
 - 37 D.POPESCU, *Cercetări arheologice în Transilvania, II*, în *Materiale și cercetări arheologice, II*, 1956, p.146-152; K.Horedt, op.cit., p.115.

- 38 Istoria României, I, p.770 ; K.Horedt, op.cit., p.139 ; A. Královský, Beiträge zur Frage der Ausgestaltung. Chronologie und ethnischen Bestimmung des sogenannten Schikfeninges mit S-Enden, în „Studia Slavica“, V, 3-4, 1959, p.327-361. Autorul arată că termenul de cultură Bjelo-Brdo nu mai corespunde realității istorice (p.328). În bibliografia maghiară din ultimii ani se folosește, pentru sec. XI-XIII, termenul de cultură a perioadei arpadiene.
- 39 Din a doua jumătate a sec. al XI-lea sînt cunoscute dispozițiile regilor maghiari pentru obligativitatea înmormîntărilor înăgă bisericilor (cf. B. Szöke, Spuren des Heidentums in der frühmittelalterlichen Gräberfeldern Ungarns, „Studia Slavica“, II, 1956, p.125-126).
- 40 RADU HEITEL, Archeologische Beiträge zu den romanischen Baudenkmalern aus Südsiebenbürgen, în RRHA, Serie Beaux-Arts, 9, 1972, 2, p. 147. Elocventă este situația de la Cîlnic, la numai 5 km de Gîrbova, unde în sec. al XIII-lea sînt atestați coloniștii sași; aici s-au descoperit fragmente ceramice din sec. al XII-lea, într-un strat depus peste un nivel de locuire cu ceramică caracteristică culturii Dridu (sec.X-XII).
- 41 RADU HEITEL, op.cit., p.143, fig. 3a, b.
- 42 HERMANN FABINI und Mariana Beldie Dumitrache, op.cit., p.92.
- 43 RADU POPA, Streisengeorgiu. Ein Zeugnis..., p.58-60. De asemenea și ȘTEFAN PASCU, M.RUSSU și colaboratori, Cetatea Dăboca, în AMN, V. 1968, p.164, n.25.
- 44 Analogii pentru isalele de tîmplă : K. Horedt, op. cit., p. 139, fig. 28 (două inele datate sec. al XI-lea) ; Radu Popa, op. cit., p. 53, fig.12 (pentru inelul de dimensiuni mai mari).
- 45 Groplile de morminte ale cimitirului sășesc care a suprapus cimitirul din sec. al XII-lea, în cele mai multe cazuri, au fost adîncite mult în pămîntul viu (mai ales cele din sec.al XVIII-lea, fiind apar foarte frecvent orientări N-S și S-N). De asemenea, reamintim faptul că cercetările din incinta cetății Viscri nu au avut un caracter exhaustiv.
- 46 CORIOLAN SUCIU, op. cit., vol.II p.241.
- 47 G.KISCH, Zur Ethymologie landeskirchlicher Ortsnamen, în Beiträge zur Geschichte der ev.Kirche A.B. in Siebenbürgen, Sibiu, 1922, p.278 ; Karl-Kurt Klein, Schicksburg..., p.179.
- 48 Pentru organizarea socială a seculor în sec. al XII-lea, Bakó Géza, Evoluția socială și economică a seculor în secolele XIII-XV, în Studii și articole de istorie, II, 1957, p.41.
- 49 Documente privind istoria României, C, Transilvania, I, veacul XI, XII și XIII, p.150-151 (în continuare DIR, C.I).
- 50 A.D.ALEXANDRESCU, Contribuții, în „Cumidava“, VII, 1973, p.47-52 ; LUCIAN CHITESCU, op.cit., p.1059-1060.
- 51 K.HORED T, op.cit., p.123.
- 52 Efectul stabilirii graniței pe Olt s-a resimțit în Țara Făgărașului prin îngroparea de tezaur de mare valoare, aparținînd popu-

- lașiei sutohtone, cel de la Streja-Cârțișoara și cel de la Făgăraș, cf. Kurt Horedt, op.cit., p.124-126.
- 53 Cercetări desfășurate cu prilejul restaurării acestui valoros monument medieval din Transilvania, în anii 1973, 1976-1977- vezi MARIANA DUMTRACHE, Cetatea săsească din Drăușeni, jud. Brașov..., în Cercetări arheologice, vol.III, Muzeul de Istorie al R.S. România, București, 1979, p.155 și urm.
- 54 DIR, C,1, p.208-210.
- 55 Karl-Kurt Klein, op.cit., p.175 ; Ernst Wagner, Boralt und terra Daraus, Zur Ostgrenze des Andreanischen Rechtsgebietes, în Sieb. Arch., 8, 1971, p.82 ; Thomas Nögler, op.cit., p.20-21.
- 56 ST.PASCU, Voievodatul Transilvaniei, vol.I, p.136.
- 57 Kozák Károly, XI-XIII századi egyházi építészet Veszprém megyében, în A Veszprém Megyei múzeumol közleményei, 8, 1969, p. 223-226, fig.1 ; Sz.Czeglédy Ilona - Koppány Tibor, A középkori Eszterfalu és temploma, în Arch.Ért., 1964, 1, p.41-60 ; Parádi Nandor, A Hacs-Benedekpusztai Arpad-kori edényégetőkemena, în Arch. Ért. , 1967, 1, p.20-37 ; Béla Horwáth, Archäologische Forschungen im Jahre 1965, Tlazašrevény - Templomdomb, în Arch.Ért., 1966, 2, p.307.
- 58 Kurt Horedt, Șantierul Morești, în SCIV, IV, 1953, 1-2, p.293-296, fig.14.
- 59 Bakó Gezá, op.cit., p.39-56 ; MARIANA BELDIE, „Rotonda” din Odorheiu-Seculesc și problema datării monumentului, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria Monumente istorice și de artă, XLII, 1974, 1, p.62.
- 60 Termenul de terra deserta a fost convingător explicat recent de Thomas Nögler, Zum Gebrauch des Ausdrucks „terra deserta” in einigen Urkunden des 12-13. Jahrhunderts, în „Studii și comunicări, Arheologie-Istorie”, 18, 1974, p.51-60.
- 61 K.K.KLEIN, Luxemburg und Siebenbürgen, în Sieb.Arch., 5, 1966, p.53.
- 62 K.K.KLEIN, Schässburg..., p.177.
- 63 Vezi nota 4. H.Müller, op.cit., în „Archiv”, 36, p.35, era de părere că acest nume a fost adus de coloniștii din patria lor de origină.
- 64 Vezi nota 17.
- 65 Informație de la Hermann Fabini.
- 66 Kurt Horedt, Zur siebenbürgischen Burgenforschung, în „Süd-Ost-Forschungen”, VI, 1941, München, p.608 ; Radu Popa, Die Burgen ..., p. 257.
- 67 Kurt Horedt, op.cit., p.609.
- 68 Astfel de biserici sînt cunoscute în Slovacia, fiind denumite „Herrnkirchen” ori „Emporenkirchen” (de exemplu biserica din Varsany, datată la mijlocul sec.al XII-lea, cf. Václav Menol, Stredoveka, architektúra na Sloveaska, Praha 1937 (rezumat german, p.416-448), fig.14, p.132 și pl.XV/22.

- 69 V. VĂTĂȘIANU, *Istoria artei europene, vol. I Epoca medie, 1967*, p. 271-272; capitule cubice decorate cu segmente de cere (cu scuturi); cele de la Paulinzella sînt datate la începutul sec. al XII-lea, cele din cripta domului din Nordhausen la mijlocul aceluiaș secol, (ambele sînt localități din Turingia), cf. Friedrich und Helga Müblius, *Sakrale Baukunst mittelalterliche Kunst in der Deutschen Demokratischen Republik*, p. 209, fig. 51, p. 208, fig. 65).
- 70 GHEORGHE ANGHEL, *Cetăți...*, p. 30-31.
- 71 G. ED. MÜLLER, *Das Deutschtum und die sekundären Siedlungen in Siebenbürgen*, „Korr“, 52, 1929.
- 72 Pentru problema privind greavii, Thomas Niggler, *Așezarea sașilor...*, p. 100-103.
- 73 Este necesar să amintim că s-au făcut unele încercări de a identifica localitatea „villa Alb(a) e ecclesi(a)e” menționată într-un document din 1231 cu Viscri, document prin care Bela, fiul și coregentul lui Andrei II, scutește de dări mai multe sate ale cavalerilor sași Corrad și Daniel, fiii lui Ioan Latinul, printre care se află și localitatea menționată. Fiind un sat în proprietate privată nu poate fi identificat cu Viscri, ci cu satul Albești din valea Trnavei Mari. Prima identificare o găsim în DIR, C, I, p. 254 - 255; Coriolan Suclu, op. cit., vol. II, p. 251; Gasa Entz, *Die Baukunst Transsilvaniens im 11-13. Jahrhundert, II. Teil, Historische Angaben*, AHA, XIV, 1968, 3-4, p. 135. În colecția de documente F. Zimmermann și Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, vol. I*, p. 8-9, localitatea nu este identificată. Identificarea cu Albești apare la K. K. Klein, *Schlesburg...*, p. 180. Bibliografia privitoare la Johann Latinus este cuprinsă în continuare, menționăm numai G. E. Müller, *Ist das Andreanum vom Jahre 1224 eine Fälschung?*, în *Sieb. Vjsch.*, 1935, p. 112-131.
- 74 DIR, C, II, p. 430.
- 75 Ibidem, p. 430-431.
- 76 Ibidem, p. 433-434; Coriolan Suclu, loc. cit.
- 77 DIR, C, I, p. 210; Șt. Pascu, op. cit., p. 143.
- 78 În satul Gîrbova există alături de biserică romanică și o cetate cu un turn-locuință, presupusă a fi aparținut unei familii de greavi, cf. Kurt Horedt, *Zur siebenbürgischen Burgenforschung...*, p. 599 și 607.
- 79 Albert Berger, *Volkszählung...*, p. 58.

L'ÉVOLUTION DE LA CITADELLE PAYSANNE DE VISCRI
 À LA LUMIÈRE DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES ET
 D'ARCHITECTURE

Résumé

Par la suite des recherches archéologiques et d'architecture, con-

roboreés avec les sources écrites on a pu constater plusieurs étapes de développement de la citadelle de Viscri, dép. de Braşov:

- la construction d'une chapelle funéraire ayant des dimensions réduites, élevée par un groupe de gardes des frontières szeklers, pendant la première moitié du XIIe siècle;

- pendant la première moitié du XIIIe siècle, l'édifice change sa fonction, devenant cour féodale pour une famille de grefs (chefs militaires des groupes colonisés);

- au début du XIVe siècle l'ensemble entre en possession d'une communauté libre allemande et la chapelle devient église paroissiale;

- au XVIe siècle l'église est prolongée vers l'ouest et l'ancien donjon féodal est transformé en tour-clocher;

- en 1630 et 1649 l'enceinte est développée par l'édification des tours situées au sud et à l'ouest;

- entre le XVIIIe et le XIXe siècle, à la suite de nouvelles transformations la citadelle paysanne acquit l'actuel aspect.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan de la citadelle paysanne de Viscri. 1) sections archéologiques (1970-1971); 2) fondations découvertes; 3) murs de soutènement devant les tours; a-b, c-d, e-f profils établis dans le choeur; A-D - contreforts ajoutés; tombes où ont été trouvés des anneaux de boucle et des monnaies.

Fig.2.-La citadelle paysanne de Viscri, I et II. Le résultat des fouilles dans le choeur: 1. terre vierge; 2. revêtement de sol en briques triangulaires sur une couche de mortier; 3. arc triomphal ajouté; 4. fondation de la chaire actuelle; 5. crypte; 6. plancher.

Fig.3.-La citadelle paysanne de Viscri, I et II. Résultats des fouilles dans la nef: 1. terre vierge; 2. sol brun; 3. trous de l'échafaudage; 4. cryptes; 5. partie prolongée de la nef; 6. arc triomphal ajouté; 7. fondation de la chaire actuelle; 8. terre ameublie.

Fig.4.-Les profils dans le choeur (a-b, c-d, e-f): 1. terre vierge; 2. sol brun; 3. sol noir; 4. mortier (l'abside en hémicycle); 5. sol brun clair aux grains de mortier; 6. terre dattue; 7. mortier provenant de la fondation du choeur; 8. sol mélangé; 9. mortier fin pour le revêtement de sol en briques; 10. briques triangulaires; 11. remplissage; 12. briques rectangulaires; 13. tombes des XVIe-XVIIIe siècles; 14. débris et sable; 15. plancher actuel; s.f. - fossé de fondation; d.d. - fossé de démolition.

Fig.5.-La citadelle paysanne de Viscri. Déroulement de la paroi nordique de la nef.

Fig.6.-La citadelle paysanne de Viscri. Profil de la paroi est de la section S3; 1. terre vierge; 2. sol brun; 3. terre glaise; 4.

mortier de l'enceinte ovale; 5. sol châtaint aux cailloux; 6. couche de démolition de l'enceinte ovale; 7. couche de démolition de l'ancienne sacristie; 8. mortier de l'enceinte de 1830; 9. sol châtain clair aux grains de mortier; 10. sol mélangé avec du gravier; 11. sol mélangé avec des fragments de tuiles; 12. humus actuel; 13. sol brun et sable; 14. sol brun, sable et grains de mortier; 15. tombes des XVIe-XVIIIe siècles; 16. fondation de l'enceinte ovale; 17. fondation d'une partie du mur de l'entrée voûtée; 18. fondation de l'ancienne sacristie; 19. contrefort A.

Fig. 7. - Les étapes de constructions de la citadelle paysanne de Viscri; 1. La chapelle - XIIe siècle; 2. la tour, la tribune et l'enceinte ovale - XIIIe siècle; 3. le chœur pourvu de contreforts - environ 1300; 4. contreforts destinés à soutenir le chemin de ronde; tours - première moitié du XVIe siècle; 5. la tour nordique et celle de l'ouest (1630; 1649); 6. contreforts ajoutés - 1715; 7. adjonctions tardives.

S U M A R

	<u>Pag.</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introducere.....	V
I. RAPOARTE DE SĂPĂTURI	
EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU și SZEKELY ZOLTAN - Raport preliminar asupra săpăturilor din 1979 de la Ariușd, jud. Covasna.....	3
COSTACHI BUZDUGAN - Cercetările arheologice de la Glurcoani, jud. Vaslui.....	7
AUGUSTIN ULANICI - Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneș, jud. Olt.....	20
VALERIU LEAHU - Sondajul arheologic efectuat în 1979 la Dala, jud. Giurgiu.....	30
ALEXANDRU OANCEA - Raport preliminar privind campania arheologică din 1979 de la Petrișoru, com. Racovițeni, jud. Buzău.....	41
GEORGE TROHANI - Săpăturile arheologice de la Petrișoru - "Ulmii lui Țîrlea", com. Racovițeni, jud. Buzău.....	45
DRAGOMIR POPOVICI și NICOLAE URSULESCU - Șantierul arheologic Preuțești - "Cetate", jud. Suceava, 1979. Raport preliminar.....	54
ALEXANDRU VULPE și MARIETA GHEORGHITĂ - Șantierul arheologic Popești-Mihăilești, jud. Giurgiu. Raport preli- miliar asupra rezultatelor din campaniile anilor 1978- 1979.....	58
LARISSA NEMOLIANU și GHEORGHE TODINĂ - Șantierul ar- heologic Călinești, jud. Maramureș.....	66
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOLIANU și RUXANDRA ANASTASIU - Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice din 1978-1979 în castrul Micia, comuna Veșel, jud. Hunedoara.....	70

DAN DRĂGUS - Raport asupra cercetărilor arheologice de la Grojdibodu, jud.Olt.....	76
LUMINIȚA MUNTEANU - Cercetări arheologice în așezarea feudală timpurie de la Mănăstirea Bodrog, jud.Arad... ..	90
GH.I.CANTACUZINO - Cercetări arheologice la cetatea Turau, (Turau Măgurele), jud.Teleorman.....	100
LUCIAN CHITESCU, RADU LUNGU, TEODOR PAPASIMA, PETRE VLADILA, VENERA RADULESCU și ANCA PAUNESCU - Cercetări arheologice în anul 1979 la Piusa Petri (Orașul de Floci), comuna Giur- geni, jud.Ialomița.....	120
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul așezării Curtea de Argeș, jud.Argeș.....	144
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Etape de construcție în cuprinsul ansamblului "Mănăstirea" din Vălenii de Munte, jud.Prahova, în lumina cercetărilor arheo- logice din 1978.....	172

II. STUDII ȘI NOTE

AUGUSTIN ULANICI - Un clopitor din paleoliticul inferior des- coperit la Bechet, jud.Dolj.....	191
LUCIAN CHITESCU - Formațiuni unional-tribale sau formațiuni statale ?	193
GHEORGHE CANTACUZINO și GEORGE TROHANI - Cercetările arheologice de la Cernica-Mănăstire	200
GEORGE TROHANI și ALEXANDRU OANCEA - Cercetări arheo- logice pe Valea Glavaciocului.....	240
MARIANA DUMITRACHE - Evoluția cetății și război de la Viseri, jud.Brașov, în lumina cercetărilor arheologice și de arhitectură.....	253

SOMMAIRE

	<u>Page</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introduction	XI
I. RAPPORTS SUR LES FOUILLES	
EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU și SZEKELY ZOLTAN - Rapport préliminaire concernant la campagne de fouilles archéologiques de 1979 à Ariușd, dép.de Covasna.....	3
COSTACHI BUZDUGAN - Les fouilles archéologiques de Giurcani, dép.de Vaslui.....	7
AUGUSTIN ULANICI - Les fouilles archéologiques de l'année 1979 de Braneeș, dép.de Olt.....	20
VALERIU LEAHU - Le sondage archéologique effectué en 1979 à Daia, dép.de Giurgiu.....	30
ALEXANDRU OANCEA - Les fouilles archéologiques de Petrișoru, comm.Racovișeni, dép.de Buzău.....	41
GEORGE TROHANI - Les fouilles archéologiques de Petrișoru, "Ulmi lui Țirlea", dép.de Buzău	45
DRAGOMIR POPOVICI și NICOLAE URSULESCU - Le chantier archéologiques de Trușești "Cetate", dép.de Suceava - 1979. Rapport préliminaire.....	54
ALEXANDRU VULPE și MARIETA GHEORGHITA - Le chantier archéologique de Popești-Mihăilești, dép.de Giurgiu Rapport préliminaire concernant les résultats des fouilles des années 1978-1979.....	58
LARISSA NEMOLANU și GHEORGHE TODINCA - Le site archéolo- gique de Călinești, dép.de Maramureș.....	
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOLANU și RUXANDRA ANASTASIU - Rapport préliminaire concernant les campagnes de fouilles archéologiques pendant la période 1978-1979 au camp Micia, commune Veșel, dép. de Hunedoara.....	70
DAN DRAGUS - Rapport concernant les fouilles archéologiques de Grojdibodu, dép.de Olt.....	76

LUMINITA MUNTEANU - Fouilles archéologiques dans l'établissement féodal de basse époque au monastère de Bodrog, dép.de Arad	90
GH.I.CANTACUZINO - Recherches archéologiques dans la forteresse de Turnu, Turnu Măgurele, dép.de Teleorman....	100
LUCIAN CHITESCU, RADU LUNGU, TEODOR PAPASIMA, PETRE VLADILA, VENERA RADULESCU și ANCA PAUNESCU - Les fouilles archéologiques de l'année 1919 à Pina Petri (la ville de Floci), commune Giurgeni, dép.de Ialomița.....	120
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Recherches archéologiques effectuées en 1979 sur l'étendue de l'établissement de Curtea de Argeș, dép.d'Argeș.....	144
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Étapes de construction au cadre de l'ensemble "Mănăstirea" de Vălenii de Munte, dép.de Prahova, a la lumière des recherches archéologiques de l'année 1978.....	172

II. ETUDES ET NOTES

AUGUSTIN ULANICI - Un "chopper" du paléolithique inférieur découvert à Bechet, dép.de Dolj.....	191
LUCIAN CHITESCU - Formations du type de l'union tribale ou formations du type de l'état ?	193
GHEORGHE CANTACUZINO și GEORGE TROHANI - Les recherches archéologiques de Cernica-Monastère.....	200
GEORGE TROHANI și ALEXANDRU OANCEA - Recherches archéologiques sur la Vallée du Glavacioc.....	240
MARIANA DUMITRACHE - L'évolution de la citadelle paysanne de Viscri à la lumière des recherches archéologiques et d'architectua.....	253

CONTENTS

FLORIAN GEORGESCU - Introduction.....	<u>Page</u> XVIII
---------------------------------------	----------------------

I. EXCAVATION REPORTS

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU și SZEKELY ZOLTAN - Preliminary Report on the 1979 Excavations at Arlușd, Covasna county.....	3
COSTACHI BUZDUGAN - Archaeological Researches at Giurcani, Vaslui county.....	7
AUGUSTIN ULANICI - The 1979 Archaeological Researches at Braneț, Olt county	20
VALERIU LEAHU - The Archaeological Survey of 1979 at Dala, Giurgiu county	30
ALEXANDRU PANEA - Preliminary Report on the 1979 Archaeo- logical Excavations at Petrișoru-Racovișeni, Buzău county.....	41
GEORGE TROHANI - The Archaeological Excavations at Petrișoru "Ulmii lui Trîlea", Racovișeni, Buzău county.....	45
DRAGOMIR POPOVICI și NICOLAE URSULESCU - The Archaeo- logical Site at Preuțești - "Cetate", Suceava county, 1979. Preliminary Report.....	54
ALEXANDRU VULPE și MARIETA GHEORGHITA - The Archaeo- logical Site at Popești-Mihăilești, Giurgiu county. Preliminary Report Concerning the Results of the 1978-1979 Excavations.....	58
LARISSA NEMOIANU și GHEORGHE TODINCA - The Archaeo- logical Site at Călinești, Maramureș.....	66
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU și RUXANDRA ANASTASIU - Preliminary Report on the 1978-1979 Archaeological Excavations at Micia Castrum, Veșel, Hunedoara county.....	70
DAN DRAGUȘ - Report on the Archaeological Researches at Grojdibodu, Olt county.....	76

LUMINITA MUNTEANU - Archaeological Excavations at the Early Feudal Site from Bodrog Monastery, Arad county..	90
GH.I.CANTACUZINO - Archaeological Researches, at Turnu Fortress (Turnu Măgurele) Teleorman county	100
LUCIAN CHITESCU, RADU LUNGU, TEODOR PAPASIMA, PETRE VLADILA, VENERA RADULESCU și ANCA PAUNESCU - The 1979 Archaeological Researches at Pina Petri (Orașul de Floci), Giurgeni, Ialomița county.....	120
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Archaeological Survey at Argeș Site, Argeș county, 1979.....	144
LIA BATRINA și ADRIAN BATRINA - Stages in the Building of the Complex "Mănăstirea" at Vălenii de Munte, Prahova county, in the Light of the Archaeological Surveys of 1978.....	172

II. STUDIES AND NOTES

AUGUSTIN ULANICI - A Chopper from the Early Paleolithic found at Bechet, Dolj county.....	191
LUCIAN CHITESCU - Tribal Unions or State Formations ?.....	193
<u>GHEORGHE CANTACUZINO</u> și GEORGE TROHANI - Archaeological Excavations at Cernica Mănăstire.....	200
GEORGE TROHANI și ALEXANDRU OANCEA - Archaeological Survey at Valea Glavaciocului.....	240
MARIANA DUMITRACHE - The Evolution of the Peasant Fortress at Viscri, Brașov county, in the Light of Archaeological and Architectural Researches.....	253

ФЛОРИАН ДЖОРДЖЕСКУ - ВВЕДЕНИЕ У

І ДОКЛАДЫ О РАСКОПКАХ

ЕУДЖЕНИА ЗАХАРИА, ДОЙНА ГАЛБЕНУ и СЕКЕЛИ ВОЛТАН - Предварительный доклад о раскопках 1979 года от Ариюнд - уезд Ковасна	3
КОСТАКИ БУЗДУГАН - Археологические исследования от Джуржэнь, уезд Влолуй	7
АУГУСТИН УЛАНИЧЬ - Археологические исследования 1979 года от Брэнц, уезд Ольт	20
ВАЛЕРИУ ЛЕАХУ - Археологическое обследование сделанное в 1979-ом году в Дайя, уезд Джурджу	30
АЛЕКСАНДР ОАНЧЬЯ - Предварительный доклад касающийся археологической кампании 1979 года от Петришору, коммуна Раковиценъ, уезд Бузэу	41
ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ - Археологические раскопки от Петришору - "Вязы Цырли", коммуна Раковиценъ, уезд Бузэу	45
ДРАГОМИР ПОПОВИЧ и НИКОЛАЙ УРСУЛЕСКУ - Археологическая отройка Преуцешть - "Крепость" - уезд Сучаве, 1979 года, предварительный доклад	54
АЛЕКСАНДР ВУЛПЕ и МАРИЕТА ГЕОРГИШЭ - Археологическая отройка в Попешть-Михаилешть, уезд Джурджу. Предварительный доклад о результатах кампаний 1978-1979 годов	58
ЛАРИСА НЕМОЯНУ и ГЕОРГЕ ТОДИНКА - Археологическая отройка Кэлинешть, уезд Мэрмуреш	66
ЛИВЮ ПЕТКУЛЕСКУ, АЛЕКСАНДР-ТОМА НЕМОЯНУ и РУКСАНДРА АТАНАСИУ - Предварительный доклад об археологических раскопках 1978-1979 годов в "квотре" Мичия коммуна Вецель, уезд Хунедоэра	70

	Стр.
ДАН ДРАГУШ – Доклад об археологических исследовани-	
ях от Грождибогу, уезд Ольт	76
ЛУМИНИЦА МУНТЕАНУ – Археологические исследования	
в ренефеоельном посёлке от монастыри Бодрог, уезд	
Арад	90
Г.И. КАНТАКУЗИНО – Археологические исследования в	
крепости Турну (Турну Мэгуреле) уезд Телеормен .	100
ЛУЧИАН КИШЕСКУ, РАДУ ЛУНГУ, ТЕОДОР ПАПАСИМА, ПЕТРЕ	
ВЛАДИЛА, ВЕНЕРА РАДУЛЕСКУ и АНКА ПЭУНЕСКУ – Археоло-	
гические исследования в 1979 году в Плу а-Петри	
(орашул де Флочь), коммуна "Джурджен", уезд Яломица.	120
ЛИЯ БЭТРЫНА и АДРИЯН БЭТРЫНА – Археологические ис-	"
следования сделанные в 1979 году в рамках посёл-	
ки Куртя де Арджеш, уезд Арджеш	144
ЛИЯ БЭТРЫНА и АДРИЯН БЭТРЫНА – Этапы построения в	"
рамках ансамбля "Монастырь" от Велени де Мунте,	
уезд Прехова, в свете археологических исследова-	
ний 1978 года	172

II. ИССЛЕДОВАНИЯ И НОТЫ

АГУСТИН УЛАНИЧЬ – Каменотёс раннего палеолита най-	
ден в Бекет, уезд Дольж	191
ЛУЧИЯН КИШЕСКУ – Созвно-трибелльные формации или го-	"
сударотвенные формации?	193
<u>ГЕОРГЕ КАНТАКУЗИНО</u> и <u>ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ</u> – Археологи-	
ческие исследования от Червиль-Монастырь,	200
ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ и АЛЕКСАНДР ОАНЧЬА – Археологичес-	
кие исследования на долине Главачока	240
МАРИЯНА ДУМИТРАКЕ – Эволюция крестьянской крепости	
от Виокри, уезд Брашов, в свете археологических и	
архитектурных исследований	253

INHALTSVERZEICHNIS

FLORIAN GEORGESCU - Einleitung V

I. AUSGRABUNGSBERICHTE

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU și SZEKELY ZOLTAN - Vorbericht über Archäologische Ausgrabungen Ariușd, Bezirk Covasna, 1979.....	3
COSTACHI BUZDUGAN - Archäologische Forschungen, Giurcani, Bezirk Vaslui.....	7
AUGUSTIN ULANICI - Archäologische Forschungen, Braneș, Bezirk Olt, 1979	20
VALERIU LEAHU - Archäologische Ausgrabungen, Daia, Bezirk Giurgiu, 1979.....	30
ALEXANDRU OANCEA - Vorbericht über archäologische Ausgrabungen, Petrișoru, Gem. Racovițeni, Bezirk Buzău, 1979.....	41
GEORGE TROHANI - Archäologische Ausgrabungen, Petrișoru, "Ulmi lui Țfriea", Racovițeni, Bezirk Buzău.....	45
DRAGOMIR POPOVICI și NICOLAE URSULESCU - Die archäo- logische Ausgrabungsstelle Preuțești "Cetate", Bezirk Suceava 1979. Vorbericht der Vorschung.....	54
ALEXANDRU VULPE și MARIETA GHEORGHIȚĂ - Die archäo- logische Ausgrabungsstelle Popești-Mihăilești, Bezirk Giurgiu. Vorbericht der Ausgrabungen 1978-1979.....	58
LARISSA NEMOIANU și GHEORGHE TODINĂ - Die archäo- logische Ausgrabungsstelle Bălinești, Bezirk Mara- mureș.....	66
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU și RUXANDRA ANASTASIU - Vorbericht über archäo- logische Ausgrabungen in Kastell Mică, Gem. Veșel, Bezirk Hunedoara 1978-1979.....	70

DAN DRĂGUȘ - Vorbericht über archäologische Ausgrabungen, Grojdibodu, Bezirk Olt.....	76
LUMINIȚA MUNTEANU - Archäologische Forschungen bei der Frühmittelalterliche Siedlung "Mănăstirea"-Bodrog, Bezirk Arad.....	90
GH.I.CANTACUZINO - Archäologische Forschungen bei Festung Turnu (Turnu Măgurele), Bezirk Teleorman.....	100
LUCIAN CHIȚESCU, RADU LUNGU, TEODOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU și ANCA PAUNESCU - Archäologische Forschungen bei Pîua Petri (Orașul de Floci), Giurgeni, Bezirk Ialomița 1979.....	120
LIA BĂTRÎNA și ADRIAN BĂTRÎNA - Archäologische Forschun- gen bei der Siedlung Curtea de Argeș, Bezirk Argeș, 1979.....	144
LIA BĂTRÎNA și ADRIAN BĂTRÎNA - Baustappen bei Komplex "Mănăstirea" bei Vălenii de Munte, 1978.....	172

II. STUDIEN UND BEMERKUNGEN

AUGUSTIN ULANICI - Ein "chopper" aus Altpaläolithikum gefunden bei Bechet, Bezirk Dolj.....	191
LUCIAN CHIȚESCU - Die Stammverbände oder die Staatver- bände ?	199
<u>GHEORGHE CANTACUZINO</u> și GEORGE TROHANI - Archäo- logische Forschungen bei Cernica-Mănăstire.....	200
GEORGE TROHANI și ALEXANDRU OANCEA - Archäologische Forschungen bei Valea Glavaciocului.....	240
MARIANA DUMITRACHE - Der Bauerburg von Viscri-Weisskirch in Anbetracht der archäologischen und architekto- nischen Untersuchungen, Bezirk Brașov.....	253

S U M A R I O

FLORIAN GEORGESCU - Introducción..... V

I. NOTAS SOBRE LAS EXCAVACIONES

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU y SZEKELY ZOLTAN - Nota preliminar sobre las exca- vaciones de 1979 de Ariuşd, dep.de Covasna.....	3
COSTACHI BUZDUGAN - Las investigaciones arqueológicas de Giurcani, dep.de Vaslui.....	7
AUGUSTIN ULANICI - Las investigaciones arqueológicas del año 1979 de Branaş, dep.de Olt.....	20
VALERIU LEAHU - El sondeo arqueológico hecho en 1979 a Dala, dep.de Giurgiu.....	30
ALEXANDRU OANCEA - Nota preliminar sobre la campana ar- queológica del año 1979 de Petrişoru, pueblo de Raco- vişeni, dep.de Buzău.....	41
GEORGE TROHANI - Las excavaciones arqueológicas de Petri- şoru -"Ulmii lui Tîrlea" pueblo de Racovişeni, dep.de Buzău.....	45
DRAGOMIR POPOVICI y NICOLAE URSESCU - La estación arqueológica de Preuţeşti - "Cetate", dep.de Suceava, 1979. Nota preliminar	54
ALEXANDRU VULPE y MARIETA GHEORGHITA - La estación arqueológica de Popeşti-Mihăileşti, dep.de Giurgiu. Nota preliminar sobre los resultados de las campañas de los años 1978-1979.....	58
LARISSA NEMOLANU y GHEORGHE TODINCA - La estación arqueológica de Călineşti, dep.de Maramureş.....	66
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOLANU y RUXANDRA ANASTASIU - Notas preliminares sobre las excavaciones arqueológicas de 1978-1979 en el campamento de Micia, pueblo de Veşel, dep.de Hunedoara..	70

DAN DRAGUS - Nota sobre las investigaciones arqueológicas de Grojdibodu, dep. de Olt.....	76
LUMINITA MUNTEANU - Investigaciones arqueológicas en el establecimiento feudal reciente del Monasterio de Bodrog, dep. de Arad.....	90
GH.I.CANTACUZINO - Investigaciones arqueológicas en la fortaleza de Turau (Turnu Măgurele), dep. de Teleorman....	100
LUCIAN CHITESCU, RADU LUNGU, TEODOR PAPASIMA, PETRE VLADILA, VENERA RADULESCU y ANCA PAUNESCU - Investigaciones arqueológicas en 1979 a Piusa Petri (La Ciudad de Flocl), pueblo de Giurgeni, dep. de Ialomița.....	120
LIA BATRINA y ADRIAN BATRINA - Investigaciones arqueológicas hechas en 1979 en el área del establecimiento de Curtea de Argeș, dep. de Argeș.....	144
LIA BATRINA y ADRIAN BATRINA - Etapas de construcción del conjunto de "Mănăstirea" de Vîlteni de Munte, dep. de Prahova, a la luz de las investigaciones arqueológicas de 1978.....	172

II. ESTUDIOS Y NOTAS

AUGUSTIN ULANICI - Un canto tallado del paleolítico inferior descubierta a Bechet, dep. de Dolj.....	191
LUCIAN CHITESCU - Formaciones del tipo de la unión tribal o formaciones del tipo del estado ?.....	193
GHEORGHE CANTACUZINO y GEORGE TROHANI - Las investigaciones arqueológicas de Cernica-Mănăstire.....	200
GEORGE TROHANI y ALEXANDRU OANCEA - Investigaciones arqueológicas en el valle del río de Glavacioc.....	240
MARIANA DUMITRACHE - La evolución de la ciudadela campesina de Viscri, dep. de Brașov, a la luz de las investigaciones arqueológicas y de arquitectura.....	253